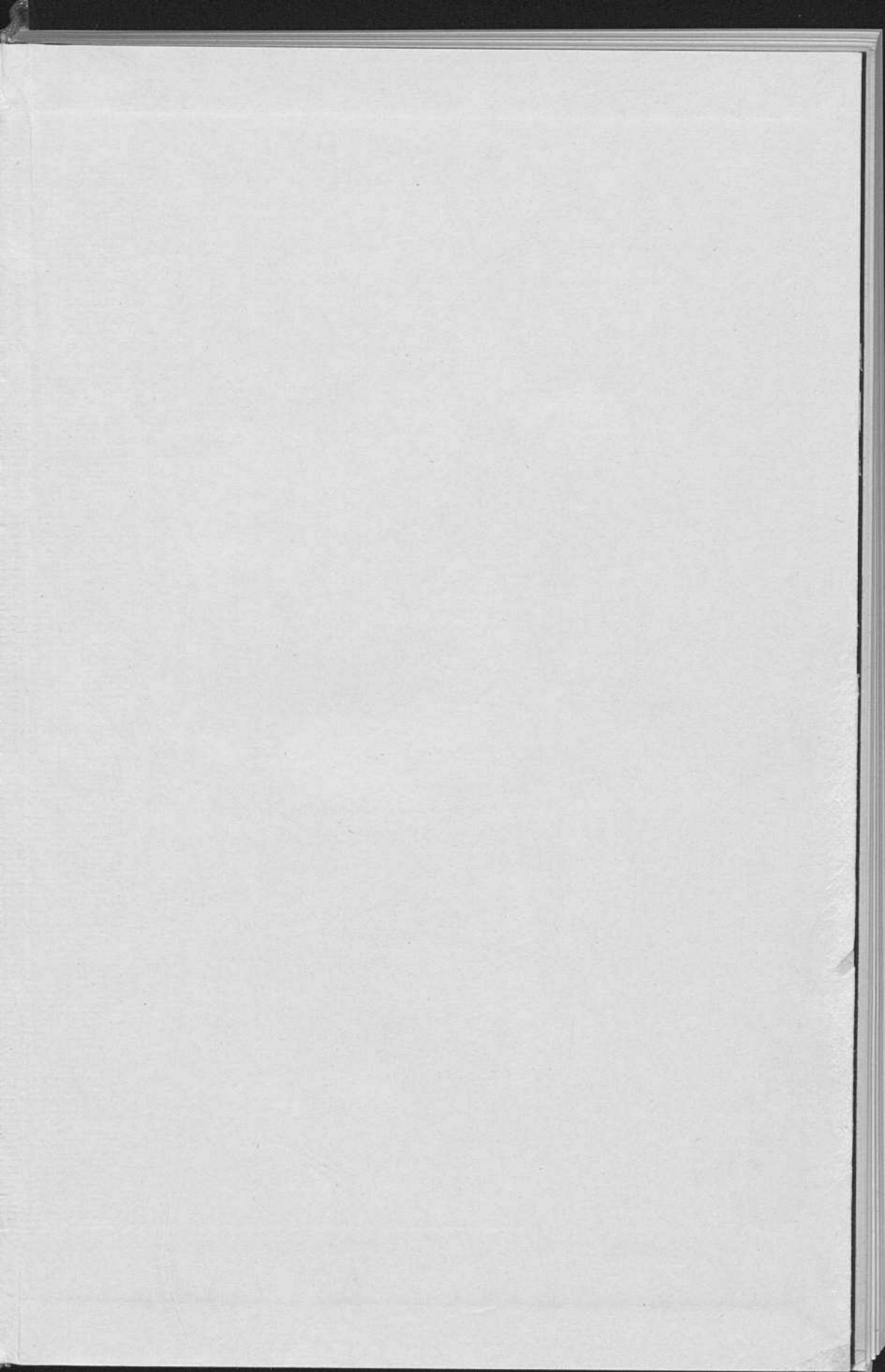

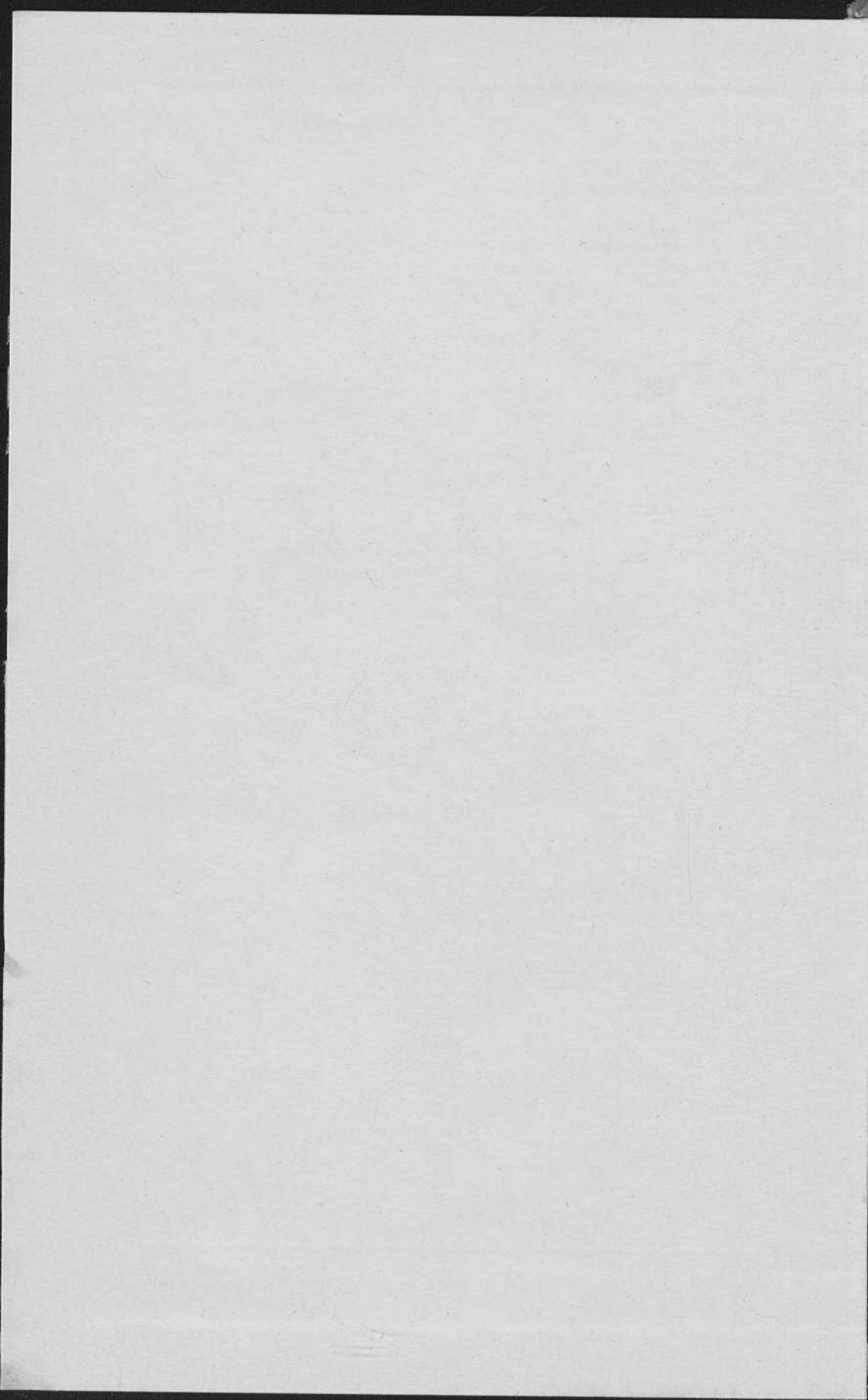
BIBLIOTHEEK KITLV

0073 4606

863 23139x

GOUDKRUINTJE

EEN ATJÈHSCHÉ ROMAN MET
VERTOLKING EN TOELICHTING

DOOR

MARIA CATHARINA HILJE AMSHOFF

GOUDKRUINTJE

EEN ATJENSCH E ROMAN MET
VERTOOLKING EN TOELICHTING

VERVOLG VAN HET 17e VERVOLG VAN DE
ROMAN VAN HET 17e DE EETEN

GOUDKRUINTJE

MARIA CATHARINA MIELE ARNOFF

VERVOLG VAN HET 17e

BOOKRUIN 3E

ee
150

GOUDKRUINTJE

EEN ATJËHSCH E ROMAN MET VERTOLKING EN TOELICHTING

PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN
GRAAD VAN DOCTOR IN DE LETTEREN EN
WIJSBEGEERTE, AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT
TE LEIDEN OP GEZAG VAN DEN RECTOR
MAGNIFICUS JHR. MR. W. J. M. VAN EYSINGA,
HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER RECHTS-
GELEERDHEID, VOOR DE FACULTEIT DER
LETTEREN EN WIJSBEGEERTE TE VERDEDIGEN

OP VRIJDAG 28 JUNI 1929

DES NAMIDDAGS TE 4 UUR

DOOR

MARIA CATHARINA HILJE AMSHOFF

GEBOREN TE DORDRECHT.

24/juli '29
v.

GOUDEKRUIJTE
EEN ATLETHISCHE ROMAN MET
VERTOLKING EN TOELICHTING

PROFESSOR DER VERKRIJGING VAN DEN
GRAAD VAN DOCTOR IN DE LETTEREN EN
WISSENGEENDE AAN DE RIJKS UNIVERSITEIT
TE LEIDEN OP GEZAG VAN DEN RECTOR
MAGNECHT MR. W. J. M. VAN EYNDEN
HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER RECHTS-
GELEERDHEID VOOR DE FACULTEIT DER
LETTEREN EN WISSENGEENDE TE VERDIENEN

OP VRIJDAG 28 JUNI 1929

DES NAMIDDAGS TE 4 UUR

DOOR

MARIA CATHARINA HILJE AMSHOFF

GEBOREN TE DORDRECHT

STELLINGEN

I.

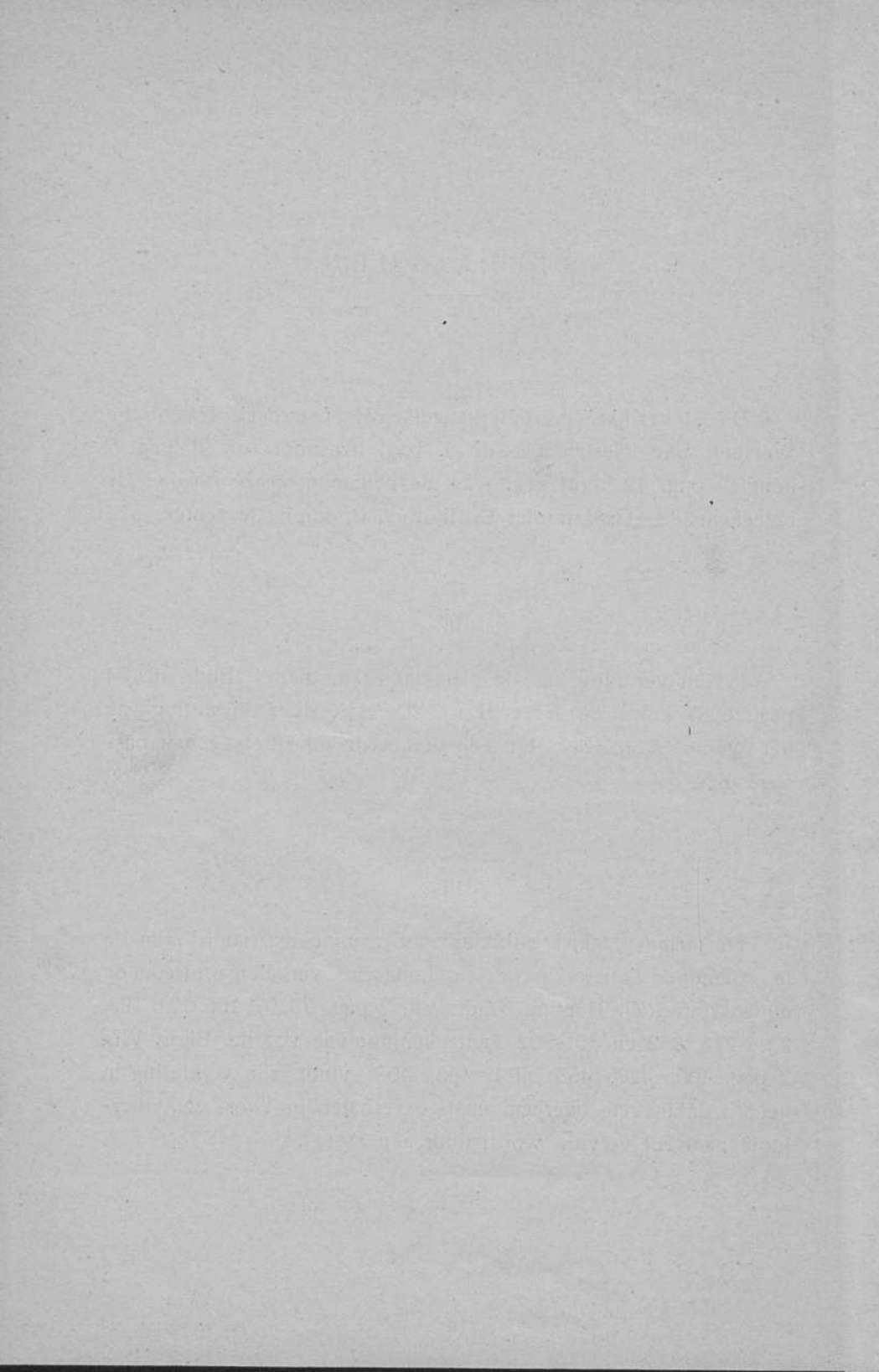
De „letterlijke” vertaling, welke H. Overbeck (Malaïsche Weisheit und Geschichte, dl. I. pag. 16 noot, dl. II pag. 6 noot en pag. 42 noot) geeft van de benaming *nénék kebajan* als beteekenende „Groszmutter Dorfbotin”, is onjuist te achten.

II.

In zijn vertaling van de „Hikajat Prang Sabi” (Bijdr. dl. 84 pag. 608) komt de Heer H. T. Damsté, door misvatting van het woord *meurireuž*, tot een verkeerde interpretatie van passage 695.

III.

De naam „fakiri mihikini” en „sumu ma fakiri” van de in sommige Tobeloreesche en Lodasche verhalen optredende oude vrouw (Zie Hueting, Bijdr. VII, 7 pag. 78, 97, 166, 171, 193, 231, 274, 282 en 301-302 Aanteekening; van Baarda, Bijdr. VII., 2 pag. 406, 427, 453, 460, 465, 468) vindt zijn verklaring in het feit, dat in vele overeenkomstige verhalen in Voor- en Achter-Indië haar rol vervuld wordt door een asceet.

IV.

Ten onrechte beweert W. Ridgeway in zijn werk „The dramas and dramatic dances of non-European races” passim, dat het drama in zijn meest oorspronkelijken vorm uitsluitend zou zijn voortgesproten uit den doodencultus.

V.

Het verhaal van Raden Pakou, door E. Cosquin (Études Folkloriques, pag. 201) geklassificeerd onder de rubriek F. F. C. No. 707, is niet daartoe te rekenen, evenmin als door hem genoemde andere verhalen (Zelfde werk, pag. 215-237).

VI

Het in de „Pěpakěm Tjërbon” (Uitgave Dr. G. A. J. Hazeu, pag. 32 en 33) voorkomende *baeəð* is niet het huidige Javaansche *baeəð*, maar moet gelijkgesteld worden aan het Javaansche, Soendaneesche en Maleische *baeər*.

VII.

De tweeledige verklaring, door H. N. van der Tuuk gegeven van 't element *əa* als aanduiding van het poda-passief (Tobasche Spraakkunst, pag. 115) en als honorifiek suffix (Bataksch leesboek 4de stuk, pag. 120 noot 1), is niet te handhaven.

IV

overzicht van de "The
and dramatic dances of non-European races" gezamen-
lijk met zijn zuster overzichten van het museum
voortgezet met de beschrijvingen

V

verhandelt van de door E. Coudan (Lindes-
dorp, pag. 207) geschilderde onder de titel "E. C.
is niet alleen te kennen, evenwel als door hem ge-
maakte verhandelen (XVIII eeuw, pag. 215-227).

VI

in de "L'Esprit Japonais" (1887) Dr. G. A. J. H. van
en 23) voortkomende, maar is niet het huidige Japan-
en, maar moet gescheiden worden van het Japanische,
welke en anderszins

VII

tweede verhandeling door H. N. van der Tuuk ge-
en 1) handelt de als beschrijving van het godd. geslacht
te Spinkman (pag. 115) en als benoemd suffix (be-
zocht als stek, pag. 120) niet te handhaven.

INLEIDING TOT DEN ATENSCHEEN TEKST.

AAN MIJN MOEDER

AAN MIJN MOEDER

INLEIDING TOT DEN ATJÈHSCHEN TEKST.

Van de Goemba^e Meuñ bezitten wij op dit oogenblik vier handschriften, waarvan drie reeds lang hebben behoord tot de collectie-Snouck Hurgronje in de Leidsche Universiteitsbibliotheek ¹⁾. Dit zijn:

- A. Keurig geschreven H.S., zonder eigenlijk slot (3946 verzen);
- B. Keurig geschreven H.S., in twee deelen, benevens een Aanhangsel (3431 verzen + 1129 verzen);
- C. Slordig geschreven H.S. (4068 verzen).

Het vierde exemplaar *D* (3712 verzen) is eerst onlangs verworven, als geschenk van den Heer L. de Vries.

Wanneer wij deze handschriften onderling vergelijken, zien wij, dat de verschillen in 't algemeen gesproken niet zeer belangrijk zijn. Wel is soms het ééne manuscript op enkele plaatsen uitvoeriger dan het andere, maar dit wordt alleen veroorzaakt door het toegevoegd zijn van versregels, die in één of meer der overige manuscripten ontbreken. *Werkelijke* tekstverschillen, en hieronder versta ik niet het gebruik van synonieme woorden of eenigszins andere weergave van een zelfde gedachte, komen zelden voor. Uitzondering wil ik maken voor aanvang en slot, waar de onderlinge afwijkingen van meer beteekenis zijn, en deze zijn het dan ook, die ik tot criterium heb genomen bij mijn overweging, welke van de vier teksten het meest in aanmerking kwam tot hoofdtekst verheven te worden. Hierbij stuitte ik op het bezwaar, dat het handschrift *A*, dat naar mijn meening het beste was, juist datgene was, waaraan het slot ontbrak; met behulp van handschrift *D* echter heb ik getracht het verhaal op passende wijze te besluiten.

¹⁾ Laatstelijk zouden wij kunnen noemen een kort fragment, 319 verzen bevattende, hetwelk zich in 't bezit van den Heer Damsté bevindt. Dit fragment loopt van regel 174 tot regel 485 van den tekst en komt grootendeels overeen met handschrift *A*. Daar het geen nieuwe gezichtspunten oplevert, is het bij de vergelijking der geschriften buiten beschouwing gebleven.

Het is mijn bedoeling geweest den tekst zoo kernachtig mogelijk te houden en onnoodige uitweidingen, niet direct een integreerend bestanddeel hiervan vormende, weg te laten. Ook heb ik steeds geschrapt de stereotiepe, van tijd tot tijd wederkerende, verklaringen van den afschrijver, waar hij zijn eigen tekortkomingen uiteenzet. Dit kan men zonder schroom doen, daar gelijk bekend is, geen Atjèsch werk onveranderd bleef, zooals zijn auteur het de eerste maal schiep, maar daarentegen iedere copïist zich gerechtigd achtte naar eigen goeddunken letterkundige medewerking te verleen. Aan den anderen kant zijn nu en dan in mijn tekst opgenomen stukken, die hierin ontbraken, maar elders nog voorkwamen, wanneer ze mij voor een goed begrip er van onontbeerlijk of althans gewenscht toeschenen. Verder heb ik fouten en slordigheden, die ik aantrof, verbeterd, benevens op plaatsen, waar de handschriften uiteenloopende lezingen gaven, deze aan elkaar toetsend, de meest in 't verband passende gekozen, met vermelding van de overige. Niet noodig heb ik 't geacht hierbij al te nauwgezet te werk te gaan: synonieme uitdrukkingen of geringe afwijkingen zal men dan ook niet aangeduid vinden. Immers m.i. behoeft critische vergelijking niet eensluidend te zijn met minutieuse, tot in de kleinste details afdalende verhandeling over wat het ééne handschrift onderscheidt van het andere. Alléén van het hoofdhandschrift behoort men nauwkeurig rekenschap te geven; ten opzichte van de andere sta men op vrijer standpunt: men vermeldde slechts onderscheid en overeenkomst, al of niet voorkomen van versregels, zinswendingen, woorden, elders, voorzoover ze, hetzij licht kunnen werpen op moeilijke of onduidelijke plaatsen in dit handschrift, hetzij in eenig opzicht nieuws toevoegen aan de behandelde stof. Na deze voorafgaande, algemeene beschouwing volgde thans in breede trekken een nadere bespreking van de vier teksten, ten einde later bij de noten aan den voet van iedere bladzij niet meer uitvoerig behoeven te worden.

INLEIDING.

Wat de inleiding betreft, kan ik kort zijn. Gelijk ik boven reeds vermeldde, loopen de handschriften in dit opzicht tamelijk uiteen; toch valt er een kern aan te wijzen, die alle inleidingen gemeen hebben: de zegen-inroepende opdracht aan Allah en diverse hoogvereerde personen. Deze omvat, behoudens plaatselijke variaties, ongeveer de regels 3—23, zooals men die in H.S. A. aantreft. (De aanvangsregels in A (1—2) volgen elders na 23). Hierna begint dan het eigenlijke verhaal. H.S. A. heeft zich tot deze kern beperkt; in de andere manuscripten hebben de ver-

III

schillende afschrijvers elk nog op eigen wijze daaraan toegevoegd. De inhoud van hun beschouwingen komt evenwel overeen met soortgelijke, tot den lezer gerichte toespraken, in tal van Atjèhsche en Maleische werken. In 't geheel telt de inleiding in A, B, C en D respectievelijk 24, 61, 59 en 53 regels.

ONDERLINGE OVEREENKOMST (VERSCHIL).

Wanneer wij nu de manuscripten naast elkander leggen, valt ons al spoedig op een groote verwantschap tusschen A en C aan den éénen, B en D aan den anderen kant. A als norm aannemend, vinden wij bijna steeds identieke regels, identieke expressies in C terug; bij bestaande afwijkingen zal in veel gevallen een afwijkende plaats bij B corresponderen met een gelijkvormige bij D. Dit verschijnsel uit zich niet alleen in 't gebruik van dezelfde synoniemen voor woorden en uitdrukkingen in A en C (Voorbeelden: langkah (A en C) — toeah (B en D) bij vers 308; meugriët that (A en C) — meukarat (B en D) bij vers 803); maar ook uitgebreider in vervanging van de tweede versheft door een soortgelijk nieuw halfvers. (Een voorbeeld van zulk een vervanging door B en D vindt men in de voetnoot van vers 44); ten slotte herhaaldelijk in inlassching ter zelfde hoogte van gelijke of verwante extra regels. (Een voorbeeld hiervan geeft het ingevoegde gedeelte na vers 278, dat opgenomen is in de aldus genummerde noot: ontbrekend in A en C — voorkomend in B en D). Eenigszins afzonderlijk staat toch nog D, dat doorlopend breedsprakiger is dan de overige drie handschriften en dan onverwachts op enkele plaatsen weer beknopter. Afgezien hiervan is de onderlinge overeenkomst der vier exemplaren echter zoo groot, dat men zonder moeite bijna zin voor zin bij de vergelijking kan nagaan.

Minder overzichtelijk begint het er uit te zien, wanneer wij het slot van den roman naderen. Reeds bij vers 2500 wordt D zeer fragmentarisch: telkens ontbreken ettelijke, voor een goed begrip der materie onontbeerlijke, regels; soms zijn heele gedeelten weggelaten (o.a. bij 2632, 2650, etc.). Vanaf vers 2800 wordt ook B slordiger; hier gaan nu eveneens onophoudelijk regels ontbreken, die voor het meerendeel onmisbaar zijn (b.v. 2788—2789, 2797—2798, 2819—2822, 2889—2893, 2895—2898, etc.). Een gansche episode (b.v. het volksfeest ter eere van de geboorte van prins Mira^a Diwangga) is door deze te ver gedreven beknoptheid volkomen van aanzien veranderd. A en C behouden evenwel hun oorspronkelijken, omstandigen vorm en blijven tot het einde toe aan elkaar beantwoorden. Daarom lag het voor de hand ten opzichte van deze gedeelten zich zooveel mogelijk aan den door A gevolgenden

IV

tekst te houden, ook al was hij bij wijlen zéér uitvoerig, aangezien van zooeven genoemde versregels af alleen C nog maar steun kon bieden bij de critische vergelijking.

UITVOERIGHEID.

Wat omvang betreft geven, naar reeds uit de opgave van het aantal verzen blijkt, de handschriften elkander niet veel toe. Wij zien nochtans, dat B het beknoptste, C echter het omvangrijkste is. Van handschrift A uitgaande, treffen wij elders soms minder, soms meer regels aan om een bepaalde episode te beschrijven. Deze regels zijn, of uit den als norm aangenomen tekst uitgevallen, of daarin ingevoegd. Het eerste geval is door mij zelden aangegeven, het tweede heb ik, waar noodig, in de voetnoten aangeduid met het teeken ' voor den extra regel. Omgekeerd heeft A soms versregels, die alleen in dit handschrift voorkomen. Voor zoover zij niet in den tekst gehandhaafd zijn, is van hen in de voetnoten rekenschap gegeven door het teeken *. Op enkele plaatsen was het noodzakelijk de in A voorhanden lezing aan te vullen met één of meer regels uit de andere handschriften, waar slordigheid of onduidelijkheid dit gebiedend vereischte. Hiervan leggen de voetnoten eveneens getuigenis af.

De grootere uitgebreidheid van den éénen tekst ten opzichte van de(n) andere(n) ligt echter niet zoozeer in de in ieder op zijn beurt voorkomende extra regels, als wel in de opneming van kortere of langere invoegsels. Handschrift C kunnen wij verwachten daarvan de meeste te bezitten. Wij vinden in genoemd handschrift dergelijke ingeschoven stukken bij de verzen: 466 (15 regels), 539 (10 regels), 702 (8 regels), 1013 (9 regels), 1337 (6 regels), 1707 (11 regels), 2184 (28 regels), 2780 (7 regels), 3528 (5 regels), 3547 (7 regels). Bij handschrift D noemen wij vervolgens de verzen: 356 (20 regels = wiegelied), 1308 (12 regels), 2082 (9 regels), 2717 (8 regels). Van handschrift B is bijna geen voorbeeld aan te wijzen, terwijl handschrift A juist tot uitgangspunt diende en derhalve buiten beschouwing blijft. Grootere stukken, die daar alleen voorkomen, vindt men weinig. Echter wil ik toch de aandacht vestigen op de zonderlinge episode bij vers 3262 (20 regels, buiten den tekst gehouden) en op het gedeelte, loopend van vers 3466—3480, dat tot den tekst behoort.

STILZWIJGEND GESCHRAPTE PASSAGES.

Buiten den tekst vallen drieërlei soorten passages, die geheel op rekening van den afschrijver te stellen zijn. In de eerste plaats a) be-

hooren daartoe de in algemeene bewoordingen gestelde stoplappen, waarmee van tijd tot tijd het verhaal wordt onderbroken, hetzij om een rijmuitgang te verschaffen, hetzij om zich vermanend tot den lezer te richten. (Voorbeeld na vers 431 in A). Vooral is dit gebruikelijk, wanneer er een nieuwe episode der geschiedenis aanvangt. Vaak is er dan tevens aanleiding, van rijmuitgang te veranderen, hetgeen van te voren wel wordt aangekondigd. (Voorbeeld na vers 90 in A en C). Deze invoegsels kunnen verscheiden regels beslaan, terwijl ze ook in de verschillende manuscripten van ongelijke lengte kunnen zijn. Zoo in 't laatstelijk aangehaalde geval (D bezigt 2, B en C 4, A daarentegen 14 regels). A geeft daar n.l. opnieuw een soort inleiding, d.w.z. een beginselverklaring en smeekbede aan Allah. Meestal evenwel acht de afschrijver zich geroepen na beëindiging van de voorafgaande episode zich te verontschuldigen over den inhoud daarvan door de mededeeling, dat hij haar slechts van anderen gehoord hebbend overbrengt (b.v. in A na vers 332).

In de tweede plaats b) breekt de afschrijver somtijds het verhaal af, om nederig getuigenis af te leggen van zijn eigen tekortkomingen, waarvoor hij de clementie van zijn lezers verzoekt (b.v. na vers 1019 in A). Ook daartoe behoeft hij gewoonlijk ettelijke regels.

Ten slotte c) wordt de afschrijver wel eens in die mate meegesleept door de wederwaardigheden van zijn held of heldin, dat hij zijn persoonlijke meening daaromtrent niet meer verborgen kan houden. (Voorbeeld na 1542 in A: De onverschrokken houding van den prins wordt vergeleken met de kleinzeerigheid der gewone mensen).

De onder deze drie rubrieken te rangschikken tusschenpassages treft men aan na de verzen: 90, 193 (alleen in D), 332, 361, 1019, 1135, 1285 en 1287, 1542, 1549, 1629, 2208 (alleen in A), 2253 (niet in D), 3253 (niet in D), 3323 (alleen in B), 3537 (niet in C en D), 3546 (niet in B), 3721 en 3729 (D). Ter wille van den geregelden voortgang van 't verhaal is het de aangewezen methode dergelijke passages uit den tekst te lichten. Dit is dan ook door mij gedaan, zonder dat het iederen keer is meegedeeld, wanneer (en om welke reden) zulks geschiedde.

ALGEMEENE VERSCHIJNSELEN.

In alle handschriften heeft men 't aan slordige naschrijving te wijten verschijnsel, dat wel eens verzen omgewisseld staan (bv. 697 en 698 in D, 700 en 704 in C, etc.). Nog veelvuldiger neemt men waar, dat van twee versregels de versheften met elkaar verwisseld zijn en wel gewoonlijk de laatste helften (b.v. 103 en 104, 119 en 120 in A), minder vaak de eerste (b.v. 2177 en 2178 in A, B en C). Een uitvloeisel van

deze hebbelijkheid is het bijeenvoegen van dergelijke half-verzen tot een nieuwen versregel. Voorbeelden hiervan vormen 57,1 met 58,2 (D), 103,1 met 104,2 (A), etc. Aan den anderen kant echter behoeven wij ons daarover niet altijd te verwonderen, aangezien immers het tweede gedeelte van een versregel somtijds een gemeenplaats is, die overal achter past. Op dezelfde wijze komt het voor, dat de eind-woorden van twee of meer versregels dooreengeworpen zijn. Dit zijn dan in den regel willekeurig aangewende epitheta ornantia, die tot rijmwoord moeten dienen en waaronder de afschrijver naar believen kiest, zonder er op te letten, of hij zich stipt houdt aan de elders gebruikte volgorde. Natuurlijk kan in alle besproken gevallen alleen de onderlinge vergelijking der diverse handschriften uitmaken, wat als de juiste (oorspronkelijke) lezing te aanvaarden is.

SLOTRIJM.

In hoofdzaak maken de handschriften gebruik van hetzelfde slotrijm voor dezelfde gedeelten. Gedurende zekeren tijd bezigen zij een bepaalden klank als uitgang der slotwoorden, om vervolgens over te gaan tot een anderen eindklank. Deze verandering van rijmuitgang kan strekken om aan te geven, dat er een nieuwe phase in de handeling aanbreekt, maar het omgekeerde behoeft lang niet altijd het geval te zijn. In den beginne vinden wij het slotrijm op -ah (tot regel 90); weldra dat op -i (tot 360); daarna op -an (tot 600), onmerkbaar overgaande in -am, dat nog afgewisseld blijft met -an en ook wel -ang (tot 826); waarop respectievelijk volgen -at, -ō, -i (tot 877); gedurende een langere periode weer de klank -am of -an (tot 1140); ten slotte vervangen door -òë (tot 1412), -én (tot 1549) en nogmaals -òë (tot 2267), welke drie uitgangen bij wijlen onderbroken zijn door de in dit stuk in grooten getale voorkomende pantoens met meerendeels afwijkende rijmklanken; vervolgens -a (tot 2918), welke uitgang nu behouden is tot het einde van den tekst. De gegeven opsomming geldt dus voor alle vier handschriften. Uitzonderingen vormen gedeelten in D en A, waar in dit opzicht van den gewonen gang van zaken wordt afgeweken. Zoo blijft D bij vers 876 nog een tijd lang het rijm op -i getrouw en voegt zich pas bij vers 903 naar de anderen. Belangrijker echter zijn de verschillen in lezing door de tegen het slot door A toegepaste omzetting van -a in -òë (van 2819 tot 3254), waaraan door D voor een deel wordt meegedaan (van 3098 tot 3185). Het beeld der zinnen verandert dikwijls geheel. Niet steeds is de afschrijver bij zijn omzetting even gelukkig geweest en enkele malen vermocht hij 't niet er in te slagen (vgl. bv. vers 3066, dat nog op -a

VII

eindigt). Nochtans heb ik gemeend, daar uit meer dan één oogpunt A in de termen viel tot hoofdhandschrift verheven te worden, mij nu ook voor deze plaatsen aan genoemd handschrift te moeten houden en slechts bij ernstiger verschilpunten naar de elders voorkomende lezing te verwijzen.

EIGENNAMEN.

Het aantal der personen, die in den roman optreden, is niet zeer groot. In 't kort zullen wij hun namen even nagaan. Sommige er van zijn, wat formatie betreft, boven elken twijfel verheven, andere daarentegen zijn niet met zekerheid vast te stellen. Vast staat de weergave der namen: Goemba^a Meuñh, Lila Banggoena, Hamsōjkasa, Ra^ana Diwi, Mira^a Diwangga, Eumpiēng Beusòë, Boedioe. Eveneens zijn duidelijk de namen der aanvankelijk niet nader aangeduide, maar later meer gespecificeerde broeders van Goudkruintje. Het land harer inwoning, Goelita Sagōb, komt op twee manieren weergegeven voor, want ook de vorm Goelitan Sagōb wordt aangetroffen. De eerste echter is de meest frequent gebruikte; bovendien spreekt voor dien vorm, dat hij wel eens als rijmuitgang moet dienen (o.a. bij 2279' D rijmend op -a). In dubio verkeeren wij over den eigennaam Keuntjan Ansari. De tweede helft van den naam is bekend, naar de eerste kunnen wij slechts gissen. Het woord „keuntjana” = goud bestaat; voor den verkorten vorm daarvan pleiten én maat (gedurende 't geheele gedicht) én rijm (o.a. bij vers 188 en 220, waar de rijmuitgang -an gevraagd wordt). Van Sithōn Glima valt alleen maar te zeggen, dat de benaming althans eenigen zin geeft en gewone Atjèhsche woorden bevat (één jaar-granaatappel[s]). De naam van Goudkruintjes moeder is volkomen twijfelachtig. Hier is 't eerste deel, Tjah, vaststaand; het tweede eindigt stellig op -i (getuige het rijm), doch is overigens maar bij benadering (g of k, klinkers?) vastgesteld op Keubandi.

PANTOENS, WIEGELIEDEREN.

Pantoens komen verspreid over den ganschen tekst voor. Bepaalde gedeelten zijn er evenwel, waar aaneengevoegde reeksen daarvan voorhanden zijn of waar de tekst zelf volkomen uit pantoens bestaat. Zoowel in 't Maleisch als in 't Atjèhsch is deze versvorm zeer geliefd. De Maleische soort telt vier regels (zie definitie bij voetnoot 847 *), de Atjèhsche twee samengestelde verzen van eveneens vier (zie De Atjèhers II, pag. 78), zoodat zij alleen op het eerste gezicht schijnen te verschillen. In onzen roman komen beide soorten voor, maar de echte Maleische quatrijnen

VIII

leveren in 't geheel geen zin op en zijn daarom naar de voetnoten verwezen (847 * in A, 1424 ' in B, 1428 * in A). Vele der Atjèhsche „pantōns” zijn niets anders dan overgenomen Maleische of zijn met Malaiïsmen doorspekt en voor het meerendeel zeer verbasterd. Zij zijn dan ook alleen te verklaren, wanneer men de bron er van zou kunnen opsporen, en dat is voor de meeste onmogelijk. Ik heb hen zelden in mijn vertolking betrokken. Natuurlijk geven de vier teksten dikwijls op verschillende plaatsen van elkaar afwijkende pantoens, wat in de voetnoten staat aangeteekend. Men vindt grootere stukken pantoens bij de regels: 813—876 (gesprek tusschen minister en prinses over huwelijksaanzoek vader), 1209—1218 (weeklacht verlaten Sithōn Glima), 1413—1452 (nachtelijk gesprek gelieven), 1515—1519 (weeklacht alleengelaten Goudkruintje), 1640—1662 (klacht van dezelfde).

Wiegeliëderen van meer of minder beteekenis en grootte ontmoet men bij het slot, en deze zijn daar in de voetnoten (3700—3716) behandeld. Bij 356' in D treft men evenwel nog een wiegelied aan (zie aldaar). 't Is het lied door de pleegmoeder voor de jonge prinses gezongen. Elders ontbreekt het op die plaats.

SLOT.

Met het wiegelied is het eigenlijke verhaal ten einde. Wat nu nog aan verhalende stof volgt, is slechts een uitwerking van de in Westersche vertellingen tot besluit gebruikelijke formule van „en toen leefden zij lang en gelukkig; wanneer zij niet gestorven zijn, leven zij nu nog”. De afschrijvers gaan elk op eigen manier te werk, maar de inhoud van hun bewoordingen komt op hetzelfde neer en zij vervallen onophoudelijk in eentonige herhalingen. Dit ziet men aan de tot tekst verkozen lezing van D, die toch verreweg de beknoptste is. Hierna wordt de roman besloten met een epiloog, die wederom geheel op rekening der diverse afschrijvers te stellen is en bestaat uit mededeelingen van persoonlijken aard. Betuigingen van eigen onkunde en slordigheid, klachten over de bij het schrijven ondervonden moeilijkheden worden uitgesproken, en niet wordt nagelaten den dag, die 't werk ten einde zag, benevens „leermeester” en bezitter van het afgeschreven origineel onder hoogdravende loftuigingen te vermelden.

Wij zaten voor de moeilijkheid, dat handschrift A geen wezenlijk slot bezit. De afschrijver daar is aan 't knoeien gegaan: hij brengt een zelfde gedeelte tweemaal, onderwijl opnieuw beginnend en breekt dan op een zeker oogenblik abrupt af. Wij waren dus genoodzaakt onder de overblijvende manuscripten naar een bruikbaar slot om te zien. In hoofdzaak

heeft de quaestie van den vorm toen den doorslag gegeven. Terwijl C zeer langdradige eindbeschouwingen heeft, zijn B en D in dit opzicht korter, vertoont van deze beiden weer D het meest afgeronde geheel. Ook de inhoud der verzen kwam eenigszins in aanmerking. C gaat zich te buiten aan een uitgebreide schildering van de schoonheid van den jongen prins; in B is een bij uitstek vroom afschrijver aan 't woord, die het hereenigd vorstenpaar, ieder voor zich, het verdere leven in gestadige godsbetrachting laat doorbrengen, het landsbestuur aan de ministers overlatende. Alleen D bepaalt zich tot een eenvoudige verklaring van het voortaan ongestoorde geluk van vorstin Goudkruintje en haar echtgenoot.

1. Adjajéb sōbeuhan alah, njòë lōn peugah haba lawét
 Djameun ka tréb lōn leungò gah, sidròë khalipah lōn meung peugah
 Ja ilahi wa ja rabi, beu^é neubri lōn seulu^ah
 Oelōn manjòh that beureuhi, han lōn toekri mita ilah
 Beuneubri rōh haj Toehankoe, beutrōih nabsoe lōn ya Alah
 Keureuna nabsoe oereuëng le that, oelōn soerat keuloekeusah
 Beureukat mò^ddzizat sigala nabi, doe^a rabi rasoelōlah
 Beureukat kramat doemna wali, beureukat oemi lōn ngòn ajah
 Beureukat euntèë nabi Adam, 'alaihi salam nabi Alah
10. Beureukat Ka^bah ngòn mōn Damdam, oelōnteu pham neubri moedah
koetōb Nabani Beureukat Koetōb ngòn Rabani, doemna wali nanggròë Makah
 Mōhi édin Asan Basari, Ahmat Koetjatji sigaséh Alah
 Aboë Baka Oema Oeseuman, sahbat djoendjōngan rasoeloe'llah
 Beureukat Ali peuët sahbat njan, djoedō Toeàn Siti Patimah
 Asan Oesén ébeunoe Ali, tjoetjò nabi njang khalipah
 Beureukat meudeuhab Imeum Tjapi'i, beureukat Ghazali èëlia Alah
 Ta^lém hōreumat beureukat goerèë, neubri èleumèë keu lōn idjazah
 Ta^lém hōreumat waréh sampèë, neutoelōng mèë lōn ya Alah
 Ta^lém hōreumat beureukat iboe, neubri ladjoe lōn pham moedah
20. Ta^lém hōreumat ajah ntoe, haj Toehankoe Pòlōn Alah
 Beu Toehan bri trōn éleuham, oelōnteu pham haba indah
 Lōn meung pakhō^é antō^é kalam, oelōn reusam neubri moedah
 Bahlé doemnan wahé taléb, adjajéb sōbeuhan alah
 Sidròë radja lōn riwayat, ngò haj sahbat oelōn peugah
 Kradjeuën loeaïh amat sangat, timoe barat meutjeuhoerah
 Hamsōjkasa geurasi nan, njan soeloetan njang that meugah
 Sireutōih radja ta^llō^é keunan, ba^é toean njan geudja^é seumah
 Nama nanggròë Goelita Sagōb, njan teuseubōt gampōng soedah
 Ba^é binèh mata oeròë lōb, la^éōt seupōt njang lōlōmah
30. La^én niba^é njan tan lé nanggròë, 'òhnan sampōë lōn leungò gah
 Njankeu radja njang seureulòë, niba^é sagòë gampōng soedah
 Hamsōjkasa peukòng nanggròë, doea poetròë neumeuzaudjah
 Até mangat hana bagòë, ngòn djoedō dròë sinan dahtjah *didjah*

22* Ta^é oe glé pèt bòh roeséb, peuë tapeugèt keu seunitjah

29,2 in D: ———, la^éōt seupōt njan da^éirah

- Padoem lawét teuma akhé, teupiké radja silsilah
 Aneu^eneu tan radja malé, neulakèè lé niba^e Alah
 Deungòn djoedō neuleuēng djaròè, geunab oeròè meutjahadah
 Njòè lōn peugah nama poetròè, na tatoesòè nama zaudjah
 Poetròè toeha Ra^ena Diwi, djoedō doeli njang khalipah
 Sidròè treu^e nan Keuntjan Ansari, njan éseutiri radja meugah
40. Hana aneu^e bandoea pat, heunda^e Halarat sidròè Alah
 Radja sōhsah neumeuhadjat, gala^eneu that aneu^e lidah
 Neumeukawén ma lòm doedòè, ba^e nanggròè dròè neukhalipah
 Deungòn aneu^e baranggasòè, kòn tjit poetròè meutjeuhoerah
 Njankeu aneu^e oereuēng gasiēn, lagi jatim tan lé nang mbah
 Deungòn hina that meuseukin, radja jakin that meunikah
 Nama geukheun Tjah Keubandi, roepa sang ri oeròè beukah
 Roepa ilō^e hana sakri, njang djeuēt beureuhi that khalipah
 Njankeu njang djeuēt neumeukawén, sabab tjandén roepa indah
 Hana meunan inòng la^eén, poetéh litjén Keubandi Tjah
50. Beutéh toerōn hana sakri, njang djeuēt beureuhi that khalipah
 Pha doea meudjeundrang padé, hana meusé poetròè indah
 Sapaj doea toerōn sabé, rindoe até sòè eu dahtjah
 Kí^eiēng tjoet tè^e ta^eeu seudang, raja oe manjang djròh meu^eoelah
 Gaki doea djròh meutriēng blang, ta^eeu oe manjang na ban kipaīh
 Takoeē djeundjang djròh meularé^e, poetròè tjanté^e Keubandi Tjah
 Gigòè itam djròh that leunté^e, moeka bajé^e sang meuih meuntah
 O^e di oelèè patah manjam, dhòè moepatam djròh that indah
 Miēng pi litjén ta^eeu matjam, salèh waham sòè eu reubah

- 41* Teuma lheuēh njan wahé tèēlan, leungò toean oelōn peugah
 Teuma teupiké lam até badan, radja soeloetan njang that meugah
 Hana goena aneu^elōn tan, pakri tèēlan keu lōn tapeugah
 Tamita keu lōn sabòh treu^e toenangan, njang ilō^ekan roepa indah
 Teuma meuteumeung oereuēng binòè, leungò djeunòè oelōn peugah
- 42-43 in B gedeeltelijk anders:
 Teuma radja lòm meukawén, inòng tjandén roepa indah
 Moeka reumèh hantòm tjeukén, mamèh litjén sang meuih meuntah
- 44, 2 in B en D: ———, that meuseukin boenda (ngòn) ajah
- 49' in B, C en D extra:
 Paleuēt djaròè ban òn boeni, paleuēt gaki — sang meuih meuntah-sangat indah —
 ban òn amplaīh
- D voegt nog een tweeden regel in:
 Sang meuih meuntah hoe han sakri, badan tjoet ti that bit tjeudaīh
54. A: Gaki doea — C: bahō doea — B en D: bahō keumang
- 56'. in C extra: Sapaj doea ta^eeu toerōn, di bahō kòn sang geu^eamplaīh
 Aneu^e djaròè han peuē sidé^e, trōīh ba^e gité^e meudjeumeulah

- Mata djròh ban bintang timoe, meunankeu hoe meudjeureulah
60. Koelét poetéh doem ka lōlō, meudjampoe bangòn meuih meuntah
Hamsōjkasa neungieng rindoe, ama ba'adoe ra'jat neukrah
Neupanggé ra'jat meuntròë kali, trōih ili oereuëng bahrōlah
'òh trōih keunan ngadab doeli, ngòn gaki soeròt lhèë langkah
Dèelat teughajō toeankoe dròë, datang kamòë doem djeumeulah
Peuë na hadjat neukheun djeunòë, doemna kamòë seu'òn titah
Trōn lé sabda niba' dèelat, ngò haj sahbat oelōn peugah
Gaséh gata keu lōn si'at, sangat hadjat lōn beulisah
Lōn heunda' peugèt sabòh meuligòë, teumpat poetròë Keubandi Tjah
Oereuëng gasiën djoedō lōn njòë, bè' lé meunòë barang moedah
70. Lōn meung peugèt sabòh aseutana, teumpat soeka poetròë indah
Gaséh sajang doemna gata, kajèë rimba djeunòë taplah
Meunan neukheun oelè dèelat, beudōih ra'jat doem djeumeu'ah
Teungòh oe glé keudéh leugat, mita teumpat kajèë indah
Meuteumeung lé kajèë djatòë, teuma doedòë djipeureubah
Ta'eu soenggòh hana bagòë, dalam oeròë reu'òh reu'ah
Hingga soedah djigògadjòë, djipoewòë kajèë bahrōlah
Trōih lé oeba' radja nanggròë, beu'òt djaròë bandoea blah
Dèelat teughajō ampōn meuribèë, keunòë kajèë bandoem soedah
Ampōn kamòë doem meulakèë, ba' oelèë djaròë doea blah

60,2. A geeft de tweede versheft : ———, ki'ieing ta'eu djròh meu'oelah.

Dit is een vergissing van den afschrijver (vgl. lezing andere H.S.), immers na in-
voeging van :

* Idōng djròh ban reuntjōng kalam, sòë eu deundam até dahtjah
erkent hij zijn vergissing met de woorden :

E teungkoe bè' salah waham, lōn mat kalam le that salah
Hierop volgt nogmaals regel 60, nu met het correcte slot.

- 61*. Neupanggé lé siah oelama, poetròë ngòn radja geupeunikah
'òh lheuëh nikah radja ngòn poetròë, teuma djeunòë la'én peurintah
62. in A luidende :

Hamsōjkasa neukrah ra'jat, trōih lé si'at oereuëng bahrōlah
heb ik, terwille van 't rijm van 63 (doeli), vervangen door den overeenkomstigen
regel elders.

- 71-86. zijn in den tekst ingevoegd. Door 't wegvallen ervan was de samenhang in A on-
begrijpelijk geworden. B, C en D geven dezelfde verzen. Echter vindt men bij 80'
in D nog 5 extra :

Radja salém oelèëbalang, béntara blang imeum beunasah
Sigala meuntròë deungòn wazi, habéh neubri doem kapilah
Sigala paki ngòn meuseukin, oereuëng gasiën kaya limpah
Soeloetan radja ba' oeròë njan, moerah tangan le seudeukah
Habéh ra'jat wòë oe nanggròë, radja djeunòë (-- ontbreekt) neukrah

80. Radja samböt kajëë djabat, ra²jat djiwòë tinggaj khalipah
Neukrah pandé teuma doedòë, tròih lé sampòë djimeulangkah
'òh tròih keunan oeba² dèëlat, dji²angkat djaròë doea blah
Pòteu radja soeròh leugat, peugèt si²at meuligòë indah
Meunan radja djihareutòë, oetòih djeunòë djiteumarah
Ladoem oetòih ba² meurapat, hana tjatjat oeroeë² beuleubah = *bijsan*
Aneu² Tjina njang oetòih that, han djan si²at lheuëh djitarah
Ladoem oetòih ba² tjeumoelé², ladoem lisé² ba² poemeugah
Ladoem oetòih bateuëng balé², djipeu²é² boengòng keukarañh
Ladoem oetòih meugògadjàë, dalam oeròë reu²òh reu²ah
90. Habéh doempuë ka seuleusòë, padang djeunòë oelòn kisah
Lawét lawan pòteu radja, krah béntara deungòn wazi
Neujoeë padang njan aseutana, teumpat soeka toean Siti
Meuligòë djroh sabòh tamèh, ta²eu reumèh hana sakri
Sòë njang kalòn doem teuseungèh, njeum bè² tawèh sinan lagi
Tangiëng roepa pi indah that, sang² teumpat boediadari
Sòë njang kalòn mata ladat, hana sapat bagòë ini
'òh lheuëh geupeu²é² roengka oe manjang, oereuëng njang pandang
doem beureuhi
Até mangat sòë njang pandang, bangòn sang² reuhab djoehari
Tamèh ta²eu djroh geulabò, geusadò ngòn djawareudi *marah*
100. Ladoem poetéh djroh meulòlò, ladoem idjò lòn ka seundi
Bara indréng geubòh damroet, geubòh jakòet keu peuneupi
Tjahja poelam ta²eu batjoet, haj teungkoe tjoet djroh han sakri
Poetja² meuligòë geubòh intan, hana lawan dalam nanggri
Boebòng bintéh djroh lakoean, hana toean bagòë ini
Ikat geunoelòng djò² djeunalòë, roebuëng addè djroh meutoeli
dragonair, pakean
- 87,2. in C: —, boengòng tjanté² han peuë peugah
Extra volgt hierop:
Han peuë rika doem djitjoelé², kòn haj adé² lòn beurakah
- 88'. in C: Ladoem oetòih hila taré², ladoem lisé² ba² moebrakah
- 89,2. in D: —, dalam oeròë moeka mirah; waarop extra volgt:
Reu²òh reu²ah ta²eu mèh mòh, han djeuët beudòih meung silangkah
- 89*. Boengòng tiòng ladoem djipasòë, boengòng sitoengkòj djroh meu²oelah
Ladoem geubòh boengòng peukan, meureumpan ta²eu meu²oelah
Njang ladoem boej toedjòh sikawan, dilikòt njan himbèë ngòn reungkah
93. Vanaf vers 93—122 loopt in A, B en C de beschrijving van 't paleis. Aanmerkelijk korter (11 regels) en eenigszins afwijkend is D. Enkele zinnen vindt men daar, vaak omgezet, terug; andere ontbreken evenwel en nieuwe zijn toegevoegd (zie onder 119—120).
- 103—104, in A door den afschrijver slordig tot één regel gemaakt, zijn hersteld naar B. en C.
105. luidt in C: Ikat geunoelòng pira² teusoeët, oereuëng njang poeboeët that tjeureubi

dahgonding

Hana njang sa lam dōnja njòë, teumpat poetròë Tjah Keubandi
Ikat djeudjaréng djō² teubibeuë, ikat gaseuë pira² seuntagi

Sòë njang kalòn mata sōseuë, siribèë peüë sinan meuri

Ba² bintéh geusadō ië meuih, tjahja peungeuih malam hari

110. Tadòng dijob sang di²ateuëh, takalòn deuìh teumpat doeli

Ba² babah rèt geubòh tjeureumèn, teumpat ingèn toean Siti

'òh tjòt oeròë djipòt angèn, djròh that ramiën ba² peuneupi *geulplank*

Roebeuëng talòë tjoelé² sipòt, djimeulòt tjémpala noeri

Sòë njang kalòn até loepòt, oeròë seupòt han tatoeri

Saleuë² roepa bajeuën tjandén, njang la²én meura² meunari

'òh takalòn njeum bè² tatrén, manjòh meutjhén teukab bibi

Djimeutjòh² ngòn boebajang, tapandang até beureuhi

Sangat bidja² akaj toekang, djitoeang ba² bintéh doeli

Sabòh roepa boej meutangkéh, djibaréh poemoeraìh Bali

120. Saleuë² patōng roepa Inggreh, Peuranséh ladoem geuseundi

Takalòn sang djimeu²antja², sang djidja² meui²en sipa²i *geulv, deuri*

Sòë njang kalòn até gala², that goendja² sang djimeunari

Bahlé doemnan haba meuligòë, teumpat poetròë Tjah Keubandi

Pòteu radja neukrah meuntròë, doem sinaròë pakéh kali

'òh meuhimpòn doemna ra²jat, djeunòë dèelat neukandoeri

Seureuta ngòn neubri seudeukah, doemna siah além paki

Geubeuët doe²a geupatihah, keu aroeah doemna wali

'òh lheuëh doe²a rahòb djaròë, ra²jat djiwòë tinggaj doeli

Geuba keunan toean poetròë, njang sambinòë Tjah Keubandi

130. Sakét até poetròë doea, sabab radja sidéh lawi

Mita ilah ngòn bitjara, poetròë toeha Ra²na Diwi

Oeròë malam até loeka, bandoea Keuntjan Ansari

doea

119-120. Het tweede gedeelte van deze regels, in A verwisseld, heb ik (naar B en C) op de juiste plaats gebracht. Het afwijkende gedeelte in D luidt (93 is nog conform):

loeka

Ba² pha reunjeun tjoelé² sipòt, djimeulòt tjémpala noeri

Toeuë² angèn boej meutangkéh, djimoebaréh doem sipa²i

Siang bintéh that meulòlò, geulabò ngòn djawareudi

Ikat geunoelōng djō² teubibeuë, ikat gaseuë pira² seuntagi

Djròh that blèt blòt kalang kalòt, poejòh meulòt ngòn mirahpati

Niba² bintéh geusaleuë² boeueuën, ba² ngiëng hireuën toean Siti

Poetja² meuligòë poetéh idjò, geulabò ngòn djawareudi

Dji²é² oeròë djipòt angèn, teumpat meuneu²en toean Siti

Ba² titimama leuë² djikoetoe, bajeuën meusoe that geumari

Leuë² Banggoena djikoea djaròë, 'òh deuìh poetròë ateuëh kroesi

124-156. Ook voor dit volgende gedeelte wijkt D af van de andere H.S. Weer ontbreken tal van regels, zoo o.a. 124—127 (de kandoeri) en 130—135 (de jaloersche vorstinnen).

- Djimoepiké meutjawarat, pakri pakat njan keu doeli
 Njang keunòë han neuwòë si^{at}, that ladat ngòn Tjah Keubandi
 Teudoe^{at} haba poetròë doea, teutab roegha peutang pagi
 Keudéh moewòë oeba^{at} radja, Hamsōjkasa poetròë djoehari
 Sapeuë até santeut pakat, gaséh Halarat Toehan rani
 Hantòm djara^{at} pi meung si^{at}, rindoe sangat bandoea si
 Radja piké aneu^{at}neu tan, wahé Toehan Pòkoe Rabi
140. Keu peuë areuta sikeulian, keuroegian lōn ja Rabi
 Neubri aneu^{at} lōn meung sidròë, oereuëng lakòë njang djoehari
 Pròë haj maté oelōn doedòë, djih gantòë kradjeuën nanggri
 Haj Toehankoe lōn meulakèë, beureukat pangoelèë bandoem nabi
 Neubri aneu^{at} lōn haj Toehan, sia badan oedéb tabri
 Beureukat wali sikeulian, aneu^{at} lōn tan haj ya Rabi
 Radja lakèë hana teudōh, si^{at} toedjōh hana sakri
 Pòteu Alah teuma peutrōih, neusitoebōh deungòn Siti
 Wa^{at}tèë pi djròh malam Djeumeu^{at}, jōhnjan ladat Tjah Keubandi
 Ma^{at}nikam sròt jōhnjan meuh^{at}, meukeumat gaséh ngòn doeli
150. Sang² ka trōih lam tjeuroega, meurasa oerat ngòn seundi
 Hantòm meunan di gòb njang ka, Alah ta'ala sangat rani
 Lheuëh sitoebōh ladat teuka, teungeut mata bandoea si
 Hingga soebōh teubiët padja, hana djaga poetròë ngòn doeli
 Sang² neudjéb ië kroëëng Kalkausa, mangat rasa hana sakri
 Phoej ngòn toebōh hana tara, babōn aula teuma lagi
 Ma^{at}nikam sròt ka keuloea, oeba^{at} nisa toean Siti
 Trōih siboeleuën ba^{at} siboeleuën, poetròë hireuën deungòn doeli
 Bandoea dròë teutab lam midan, that soeka^{at}an Tjah Keubandi
 Trōih doea blaïh boeleuën sampòë, hamé poetròë djoedō doeli
-
137. A en B geven Pòkoe Rabi, hetgeen ik liever vervangen heb door Toehan rani uit C.
139. De smeekebede van den kinderloozen vorst luidt in D :
 Ba^{at} si^{at}oeròë radja piké, kadang maté lōn ja Rabi
 Tabri aneu^{at} lōn meung sidròë, rindoe kamòë haj ja Rabi
 Ka hat sabōh tabri sikhan, sajang badan oedéb tabri
 Sira lakèë sira neumòë, sadjan poetròë Tjah Keubandi
 Hierop wordt de ontvanging beschreven in 5 regels :
 Ba^{at} simalam teuka rahmat, malam Djeumeu^{at} watèë soenji
 Radja neu^{at}éh neubeuradōe, lam kleumboe meutjeuradi
 Ma^{at}nikam sròt oeba^{at} poetròë, Toehan sidròë peutrōih djandji
 Na njeum neudjéb ië kroëëng Kalkausa, deungòn nisa Tjah Keubandi
 Poeléh toebōh hana tara, babōn aula teuma lagi
155. Het in A oorspronkelijke : Jōhnjan phoej toebōh, heb ik om de maat vervangen door de lezing van elders.

160. Gòh lòm lahé pandang boemòë, la^eén djeunòë teuma lagi
 Keu sië roesa hawa poetròë, peugah djeunòë oeba^e doeli
 Wahé djoedò oereuëng lakòë, hadjat kamòë salèh pakri
 Keu sië roesa hawa lòn that, kadang dèëlat lòn trōih djandji
 Bè^e tagoendah poetéh loemat, peuë njang hadjat djeunòë lòn bri
 Taprèh dilèë poetéh leusōh, lòn meutanggōh doea hari
 Lòn dja^e oe glé haj poetròë bōh, lòn soerōh meuntròë ngòn wazi
 Bahlé toeankoe sinòë tinggaj, oelōnteu haj kadang pakri
 Kadang maté lòn trōih adjaj, tapeugah haj oeba^e waki
 Bahlé lòn dja^e wahé adòë, tinggaj poetròë gata sini
170. Lòn peudjō^e ba^e Toehan sidròë, lòn dja^e keudròë wahé tjoet ti
 Lòn dòng han tréb doea oeròë, haj poetròë boediadari
 Seungab haba toean poetròë, neupeudjō^e dròë oeba^e Rabi
 Ban peurintah Pò Halarat, jōhnjan dèëlat neupeureugi
 Teungòh oe glé deungòn ra^ejat, neubeurangkat deungòn wazi
 Trōih lé oe glé reudjang², oelèëbalang deungòn tandi
 Geudròb roesa doem sibarang, heunda^e poelang oeba^e Siti
 Hawa poetròë roesa teumeulòh, hana sabòh njang na meuri
 Doem meuloenggi teumbōn djròh², hana teulòh loenger² lagi
 Salèh han trōih hadjat sampòë, radja neumòë hana sakri
180. Geudja^e mita geunab oeròë, hana lagòë njang kheun tjoet ti
 Doemna roesa teumbōn djròh², tan teumeulòh haj ja Rabi
 Doem meuloenggi oegòh², kheun poetròë djròh hana sini stating
 Habéh sōhsah bandoem meuntròë, radja neumòë peutang pagi
 Teutab radja dilèë sinòë, di meuligòë Tjah Keubandi
 Ama ba'adoe doedòë niba^enjan, moewòë koerangan poetròë beureuhi
 Sampòë boeleuën lam kandoengan, sakét toean djoedò doeli
 Lahé boeda^e jōh masa njan, trōih lé keunan madoe tjoet ti
 Ra^ena Diwi ngòn tjoet Keuntjan, doea sadjan keunan mari
 Hana sòë thèë la^eén meung sidròë, sakét poetròë Tjah Keubandi
190. Njang neutoepeuë poetròë doea dròë, keunan sampòë oeba^e Siti
 Njang mat manja^e wahé teungkoe, njankeu madoe poetròë ahli
 Sit ka adjaj ba^e Toehankoe, meunan lakoe boeët ja Rabi
 Aneu^e poetròë njan sireutōih, haj teungkoe bōh kata rawi
 Njang toelòt djròh poetéh leusōh, seumeulòh ban mata hari

170-171. De verschelften zijn blijkbaar weer door den afschrijver in A bijeengevoegd.
 (hersteld naar C, eveneens B en D).

187-188 Hier nam ik de lezing van D, die m.i. beter is dan die van A, B en C: ———,
 trōih lé keunan Ra^ena Diwi
 Bandoea djoedò soeloetan, ngòn tjoet Keuntjan (poetròë) Ansari

- Sikoereuëng plôh sikoereuëng njang, adoeën njan agam aneu^c doeli
 Bandoem sigò njan lahéran, sit boeët Toehan njang that rani
 Hana tòmm na di gòb njang ka, dalam dônja djeuëb² nanggri
 Njankeu aneu^c Hamsôjkasa, sireutôih ka sigò neubri
 Peuë meusakét boeët Rabana, haj sèédara doem barangri
200. Sireutôih siseun neupeuna, Alah ta'ala sangat rani
 Sabòh toelôt oereuëng binòë, hana addè bagòë ini
 O^c di oelèë that seureulòë, manè^c poedòë djawareudi
 Toedjòh òn o^c panjāng², oelèë timang djròh han sakri
 Bandoem manè^c wahé abang, meukeurawang bagòë kroesi
 Si^caneu^c meuih si^caneu^c pira^c, manè^c goemba^c djròh meuseundi
 Sòë njang kalòn até gala^c, peurintah ha^c Pòlôn Rabi
 Manè^c njang lhèë teuma poelam, djròh han matjam haj ja akhi = briden
 Sòë njang kalòn até deundam, aneu^c toean radja nanggri
 Ma^cnikam manè^c njang peuët, limòng damroet teuma lagi
210. Ma^cnikam njang nam teuma jakoet, karônja ma^cboet Toehan rani
 Manè^c toedjòh teuma intan, karônja Toehan Pòkoe Rabi
 Hantòm di gòb wahé tèëlan, aneu^c soeloetan Hamsôjkasa
 Meugoemba^c meuih aneu^c poetròë, njang sambinòë Tjah Keubandi
 Lheuëh niba^c njan djiseumanòë, lé poetròë Keuntjan Ansari
 Djimoepakat bandoea dròë, pakri djeunòë Ra^cna Diwi
 Meung njò oedéb aneu^c doem njòë, teutab sinòë radja nanggri
 Han lé neuhirò keu geutanjòë, sabab ngòn poetròë Tjah Keubandi
 Njang gèt djeunòë tapòh maté, tabòih bangké njan oe pasi
 Wa^ctèë neuwòë radja di glé, meunòë tjawé rèt taboeni
220. Meunan djipeugah poetròë Keuntjan, kheun padan ba^c Ra^cna Diwi
 Habéh haba pakat simpan, hōj teubōihsan keunòë mari
 Djihōj namiët keunan sidròë, djikheun meunòë oelé Siti
 Katjòë toekòë doem sinaròë, kamè keunòë haj Abeusi
 Katamòn oejob meuligòë, geuloepa^c ròë la^cén lagi
 Lheuëh poetròë joeë djipoeboeët lé, reudjang asé djipeudoeli
 Djitamòn dijob meuligòë, geuloepa^c ròë la^cén lagi
 Lheuëh djitamòn namiët djiwòë, di meuligòë Ra^cna Diwi

195,2. ———, adoeën njan agam toean aneu^c doeli (A, B en C); toean liet ik weg als storend voor den maat.

In D: Sikoereuëng plôh sikoereuëng dròë, doem seureulòë that djoehari

196 sit (tjit) boeët in B en D nam ik liever dan kaja (A). Men vergelijkte

C: ———, sit boeët Toehan sigò neubri

224,2. in B en D: ———, lheuëh njan djiwòë di Abeusi

- Aneu^c radja djiseumanòë, teuma doedòë ka djiboeni
 Ladjoe djibòh dalam peutòë, aneu^c poetròë Tjah Keubandi
230. Lheuëh djigoentji ma djilabò, oelé djoedò radja nanggri
 Dama lilén ka djisadò, han rèt laloe ië lam soenji
 'òh lheuëh djibòh dalam peutòë, teuma djeunòë djijoeë boeni
 Djijoeë mè oe glé ba^c kroëëng poelan, dalam oetan teumpat pari
 'òh tròih keudéh djibeudjalan, dalam kroëëng njan djipeu^cili
 Geubòh lam kroëëng reudjang², djipoelang teuma oe nanggri
 Dalam atédji ka seunang, han lé bimbang sinòë doeli
 Teudoeë^c si^cat haba poetròë, ka moewòë ba^c radja nanggri
 Dalam até doem ka tampòë, ingat keu poetròë Tjah Keubandi
 Roesa pi tan radja neuwòë, salèh poetròë ka tròih djandji
240. Han tròih hadjat djoedò lòn njòë, pakri djeunòë haj ja akhi
 Roesa pi tan njang teumeulòh, tjoet poetròë djròh salèh pakri
 Ië mata sròt meukeukoebòh, poetròë sabòh oedéb neubri
 Sira neudja^c sira neumòë, tròih sampòë ba^c Tjah Keubandi
 Ladjoe neu^cé^c oe meuligòë, beudòih poetròë Ra^cna Diwi
 Djidja^c djoendjông pòteu radja, bandoea Keuntjan Ansari
 Lheuëh niba^c njan peugah haba, kamòë meudjaga wahé doeli
 Baròë midja^c sakét poetròë, tròih oeròë njòë mantòng sini
 Oereuëng la^cén hana sidròë, doea kamòë poeboeët bakeuti
 Le that toeankoe lahé boeda^c, niba^c sinja^c Tjah Keubandi
250. Teutab toekò^c ngòn geuloepa^c, djéhpát niba^c ateuëh boemi
 Hantòm di gòb meunan njang ka, njò beurahla Tjah Keubandi
 Njankeu djijoeë mita roesa, ba^c Meukoeta tanglông nanggri
 Beu^cé^c toeankoe tròn oe boemòë, leumah sinòë aneu^c Siti
 Adat tadjaula^c kamòë doesta, neukalòn roepa wahé doeli

228. djijoeë boeni — lieber nam ik ka djiboeni (B, C en D).

229. Achter dalam is peutòë aangevuld (weggefallen in A).

233. poelan (A, B en C), Silan (D)

245. djoendjông, in B, C en D vindt men koendjông

247. mantòng lagi (A) is vervangen door mantòng sini (B, C en D).

251. Deze regel, in A luidende :

Hantòm di gòb wahé radja, meunan njang ka djeuëb² nanggri, is door mij veranderd gelijk den tekst naar 't voorbeeld van B, C en D. De hierop in A volgende vier regels, daar ontbrekende, heb ik weggelaten :

* Bitpi meunan tjoeba peurasa, sang beurahla Tjah Keubandi
 Bit ban lòn joeë neupoeboeët lé, han gèt pi^cé geukheun doeli
 Bè^c gòb oepat djeuëb² nanggri, Keumala nanggri tan bakeuti
 Neutjoeba eu njan neulihat, teudoeë^c djéhpát aneu^c Siti

254. wahé doeli ; in B, C en D : bè^c (kòn) lòn taki

- Kadang soelét lôn Meukoeta, joeb aseutana neudja^e oengki *overhooptaken*
 'òh ban neu^eeu oelé radja, Alah ta'ala peuë ròë neubri
 Wahé djoedō lôn njang doea, peuë bitjara keu lôn tabri
 Sabét ban kheun gata doea, njò beurahla Tjah Keubandi
 Tòhkeu piké wahé poetròë, peugah djeunòë Ra^ena Diwi
260. Lôn poematéh kata doea dròë, haj poetròë Keuntjan Ansari
 Hòka lôn ba djoedō lôn njòë, Pò sambinòë Tjah Keubandi
 Dalam até lôn that seungkòë, malèë kamòë dalam nanggri
 Djeuëb² gampōng 'ajéb boenjòë, aneu^e kamòë hana meukri
 Teuma seu^eot poetròë doea, kheun ba^e radja tanglōng nanggri
 Djeunòë njang gèt ba^e kamòë doea, njò beurahla Tjah Keubandi
 Balañh keu djih djeunòë sé^esa, pò Meukoeta njan djén pari
 Njan toeankoe poetròë hiweuën, njò djén oeteuën bië^e abeudi
 Mèë gata bòrh djih di mideuën, bit pi lôn kheun kòn lôn bantji
 Oelōn peugah meung lakoean, lam bagan sang mèë taboeni
270. Sang mèë tabōh djih dalam hat, ampōn dèëlat 'ajéb keudji
 Poetròë sihé njan soelét that, djihnjan meuhat tjèetan boeni
 Djipeuroepa meudéh meunòë, gata doedòë rōh djitaki
 Meung han neupòh djihnjan djeunòë, teubòih nanggròë dōnja ini
 Meunan djipeugah poetròë doea, djibōh daja njan keu doeli
 Radja beudòih sigra², kabōj pinta Ra^ena Diwi
 Dalam atédji that soeka, bandoea Keuntjan Ansari
 Neu^eé radja oe meuligòë, neutjò^e poetròë Tjah Keubandi
 Boekòn sajang boengòng oeròë, sambinòë ban boediadari
 Hò neuba lôn toeankoe dròë, radja nanggròë iēm beudiri
280. Poetròë djimòë reulòih até, neupòh maté lôn haj doeli
-
268. mèë gata bòih (B en C), nam ik liever dan : bah gata bòih (A).
278. Het tweede deel van dezen regel luidt in B en D : ———, peungeuñh nanggròë
 ta^eeu meusri² ——— tjahja hari. B en D geven bovendien de volgende regels
 extra :
- Boekòn sajang toean poetròë, neubòih djeunòë oelé doeli
- Boekòn sajang lôn eu peutòë, teudoeë^e keudròë { hana goentji
 { han lé goentji
- Boekòn sajang sinja^e poetròë { sambinòë kheun ba^e laki (B)
 { tamsé oeròë peugang hari (D).
- Vervolgens geeft D alleen nog :
- Laloe marit pò sambinòë, kheun ba^e lakòë tanglōng nanggri
- Déze beide laatste woorden komen in B foutievelijk voor aan 't begin van vers 279,
 maar blijken nu een spoor te zijn van genoemden, in B verder ontbrekenden, regel.
280. Op dit punt loopen de handschriften tamelijk uiteen. Als regel 281 heb ik opge-
 nomen het in B en D op deze plaats voorkomende, klaarblijkelijk bij 280 behorende,
 vers. In C ontbreekt het geheel, in A wordt het iets later (na 300) aangetroffen, ont-

- Wahé djoedō han meusampé, neuwōē di glé neupōh kami
 Dilèē neukheun dja^c meuroesa, peuē njang hawa neukheun neubri
 Teuma djeunōē la^cén piké, la^cén tjawé niba^c doeli
 Ban njang nabsoe gata sidrōē, keureuna kamōē hamba paki
 Iboe pi tan bapa pi han, keu lōn toean han sōē pseudoeli
 Adat tapōh teutab tapōh, han sōē teu^cōh peutang pagi
 Wahé djoedō oelèēbalang, hana sajang keu lōn paki
 Taki gasiēn aneu^c dagang, tapōh reudjang han tasoedi
 Hana toeanke sidé^c sasat, lōn si^coerat aneu^c abeudi x
 290. Hana habéh neu^cédjeutihat, haj dèēlat Meukoeta nanggri
 Adat djeunēh njan binatang, na tjit sajang ingat boedi
 Han neupoeboēt reudjang², keu lōn dagang biē^c Abeusi
 Meung ta^cingat lōn idang soerōt, beungōh seupōt peutang pagi
 Bè^c toeanke até loepōt, ngiēng oe likōt ingat boedi
 Oelōn aneu^c oereuēng gasiēn, that meuseukin boenda ngōn abi
 Toeanke sajang keu lōn jatim, seumah ta^clém lōn ba^c doeli
l. d. d. d. Tadjā^c oe glé takōh daneun, peugēt neuheun binēh pasi
 Hana neu^cingat goena djameun, wahé mideuēn radja nanggri
 Bè^c toeanke neutjrē kajèē, ba^c meusilèē tjitjém noeri
 300. Han neu^cingat goena dilèē, neubōih euntèē lōn haj doeli
 Ba^c pisang klat di leuēn leupoe, ba^c pisang noe timōh di teupi
 Oelōn neupōh oelē djoedō, meung lōn meuntoej aneu^c paki
 Boekōn sajang dara barō, djimōē ba^ce poetrōē djoehari

breekt dan elders en staat daar te midden van tweeregelige pantoens allerminst op zijn plaats. In A en D volgt nu een kleine uitweiding, voor A behouden in den tekst (282—286), voor D (11 regels) een kennelijk toevoegsel van den afschrijver, dat hier volge:

- Keu lōn peu^cingat wahé radja, tinggaj gata bè^c peureugi
 Han tapatéh Pō Meukoeta, takheun sigra han tréb lawi
 Bè^c balañ wahé radja, ka trōih masa lōn ngōn djandji
 Ra^cna Diwi poetrōē Keuntjan, oelōntoean that geubantji
 Oelōn sakét di meuligōē, trōih lé keunōē Ra^cna Diwi
 Bandoea ngōn poetrōē Keuntjan, oetōih han ban ba^c teumaki
 Neuwōē radja teuma di glé, saré³ lōn tabantji
 Siē roesa njang hawa lōn njōē, hana lagōē tanglōng nanggri
 Hana é^c trōih hadjat kamōē, malingkan njōē 'ajéb keudji
 Neupeu'ajéb lé Meukoeta, badañ siē roesa keu lōn neubri
 Sibarang haj boēt Rabana, oelōn rila ban njang neubri
 290'. Pantoen in D: Soeloem bajoe di Barōh, poetja^cdji mirah hana sakri
 Ta^cingat goena lōn khalipah, oe peurintah doedōē pagi
 294' Pantoen in D: Soeloem bajoe di pageuē, dji^cé^c oeleuē seudōng teuka
 Niba^c teungkoe lōn neuhoeē, neukōh takoeē lōn Meukoeta

- Oelōn neupòh oelé djoedō, habéh oemoe Tjah Keubandi
 Piha^a rarib peudéh oentōng, dalam gampōng lōn geubantji
 Meusampé haj djoedō pajōng, dalam gampōng lōn neuboeni
 Lōn paban bah keuna^a Alah, ban peurintah Pòkoe Rabi
 Hana daja deungòn ilah, 'òhnan langkah lōn lam nanggri
 Njang boeët djoedō niba^a madjat, ba^a Hakikat Toehan rani
310. Dalam dōnja lōn 'òhnòè hat, oe akhirat lōn keumali
 Lōn peudjō^a dròè ba^a Halarat, niba^a koedrat Pòkoe Rabi
 Habéh oemoe han lé hajat, lōn brangkāt ba^a oesoeli
 Wahé djoedō neupeu^aampōn, dèèsa oelōn njang ka lawi
 Kileuèh boebaj didalam dōn, meu'ah djeuèb² kōn dèèsa kami
 Habéh haba ba^ae poetròè, tjoet sambinòè Tjah Keubandi
 Djimeutoetō doea poetròè, kheun ba^a lakòè Ra^ana Diwi
 Peuë toeankoe lòm neu^aiēm dròè, hana lagòè njan neuboeni
 Peuë toeankoe lòm neupiké, na lòm tjawé niba^a doeli
 Aneu^a toeankoe soedah lahé, neukalòn lé di^aateuèh boemi
320. Radja beungèh boekòn boebarang, neutjō^a bintang Tjah Keubandi
 Ladjoe neuba boengōng keumang, boekòn sajang poetròè djoehari
 Poetròè djimòè saré riōh, Alah haj bōh soe sang bangsi
 Sròt iè mata seun² siplōh, ban oedjeuën tōh meunan sang ri
 Ladjoe geuba oeba^a tandaìh, poetròè tjeudaìh njang bakeuti
 Poetròè geubōh dalam bagan, sajang intan Tjah Keubandi
 Geubōh lam hat teutab sinan, poetròè boediman njang bakeuti
 Mangat até doea poetròè, radja neuwòè oeba^a Siti
 'òh ka han lé Keubandi Tjah, até dahtjah Ra^ana Diwi
 Teutab sinan di khalipah, ba^a zaudjah Keuntjan Ansari
330. Di radja peutimang nanggròè, doea poetròè sinan khoesi = verhangt.
 Keuna^a Toehan Pò geutanjòè, leungò djeunòè kata rawi
 Teudoeë^a haba radja si^aat, ngò haj sahbat lōn peugah kri
 Peutòè di glé aneu^a dèèlat, hanjòt leugat njan oe pasi
 Hingga trōìh ba^a sabòh poesoe, ba^a rindoe meu'èn gògasi
 Peurintah Pò ja Toehankoe, meunan lakoe boeët ja Rabi
 Gògasi dja^a keunan doea, deungòn nisa njan éseutiri
 Dji^aeu peutòè hanjòt landja, lam iè raja teungòh ili
 Teuma marit oereuèng binòè, peuë lam soengòè haj soeami
308. langkah (A en C) — toeah (B en D).
 310. oe akhirat (B, C en D) nam ik lieber dan oe Halarat (A).
 312'. in D: Wahé djoedō oelèèbalang, hana sajang keu lōn paki
 Wahé oentōng badan njang malang, han sòè sajang dalam nanggri
 332. lōn peugah kri (B, C en D) nam ik lieber dan nogmaals: la^aén rawi (A).

- Tatjoeba tjò^c toeankoe dròë, tamè keunòë lôn eu pakri
340. Gògasi trôn dalam soengòë, djitjò^c peutòë djawareudi
 Djipeuteungòh teuma keunòë, djò^c ba^c binòë pò gògasi
 Teuma djikheun oelè inòng, djitanjòng oeba^c soeami
 Wahé djoedò hantòm njang ka, lôn eu roepa haj soeami
 Gògasi kheun oeba^c nisa, ma^cnoesia njang pò ini
 Teuma djikheun tjoeba boeka, lôn eu roepa haj soeami
 Teuma djilòb sigrà², leumah njata aneu^c doeli
 Sireutòih dròë sisèédara, aneu^c radja tanglông nanggri
 Di gògasi djikeumeung padjòh, haj teungkoe bõh kheun éseutiri
 Taprèh dilèë lôn meutanggòh, bè^c tapadjòh haj soeami
350. Tòh di kamòë tòh di gata, ma^cnoesia tjoet han sakri
 Bahlé dilèë tapeulahra, djeuèt 'òh raja takandoeri
 Meunan djikheun lé oereuëng binòë, ka dji^ciëm dròë lém gògasi
 Oe roemòh ladjoe djipoewòë, deungòn lakòë djipeureugi
 'òh saré tròih oe meuligòë, peudoeë^c peutòë djawareudi
 Teutab sinan djipeulahra, aneu^c radja lé gògasi
 Bri makanan peuë halé na, dalam rimba teumpat soenji
 Hò si^coeròë ba^c si^coeròë, rajeu^c keudròë Pòteu Alah bri
 Aneu^c toelòt oereuëng binòë, sambinòë roepa djoehari
 Njang adoeën njan oereuëng lakòë, aneu^c poetròë Tjah Keubandi
360. Sikoereuëng plòh sikoereuëng dròë, teutab djeunòë ba^c gògasi
 Lawét lawan teuma doedòë, la^cén djeunòë lôn koerangan
 Adjajéb sòbeuhan alah, njòë lôn peugah aneu^c soeloetan
 Gògasi bri peuë njang moedah, heunda^c Alah Pòkoe Toehan
 Keudoea thòn sampòë oemoe, rajeu^c ladjoe tjahja intan
 Tilò² djeuèt meutoetò, aneu^c toeankoe radja insan
 Teutab sinan han sòë adja, han djeuèt bhasa wahé tèëlan
 Tròih sireutòih njan sèédara, meu^cadi^ca ban atoeran
 Di gògasi gaséh hansòë, sang aneu^c dròë dalam badan

349,2. B en C: —, ba^c thòn toedjòh haj soeami. D: —, oeròë toedjòh haj soeami

356'. Hier volgt in D een ingevoegd stuk van 20 regels, hoofdzakelijk omvattend een wiegelied. Dit lied vangt aan met den regel: Teuma djibòh dalam ajòn, djikheun lé phòn dòda idi

Het typisch Atjehsche lied (vgl. Atjehers I blz. 433 en 507 seq.) behandelt de toekomstige lotgevallen der prinses, gezongen door de wiegende pleegmoeder. Niet noodig heb ik 't geacht dit op deze plaats op te nemen, aangezien soortgelijke liederen voorkomen in bijna alle vier handschriften aan 't slot van dit verhaal (bij de geboorte van Mira^c Diwangga)

364. Keudoea — in A foutief luidende keudoea blaìh, is hersteld naar elders.

- Djipeulahra aneu^c poetròë, djròh sambinòë hana lawan
370. Koelét poetéh doem ka lōlō, sòë teumèë eu reubah pangsang
 Hò si^coeròë makén leubèh, tamsé bidjèh le hoe han ban
 Hantòm sakét badan geuhòn, sit hantòm bròn poetròë intan onlekker
 Si^coeròë la^cén simalam boekòn, sòë njang kalòn that soeka^can
 Doea blaìh thōn sampòë oemoe, doem bintang hoe koelét badan
 Djròh that roepa bintang timoe, hantòm ta^ceu sibagòë njan
 Koelét badan djròh han sakri, boediadari keumeung wadan
 La^cén han sa ngòn barangri, tjoet poetròë ti tjahja intan
 Meugah boengsoe Meureundam Diwi, sit djoehari hana lawan
 Han sabé meung paleuët gaki, tjahja bibi na doem intan
380. Meugah poetròë Kríman Banti, indah djoehari poetròë Rihan
 Bitpi tjeudaìh doem barangri, ngòn pò nja^c ti han sabé wadan
 Meung ba^c oelèë pi goemba^c meuih, tjahja peungeuih manè^c intan
 Njang meugah di nanggròë Timōìh, djoedō Oesōh keumeung wadan
 Nan Dalikha di nanggròë Timōìh, sit that ma^croeh keupoedjian
 Njang poetròë njòë nan han meusòë, tatoeëng djeunòë ba^c seuladan
 Sit Goemba^c Meuih njang nan poetròë, njankeu djeunòë tarasi nan
 Ba^c seunipat tatoeëng oekō, djròhkeu atō teuma lheuëh njan
 Djròhkeu reusam ngòn daseutō, dara barō poetròë intan
 Poetròë Goemba^c Meuih nan geu^coerōh, keureuna djròh hana lawan 2
390. Hana njang sa pi meung sabòh, boeleuën peunòh goemba^c intan
 Oemoe ka trōìh limòng blaìh thōn, Pòteu Alah peutrōn sabòh bōreuhan 2. bing
(na van
Almacht)
 Poetròë njan that gaséh Alah, tjitjém aroeah datang keunan
 Djidja^c adja poetròë indah, trōn hidajah niba^c Toehan
 Tjitjém djipò oeba^c poetròë, tangō kamòë wahé intan
 Beutatoeri Pò geutanjòë, ngòn alam njòë sikeulian
 Beuta^cingat peutang pagi, Pòkoe Rabi sidròë Toehan
 Bè^c ta^coebah wahé pò ti, takeutahoei baranggadjan
 Meunan djikheun tjitjém aroeah, peurintah Alah njang soerōhan
 Neujoeë poebeuët aneu^c radja, djròh that roepa poetròë intan
400. Doem djipeugah oeba^c poetròë, djipeuroenòë beuët koeroe^can
 Hana teudòh malam oeròë, tjoet poetròë sangat soeka^can
 Habéh doempeuë ka djipeugah, tjitjém aroeah njang boediman
 Na taleungò poetròë meutoeah, di gata ajahteu soeloetan

369'. Elders nog extra : Hingga rajeu^c seun sigetoe, bri Toehankoe keu aneu^c njan

372. In A is geuhòn weggevallen, hetgeen ik herstelde naar B, C en D.

384.* Blijkbare invoeging van den afschrijver :

Dalam koeroe^can pi na geuseubòt, la^cén pòtjoet hana meunan.

387-388. Weer zijn twee verschelften in A samengevoegd (hersteld naar D, B en C).

Boenda gata Keubandi Tjah, poetròë indah hana lawan
 Lahé gata haj meuñ mirah, tröih piteunah dalam midan
 Sakét até djoedō ajah, mita ilah ngòn amilan
 Djiböih gata haj meuñ mirah, mangat ajah keu wöë keunan
 Djiböih gata dalam peutöë, hanjöt keundë lheuëh niba^c njan
 Ban sireutöih sèëdara dröë, si^coeröë siseun lahéran

410. Teuma djitjò^c lé gògasi, 'òh tröih ili keundë intan
 Djih ma seuböt njöë kheun abi, wahé pò ti njang analan
 Beuta^cingat keu nang mbah dröë, toean poetröë ngòn soeloetan
 Peugah ba^c dalém haj sambinöë, sidéh nanggröë ajah toean
 Beuta^cingat peutang pagi, malam hari peutjinta^can
 Njankeu boenda deungòn abi, Tjah Keubandi gaséh Toehan
 Ta^cingat deungòn Pòteu Alah, meurakabah seumajangkan
 Tameulike moedakarrah, haj tjoet indah poetröë intan
 Taseumah Pò Toehan ma^cboet, roekoe' soedjoet seumajangkan
 Limòng roekön beutapoeboeët, pitrah djakeuët doem analan
420. La^cén niba^c njan tadjac^c hadji, meunahan diri poeasakan
 Njang éseulam tameutjahadat, seumah Halarat sidröë Toehan
 Oeröë malam beuta^cingat, bè^ckeu sisat deungòn tjèëtan
 Èleumèë teusawöih èleumèë noedjoem, beu^cé^c ma^cloem sikeulian
 Èleumèë ma^cripat beutatoedoem, malikō ma^cloem haj boediman
 Wahé poetröë meugoemba^c meuñ, lōn peugah deuñ haj tjoet intan
 Doem èleumèë beu^cé^c ma^croeh, meujoeb ateuëh milé^c Toehan
 Habéh doempuë djeuët èleumèë, njankeu goerëë tjitjém boediman
 Poetröë goemba^c mané^c oelëë, nan meuteuntëë ba^c seuladan
 Teutab sinan ba^c gògasi, malam hari beuët koeroe^can
430. Até manjòh that beureuhi, poetröë djoehari njang analan
 Ingat keu Pò poedjòë Rabi, seumah nabi Moehammadan
 Ama ba'adoe teuma doedöë, sinja^c poetröë that bidja^ckan
 Akaj lisé hana bagöë, oemoe sampöë ba^c balèhan
 Djipeuroenöë doem sèëdara, haj kakanda seumah Toehan

426'. luidt in B, C en D:

Habéh doempuë djipeu^cingat, habéh tamat beuët koeroe^can
 Pòdji Alah ngòn Moehamat, até mangat baranggadjan

429. beuët koeroe^can — C: peutjinta^can. Hierna volgt in C extra:
 Sabab teu^cingat njan keu boenda, tjitjém peu^cadja dalam bagan
 Padoem djameun sadjan gògasi, malam hari beuët koeroe^can

433. Balèhan = volwassenheid. In de verschillende handschriften staat bilangan =
 aantal, wat slechts één punt (gain-nga) verschilt en een gemakkelijk te verklaren
 vergissing van een niet Arabisch kennenden afschrijver is.

- Njang la^{én} doem hana goena, pagé sé^{sa} keuroegian
 Bandoem dalém djeuët keu adòë, sinja^é poetròë le seunoeban
 Peuë njang salah djipeuroenòë, geunab oeròë dji^éadjaran
 Lheuëh njan djikheun ba^é gògasi, wahé abi ajah laman
 Hadjat oelôn djeunòë neubri, peutang pagi lôn tjinta^{an}
 440. Neubri haj doe oelôn lakèë, djeuëb^a wa^ttèë lôn tjoeroelan
 Peuë boe hadjat aneu^é pangoelèë, peugah ba^é kèë tjanja intan
 Peuë boeët meudoeë^é kamòë sireutòih, han sahò rōh haj doe badan
 Neubri parang wahé doe bōh, lôn keumeung bōh bidjèh bōhan
 Sia pajah neupeulahra, tòhkeu goena lôn balaïhkan
 Djeunòë tadj^a haj doe radja, njan oe dōnja neubri djalan
 Neubri meuih keu manoesia, neujoeë mita niba^é insan
 Tajoeë djidja^é oe ba^é pandé, joeë peu^éasé parang doemnjan
 Teuma keunòë tapowòë lé, rindoe até lôn hana ban
 'òh lheuëh djijoeë oelé Siti, gògasi djibeudòih jōhnjan
 450. Djitjò^é lé meuih djipeureugi, binèh pasi teumpat insan
 'òh saré trōih binèh nanggròë, djisòm dròë gògasi sinan
 Hingga trōih ba^é leuhō oeròë, ka trōih sampòë sidròë keunan
 Gògasi mat lé di djaròë, tangò kamòë wahé rakan
 Kòn lôn meung pòh gata sidròë, hadjat lôn njòë wahé tèëlan
 Oelôn bri meuih njòë keu gata, lôn seuraja si^{at} tèëlan
 Oeba^é pandé njang teumeumpa, dja^é sèëdara si^{at} keunan
 Tablòë parang meung sireutòih, tamè beutrōih keu lōntoean
 Tadj^a reudjang haj adòë bōh, djijoeë soenggōh ba^é oereuëng njan
 Djibeudòih lé djidja^é ladjoe, ka trōih teungkoe jōh masa njan
 460. 'òh trōih keunan ba^é apoej hoe, kheun lakoe ba^é pandé jōhnjan
 Djidjō^é lé meuih oe ba^é djaròë, parang lôn blòë sabòh kawan
 Meung sireutòih tabri oeròë njòë, lôn meung poewòë dalam oetan
 Doemna parang sit ka asé, ka djibri lé oe ba^é tangan
 Teuma djibeudòih niba^é pandé, ladjoe oe glé djibeudjalan
-
443. in D : Tablòë parang wahé ajah, lôn keumeung tjah kajèë oetan en extra daarna :
 Lôn tjah oeteuën peugèt lampōih, hadjat lôn bōh bidjèh bōhan
 453. De tweede vershelft luidt in D : —, ka djipòh dròë djimeulawan
 Drie extra regels volgen :
 'òh saré kòng gògasi wa, ma^énoesia djiklië^é han ban
 Ma^énoesia takòt hansòë, leungò asòë djih hana ban
 Gògasi kheun haba meunòë, tangò kamòë wahé rakan
 458'. in C : Gaséh sajang adòë djitoeëng sròt, bè^é teumakòt keu lōntoean
 Adat meuteumeung singòh dan loesa, até bè^é lia wahé tèëlan
 Lôn niët gata sabòh iboe, sabòh soesoe gata ngòn laman
 Dja^é haj adòë djeunòë beusigra, bè^é lé da^éwa adòë intan

- Ban saré trōih djipeureugi, ba^c gògasi ladjoe keunan
 Sireutōih bōh parang djibri, wōë keumali doea gōbnjan
 Trōih oe roemòh gògasi wōë, ba^c poetròë meugoemba^c intan
 Djidjō^c parang lé gògasi, keu poetròë ti njang analan
 Njòë haj aneu^c njang djoehari, parang djibri oelé insan
470. Ka djitjò^c lé poetéh litjén, bri keu dalém sikeulian
 Haj dalém njòë le peuë seunalén, dja^c oedéh trén meutanaman
 Djeunòë dalém tatjeumeutjah, beudōih langkah dalam oetan
 Mangat tabōh peuë njang moedah, séb keu ajah bri makanan
 Tatjah oeteuën tabōh padé, be^c tadoeë^c lé dalém badan
 Tamoeboeët beusaré², peuë njang halé tabōh sinan
 'òh lheuëh djijoeë oelé poetròë, doem sinaròë beudōih beudjalan
 Djitjeumeutjah djimeu^ceumpòë, adoeën poetròë soenggōh han ban
 Reu^còh reu^cah dalam oeròë, hana bagòë djitjah oetan
 Oemoe siboeleuën djitjah saré, oeteuën lam glé habéh seureuban
480. Poela djagōng tadjō^c padé, habéh asé sileungkapan
 Poela gadōng ngòn keumili, bawang lagi doem boeahan
 Djipoela oe djròh meuriti, djiseundi doem sikeulian
 Poela djabét ngòn kheureuma, doempeuë njang na alat peukan
 Tadjō^c djra itam ngòn keutoemba, ngòn halija pi na sinan
 Poela gandoem deungòn tja^cé^c, boeët poetròë ti peurintahkan
 Ba^c pi leuhō hana sakri, toeah sinja^c ti njang boediman
 Habéh doempeuë kadjimoebōh, bandoem djròh² bidjèh tanaman
 Limòng boeleuën padé djikòh, djisatòh lé poetròë intan
 Padé pi djròh hana sakri, gaséh Rabi keu poetròë njan
490. Ka djipeugèt karōng meuriti, gògasi sangat soeka^can
 Djigaséh that poetròë meutoeah, doempeuë moedah njan makanan
 Han lé djipadjōh badeuë^c gadjah, meunan kisah wahé tèëlan

466'. Hier volgt in C een ingeschoven stuk van vijftien regels. Het bevat het verslag van de ondervonden wederwaardigheden, door den mensch bij tehuiskomst aan zijn vrouw gedaan. Klaarblijkelijk is het door den afschrijver ingevoegd om nieuwsgierige toehoorders te bevredigen. Het onderbreekt storend den draad van 't verhaal. Daar er geen nieuws in wordt verteld (het is een herhaling in directe rede van 't voorafgaande), heb ik 't niet noodig geacht het hier te geven.

472. tatjeumeutjah — B: tatjò^c bidjèh
 480,2. B en C: —, didalam glé djimeuladang
 481,2. in C: —, ba^c teupi ta^ceu meureumpan. in D: —, bawang tjampli ngòn timòn Phang
 482,2. in D: —, djiseundi deungòn ramboetan
 487'. in C extra: Hana keunòng ba^c lat batat, gaséh Halarat poetròë intan
 Hana geusòng ngòn si^calèë², doempeuë padèë ba^c bahja njan
 488. Djikòh; B en C: djeuët kòh

Peuë njang heunda^c djikeumeung padjöh, hana djeu^cöh djibeudjalan
 Ngòn meutoeah poetéh leusöh, dalam eumpöih le tanaman
 Mangat até that gògasi, keu poetròë ti gaséh han ban
 Toelöng Alah mò^cdjizat nabi, kramat wali sikeulian
 Doem makanan sangat ladat, ngòn beureukat Pò djoendjongan
 Teutab poetròë lam ibadat, seumah Halarat sidròë Toehan
 Hana teudöh pi meung si^cat, hana ingat sikeulian

500. Neumeuliké moedakarah, meurakabah poetròë intan
 Bandoem pahna peuneudjeuët Alah, njang na leumah sidròë Toehan
 Oeròë malam soedjoet tjoekō, 'aziz oel gafoer Pò beunarkan
 Koelét badan poetéh idjō, meusadō ngòn tjahja intan
 Tjitjém saweuë lheuëng si^coeròë, adja poetròë njang boediman
 Bè^c djeuët sarō^c ngòn moepalòë, ingat keudròë wahé intan
 Djeunòë lön kheun wahé poetròë, beudöih dja^c wòë ba^c soeloetan
 Bè^c lé tadoeë^c gata sinòë, adoeën adòë sikeulian
 Ma gata poetròë meutoeah, Keubandi Tjah da'am bagan
 Tadjā^c lakèë niba^c ajah, ba^c khalipah radja midan
510. Wahé poetròë meugoemba^c meuïh, lön peugah deuïh haj boediman
meunhorosih
سجوروس
gehal met
 Oelön peugah njang meukeusoeïh, beuthat taweuëh boendateu njan
 Teuma seu^cöt poetròë indah, tjitjém aroeah njang leungòran
 Pakri lön wòë oelön sòhsah, nanggròë ajah lön toepat han
 Han lön toepat boenda abi, han lön toeri da^cirah tan
 Peulahra lön njan gògasi, datang kami keunan djameun
 Han lön toeri gòb deungòn dròë, ajah kamòë salèh peuë nan
 Bè^c tagoendah haj sambinòë, njang peureumòë that bidja^ckan
 Na alamat teuma doedòë, leungò poetròë lön peugah ban
 'òh saré tröih binèh nanggròë, leungò djeunòë lön atoeran
520. Sòë njang neulakèë meunikah, njankeu ajah gata intan
 Meunan djikheun tjitjém aroeah, djipeugah meunan lakoean
 Habéh haba tjitjém hareutòë, niba^c poetròë njang boediman
 Dalam tjeuroega tjitjém djiwòë, teuma doedòë lawét lawan
 Poetròë peugah ba^c sèédara, haj kakanda pakri padan
 Djeunòë tawòë oebe^c boenda, ba^c radja ajah soeloetan
 Wahé adé^c pakri tawòë, gampōng nanggròë tatoepat han
 Bè^c tagoendah haj dalém dròë, ba^c kamòë leumah bōreuhan
 Haj poetròë tjoet meugoemba^c meuïh, ban njang ma^croeh niba^c intan

513 en 514. In A is in beide zinnen lön ingevoegd ter wille van de maat.

519. Tröih in A ontbrekend, is aangevuld; peugah ban aan 't slot is ter vermijding van eentonigheid (zie den vorigen regel) vervangen door atoeran (B, C en D).

- Gata adé^e mata peungeu^{ih}, takalòn deu^{ih} sikeulian
530. Habéh haba adoeén adòë, sinaròë aneu^e soeloetan
 Keuma^{ih} pakat ka seuleusòë, beudò^{ih} poetròë teuma lheuëhnjan
 Ladjoe djidja^e ba^e gògasi, seumah gaki teu^eòt sadjan
 Teuma djikheun lé poetròë ti, wahé abi ma lòn toean
 Raja hadjat lòn haj pò doe, sangat rindoe lòn hana ban
 Peuë boe hadjat aneu^e teungkoe, bintang timoe tjahja intan
 Raja hadjat doe teungkoe dròë, aneu^eteu njòë that tjoeroelan
 Salèh han trò^{ih} hadjat sampòë, malam oeròë keudoeka^ean
 Tabri haj doe si^eat lòn wòë, njan oe nanggròë teupat insan
 Kalòn ajah ngòn ma poetròë, oelòn keunòë tréb ka djameun
540. Meung ka idin niba^e ajah, djadèh langkah lòn beudjalan
 Gògasi kheun tjoet meutoeah, sija pajah lòn haj intan
 Lòn peulahra han meusampé, haj bòh até aneu^e badan
 Lòn tjò^e lam kroeëng teungòh ilé, lòn mè lam glé sikeulian
 Oelòn satòh geunab oeròë, wahé poetròë njang analan
 Han ta^eingat goena kamòë, djeunòë tawòë e tjoet intan
 Masa dilèë lòn peulahra, njòë ka raja haj boediman.
 Mèë gata wòë oeba^e boenda, haj aneu^eunda oelòn paban
 Gògasi that jòhnjan djimòë, oereuëng binòë pi doeka^ean
 Teuma djimarit boengòng oeròë, sinja^e poetròë beukata^ean
550. Wahé pò ma doe teungkoe dròë, taleungò njòë lòn peugah ban
 Bahlé si^eat oelõnteu wòë, trò^{ih} lé keunòë haj doe badan
 Boe mangat até gata doea dròë, haj doe kamòë boenda sadjan
 Lòn dòng sidéh hana tréb², habéh lawét doea boelan
 Adat na oemoe bè^e sakét², boeleuën Meu^eapét trò^{ih} lõntoean
 Poelang oeròë han djeuët kheun, poelang boeleuën han lòn toedjan
 Djeu^eòh gampõng that reuën mareuën, dalam oeteuën lòn beudjalan
 Keureuna boeët that meularat, niba^e dèelat ajah laman
 Oelõnteu wòë djeunòë si^eat, beutrò^{ih} hadjat lòn doeka^ean

539'. Extra in C tien regels (tegenwerping van den gògasi):
 Pakòn aneu^e talakèë wòë, peuë na sinòë djeuët sòhsahan
 Makanan koebri peukajan koebri, pakòn poetròë ti keutjoeroelan
 Deu^e tapadjòh reu^eòh tamanòë, dalam peutòë roekòn peukajan
 Gata sireutò^{ih} lòn niët sidròë, haj aneu^e dròë bè^e doeka^ean
 Lòn niët gata teubiët lam djasat, meunan kasat ba^e lõntoean
 Bè^e tasangga meudéh meunòë, niba^e kamòë haj tjoet intan
 Djampang² lòn dja^e meurawòh, gata aneu^e djròh tinggaj di laman
 Bè^e haj aneu^e talakèë wòë, sòhsah kamòë boenda sadjan
 Teuma seu^eòt tjoet poetròë ti, leungò abi lòn meukalam
 Meuhan idin gata ajah, hana langkah oelõntoean (540 sluit hier aan).

- Beu le doe^a njan keu oelōn, haj doe ampōn ma lōntoean
560. Beulandjoet oemoe di dalam dōn, beuneu^aampōn oelé Toehan
 Meunan djikheun ba^a gōgasi, lé poetrōē ti Goemba^a intan
 Wahé boenda deungōn abi, idin neubri keu lōntoean
 Poetrōē djikheun narit pajoe, mangat that soe taleungōran
 Meudéh meundōē djipeulakoe, that rindoe gōgasi jōhnjan
 Até njang sakét meunjeum mangat, oetōih hékeumat tjoet analan
 Oetōih djipeulheueh ngōn dji^aikat, poetéh loemat le seunoeban
 Teuma marit lém gōgasi, oebe^a Siti djipeugah ban
 Djeunōē aneu^a idin lōn bri, ingat keu abi boenda sadjan
 Ingat keu lōn bidjèh mata, ngōn boenda haj aneu^a intan
570. Keureuna oelōn pi ka toeha, seupōt mata haj boediman
 Lōn peu^aingat haj sambinōē, beukeusit tawōē rèt lam oetan
 Haj poetrōē tjoet ingat keudrōē, djipoewōē² gata intan
 Blang sirahét binèh boekét, rèt meusakét sit hana ban
 Njan teumpat djén siblah abin, beutajakin lōn peugah ban
 'òh djimeuhōj pò tasiēm drōē, wahé poetrōē njang boediman
 Meung taseu^aōt haj sambinōē, djadèh palōē gata sinan
 Han lé gata boengōng koembèē, djeuēt keu batèē gata intan
 Meunan njang le oereuēng dilèē, la^asén ribèē njang ka pangsan
 Hana oedéb lé meung sidrōē, haj sambinōē aneu^a badan
580. Tateumèē eu teuma doedōē, njan haj poetrōē rèt beudjalan
 Njōē haj aneu^a boengōng djarōē, lōn bri djeunōē wahé intan
 Lheueh lam bahja ba^a dōnja njōē, malakat njōē djròh analan
 Njōē malakat ba^a lōn sabòh, haj poetrōē djròh njang boediman
 Tapeulahra ngōn tasatòh, bè^a tabòih² aneu^a badan
 Adat tadja^a ba^a eumpoeng djén, poetéh litjén tamè sadjan
 Iblih djiwèh njan hò la^aén, poetrōē tjandén lōn bri keunan
 Poetrōē sambōt lé malakat, roepa djròh that bangōn intan
 Dalam atédji that mangat, teudoe^a si^at peurintah njan
 - 'Ka trōih djandji sampōē tanggōh, poetéh leusōh djeunōē beudjalan
590. Gōgasi mòē saré riōh, Alah haj bōh gadòh intan
 Bookòn sajang bintang timoe, han lé lōn eu di reudō^a awan
 Poetrōē djiwōē keudéh ba^a doe, oelōn rindoe that tjoeroelan
 Bookòn sajang bintang parōē, peungeu^aih nanggrōē meusé boelan
 Bookòn sajang sinja^a poetrōē, keudéh djiwōē ba^a soeloetan

573'. in D: Ba^a teumpat njan sit that soelét, djipeusakét oereuēng dja^a keunan

574'. in D: Oereuēng pahna meukeuramiēn, la^asa la^asén han sōē toeban

577. gata intan (A). In de andere H.S. vindt men moemèt (moemòt) pi han

587-588. tot één regel samengevallen in A, heb ik hersteld naar B, C en D.

- Boekòn sajang lòn eu nanggròë, han lé sidròë tinggaj insan
 Weuëh that até lòn keu poetròë, tinggaj kamòë dalam oetan
 Gògasi mòë hana sakri, meui'i ban reudõ² awan
 Weuëh that até keu poetròë ti, njang djoehari goemba² intan
 Teudoeë² haba gògasi mòë, toean poetròë lòn peugah ban
600. Djingoej alat doem oe asòë, mata oeròë tjahja padam
 Djigidoeë² ngòn gadjah poetéh, roepa meutjéh djròh han matjam
 Ngòn peulana djròh meutindéh, toedjòh lapéh geunta poelam
 Njan peunoelang ba² gògasi, keu poetròë ti njang that adjam
 Hana njang sa ngòn barangri, Pòteu Alah bri dalam alam
 Sikoereuëng plòh sikoereuëng la²én gadjah, boelèë mirah ladoem itam
 Ba² doeë² aneu² Keubandi Tjah, hidajah Alah keu aneu² njan
 Ban sireutòih ateuëh gadjah, djitjò² langkah oeròë malam
 Leugat boengka bintang timoe, wòë ba² doe Meukoeta alam
 Dalam atédji that seu²oe, boengka ladjoe rèt pi tjoeram.
610. Oeròë malam djidja² sabé, didalam glé oeteuën padang
 Toenòng baròh han meuhò lé, reulòih até doem geureundang
 Djipeudjò² dròë niba² Alah, boeët peurintah Malikòn alam
 Ladjoe boengka poetròë indah, djitjò² langkah sangat tadjam
 Ka dji²é² tjit djitròn palòh, lam geureugòh leugat tjoeram
 Han djitoehò toenòng baròh, 'òh oedjeuën tòh moeka masam
 Dji²aròng glé dji²é² boekét, rèt meusakét hana matjam
 Hingga sampòë blang sirahét, rèt meu²apét goenòng itam
 Leumah batèë doem teudoe², poetròë rindoe até deundam
 'òh ban leumah tjoet poetròë eu, haj Toehankoe njang Pò alam
620. Ladoem roepa oereuëng inòng, ladoem keunòng roepa agam
 Toean poetròë ka teutjeungòng, tahe mantòng hana kalam
 Ladoem roepa ban boebiri, leumò lagi meunan matjam
 Bangòn keubeuë ladoem meuri, kamèng gasi sabòh ragam
 Poetròë djidja² teupat ladjoe, oereuëng meusoe ka ngò kiam
 Haj teungkoe dja² taprèh dilèë, gata sampèë si²at lòn tham

602. A, B en D geven alle drie koepala; slechts C heeft het hier alleen zin gevende peulana.

609. Seu²oe (B, C en D); alleen A heeft het tegenovergestelde sòhsah.

611. Geureundang (A, B en C); in C geureundam.

624'. Extra vindt men in C en D één, in B twee regels.

C en D: Jòhnjan tahe boengòng meuloe, wahé teungkoe njang dja² tadjam ———
 djihòj ladjoe meunòë matjam

B: Jòhnjan tahe si²at hireuën, ka teudjoenòn boengòng keumang

Meunòë djikheun njan djimeusoe, wahé teungkoe njang tadjia² tadjam

- Poetròë seu^ot meunòë lagèë, sòë meuhōj kèë njan pat kiam
 Dalém poetròë djeuët keu batèë, sinan lajèë han lé kalam
 Sidròë tinggaj boengong koembèë, djimòë meurèë² ië mata moebram²
 Gadjah han lé dalém han lé, njawong ka tjré toebōh diam
630. Lōn heunda^c wòë han meusampé, didalam glé sinòë karam
 Wahé Alah Toehan kamòë, dalam boemòë oelōn beulham
 Bè^c oedéb lé oelōn sidròë, hò trōih lōn njòë haj Pò alam
 Riōh djimòë bintang timoe, mangat that soe tangò deundam
 Tatoëng kamòë haj Toehankoe, bè^c lé lōn eu dalém karam
 Teungòh poetròë djimòë ba^ce, trōih lé laloe inong leumbam
 Djipeutòë ba^c dara barō, poetròë tahe kalōn matjam
 Dji^ceu badan na oebé karōng, reuhoeëng idōng lèt bòh mamplam
 Boebé raga meung bòh poenggōng, soeara meuklōng² that geumeuntam
 Ta^ceu di nab ban peuleuntōng, ta^ceu di roeëng that meuragam
640. Hana meunan la^cén oereuëng, ngòn reukoeëng raja han matjam
 Njankeu inong abin siblah, gògasi peugah meunan lōn pham
 Deungòn raja han peuë peugah, mata siblah oebé talam
 Njan geukheun djén siblah abin, beutajakin wahé tèëlan
 Mòmdji sabòh hana doea, ngò sèëdara inong agam
 Oebé ba^c oe djina raja, panjang teuma santeut gò lham
 'òh trōih keunan djidja^c ladjoe, ngòn tjoet meuloe moebri salam
 Nateu keunòë aneu^c teungkoe, bintang timoe pira^c hoepham
 Oedéh ba^c lōn haj aneu^c bòh, tadjac^c piōh euntreu^c malam
 Koejōt até poetéh leusōh, djimòë riōh moeka masam
650. Pakòn tamòë haj aneu^c djròh, gata sabòh até lōn deundam
 Tapeugah peuë sabab njang tòh, sija tabòih lōn meukalam
 Poetròë piké dalam poeuët, han sakòn djeuët lōn dji^cantam
 Bahlé djeunòë oelōn soedjoet, haj ma Pòtjoet salah waham
 Han lōn toeri gata sidròë, lōn sanggasòë mata lōn klam
 Mata seupōt lōn lam oeròë, han lōn toepeuë tameukalam
 Ampōn² haj ma ampōn, keureuna lōn salah waham
 Kajèë rampa^c djròh idjō òn, meuhimpōn tjitjém meukawan
 Bè^c tahalōih njang salah lōn, meu'ah djeuëb kōn sikeulian
 Keureuna lōn oereuëng doengèë, tan èleumèë han djeuët lōn pham
660. Taleungò lōn ma pangolèë, djeunòë kèë taba oe dalam
 Bè^c takeubah lōn di loea, badeuë^c seuba rimoeëng antam

629. Het derde han lé is vervangen door ka tjré (B, C en D).

639. Poentōng (B, C en D); alleen in handschrift A :

peuleuntōng. Voor de beteekenis zie men de aantekening.

639'. In C extra : Roeëng meusé ban gadjah pidjoët, leupé^c proeët ban keubeuë moendam

- Bè^c tagoendah haj aneu^cda, beudòih lôn ba pira^c hoepham
 Djipeutamông dalam goeha, trôih lé landja djidja^c tadjam
 'òh trôih keudéh pò djròh roepa, djibri tahta djròh han matjam
 Teutab sinan toean poetròë, geunab oeròë keutjoeroelan
 Ingat keu dalém ka moepalòë, tinggaj sidròë tjoet ti seudang
 Teutab roegha sinan djimòë, pidjoeët asòë boengông keumang
 Di djén raja pi djigaséh, bintang peureuséh pira^c hoepham,
 Njankeu poetròë boengông poetéh, até habéh keunan deundam
 670. Djén siblah abin le èleumèë, hana lagèë doe^a tadjam
 Djipeudjeuët oereuëng doem keu batoe, djipeulakoe matjam²
 Ngòn djitapa pi koeat that, èleumèë hékeumat habéh djipham
 Djitoepeuë lé poetéh loemat, djidja^c sasat oeròë malam
 Djitanjông lé bintang timoe, haj ma teungkoe lôn that deundam
 Keu èleumèë lôn meunabsoe, até rindoe oeròë malam
 Éntja Alah aneu^c pajông, boengông toendjông pira^c hoepham
 Djeunòë lôn bri aneu^c djantông, meung na oentông sit djeuët tadjam
 Phôn² djibri èleumèë hékeumat, djeuët lé si^cat aphaj tadjam
 Èleumèë mantra pi oetòih that, èleumèë peurasat habéh tamam
 680. Èleumèë pala^c èleumèë noedjoem, habéh ma^cloem sikeulian
 Sibarang haj njan la^cén doem, poetròë toedoem loea dalam
 Doe^a peungila ngòn peunoeléh, doe^a peugaséh bandoem tadjam
 Habéh djibri doe^a poemanéh, sabab gaséh hana matjam
 Na sabòh treu^c lòm èleumèë, niba^c dilèë leubèh adjam
 Bè^c soenggòh ta^caphaj dilèë, han djeuët wòë kèë meuhat karam
 Meung ta^caphaj aneu^c soenggòh, han sahò trôih lôn meulang²
 Han djeuët wòë poetéh leusòh, meuhat lôn blòh djeuëb² simpang
 Meuhat sisat lôn dalam glé, haj bòh até aneu^c badan
 Poetròë Goemba^c Meuih neuseu^còt lé, mangat até hana matjam
 690. Njankeu haj ma di lôn tabri, njang beureuhi oeròë malam

664. Roepa is aangevuld (naar elders).

666. Tjoet ti intan (A), liever nam ik tjoet ti seudang (B en C).

676'. In D vindt men extra de vroom- Moslimsche regels:

Njòë èleumèë haj poetròë ti, béseumélah awaj kalam

Irahmanirahim, kheun haj nja^c ti beudjeuët reudjang

678. Phôn heb ik verdubbeld (zie ook elders).

682. In A komt voor den vorm pila; in B, C en D staat echter peungila (Maleische vorming, vlg. het volgende peugaséh, poemanéh) van (h)ila = trekken, voorttrekken.

683. luidt in C: Habéh djibri doem tèh poerèh, sabab leubèh até deundam

686. Aneu^c en soenggòh, verwisseld in A, heb ik hersteld naar B en D. (De regel ontbreekt in C). Trôih schijnt er in A te staan; B en D geven duidelijk rōh.

'òh djeuët mantòng oelòn boeni, hana haj mi aphaj tadjam
 Kadang maté singòh loesa, tabri haj ma djeundè lòn pham
 Meunan djikheun poetròè djroh roepa, djibri sagra doe^a tadjam
 Djeuët lé aphaj han peuë kira, sit djibatja oeròè malam.
 Lheuëh niba^c njan padoem masa, ngò sèédara lòn meukalam
 Ka teupiké pò sambindè, djén oeròè njòè lòn peukaram
 Na bè^c djeuët lé keundè djiwòè, lòn peugòè oereuëng njang di blang
 Djén pi jòhnjan leupaìh lam glé, mangat até poetròè bintang
 Doe^a ~~mantra~~ dji^caphaj lé, djén sihé akaj pòn karam
 700. Han djitoehò timoe barat, jòhnjan sisat inòng leumbang
 Njeum² la^còt njeum² darat, han djitoepat ka gadòh pham
 Han djitoehò toenòng baròh, habéh djiblòh goenòng itam
 Njòè lòn peugah poetéh leusòh, pinta ka tròih djén pi karam
 'òh ka sisat djén hana wòè, djeundè poetròè doe^a djipham
 Aphaj èleumèè njang peunoeléh, djipròih keudéh teuma oe blang
 Kabòj pinta bintang peureuséh, djaga habéh oereuëng karam
 Ka djibeudòih doem meurèè², han lé batèè ta^ceu matjam
 Habéh moewòè meusé dilèè, oereuëng padèè inòng agam
 Keubeuë leumò pi ka poeléh, niba^c teu^céh beudòih tadjam
 710. Hingga djaga bandoem habéh, gadjah poetéh gadjah itam
 Sikoereuëng plòh sikoereuëng dròè, adoeën poetròè njang ka karam
 Habéh poeléh doem sinaròè, dalam oeròè reu^còh peusam
 Leumah geu^ceu boengòng oeròè, oeba^c poetròè geudja^c tjoeram
 'òh tròih keunan moemat djaròè, sidéh sinòè geumeureugam
 Habéh bandoem keunan peutòè, toean poetròè neumeukalam
 Wahé teungkoe doem sinaròè, adoeën adòè inòng agam
 Pakòn teungkoe njang djeuët meundè, dalam blang njòè bandoem diam
 Peuë boe bala teungkoe meutoeah, tjoeba peugah lòn ngò matjam
 Keubeuë leumò doem blah bitjah, kamèng gadjah lòn eu karam

691. Hana haj (in A verschrijving han) mi in A, C en D; hana haj ma in B. Mi = ma, ter wille van 't rijm.

702'. Ingeschoven in C 8 regels:

Han djeuët djiwòè lé oe teupat, teutab sisat mantòng ilang
 Keureuna sabab goenòng soenjòè, han thèè keudròè inòng djalang
 Ròh ba^c soelét djiteumeuròh, djitjò^c tikòih ròh ba^c miè trang
 Até sakét gòb geupadjòh, han djitoe^còh moeka soeang
 Peuë djeuët le akaj meutan piké, han é^c sampé wahé tèèlan
 Njankeu meusé oereuëng doengò^c, djikeubah manò^c ba^c eumpoeng moesang
 Bahlé teudoe^cé^c haba njan si^cat, ka 'òhnan hat inòng djalang
 Ka teukeudi niba^c Alah, tapaban bah wahé tèèlan

710. Djaga, dat weggevallen was, heb ik weer aangevuld naar elders.

720. Teuma seu^ot doemna ra^ojat, kamòè djisingkat dilèè di blang
 Djimeuhōj ngòn soera njang that, taprèh si^oat djikheun reudjang
 'òh meuseu^ot djeuèt keu batèè, hana meuthèè meunan matjam
 Njankeu pòtjoet kamòè padèè, la^osèn ribèè inòng agam
 Adat meunan teungkoe djeunòè, dja^o oedéh wòè oe^oba^o makam
 Di lòn teungkoe pi na palòè, dalém kamòè habéh karam
 Tinggaj oelòn teuma sidròè, djipoewòè lé inòng leumbang.
 Njòè teupat djén mòmdji siblah, mata mirah oebé talam
 Le that doe^oa teungkoe meutoeah, djipeugah ba^o lòn djijoeè pham
 Doem èleumèè keu lòn djibri, djih lòn taki akhé kalam

i y en
 730. Toelōng Alah mò^odizat nabi, kramat wali sikeulian
 Lòn bōh mantra teuma doedòè, han djeuèt lé wòè oe^oba^o makam
 Oelòn teubièt teuma keunòè, 'òh meulòè² inòng leumbang
 Lòn poepoeléh doemna gata, oebé njang ka akaj karam
 Sikoereuēng plōh sikoereuēng di lòn sèèdara, si^ooeròè na bandoem agam
 Habéh padèè sadjan gata, djimantra lé inòng leumbang
 Meunan peuneugah toean poetròè, ba^o sinaròè oereuēng karam
 Habéh haba toean poetròè, beudòih djeunòè pira^o hoe^opham
 Oe^oba^o ajah neuheunda^o wòè, ka seuleusòè niba^o diam
 Seureuta ra^ojat meukeukatòè, ngòn tjoet poetròè wòè ba^o makam

740. Poetròè gidoe^o gadjah poeté^h, la^oén waréh gadjah itam
 Ladjoe boengka bintang peureuséh, neuwòè keudéh até deundam
 Ama ba^oadoe teuma doedòè, toean poetròè neudja^o tadjam
 Deungòn ra^ojat doem sinaròè, njang sabòh ròè oereuēng karam
 Phōn² neutjré blang sirahét, neu^oé^o boekét goenòng itam
 Neublōh aloèè rèt meusakét, doeròè kawét tadjam²

geureugōh
 Ka neu^oé^o glé neutrōn palōh, lam geureugōh neudja^o jōhnjan
 Iē tan neudjéb boe tan padjōh, pidjoeèt toebōh moeka masam
 Neupoedjòè Pò Rabōn kadé, neudja^o lam glé oeròè malam
 Boekòn sajang boengòng padé, djidja^o lam glé arōng padang

750. Habéh padang djilōb oeteuēn, poetròè boeleuēn djidja^o tadjam

722'. Extra in C: Njan oebé haj kamòè dilèè, djitoepeuè lé inòng djalang
 Djeunòè pòtjoet ka seuntèesa, ngòn bagia gata intan
 Ka silamat niba^o baja, ngòn oeseuha gata intan
 Ngòn beureukat èlia Alah, deungòn toeah tjoet boediman

724. Meunan is aangevuld (ontbrekend in A en B) uit C en D.

727. luidt in D: Ba^o teupat djén mòmdji siblah, lòn leupaīh tamòng oe dalam
 Extra: Trōih lòn keudéh djibri tahta, inòng raja hēkeumat tadjam

746. Tadjam aan 't slot, heb ik vervangen door jōhnjan (B en C), ter vermijding van eentonigheid.

- Hingga sampòë limòng boeleuën, meunan geukheun lòn ngò kalam
 Limòng boeleuën siplòh oeròë, trōih sampòë ba[°] tjahi alam
 Leumah gampōng teumpat nanggròë, djitrōn poetròë pira[°] hoepham
 Deungòn ra[°]jat moeplòh ribèë, njang dja[°] dilèë poetròë adjam
 Oereuëng gampōng teubiët meurèë², boengòng koembèë dji[°]eu matjam
 Dji[°]eu roepa ban bintang hoe, até rindoe dara agam
 Koelét poetéh sang ka lōlō, oereuëng njang eu até deundam
 Moeka leusòh ki[°]iëng linténg, hana bandéng dalam alam
 Nanggròë Arab nanggròë aséng, trōih nanggròë Kléng hana matjam
 760. Habéh tahe oereuëng nanggròë, kalòn poetròë djròh analan
 Oereuëng lakòë oereuëng binòë, keunan lalòë djipandangan
 Langèt tan beukah boemòë tan beusòt, panè poetròë sròt na doem boelan
 Han peuë panjòt adat seupòt, nab ngòn likòt ta[°]eu saban
 Djròh that roepa sinja[°] poetròë, oereuëng nanggròë habéh mandang
 Hingga trōih peudahna meuntròë, teukab djaròë Alah haj wang
 'òh ban dji[°]eu toean Siti, boediadari sabé matjam
 Peudahna meuntròë riwang ba[°] doeli, dja[°] peugah kri njan oe dalam
 'òh trōih keudéh oeba[°] radja, djaròë doea beu[°]òt tadjam
 Dèelat ampòn pò Meukoeta, lòn eu roepa sabòh matjam
 770. Hantòm meunan lòn eu njang ka, aneu[°] radja sagaj alam
 Meusé ië meuïh tjahja moeka, koelét njang sa pira[°] hoepham
 That meutoeah pò Meukoeta, poetròë teuka djròh han matjam
 Djéhpat di blang boengòng djeumpa, deungòn tantra inòng agam
 Djròh that roepa hana sakri, haj doeli Meukoeta alam
 Hana njang sa ngòn barangri, boediadari salèh wadan
 Meugah Lila Ra[°]na Keubandi, poetròë djoehari njang bangsawan
 Pò djéh moeka pò njòë gaki, meunan haj doeli sabé matjam
 Ban radja ngò poetròë indah, reu[°]òh reu[°]ah tjahi alam
 Ba[°] peudahna radja peugah, lòn meunikah poetròë seudang
 780. Dja[°] lé katoeëng reudjang poetròë, kaba keunòë boengòng keumang
 Meunan neukheun radja nanggròë, peudahna meuntròë teubiët tjoeram
 Ban saré trōih oeba[°] poetròë, beu[°]òt djaròë djimeukalam
 Wahé pòtjoet boengòng oeròë, ngò lòn kheun pròë satò kalam
 Poetròë jòhnjan pi teungòh dja[°], si[°]at sangka[°] han lé tjoeram
 Teuma seu[°]òt boengòng meura[°], toetò tjangkla[°] hana matjam
 Meunòë djikheun poetéh litjén, peuë haj dalém kamòë tatham
 Haj poetròë djròh wareuna boengòng, roepa keunòng hana matjam

783. Deze regel, in A weggefallen, heb ik in den tekst weer ingevoegd (vgl B, C en D).

- Oeba² radja si²at tamòng, haj tjoet boengòng njan oe dalam
 Oedéh reudjang poetéh leusòh, dja² piòh ba² tjahi alam
790. Poeléh pajah thò ngòn reu²òh, haj poetròè bòh tabeudjalan
 Oe meuligòè Hamsòjkasa, njankeu radja loeaìh makam
 Hoekòm adé hana tara, hantòm geutjla sit poedjian
 Njòèkeu nanggròè Goelita Sagòb, la²òt seupòt nanggròè tamam
 Tòè ngòn langèt mata oeròè lòb, haj bintang sròt tjahja intan
 Njangkeu radja njang that meugah, njang khalipah keubeusaran
 Piòh sinòè tjoet meutoeah, beudòih langkah haj boediman
 Teuma seu²òt pò sambinòè, toean poetròè beukata²an
 Idin radja ba² siseun njòè, oelòn sidròè heunda² beudjalan
 Djeu²òh gampòng lòn heunda² wòè, gòh lòm sampòè ajah laman
800. Bè² neulinteuèng sangkòt pawòt, oeròè seupòt teuka malam
 Bahlé lòn dja² batjoet², idin pòtjoet dèèlat makam
 Niba² radja oelòn soedjoet, karònja ma²boet njang Pò alam
 Neudja² peugah niba² dèèlat, lòn meugrièt that djeu²òh djalan
 Bahlé djeunòè lòn brangkat, ngòn beureukat Pò djoendjongan
 Peudahna kheun lòm ba² poetròè, ngò sambinòè lòn meukalam
 Ra²jat la²én teudòng keudròè, lam oeròè peugèt bintang *(bintang of bintang jam)*
 Sikoereuèng plòh sikoereuèng dròè, adoeèn poetròè sinan sadjan
 Hana sidròè djeuèt meutoetò, bandoem tahe hana kalam
 Sangat bidja² dara barò, soe meutjheu² tangò laram
810. Djimeutoetò ngòn peudahna, doem sèèdara habéh diam
 Hana sidròè neumeuhaba, pò djròh roepa sangat adjam
 Lòm meutoetò peudahna meuntròè, deungòn poetròè pira² hoepham
 Lòn bòh meusé haj sambinòè, radja nanggròè rindoe deundam
 Koemang datang djiminòm madoe, sidòm pòn rindoe minòm ajénja
 Tjémpala tjoet radja meunabsoe, pakri lakoe eumpoengdji hana
 Neuukeumeung dròb hana lòm talòè, neumeung peugandòè gò boesoe djara²
 Neumeunabsoe keu boengòng oeròè, apòn djaròè até roesa²
 Meunan djikheun peudahna meuntròè, seu²òt poetròè njang that adjam

796. Piòh (B, C en D); verkeerde punctuatie in A.

803. Meugrièt that (A en C); meukarat (B en D).

813-876. Het hier volgende gesprek van minister en prinses is grootendeels in pantoenvorm. De pantoens zijn vaak van Maleischen oorsprong en soms niet zuiver overgebracht. Ook onderling hebben de handschriften enkele verschillen.

814. D geeft eenigszins afwijkend: — minòm ajé madoe; sidòm de tweede maal is beter dan herhaling van koemang (A, B en C).

815. in D: Tjitjémpala tjoet didalam leupoe, radja meunabsoe poetròè moeda, eumpoengdji hana (A en C); eumpoengdji na in B.

816. Lòm ontbreekt in D; deze regel eindigt daar: boesoe pi djara²

- Peuë meu'oe'oe binèh rèt timoe, reujeuë^c meusoe la^cōt geumeuntam
 820. Lōn doeë^c pi toenoe lōn dōng pi toenoe, até lōn rindoe keu tjahi alam
 Meunan djikheun poetéh loemat, até mangat hana matjam
 Djingò nikah niba^c dèelat, sampòè hadjat meunan waham
 Njòèkeu teupat ma lōn poetròè, ajah kamòè njang meukalam
 Ban njang soeròh tjitjém aroeah, sòè meunikah njò ka trōih pham
 Sabét njò njan di lōn ajah, khalipah nanggròè neugeunggam
 Lòm meutoetò poetròè indah, djipeugah ba^c oereuëng dalam
 Goelita Sagōb peukan njang ramè, oereuëngmeukeudè djoewaj meuneukat
 Lōn dja^c di gampōng pangkaj tan lōn mè, heunda^c geumadè ba^c doeli
 halarat
 Meung njò neubri hadjat seuleusòè, meuhan djeundè oelōn brangkat
 830. Lōn linteuëng glé lōn arōng nanggròè, salèh han sampòè njang lōn hadjat
 Teuma seu^c òt peudahna meuntròè, peugah ba^c kamòè haj poetéh loemat
 Ngòn toelōng Alah njang Pò geutanjòè, mò^cdjizat sidròè nabi Moehamat
 Sibajé^{c2} sigala hari, teuleubèh lagi hari Djeumeu^cat
 Peuë hadjat gata di radja neubri, sabab beureuhi gaséh meukeumat
 Radja njòè meusé ba^c djeudjalòh, hantòm na bòh djitém meukeumat
 Neumeuhadjat keu poetròè djroh, haba lōn teubòih hana trōih kasat
 Tjitjém heulang teureubang keu nadi, teureubang rawé deungòn peurapat
 Radja that rindoe keu boengòng keumang, mata oe manjang sabé
 teurangkat
 Malamnja seupōt até trang peungeuñh, radja di^c ateuëh tahta madat
 840. Neumeuhadjat poetròè Goemba^c Meuñh, keureuna deuñh roepa neulihat
 Ba^c beuramòè di^cateuëh panté, bateuëng di glé ka timòh koelat
 Radja meuhadjat salèh han sampé, hingga maté njawòng teurangkat
 Meunan djikheun peudahna meuntròè, seu^cōt poetròè soera mangat
 Reudō^c di glé oedjeuën han djadèh, geutaboe bidjèh djatòè ngòn leukat
 Oemoe lhèè oeròè radja lōn prèh, sang² han djadèh peunjeum lōn
 meuhat
 Reudō^c di glé oedjeuën di rimba, poeté^c mangòihhta leukang di tampō^c

823. kalam (A), beter is meukalam gelijk elders.

833. Njang teuleubèh (A, B en C) levert geen rijm op; daarom verkoos ik de lezing van D.

835. Djitém (A, C en D); tjitjém in B.

837. De plaats is niet geheel duidelijk. De lezing van A en C is gevolgd; alleen is rawan aldaar om 't rijm vervangen door rawé. B is zeer corrupt, evenwel schijnt een verwante zin hier te staan.

D geeft echter rawé en voorts meurapat

838. luidt in D: Radja rindoe keu poetròè ti, doelah djari teurangkat²

- Lōn prèh teuka hana teuka, lōn prèh radja lhèè oeròè soentō^c
 Radja njòè meusé daroeët geudoebang, djipoewajang geutanjòè dawō^c
 'òh trōih tadròb ka djiteureubang, geutanjòè bimbang meuhāt meū^cantō^c
850. Aséh² di binèh pasi, meuseundi² djiteubièt poetjō^c
 Barō neukheun sidéh ba^c doeli, sinòè beureuhi até lōn mabō^c
 Ba^c peunjeum lōn habaneu ta^cwi, oelōn neutji teubièt joeë masō^c
 Oelōn sidròè that 'ajéb keudji, boengòng bèè hanji keu lōn neujoeeë djō^c
 Meunan djikheun oelé poetròè, sira djimòè meusō^{c2}
 Teuma seu^còt peudahna meuntròè, boengòng oeròè pakòn dawō^c
 Hana djajéh niba^c radja, that soeka neu^ceu meureubō^c
 Oedéh tamòng pò djròh roepa, lam koeta keudéh tamasō^c
 'òh gòb kalòn han gèt bagòè, kata poetròè sinòè soentō^c
 Oedéh pòtjoet oe meuligòè, e sambinòè boengòng seumantō^c
860. Bè^c lé da^cwa poetròè indah, beudòih langkah boengòng tadjō^c
 Beutròih hadjat radja meunikah, ba^c siah keudéh tapeutō^c
 Meung han tadjā^c haj meuih oerè, bahlé lōn mè tjindra meureubō^c

847*. Hier volgen in A een aantal uit 't Maleisch overgenomen pantoens, die in geenerlei verband staan met het eigenlijke gesprek. In B, C en D komen ze niet voor en ze kunnen dan ook gevoegelijk ontbreken. Hieronder laat ik ze volgen. Men zal zien, dat de vierregelige coupletten aan elkander verbonden zijn, doordat telkens de tweede regel van een voorgaand couplet tot den eersten van een volgend, benevens de vierde regel van een voorgaand tot den derden van een volgend gemaakt is.

Aneu^c geureuda meū^cen angèn
 bang² koenèng sampōh awan
 Aneu^c Blanda troepōng angèn
 poetéh koenèng njabōt ma toean
 Bang² koenèng sampōh awan
 poeté^c 'èt lé boengòng 'èt lah
 Poetéh koenèng njabōt ma toean
 minta gaséh keupada balaīh
 Poeté^c 'èt lé boenga 'èt lah
 poeté^c dalima sikoentoem djangan.
 Minta gaséh keupada balaīh
 paté^c meunjabōt beudoea tangan
 Poeté^c dalima sikoentoem djangan
 batèè poedòè dalam beurana
 Paté^c meunjabōt beudoea tangan
 ada soedi pada adé^ceunda.
 Bagini prahō boekoe boelōh
 Aneu^c rimau oeteuën nalang
 Leukat bawa sirasa toebōh
 soentō^c limoeba wa^ctèg hilang.

Da^cōn hilam boegéh ingdji
 aneu^c rimau oeteuën nalang.
 Teungòh malam datang loempòè
 soentō^c limoeba wa^ctèg hilang.
 Ajōh adé^ceunda beurapa djeu^cōh
 boenga mantjang djatōh seundiri.
 Djangan tjinta oereuëng njang djeu^cōh
 siang malam roesa^c ati.
 Djangan toeankoe beudjeu^cōh padi
 beudoeë^{c2} troempō^c djoega
 Djangan toeankoe beudjeu^cōh ati
 ada idoeb beuteumèè djoega
 satō loebō^c doea panti.
 Tjari² teumpat mati
 satō ilō^c doea pandi.
 Kajén paté^c badjèè paté^c
 peukajan aneu^c radja Djawa
 Lagi pandé beutamah tjeureudé^c
 tamsé pineung beulah doea.

852. A en C geven ta^cwi. B en D het m.i. vreemde teutapi. Het pron. poss. — neu heb ik uit C aangevuld. I.p.v. teubièt (B en C) schijnt er in A sabét te staan.

- Até soenggōh lōn kōn lé², boenggōng sa gé radja dawō^c
 Lōm meutoetō pō sambinōē, até kamōē sangat that brō^c
 Lōn bōih gampōng tinggaj nanggrōē, lōn dja^c keunōē sithōn soentō^c
 Meung njō hadjat neumeunikah, di khalipah oelōn peutō^c
 Njang djinamēē sang² moedah, hana pajah njang lōn dawō^c
 Meung djeuēt meunan han peūē salah, tjoeba peugah keudéh beutō^c
 Poela gadōng dilikōt mōh, di leuēn roemōh poela keumili
870. Nabsoe oelōn beu^cé^c peunōh, neupeuteungōh Tjah Keubandi
 Meu'ah ampōn meuribēē ampōn, djarōē lōn seu^cōn hōreumat lōn bri
 Kapaj Ingréh peudiēng lada, djiboengka oe nanggrōē Hindi
 Lam neu^cikat djoedō radja, meugah roepa that djoehari
 Meung neutém bri Keubandi Tjah, lōn meunikah deungōn doeli
 Njan nabsoe lōn tjoeba peugah, habéh kisah bè^c lé lawi
 Meunan neukheun oelē poetrōē, seungab djeunōē haba tjoet ti
 Djibeudōih peudahna meuntrōē, tamōng sidrōē trōih oe dalam
 Ban saré trōih oeba^c radja, ngō Meukoeta lōn meukalam
 Haba poetrōē njang djrōh roepa, djimeuhawa oerōē malam
880. Meung njō hadjat poetrōē djoehari, ngō haj doeli lōn kheun matjam
 Poetrōē lakēē Tjah Keubandi, njang lam soenji sidéh diam
 Djibōih gampōng tinggaj nanggrōē, njankeu djeunōē até deundam
 Hana hadjatdji peūē la^cén, poetrōē tjandén djrōh han matjam
 Di nanggrōē kōn manjōh meutjhén, njang djeuēt djitrén keunōē tjoeram
 Teuma seu^cōt pōteu radja, meusoeara tjahi alam
 Peūē njang hadjat si^cat lōn peuna, kabōj pinta pira^c hoephām
 Dja^c lé katjō^c Tjah Keubandi, njankeu Siti njang analan
 Lōn meuhadjat poetrōē djoehari, djeunōē lōn bri peūē njang deundam
 Habéh haba ba^c khalipah, Keubandi Tjah djitjō^c jōhnjan
890. Dalam geudōng poetrōē indah, reubōh reubah poetrōē intan
 Keudéh oe blang ladjoe djiba, soerōh radja tjahi alam
 Poetrōē kalōn leumah boenda, srōt iē mata lé moebrām²
 Teuma djikheun ba^c sēēdara, haj kakanda oereuēng agam
 Wahé dalém tadja^c keunōē, oelōn adōē heunda^c meukalam
 Ban saré trōih oeba^c poetrōē, pō sambinōē peugah matjam
 Wahé dalém njankeu boenda, djoedō radja tjahi alam
864. sangat that brō^c (A), elders gila mabō^c
 876. Hier heb ik weggelaten uit A drie regels, die de afschrijver gebruikt om verandering van tafreel en rijmuitgang aan te duiden. De andere H.S. doen dit nauwelijks of in 't geheel niet. D houdt bovendien nog een tijdlang het eindrijm op i; de daardoor ontstaande afwijkingen zal ik alleen, voor zoover ze belangrijk zijn, vermelden. Pas bij vers 903 gaat ook D tot het slotrijm op — an (am) over.

- Beugèt dalém poemeulia, njankeu pò ma euntreu^e tapham
 Habéh haba poetròë peugah, Keubandi Tjah keunan tjoeram
 Aneu^e beudòih lé peu^eindah, djiseumah ba^e teu^eòt reudjang
900. Beudòih ra^ejat doem sinaròë, ikòt poetròë boengòng keumang
 Teuma lheuëhnjan djipoemanòë, djipleu asòë njang meukalang
 Lheuëh seumanòë Tjah Keubandi, teuma djibri ngòn peukajan
 Dji^eé^e djahét djroh beureuhi, boediadari sabé wadan
 Ngòn édjeutihat poetròë meusoe, kheun ba^e iboe tjahja intan
 Kamòë oedéb bri Toehankoe, neuteumèë eu haj ma badan
 Habéh djipeugah awaj akhé, teupiké boendadji jòhnjan
 Gaséh Toehan Rabòn kadé, aneu^e han lé lòn pandangan
 Geumeutjòm² geumoemòë², sidéh sinòë até deundam
 Boe meutoeah haj sambinòë, ban sinaròë hana karam
910. Ba^e lòn sangka sit hana lé, haj bòh até aneu^e badan
 Lòn pi aneu^e tòë rab maté, sangka pagé wahé intan
 Toeah gata haj aneu^e djroh, oelòn geupòh gata simpan
 'òh lòn ingat até reulòih, meukoebòh ië mata sadjan
 Meung na toelòng niba^e Alah, djipaban bah oelé insan
 Han djeuët daja deungòn ilah, ngòn meutoeah gata intan
 Teuma seu^eòt poetròë indah, tapaban bah haj ma badan
 Bé^e tagoendah wahé pò ma, dalam dōnja le takian
 Tapeudjō^e dròë ba^e Halarat, niba^e koedrat Pò lòn Toehan
 Haj ma tawòë ba^e Hakikat , niba^e madjat njò boeët insan
920. Meunan djikheun oelé poetròë, seungab djeunòë sabòh padan
 Radja joeë toeëng oe meuligòë, toean poetròë goemba^e intan
 Neujoeë mè gōng ngòn geudoemba^e, neujoeë ara^e poetròë analan
 Ra^ejat teubiët that moebala^e, dja^e toeëng sinja^e njang boediman
 'òh saré trōih oe^eba^e Siti, saleuëm geubri ban atoeran
 Peudoeë^e oesōng meutjeuradi, ba^e doeë^e Siti boenda sadjan
 Bōh lam oesōng toean poetròë, ngòn boenda dròë djoedō soeloetan
 Geupeutamōng oe meuligòë, boengòng oeròë njang bangsawan
 Geupaloe gōng ngòn napiri, lila koetjapi ngòn hareudōmam
 Ara^e poetròë njang djoehari, meu'i'i soeara kiam
930. Pòh ngòn tamboe geuséng hareubab, tjakab² ta^eeu matjam
 Pòh ra^ena lagèë ngadab, sangat adjab rindoe deundam
 Djijōb soeléng deungòn bangsi, soe han sakri lagèë Siam
 Dangdi moeri meudali seukati, soe meu'i'i tangò kiam
 Tèng tòng tjanang tam toem beudé, bangòn meusé dōnja karam
 Djireunta^e ngòn djihōj saré, moekhalapé sabòh ragam
 Sabòh lagèë djimeutangkéh, aneu^e Inggréh aneu^e Siam

- Aneu^c Arab ngòn Peuranséh, djimoebaréh ngòn djra itam
 Ladoem ta^ceu djimeu^cantja^c, njang goendja^c 'òh djimeuta^c tham
 Djipòh tamboe ngòn geudoemba^c, dji^cara^c poewòë oe dalam
940. 'òh saré trōih njan oe leupoe, ba^c toeankoe tjahi alam
 Peu^cé^c poetròë boengòng meuloe, ra^cjat seu^coe inòng agam
 Teutab poetròë deungòn boenda, ba^c radja Meukoeta alam
 Leungò djeundè lōn peuhaba, haj sèèdara beudjròh tapham
 'òh lheuëh njan neupanggé siah, joeë peunikah pira^c hoepham
 Trōih lé keunan neumeulangkah, ba^c khalipah radja dalam
 Siah neudoeë^c di seuramòë, ngò haj adòë lōn kheun matjam
 Teuma djitrōn sinja^c poetròë, pò sambinòë djimeukalam
 Dilèë hadjat dja^c wakilah, poetròë indah sangat adjam
 La^cén haba ka djipeugah, deungòn siah djimeukalam
950. Wahé teungkoe doem sinaròë, leungò djeundè teungkoe neupham
 Haba djameun lōn hareutòë, ngò barangsòë dara agam
 Haba lōn njòë sang² mangat, sangat adjab hana matjam
 Oelōn peugah seun sabòh bab, sang² mangat teungkoe neupham
 Teuma seu^cōt teungkoe siah, han peuë salah pira^c hoepham
 Toeàn poetròë teuma peugah, khalipah pi neungò deundam
 Sidròë radja wahé teungkoe, that meutjeuhoe hana matjam
 Sit geupoedjòë barat timoe, sit that ma^cmoe tjahi alam
 Di radja njan lhèë bòh djoedō, dara barō djròh han matjam
 Oeròë malam soedjoet tjoekō, areuta le radja diam
960. Salah batjoet radja malé, neulakèë lé oeròë malam
 Karōnja Pò Rabōn kadé, mangat até tjahi alam
 Padoem lawét teuma doedòë, hamé poetròë boeleuën tamam
 'òh trōih oemoe lapan boeleuën, poetròë neukheun ba^c radja njan
 Haj toeankoe leungò kamòë, oelōnteu njòë hawa han ban
 Keu sië roesa lōn hawa that, beuna si^cat na njeum bè^c tan
 Bè^c tagoendah toean poetròë, singòh oeròë lōn beudjalan
 Leupaïh radja teuma oe glé, aneu^c lahé njan di dalam
 Radja leungò ka teupiké, dalam até teuka waham
 Toeàn poetròë peugah ladjoe, radja rindoe até deundam
970. Lheuëh njan teuma teuka madoe, djoedō toeankoe tjahi alam
 Oereuëng la^cén hana sidròë, dalam meuligòë sangat diam
 Djimat manja^c oelè poetròë, bandoea dròë djitrōh damdam *deundam*
 Sabab radja hana neuwòë, aneu^c sinaròë djipeukaram
 Aneu^c radja sireutōih dròë, inòng sidròë la^cén agam

Ladjoe djibõh dalam peutòë, djibõih doedòë teungkoe neupham
 Djitjò^e toekò^e ngòn geuloepa^e, njankeu manja^e tjahi alam
 Sabab atédji that roesa^e, djibõih boeda^e inòng agam
 Teuma neuwòë radja di glé, djipeugah lé meunòë matjam
 Poetròë hamé djikheun sihé, aneu^e lahé djéhpát diam

980. Geuloepa^e toekò^e dijoeb meuligòë, radja nanggròë kalòn matjam
 Dalam aténeu that seungkòë, neubòih poetròë pira^e hoeppham
 Aneu^e lam kroeëng djipeu^eili, oe pasi hanjòt ië tadjam
 Teuma djitjò^e lé gògasi, padoem lawi sinan diam

Djibri makanan djipeulahra, aneu^e radja tjahi alam
 Doea plòh thòn akhé masa, aneu^e gisa wòë ba^e makam
 Radja leungò toetò poetròë, oe sramòë neutròn tjoeram
 Sira neutjòm sira neumòë, radja nanggròë rindoe deundam
 Lònkeu ajah pò sambinòë, gloenjoeëng toelòë mata lòn klam
 Doemna ra^efat teukab djaròë, lam meuligòë habéh kiam

990. Hadjat radja neumeukawén, njang ladoem khém ladoem diam
 Ka ròh aneu^e poetéh litjén, sangka la^eén dilèë waham
 Ba^e neusangka panè poetròë, njang djeuët doekhòë tjahi alam
 Djeunòë pi ka ròh aneu^e dròë, ingat adòë dara agam
 'òh meuteumeung baranggasòë, bè^e lé meunòë tameukalam
 Kadang waréh djeu^eòh nanggròë, malèë doedòë moeka masam
 Njankeu teungkoe bè^e lé toetò, salèh ba^e Pò akhé kalam
 'òh lheuëh takhém meuhát taba^ee, meunan njang le ta^eeu matjam
 Teutab poetròë sadjan ajah, njòë lòn peugah la^eén ragam
 Geupeudamè Keubandi Tjah, geupoemeu'ah ngòn tjahi alam

1000. Bandoea gaséh meutamah, ngòn meutoeah poetròë adjam
 Teutab poetròë Keubandi Tjah, ngòn khalipah rindoe deundam
 Gaséh meutamah hana sakri, peutang pagi oeròë malam
 Ngòn meutoeah aneu^e Siti, Pòteu Alah bri nè^emat tamam
 Teutab sinan lam meuligòë, radja nanggròë tjahi alam
 Deungòn aneu^e sireutòih dròë, njang barò wòë niba^e karam
 Lòm teupiké radja nanggròë, niba^e poetròë njang tròh ~~damdam~~ *deundam*

986. Hier stond in A oorspronkelijk :

Radja leungò ka teupiké (vgl 968), ka neutròn lé sigra reudjang met daarop volgend:

* 'òh saré tròih oe sramòë, tangò djeunòë lòn kheun matjam

De lezing van B, C en D is m.i. beter.

- 989,2. in D: —, mabò^e keudròë oelèë moemang

996. luidt elders: Njankeu teungkoe beutatjoekò, bè^e le toetò salah waham

1006. Tròh damdam (B en C); in A stond verkeerd geschreven tròih. Dezelfde schrijfwijze is gevolgd in A 1010.

In D luidt de regel: Radja ingat dalam até, Ra^ena bahlé djeunòë peutjam

Sòë kijanat moewòë keudròë, bahlé djeunòë lôn peukaram
 Djeunòë koebòh djih dalam hat, sabab kijanat hana matjam
 Poetròë doea neubòh lam glab, lé dèelat Meukoeta alam

1010. Geubòh lam geudōng Ra^{na} Diwi, Keuntjan Ansari njang trōh damdam
 Njang neugaséh Tjah Keubandi, bandoea tjoet ti poetròë adjam
 Teutab lam hat doea poetròë, la^{én} djeunòë lôn meukalam
 Ra^jat dilèë seutèt poetròë, djiwòë djeunòë oeba^{ak} makam
 Maséng² wòë oe nanggròë, doem sinaròe oereuēng karam
 Hana tinggaj lé meung sidròë, lam meuligòë sangat diam
 Ladoem wòë oe nanggròë Hindi, ladoem keumali nanggròë Siam
 Ladoem wòë oe Samarkandi, ladoem peureugi oe nanggròë Tjam
 Habéh bandoem djiwòë ra^jat, tinggaj dèelat tjahi alam
 Ama ba^{ak}adoe teudoe^{ak} si^{ak}at, djeunòë sahbat la^{én} matjam
1020. Njòë lôn peugah haba poetròë, ngò barangsòë dara agam
 Oemoe sithōn keunan djiwòë, lam meuligòë sinan diam
 Dji^{ak}ingat keu Ra^{na} Diwi, Keuntjan Ansari lam keunambam
 Limōng boeleuēn ka lam soenji, ba^{ak} abi lôn dja^{ak} meukalam
 Poetròë beudòih dja^{ak} ba^{ak} ajah, djiseumah ba^{ak} teu^{ak}ōt sadjan
 Beu^{ak}ōt djaròë bandoea blah, ba^{ak} khalipah njan djikadam
 Lôn meulakèë wahé pò doe, lôn meunabsoe oeròë malam
 Salèh maté habéh oemoe, oelōn rindoe sangat deundam
 Meung njò gata di lôn abi, njòkeu oemi lôn njang karam
 Oelōn lakèë Ra^{na} Diwi, haj doe neubri lôn eu matjam
1030. Bandoea Kéuntjan Ansari, lôn beureuhi soentō^{ak} deundam

1013'. De terugkeer der overige versteenden is in C uitvoeriger behandeld. Hier volgt een ingeschoven stuk van negen regels:

Lakèë idin oeba^{ak} poetròë, wòë oe nanggròë ban sikeulian
 Idin pòtjoet pòtjoet meutoeah, darah gapah njawōng badan
 Tjrè ngōn pòtjoet djeunòë si^{ak}at, heunda^{ak} hōdeumat mbah deungōn wang
 Idin ba^{ak} lôn wahé sahbat, beuta^{ak}ingat keu lōntoean
 Adat lôn tham pi han gèt gah, ba^{ak} Pòteu Alah lôn salahan
 Dja^{ak} gata wòë beusilamat, beutrōih oe teumpat gata toean
 Beusilamat dōnja akhirat, beureukat tjoepa^{ak}at niba^{ak} djoendjōngan
 Beusilamat doea nanggròë, adoeēn adòë ban sikeulian
 'òh lheuēh idin niba^{ak} poetròë, ra^jat doem wòë oeba^{ak} makam

1017'. In C extra: Ladoem wòë oe nanggròë Hindoe, ladoem teungkoe nanggròë Roesian
 Ladoem wòë oe nanggròë Bōreudat, ladoem ra^jat djiwòë oe Rōm

1018*. Bahlé teudoe^{ak} haba njan dilèë, djeunòë sampèë la^{én} matjam.

1019. lôn meukalam, lieber nam ik la^{én} matjam (1018* en C).

1030. is in den tekst ingevoegd. De regel komt wel voor in B, C en D en is misschien door slordigheid (tweemaal komt voor de aanhef bandoea) weggevallen in A.

Bandoea beulheueh lam ikat, haj dèelat Meukoeta alam
 Bè^e lé pò ma neudoe^e lam hat, gòb oepat sigala alam
 Poetròè lakèè niba^e ajah, djiseumah teu^eòt djikadam
 Kabōj pinta poetròè indah, ba^e khalipah tjahi alam
 Peuè talakèè niba^e kamòè, ban hadjat dròè pira^e hoepham
 Ban njang nabsoe gata djeunòè, ba^e lōn poetròè hana lōn tham
 Oedéb maté niba^e gata, haj aneu^eeunda oelōn paban
 Meunan neukheun oelé radja, pò djròh roepa beudōih meutjham
 Djitjò^e poetròè lam neu^eikat, ba^e dèelat peugah oe dalam

1040. Até salèh poetéh loemat, hana djoengkat deungki damdam *deundam.*
 Hana oedjòb deungòn koe'èh, hantòm beungèh moeka masam
 Soentō^e kajém lam teuseungèh, hantòm beungèh moeka hiram
 'òh lheuèh djitjò^e Ra^ena Diwi, wòè ba^e abi lé oe dalam
 'òh trōih keudéh seumah di gaki, ba^e doeli Meukoeta alam
 Lakèè ampōn dèesa poetròè, bandoea dròè njang trōh damdam
 Geunab lhèè seun beu^eòt djaròè, radja nanggròè seu^eòt kalam
 Haj aneu^e djròh ampōn ba^e kèè, boengòng koembèè bè^e lé kalam
 Han peuè aneu^e lé talakèè, batèè oelèè pira^e hoepham
 Mangat até Ra^ena Diwi, Keuntjan Ansari sangat deundam
 1050. Teutab djeunòè sadjan doeli, Tjah Keubandi tjahi alam
 Han lé deungki deungòn koe'èh, hantòm beungèh moeka masam
 Baraggadjan hantòm teupèh, hantòm beungèh soentō^e diam
 Teutab radja peutimang nanggròè, poetròè lhèè dròè rindoe deundam
 Deungòn aneu^e sireutōih dròè, njang sambinòè hana matjam
 Njan njang toelòt meugoemba^e meuih, njang meukeusoeih lōn ngò
 kalam

Djeuèb² gampōng sitkeu ma^eroeh, meunan njang deu^eih djeuèb² alam
 Njankeu poetròè njang salèh that, lam ibadat oeròè malam
 Roekoe^e soedjoet keu Halarat, wadjéb soenat poetròè deundam
 Seumajang soenat ngòn peureulèè, djeuèb² watèè hantòm ringan
 1060. Ban njang soeròh ba^e Pangoelèè, boebé goetèè meuriba han
 Hantòm teudōh malam oeròè, toean poetròè beuèt koeroe^ean
 Ngòn poeasa hana lalòè, trōih ba^e gantòè boeleuèn Ramalan
 Hantòm teudōh meurakabah, liké Alah baraggadjan
 Ban njang soeròh tjitjém aroeah, poetròè indah dji^eoebah tan

1039, 2. in B en C: —, wòè ba^e dèelat lé oe dalam

1050'. extra in D: Geupoemeu^eah geupeudamè, sidéh sinòè gèt that matjam
 Djipeudja^e sidéh beudōih sinòè, boeèt tjoet poetròè le that matjam
 Geupoemat djaròè Tjah Keubandi, ngòn Ra^ena Diwi njang trōh damdam
 Seureuta Keuntjan Ansari, djoedō doeli seumah kadam

- Hana teudōh tahmit liké, deungòn tahlé oeròë malam
 Djipoedjòë Pò Rabōn kadé, até halé keunan deundam
 Soentō^c boeleuën soentō^c oeròë, toean poetròë beuët koeroe^can
 Boe neupadjōh hantòm na tròë, dawō^c lalòë deungòn Toehan
 Séb lhèë oeròë sabòh roeti, poetròë ti adja makanan
1070. Ratéb soenggōh hana kali, poedjòë Rabi Malé^c Manan
 Ingat Alah deungòn nabi, toean Siti njang boediman
 Teutab poetròë lam ibadat, hana ingat sikeulian
 Neuthèë Alah ngòn Moehamat, la^cén samat pahna simpan.
 La^cén pahna peuneudjeuët Alah, njang na leumah sidròë Toehan
 Bahlé doemnan sabòh oelah, njòë lōn kisah la^cén matjam
 Toean poetròë roepa indah, meutjeuhoerah sagaj alam
 Trōih teulangké geunab oeròë, keu tjoet poetròë rindoe deundam
 Aneu^c radja aneu^c meuntròë, doem sinaròë geudja^c tjoeram
 Hana rila pò sambinòë, baranggasòë njang meukalam
1080. Geunab oeròë trōih teulangké, rindoe até sòë eu matjam
 Roepa djròh that boengong padé, hana meusé ngòn seuladan
 Han djitém toeëng baranggasòë, toean poetròë njang analan
 Hana reumbang ba^c até dròë, doem sinaròë aneu^c soeloetan
 Reulòih até pòteu radja, Hamsōjkasa geurasi nan
 Sabab poetròë han neurila, doem béntara sikeulian
 Radja neukheun oeba^c poetròë, haj sambinòë aneu^c badan
 Han tapatéh ban kheun kamòë, pakri djeunòë tjahja intan
 Oelōn 'ajéb malèë keudji, gata pò ti tan toenangan
 Hana tatém ngòn barangri, njang katoeri aneu^c soeloetan
1090. Djeunòë aneu^c pakri piké, haj bòh até aneu^c badan
 Djeunòë aneu^c lōn dja^c lam glé, mangat maté njawòng simpan
 Meuhat koetòb teuntang até, bè^c koe^ceu lé gata intan
 Han tapatéh oelōnteu njòë, haj poetròë aneu^c boediman
 Gata aneu^c oemoe sampòë, hana lagòë aneu^c badan
 Teuma seu^cōt tjoet poetròë ti, wahé abi ajah laman
 Soerōh Alah Pòkoe Rabi, kōn soeami di lōn njang njan
 Hana soerōh ba^c Toehankoe, njan haj doe boekōn toenangan
 Hadjat la^cén di lōn rindoe, njang njò koephoe lōn da^cwa han
 Adat meunan haj aneu^c djròh, tapeugah tōh tjahja intan
1100. Ban njang hadjat haj aneu^cda, lōn mita aneu^c soeloetan
 Peugah reudjang bidjèh mata, siri radja aneu^c badan
 Teuma seu^cōt poetròë indah, wahé ajah ngò lōntoan

*Tuvilhé :
lahôë*

1078. Aneu^c meuntròë (elders) ,is beter dan aneu^c poetròë (A).

binasah
 Oereuëng além djeunòë neukrah, pat na siah sikeulian
 Djeuëb² meuseugit djeuëb² binasah, pat meugah oelama doemnjan
 Meunan hadjat lôn haj abi, neukandoeri djeunòë kaman
 Radja leungò haba Siti, that beureuhi hana saban
 Lheuëh niba^c njan teuma doeddòë, leungò addòë sikeulian
 Neupanggé siah dalam nanggròë, oe meuligòë bandoem keunan
 Trôih lé keunan doem sinaròë, pòteu djeunòë peudjamoean

1110. Lheuëh kandoeri di sramòë, ajah poetròë beukata^{an}
 Haj aneu^c djròh pò sambinòë, peugah djeunòë tòh toenangan
 Tjoeba peugah njang tòh koephoe, siri teungkoe njang boediman
 Teuma tjeungeu^c bintang timoe, hana haj doe lam kawan njan
 Habéh lôn eu doem sinaròë, hana sinòë lôn rindoean
 Teuma neutrôn siah neuwòë, radja djeunòë lôm panggélan
 Trôih lé keunan doemna siah, ba^c khalipah pò djoendjôngan
 Lheuëh kandoeri geubri seudeukah, poetròë indah tjeungeu^c keunan
 Hana sidròë lôm djipeugah, sangat sôhsah radja jôhnjan
 Djeuëb² meuseugit djeuëb² binasah, bandoem siah neupanggélan

1120. 'òh trôih keunan ba^c khalipah, poetròë indah lé pandangan
 Hana sidròë njang bakeuti, keu soeami poetròë intan
 Lôm neutanjông oelè doeli, ba^c poetròë ti njang analan
 Seu^còt poetròë njang that indah, tan haj ajah sinòë toenangan
 Jôhnjan beungèh that khalipah, neumarah keu poetròë intan
 Aneu^c paléh hana toeah, doemna siah lôn panggélan
 Hana sidròë djikheun koephoe, njan sa teungkoe raja tjeureuban *seurutan*
 Pakri djeunòë kameunabsoe, haj badoe aneu^c djén oetan
 Ban njang koekheun han djipatéh, aneu^c paléh beuhagia tan
 Radja tjeumarôt doem beureutéh, kawèh keudéh Iblih tjèëtan

1130. Teuma seu^còt poetròë indah, pakòn ajah neukheun meunan
 Hana kada niba^c Alah, tòh pakri bah meutoenangan
 Neukrah la^cén djeunòë haj doe, lôn tjoeba eu njang boediman
 Poetròë peugah narit pajoe, mangat that soe doem manéhan
 Poetròë djikheun meunòë meudéh, hingga poeléh até soeloetan
 Meusé dilèë lôm neugaséh, ngòn tjoet poetéh aneu^c badan

1113. Achter doe is het woord doem weggelaten.

1131. Lôn voor meutoenangan is weggelaten, als te veel voor de maat (vgl. B en C).

1134. De lezing van C, die krachtiger is, is gevolgd. B en C $\pm$ idem. (hingga = sang² daar). In A stond:

Poetròë djikheun meudéh meunòë, radja nanggròë gaséh intan

1135. Weggelaten heb ik de regels:

Neugaséh that hana sakri, la^cén rawi oelôn ragam

Djeunòë lôn bôh lagèë la^cén, sang² masén niba^c beuklam

- Teudoeë^c kisah poetéh litjén, djeunòë la^cén lôn meukalam
 Ama ba'adoe keumoedian doedòë, la^cén djeunòë wahé tèëlan
 Teutab radja deungòn poetròë, lam meuligòë sinan diam
 Haba la^cén lôn peugah pròë, leungò adòë inòng agam
1140. Neungò lôn kisah sidròë radja, di adara nama nanggròë
 Njòë lôn peugah radja Dioe, kawōm bangsoe jōh sabòh ròë
 Lòm ngòn meugah areuta ma^cmoe, that meutjeuhoe hana bagòë
 Radja Lila Doe nan geurasi, nan éseutiri ngò lôn kheun pròë
 Lila Geunta poetròë ahli, njankeu oemi pò sambinòë
 Radja meu^caneu^cteuma lheuëh njan, ngò haj tèëlan doem sinaròë
 Sithōn Glima geurasi nan, aneu^c soeloetan radja nanggròë
 Oereuëng binòë aneu^c sabòh, ngòn roepa djròh hana bagòë
 Lòm neu^caneu^c teuma lheuëh njan, oereuëng agam njang samlakòë
 Até rindoe oeròë malam, sangat deundam bandoea dròë
1150. Lila Banggoena radja bōh nan, sit pahlawan teuga hansòë
 Lama doea thōn sampòë oemoe, maté iboe pò samlakòë
 Doea aneu^c tinggaj ngòn doe, sajang ta^ceu boengòng oeròë
 Trōih siplōh thōn oemoe soedah, maté ajah pò samlakòë
 Sajang aneu^c até sōhsah, maté nang mbah bandoea dròë
 Lila Banggoena neubada^c ajah, njan khalipah teuma djeunòë
 Teutab kradjeuën radja seudang, hoekōm seunang hana bagòë
 Boeët njang karōt doem neularang, boengòng keumang bajé^c boedhòë
 Padoem lawét akhé masa, Lila Banggoena leumah loempòë
 Na njeum djimoeëng boeleuën peunama, lheuëhnjan djaga pò samlakòë
1160. 'òh teukeudjōt até roegha, sōhsah teuka boengòng oeròë
 Boe djipadjōh han meurasa , até roegha ingat loempòë
 Salèh peuë² keu lôn teuka, haj Rabana Toehan kamòë
 Salèh nè^cmat salèh bala, ba^c tjoetda ladjoe djipeutòë
 'òh trōih keunan peugah haba, lôn meung boengka si^cat djeunòë
 Idin keu lôn wahé tjoetda, adòë gata kalòn nanggròë
 Djiseu^cōt Sithōn Geulima, haj adé^cda pò samlakòë
 Hò tameungdja^c wahé radja, tinggaj tjoetda leupaìh adòë
 Maté iboe deungòn bapa, pakòn gata tabòih nanggròë
-
1139. Na 1139 is opnieuw in A een gedeelte weggelaten, hetgeen valt onder de in de inleiding genoemde categoriën (eveneens in B, C en D). Het nieuwe verhaal wordt ingeleid met de regels:
 Sōbeuhan Alah wa Moehamadah, peurintah Rābi doem alam njòë.
 Teudoeë^c si^cat haba tjoet ti, la^cén rawi wahé adòë, welke ik hier weglief, ter vermijding van eentonigheid.
1143. Lila Doe (A en B); alleen Lila (C en D).

- Han meusampé lôn peulara, maté boenda pò samlakòë
1170. Djeunòë rajeu^a addè gata, keu tjoetda han ingat boedhòë
 Wahé adé^a Lila Banggoena, wahé radja tanglông nanggròë
 Meung tan gata wahé boeleuën, sòë kradjeuën tabòih nanggròë
 Reulòih koeta deungòn mideuën, peuë keu lôn kheun haj samlakòë
 Lila Banggoena teuma seu^aòt, haj tjoetda tjoet tangò addè
 Hadjat lôn da dja^a meunoentòt, lôn meung dja^a beuët kòn lôn bòih dròë
 Doe^a bil chair keubadjikan, haj da badan keu lôn sidròë
 Talakèë toelông niba^a Toehan, koeroe^aan beu^aé^a seuleusòë
 Kòn lôn dja^a ngòn sakét até, kòn dalam glé lôn dja^a bòih dròë
 Njan haj tjoetda tjoeba piké, tjoeba tjawé narit lôn njòë
1180. Meunan djikheun radja meutoeah, meunan djipeugah ba^a tjoetda dròë
 Hana djikheun sabab sòhsah, hana leumah ta^abi loempòë
 Djeunòë tjoetda lôn meunabsoe, peusaka doe bri keu kamòë
 Tabri tjoetda ngòn kréh bajoe, peunoelang ntoe jòh sabòh ròë
 La^aén tjoetda lòm lôn lakèë, peudeuëng até jèë tabri keu kamòë
 Djoegi tapa niba^a oelèë, tabri keu kèë da sambinòë
 Kadang pat² lôn gòb paké, djipòh maté oelôn sidròë
 Meung na alat da bòh até, han reudjang lé tròih oe asòë
 Seu^aòt tjoetda haj addè bòh, poetéh leusòh boengòng oeròë
 Hana peudeuëng di lôn koetròh, toenòng baròh han lôn ngò boenjòë
1190. Oelôn leungò tjit ba^a gata, djoegi tapa peudeuëng seureulòë
 Peunoelang ntoe peusaka dja, tan sèédara lôn tròh sinòë—
 Bè^a talakèë ngòn kréh bajoe, hantòm lôn eu wahé addè
 Hantòm addè di lôn koe^aeu, hana pò doe keubah sinòë
 Djoegi tapa ngòn kréh bajoe, tan haj teungkoe tanglông nanggròë
 Teuma seu^aòt Lila Banggoena, di lôn séb ka oedéb djeunòë
 Meung han tabri njang lôn pinta, hilang njawa oelôn tòb dròë
 Djeunòë koetòb teuntang até, mangat maté njawòng sampòë
 Sòë gèt tjoetda tjoeba piké, ka djimat lé sikin ba^a djaròë
1200. Tjoetda seu^aòt addè teungkoe, bintang timoe bè^a tatòb dròë
 Djoegi tapa ngòn kréh bajoe, peunoelang ntoe lôn bri djeunòë
 Teuma djidjò^a peudeuëng ngòn kréh, até poeléh pò samlakòë
 Haj tjoetda tjoet boengòng poetéh, lôn dja^a keudéh boengka sidròë
 Idin tjoetda njòë seukarang, lôn djeumeurang boengka djeunòë
 Meung na oentòng da djeunoelang, tròih lôn riwang keunòë doedòë
 Bòh pisang meuih masa^a di loejang, makanan tjitjém sibarò²

1186*. Ba^a oelèë toeah minjeu^a panjèt, ba^a meusakét han moepalòë

- Meutoeah toebōh lōn teumèë poelang, djakalèë malang maté di rantò
 Lheuēh djikheun njan djitrōn ladjoe, mòë meu'oe'oe tjoetda sidròë
 Poetròë ba'e bangōn Meulajoe, mangat that soe tangò boenjòë
1210. Ië paseuēng limpah kan darat, tiōng meu^cantja^c di^cateuēh batoe
 Adé^c lōntoean leupaīh brangkat, kalōn Halarat peurintah Toehankoe
 Toean² dja^cét badjoe, ambé beunang di roemōh saja
 Djangan adé^c boeang akoe, ingat² goena kan saja
 Toean² neu^cé^c klapa, bagi keu saja oepéh seuloedang
 Djakalèë adé^c heunda^cnja boengka, tinggaj keu saja kajén sipinggang
 Toean² neu^cé^c boengōng, bagi kan saja heunda^clah keunōng
 Pikélah adé^c djeunòë beukeunōng, leupaīhlah eungkau tinggaj lōn inōng
 Meunan ba'e niba^c tjoetda, djitrōn landja pò samlakòë
 Teubiēt oe blang Lila Banggoena, lam oeròë kha djidja^c sidròë
1220. Sira djidja^c meunan piké, dalam até tanglōng nanggròë
 Hòka lōn dja^c djeunòë lam glé, pat lōn tjawé ta^cbi loempòë
 Bahlé lōn trōn njan oe dōnja, lōn eu roepa pakri bagòë
 Mangat teutab até roegha, bè^c lé doeka oelōnteu njòë
 Djisō^c badjèë djiteureubang, oelèëbalang njang samlakòë
 Trōih dalam glé boengōng keumang, djisrang abrang ladjoe djeunòë
-
- 1207'. In C volgt nogmaals een kleine samenspraak tusschen broeder en zuster, waarvan de eerste twee regels eveneens in A en B, doch even later bij den klaagzang, voorkomen:
 Teuma seu^cōt Sithōn Glima, djimeuhaba deungōn adòë
 Toean² meundja^cét badjoe, ambélah beunang di roemōh saja
 Djanganlah adé^c boeang keu akoe, ingat² goena kan saja (1212 en 1213 tekst).
 Teuma seu^cōt Lila Banggoena, deungōn tjoetda lōn hareutòë
 Taré^c ië soengòë padang, siblah rambat beutalòë beusòë
 Djakalèë sampòë barang koehadjat, saja ka^cōj poeasa sihari
- 1209-1218. Gelijk de aanhef reeds aangeeft (bangōn Meulajoe) volgen hier een aantal Maleische pantoens. De teksten geven deels dezelfde, deels verschillende verzen. D is het kortste en volstaat met vier. De regels 1210 en 1211 komen in alle H.S. voor. In 1210 staat in A, C en D è^c i.p.v. ië (B); ook elders komt dit voor.
- 1211'. In B, C en D staan hier andere verzen.
- C: Poelòlah Pineung boekét meulintang, ticalah deungōn koecala di la^cōt
 Poetéhlah koenēng sang wiē beulintang, tamsélah tan ië di teungōh la^cōt
 Prahō raja reuntjōng beungkoeang, heunda^c djeumeurang oe Bangka Oeloe
 Angēn pōn kréh lajeuē pōn keumang, apalah sabab banténg teulaloe
- B: Aneu^c lang djiseumakan, soetra itam dari giginja
 Djangan lama adé^c beudjalan, tjoetda seu^corang atinja roegha
- D: Prahō raja reuntjōng beungkoeang, heunda^c djeumeurang oe Bangka Oeloe
 Djangan lama adé^c tariwang, tjoetda seu^corang atinja ragoe
1218. Aldus luidt de regel in B, C en D. In A stond minder goed:
 Meunan tjoetda djimoeba^ce, djitrōn ladjoe pò samlakòë
- 1223'. Extra in D: Goeda Keureutāih gidoe^c reudjang, ban silajang poetōih talòë

Han djitoehò toenòng baròh, habéh djiblòh lam² doeròè
 Tròih siboeleuën djidjeumeurang, leumah padang gampông nanggròè
 Keunan neutrôn radja seudang, oelèëbalang njang samlakòè
 'òh saré tròih keunan oe blang, boengòng keumang djipiòh dròè

1230. Toempang oelèë tahe mandang, pò tè² keumang ingat keudròè

haeuët
 Hòka djeunòè oelõnteu dja², kòeat tapa² leumòn asòè
 Alah haj Pò ilahòjha², gampông djara² that lòn bòih dròè
 Teutab si²at sinan piòh, thò ngòn reu²òh pò samlakòè
 Sròt ië mata seun² siplòh, toenòng baròh dji²eu nanggròè
 Hawa lòn dja² haj Rabana, gampông dõnja oelõn sampòè
 Meunan tjawé radja moeda, Lila Banggoena njang moeboedhòè
 Teuma leumah dalam poeue²t, bahlé lòn beuët kaman djeunòè
 Oeba² siah lòn meunoentòt, han sakòn djeuët lòn dja² meunòè
 Han é² poeléh até sòhsah, wahé Alah Toehan kamòè

1240. Bahlé lòn dja² oeba² siah, lòn meulangkah dalam nanggròè

linghông
 Habéh piké meunan reumbang, radja seudang beudòih djeunòè
 Dalam gampông ladjoe seunang, oelèëbalang tamòng sidròè
 Habéh neudja² djeuëb² gampông, djeuëb² linggông tamòng djeunòè
 Pòteu Alah njang bri oentòng, Toehan toelòng pò samlakòè
 Tròih neudja² ba² sabòh siah, neu²eu dèè²ah ramè toelòè
 Ladjoe keunan neumeulangkah, radja indah njang seureulòè
 Neusrah gaki neu²é² ladjoe, seumah teungkoe gaki djaròè
 Siah tahe kalòn lakoe, hantòm neu²eu boengòng oeròè
 Lheuëh njan teuma neudj² boengkòih, neujoë² piòh pò samlakòè

1250. Poeléh pajah thò ngòn reu²òh, poetéh leusòh mangat asòè

Lheuëh njan teungkoe lé teumanjòng, haj tjoet boengòng panè nanggròè
 Teuma seu²òt Lila Banggoena, neularam soeara that djròh boenjòè
 Oelõn teungkoe nanggròè toenòng, loengkië² goenòng poetj²² kroëng njòè
 Aneu² mante teumpat doesòn, hantòm lòn trõn njan oe nanggròè
 Hò tameungdja² nja² meu²oebõn, peugah ba² lòn Pò samlakòè
 Hadjat lòn that lòn meung dja² beuët, njan meukeusoet malam oeròè
 Tadòng sinòè haj aneu² tjoet, tameunoentòt niba² kamòè
 Éntja Alah toelòng Toehan, hadjat meunan ba² lòn djeunòè

1226'. In B, C en D nog : Djidja² ladjoe hana piòh, poetéh leusòh boengòng oeròè

1243'. Extra in D : Meusé oereuëng meukat bakòng, até toetòng geunab oeròè

1244'. Extra in D : Tròih lé neudja² sabòh djoeròng, panjòt tanglòng tamòng djeunòè

Extra in B : Tròih neudja² ba² sabòh teumpat, neu²eu ra²jat ramè toelòè
 Neu²eu ramè oereuëng meudagang, tamòng reudjang boengòng oeròè

- Lheuëh njan teungkoe tjò^c koeroe^can, poebueët jōhnjan boengòng katòë
1260. Teungkoe neukheun jōhnjan aléh, djipham habéh lé samlakòë
 Peungeuñh até that peureuséh, sang beureutéh lheuëh geutampòë
 Lheuëh njan djibueët koeroe^can raja, djimeuhidja malam oeròë
 Djeuët lé si^cat Lila Banggoena, njankeu radja njang moeboedhòë
 Tamat koeroe^can beuët bidajah, radja indah that seureulòë
 Teuma lheuëh njan neubeuët sarah, Matamimah pi ka sampòë
 Neubeuët mòdjéb Djeuroemiah, ngòn Alpih aphaj djeunòë
 Neubeuët manté^c ngòn ma^cani, that bakeuti radja nanggròë
 Èleumèë teusawòh pi that ahli, èleumèë ladoeni pi ka sampòë
 Èleumèë soelò^c pi ka tamam, èleumèë hikam that seureulòë
1270. Èleumèë hakikat ngòn ma^cripat, djeuëb² teupat neupham djeunòë
 Èleumèë noedjoem èleumèë hékeumat, aréh sangat pò samlakòë
 Èleumèë mantra èleumèë pala^c, doempuë bidja^c boengòng oeròë
 Akaj lisé^c deungòn tjangkla^c, peurintah ha^c Pò geutanjòë
 Até choetjoe' ngòn saléh that, seumah Halarat hana lalòë
 Ikòt rasoej Moehamat amin, até jakin malam oeròë
 Soentò^{c2} dalam kaloeët, badan pidjoeët boe hana tròë
 Lalòë ngòn Pò Toehan ma^cboet, tan meukeusoet la^cén djeuëb tjòë
 Soentò^c ladém seumah Alah, liké Alah hana peudòë
 Tahmit tahli meudakarah, njan di babah geunab oeròë
1280. Hana hadjat keu meuneu'èn, hana ingèn keu dōnja njòë
 Moeka leusòh ta^ceu ramiën, sang tjeureumèn koelét asòë
 Dji^cé^c djahét tjahja iman, gaséh Toehan Pò geutanjòë
 Sangat saléh that radja njan, hana meunan baranggasòë
 Oeròë malam soedjoet tjoekō, doe^ca that le pò samlakòë
 Bahlé doemnan oelōn atō, pham teungkoe e dilèë doemnòë
-
- 1259'. Extra in D: Siah oetōñh èleumèë peurasat, neutoepeuë hadjat pò samlakòë
 Neutoeri bi^c nanggròë moepat, na alamat leumah ba^c dròë
 Hana neukheun neupeulahé, séb lam até teungkoe sidròë
 Hana keuloea dalam até, neuboeni ba^c asòë teungkoe nanggròë
 Kramat that teungkoe siah, habib Alah saléh hansòë
- 1260-1273. De regels zijn iets gewijzigd in D. De volgende regel wordt elders niet gevonden:
 Neubeuët toehfah deungòn bajan, djròh meureumpan doem sinaròë
- 1272*. Èleumèë peuët blaìh habéh ma^cloem, ka neutoedoem oerat nanggròë
- 1273-1293. Dit heele stuk ontbreekt in H.S. D, dat pas weer aanvangt bij regel 1293.
 Een deel ervan liet ik evenwel nog weg uit den tekst, als vallende onder de in de
 inleiding genoemde rubrieken.
1274. In B en C staat deze regel drie verzen eerder. Op deze plaats treft men daar aan:
 Akaj saléh até mò^cmin, ban hoekōm din hana lalòë (palòë)

- Teutab sinan Lila Banggoena, ba^c oelama neubeuët sidròë
 Njòë lòn peugah Hamsōjkasa, ngòn aneu^cda toean poetròë
 Pòteu radja ra^cjat neukrah, habéh siah pat moeboenjòë
 Mita djoedō poetròë indah, hana leumah lòm meung sidròë
 1290. Pat njang meugah oereuëng meudagang, joeë toeëng reudjang oeba^c
 poetròë

- Trōih lé keunan doem sibirang, poetròë pandang seun² sidròë
 Hana sabòh pi lòm reumbang, radja bō^cbang saré keudròë
 Teukeudirōlah Pòkoe Toehan, ngò haj tèëlan adoeën adòë
 Meugah siah keubeusaran, pò djoendjōngan joeë toeëng djeunòë
 Ba^c teumpat beuët Lila Banggoena, njan oelama meugah hansòë
 Trōih lé keunan soerōh radja, toeëng panita oe meuligòë
 Teungkoe neudja^c djeunòë sigra, oeba^c radja ajah poetròë
 Teuma neudja^c teungkoe siah, trōih lé langkah oe seuramòë
 Radja seudang pi seureuta, trōih lé landja keunan sampòë
 1300. Hingga geubòt ngòn kandoeri, poetròë djoehari tjeungeu^c keunòë
 Meukléb mata meutòtò bibi, dji^cé^c pò ti oe meuligòë
 Lila Banggoena pi that ahli, narit soenji meunan bagòë
 Neumeutoetò deungòn poetròë, soe rampagòë ngòn tjeurana
 Di roemòh geutèng tjeurana, sinòë teuma geusrah djaròë
 Meukri lageuëm moepeuë bhasa, bandoea tjeureudé^c hansòë
 Lila Banggoena neuplòih boengkōih, poetròë oetōih mat rampagòë
 Poetròë Goemba^c Meuih ranoeb djipadjōh, geukoeë boengkōih di seuramòë
 Lila Banggoena djibòih seupah, poetròë meuloedah lam meuligòë

1286 en 1287 heb ik behouden als overgang tot het nieuwe gedeelte. De hierna volgende regels waren gedeeltelijk mededeelingen van den afschrijver, gedeeltelijk nogmaals een soort overgang en dienden derhalve te vervallen. (In A 11 verzen).

1293,2 in D: —, boengòng peukan ingat loempòë

1303. vindt men alleen in A. Extra in D:

Sabé lisé^c han peuë piké, deungòn tjoet ti sabé raghòë
 Di gòb lalòë padjōh kandoeri, di pò tjoet ti gadòh boeët dròë

1308'. Extra in C: Di sramòë geubeuët patihah, poetròë indah djimeunjanjòë

In D volgt na 1308 nog een aantal extra regels. De episode van de gebarentaal wordt hier veel uitvoeriger behandeld:

Di seuramòë kawén peurisèh, tjoet ti sidéh tjoelé^c gigòë
 Lila Banggoena poelié^c pineung, poetròë sikin mat oe djaròë
 Poetròë di roemòh keutō^c bintéh, radja sidéh geuwiet djaròë
 Di seuramòë radja geumeuheu^c, sidéh batō^c toean poetròë
 Di seuramòë palét tjeureuban, boengòng keumang peutjōm² dròë
 Lila Banggoena badjèë neupeuhah, djimat kipaìh sinja^c poetròë
 Hierna volgt 1309, vervolgens:

Di seuramòë alét riòh, poetròë soenggòh djipòh² dròë

- Rèt déh toenoe rèt nòë beulisah, bandoea blah até seungkòë
1310. Habéh lageuëm poetròë ngòn radja, tan lé roegha bandoea dròë
 Habéh lageuëm rèt nòë rèt déh, tjoet poetéh deungòn samlakòë
 Siah neutròn neuwòë keudéh, njankeu poeléh até poetròë
 Teuma neu^é Hamsōjkasa, tanjòng haba ba^é sambinòë
 Kata keu lōn bandoem ra^éjat, njang tòh meuhat djeuët keu lakòë
 Poetròë seu^{ót} narit bapa, ngòn soeara djròh that boenjòë
 Taprèh si^{at} wahé doe bōh, lōn meutanggōh doea oeròë
 Lōn meutanggōh haj doe loesa, lōn peuhaba peurintah njòë
 Sang² bangòn lōn meunjeum na, haj doe radja ajah kamòë
 Djeunòë han lōm lōn tjalitra, meung trōih loesa lōn hareutòë
1320. Meunan haba lōn meukeusoeih, lōn peudeu^{ih} 'òh trōih lhèë oeròë
 Meunan djikheun poetròë Goemba^é Meu^{ih}, njang that ma^éroeh djròh
 sambinòë
- Bandoea dròë seungab haba, pòteu radja pi neuⁱēm dròë
 Hingga seupòt oeròë sindja, lam aseutana toean poetròë
 Tòt ngòn panjòt beuët koeroe^{an}, poedjòë Toehan lam meuligòë
 Di gòb la^{én} teungeut pangsang, poetròë intan djaga sidròë
 Teudoe^é si^{at} njang haba njan, moewòë koerangan oe^{ba} boenòë
 Djeunòë lōn teu^{òh} radja seudang, 'òh trōih riwang teungkoe neuwòë
 Até sōhsah boengòng keumang, ingat bintang pò sambinòë
 Bahlé lōn dja^é djeunòë riwang , haba wajah toetò boenòë
1330. Hingga lheuëh seumajang 'itjha, djitròn landja pò samlakòë
 Ladjoe keudéh neudja^é landja, ba^é aseutana toean poetròë
 Hingga trōih ba^é gaki reunjeun, niba^é mideuën koeta nanggròë
 Jōhnjan tahe si^{at} hireuën, dji^é boeleuën oe sramòë
 Djimeuⁱinseuën jōh masa njan, niba^é Toehan Pò alam njòë
 Ja ilahi wa ja Rabi, Toehan rani Pò lōn sidròë
 Bè^é djeuët 'ajéb keu lōn tabri, lōn bè^é keudji ba^é malam njòë

Lila Banggoena neutjò^é peudeuëng, sinja^é meugleuëng moemat djaròë
 Di sramòë sawa^é idja, teukata kata sinja^é poetròë
 Lila Banggoena neusawa^é boengkōih, poetròë beudōih djireutië^é dròë
 Beudōih poetròë 'òh sarambat, radja leugat neutròn neuwòë
 Regel 1310 sluit weer aan.

1312. Até poetròë (elders) nam ik liever dan oereuëng doea dròë (A).
 1324. 't Slot malam oeròë (in A) was minder geëigend en is vervangen door lam meuligòë (B, C en D).
 1336. = de inhoud van 't gebed. Deze regel ontbrak in A en is door mij aangevuld naar elders.

- Lila Banggoena neubeuët hékeumat, pangsang ra²jat lam meuligòë
 Lheuëh njan teuma neu²é² leugat, trōih oe rambat pò samlakòë
 Hingga trōih ba² pintō inòng, ka teutjeungòng si²at djeunòë
1340. Neu²eu roepa poetròë boengòng, ka neutamòng keunan sampòë
 Beu²òt gaki leupa²ih pintō, dara barō eu samlakòë
 Dalam atédji teusawō, poetròë tahe mandang keudròë
 Djibri saleuëm teuma sigra, keu radja njang tamòng keunòë
 Tangò meutjheu ngòn soeara, djiseumapa sinja² poetròë
 Kajèë rampa² djròh idjō òn, meuhimpòn tjitjém sinaròë
 Nateu keunòë toeankoe ampòn, oelōn seu²òn doea djaròë
 Koereuëng meudjeulih kamòë doesōn, meu²ah ampòn toeankoe dròë
 Reusam kanoen han lōn toeri, tamsé Beudoei oelōnteu njòë
 Beurajeu² meu²ah toeankoe ampòn, oelōn seu²òn doea djaròë
 Teuma seu²òt Lila Banggoena, neuseu²òt haba toean poetròë
 Na boe kamòë pòtjoet meu²oebōn, datang oelōn ba² sambinòë
1350. Kamòë tité² bagòë ië mbōn, angèn peutrōn lam dōnja njòë
 Poetròë djō² ranoeb dalam baté, djisambòt lé Pò samlakòë
 Ranoeb oeteuën kamòë lam glé, han meusampé rasadji njòë
 Toeankoe bè² sakét até, bè² neuroehé 'ajéb kamòë
 Kroe seumangat haj bòh até, ba² lōn meusé intan poedòë
 Ba² gata na ranoeb oeteuën, ba² lōn boeleuën seulaséh ròë
 Lōn pi adé² that reuën mareuën, peuët plōh boeleuën datang keunòë
 Radja padjōh ranoeb sigapoe, lòm djimeusoe pò sambinòë
 Pat boe nanggròë di toeankoe, peuë na nabsoe neudja² keunòë
 Djeu²ōh gampōng lōn han tara, di adara nama nanggròë
1360. Maté ajah lōn ngòn boenda, lōn meuraba keudéh keunòë
 Njang na tinggaj sit meung tjoetda, trō ië mata geunab oeròë
 Lōn pi adé² até loeka, ba² rahsia leumah loempòë
-
- 1337*. Na dezen regel volgen in A twee reeds eerder gebruikte verzen, die in de andere H.S. ontbreken (1324 en 1325 omgewisseld). In C treft men een kleine uitwerking van 't thema aan:
- Ladoem teungeut niba² rambat, ka geuteupat sinan keudròë
 Ladoem teungeut ba² tagoeën boe, ka teudoe aweuë² ba² djaròë
 Ladoem teungeut ba² tòb djeungki, ka teutji teuhéng ngòn gígòë
 Ladoem teungeut ba² meusandra, kajèë teuka sinan keudròë
 Ladoem teungeut ba² tòb tjoebé², ka moebalé² sinan teupipòë
 Habéh teungeut di roemòh inòng, poetròë boengòng njang djaga sidròë
1338. De aanvang, Lila Banggoena (A), heb ik hier vervangen door: Lheuëh njan teuma (B, C en D).
- 1344'. Extra in C: Djibòt djaròë 'òh oedjōng bahō, meung tangò tjheu hana bagòë
 Djaròë siplōh ateuëh oelèë, meu²ah djilakèë oeba² samlakòë

- Djeuëb² gampōng lōn dja^c mita, trōih ba^c gata haj sambinōë
 Bitpi lōn dja^c sindja², siblah mata lōn klam toelōë
 Bitpi bajé^c ta^ceu roepa, até loeka lam proeët lōn njōë
 Djeuëb² tabib lōn peuteuka, rō^{c2} masa lōn bòih nanggrōë
 Salèh maté lōn trōih masa, hilang njawa peunjakét njōë
 Meung tan oebāt haj adé^cda, akhé masa oemoe sampōë
 Poetrōë Goemba^c Meuīh teuma seu^cōt, peuë njang patōt oebāt djeunōë
 1370. Teungkoe peugah oelōn ikōt, lam la^cōt lōn joeë tjō^c keunōë
 Peuë toeankoe djeuët keu oebāt, lōn mita pat djeuëb² nanggrōë
 Até mata beupoeléh si^cat, peugah dèelat niba^c kamōë
 Haj adé^c tjoet boengōng keumang, oebāt njeum sang lam pawō^c njōë
 Kōn di meujōeb kōn di manjang, e tjoet bintang tapham keudrōë
 Oebāt mata tjitjém noeri, haj pō ti eumpoeng pat djeunōë
 Poeléh mata lōn beureuhi, meung njō tabri wahé adōë
 Tjitjém noeri linggōng babah, pasèh lidah hana bagōë
 Boelèë itam parōh mirah, roepa indah wahé poetrōë
 Parōh paneu^c boelèë panjang, wahé bintang tapham keudrōë
 1380. Lōn kalōn na lōn toepat tan, tjitjém njan dalam pawō^c njōë
 Si^coelah² bagōë insan, eumpoeng pi meunan sang meuligōë
 Sang² djeu^cōh sang² rab that, lōn keumeung mat han trōih djarōë
 Lōn eu kajém oelōn lihat, han lōn toepat lam gampōng njōë
 Até poeléh lōn meung geubri, mata lagi poeléh djeunōë
 Sang teusinjōm toean Siti, narit ta^cwi sang haba njōë
 Pat toeankoe tjitjém noeri, oelōnteu bri meung na sinōë
 Tjitjém pakri njan dèelat, djeuët keu oebāt haj teungkoe drōë
 Hantōm lōn ngō ba^c djat madjat, mòseutahé that sang haba njōë
 Até sakét até oebāt, meunan njang brat lōn pham djeunōë
 1390. Mata seupōt na alamat, njōë peungeuīh that lōn eu bagōë
 Narit toeankoe sang meuta^cwi, han lōn toekri pham haba njōë
 Adat njang kroëng pi lhō^c toewi, sōë beurani djeuët grōb keunōë
 Malingkan oereuëng njang hakikat, djidjeuët loempat lam toewi njōë
 Oereuëng hampé ngōn Halarat, la^cōt darat saban tjit rōë
 Narit toeankoe meunan lagèë, lōn njang doengèë that sigoemōë — sōë - goemōë
 Han trōih piké lōn pangolèë, tan èleumèë ngōn lōn pham njōë
 Bitpi meunan wahé doeli, tjitjém noeri na tjit sinōë

1382. Mat is gebruikt, gelijk in B, C en D, i.p.v. het niet rijmende theun uit A.

1392. In A vindt men een vreemde spelling van het woord toewi, dat zonder twijfel bedoeld wordt. (Men vergelijkte elders). Blijkbaar heeft er verwarring plaats gehad met het voorafgaande meuta^cwi, waarop dit een woordspeling wil zijn. Hetzelfde verschijnsel komt voor in 1393.

linggōng,
orh : linggōng

- Djeunòë tarèn toeankoe bri, lòn tjoeba tji dròb tjitjém njòë
 Tjintra poeddòë bintéh intan, ba^c tjitjém njan djitong² dròë
1400. Inòë treu^c pò djoendjōngan, djeuët haj toean tadròb djeunòë
 Meung tan njang njan toeankoe ampōn, han djeuët oelōn dròb tjitjém njòë
 Inòë treu^c bè^c si^cōn², ngòn njan di lòn tarèn djeunòë
 Meung tan tjintra poeddòë intan, djipò toean tjitjém djiwòë
 Njan hadjat lòn pò djoendjōngan, meung tan njang njan han é^c sampòë
 Meung é^c na njan toeankoe bri, tjitjém noeri lam roemòh njòë
 Lila Banggoena ngò kheun Siti, iēm beudiri pò samlakòë
 Akaj hilang 'òh djipiké, gadòh tjawé haba poetròë
 Sangat lisé^c boengòng padé, dalam até radja sidròë
 Peuë njang koekheun djeuët djitalèh, akaj leubèh pò sambinòë
1410. Bahlé lòn kheun njan beusarèh, han é^c lòn prèh beungòh oeròë
 Wahé adé^c poetròë Goemba^c Meuīh, leungò beudeuīh lòn hareutòë
 Njòë lòn peugah njang meukeusoeīh, lòn peuma^croeh narit oeròë
 Oeboe² lòn sangka leuma^c, santan meulimba^c lòn sangka dadéh
 Njang djeuët adé^c keunòë lòn dja^c, boenòë ngòn sinja^c djandji ka habéh
 Lòm goeda plang goeda planggi, goeda meunari di^cateuēh boekét
 Pakòn haj adé^c ta^coebah djandji, sirih tabri pineung meukoelét
 Adat takeumeung padjòh bòh pawōjh, tadòng di baròh poepò geulawa
 Adat na hadjat keu oereuēng djeu^cōh, beugèt tapoepòh bè^c leupaīh boengka
 Keu badji weuē takòh ba^c makén, oereuēng tjò^c lilén ba^c eumpoeng oenòë
1420. Narit tapeugah haj poetéh litjén, mangat lòn dja^c trén bè^c beungòh oeròë
 Leuē^c djikoetoe di tjōng keutapang, siwaīh datang heunda^c poepalòë
 Narit haj adé^c bè^c wajang², gata e bintang aneu^c geutoesòë
 Boengòng roem ngòn boengòng rihan, boengòng peukan bèë meula^cén
 Boenòë lòn ngò djròh lagòë padan, 'òh trōīh lōntoean pakòn meula^cén
 Meuē² di tjōng soeganda, lòn kalòn roepa meu^cé^c meutrén
 Lòn sangka adé^c kòn narit seunda, njang djeuët lòn teuka ba^c poetéh
 litjén

1404. Han é^c sampòë (D), stemt beter overeen met de maat dan : hadjat han sampòë (A, B en C).

1424. ontbreekt in B. Er volgen hier evenwel een aantal extra pantoens :

Keumang ² padé poelòt	Bajé ^{c2} tjahja peumata
manjam teusangkòt di ^c ateuēh peuti	djika dihoephām tjahjanja peureuséh
Gaséh adé ^c gaséh di moelòt	Soedah dikeunaj deungōnnja mata
tiada sampòë keupada ati	didalam até poela ^c digaséh

Teuma djiseu^còt Toeān Siti, talèh doeli njang bangsawan

Seulaséh (tanòm) kilang

tanòm toenggōj kajèë mati

Adé^c gaséh boekòn keupalang

dari idòb sampòëkan mati

Keurandji toembòh di laman

dimana boléh beuboeah lagi

Soedah beudjandji beutimpa tangan

dimana boléh beu^coebah lagi

- Euntji^clah Ahmat oereuëng Paleumbang, malé moemalé da^con keutapang
 Lôn meutjoeali moeda sikarang, moelôtlah manéh lidah beutjabang
 Padé sipoelôt sitamôn doelang, ambé koereundam dalam koeali
 1430. Roepalah djheuët bangsa pôn koerang, apa tji^c pandang keupada kami
 Meunan djikheun Lila Banggoena, djròh roepa seu^côt meunòë
 Neuleungò lôn pò Meukoeta, boekòn seunda narit boenòë
 Teungkoe leungò lôn peuhaba, meusé gata deungòn kamòë
 Poetròë Goemba^c Meuñh djikheun pantôn, akhé ngòn phôn meudoeë^c adòë
 Na taleungò toeankoe ampôn, kòn salah lôn haj teungkoe dròë
 Bòh dalima moepangsa², didalam pangsa bidji njang mirah
 Boekòn toeankoe lôn tilé^c bangsa, samalah djoega darah njang mirah

Teuma seu^côt Lila Banggoena, talèh haba toean Siti
 Seulaséh beudjampoe djati
 batangnya mirah bagi keusoemba
 Soedah digaséh didalam ati
 dagang ini meudjadi hamba

Hierop sluit regel 1425 aan.

1428. meutjoeali (A, B en D), meuntjari (C). In handschrift A alléén volgen nu een aantal Maleische pantoens :

* Boengòng djeumpa baenja haròm	Ikan taleuëng ikan tanggiri
tanòm oereuëng didalam koeta	djatòh di lóbò ^c makan diri
Lihat roepa kateumèë balòm	Adé ^c eunda djeu ^c òh saweu ^c aneu ^c nanggri
até di dalam sangat beutjinta	boeròng teureubang leupañh kòn diri.
Tanòm oereuëng didalam koeta	Boeròng teureubang teulajab ²
mari diboeat mari kè kajén	maté ditangkab aneu ^c Troeki
Até didalam sangat beutjinta	Heunda ^c teureubang tida ^c beusajab
keupada niat tida ^c beulajén.	heunda ^c beuhinggab tida ^c beugaki.
Mari diboeat mari kè kajén	Maté ditangkab aneu ^c Troeki
kajén peulikat didalam peuti	lagi dibawa teungòh padang
Keupada niat tida ^c beulajén	(Heunda ^c beuhinggab tida ^c beugaki)
manjam djeureukat didalam ati	ikat deungòn talòë beuntang
Radja djoega sangat dipandang	
tida bôleh ingat teukeunang	

1429. Daarna volgt regel 1429. Hierin geeft A reundam, elders reundang
 1432,2. is gewijzigd naar D. De lezing van A (B en C) : kòn haj seunda narit oeròë, liet ik vervallen.
 1437'. Extra in C : Meunan djikheun pò sambinòë, samlakòë djiseu^côt pantañh
 Kapaj beulajeuë la^côt Paleumbang, malém di dalam aneu^c Seurani
 Tida^c datang disoeròh datang, soedah datang tida^clah pseudoeli
 Toeanlah toean oereuëng beukeubòn, tjitjém noeri banja^c di padang
 Apalah gadòh dalam meuligi, tida^c pseudoeli sahja beudatang
 Itoelah toean oereuëng seumeulèh, ini ikan djangan ada mbé^c
 Itoelah djandji djangan ta^coebah, keupada Alah djadi ta^c bajé^c
 Meunan djikheun Lila Banggoena, seu^côt teuma sinja^c poetròë
 Hierop volgt regel 1438.

- Boengalah djeumpa djeumpakeu biroe, boenga rampòë didalam poean
Toedjòhlah kali simalam rindoe, tida^c sampòë keupada toean
1440. Oereuëng keumawé di loeuë^c mòn boeni, djikab keurisi inòng troebò^c
Até lòn manjòh sangat beureuhi, keunan keu doeli até lòn mabò^c
Doealah tiga kapaj di lhò^c, boenga seulipò^c didalam poean
Malam dan hari até lòn mabò^c, oepama poenggò^c rindoe kan boelan
Ba^c sirahét di^cateuëh boekét, da^còn keuriman siradja Meugòë
Djangan toeankeu atinja sakét, ban heunda^c toean toebòh oelòn njòë
Ba^c beuramòë di^cateuëh panté, ba^c meuranté di^cateuëh goenòng
Keu toeankeu lòn rindoe até, rila lòn tjré toebòh ngòn njawòng
Bòh klambi teumòn boe leukat, bòh pisang klat keu eumpeuën tjitjém
Oelòn ikòt ban nabsoe dèëlat, peuë njang hadjat djeundè oelòn tém
1450. Tò^{c2} beuragi koepiah mirah, tjitjém doea babah djimè kreunda
Meung bè^c toeankeu boeët moemoekah, djalan meunikah oelònteu rila
Meunan djikheun oelé poetròë, pò samlakòë jòhnjan teukhém
Teuseungèh² 'òh gigòë, geunab oeròë meunan ladém
Teuma seu^còt lintò barò, haba bè^c le djeuët meukawén
Lòn meuhadjat gata djoedò, haj adé^c e bintang tjandén
Djakalèë djeuët kheun bidjèh, bè^c lé lòn prèh mangat lòn trén
Toean poetròë sang teuseungèh, moeka reumèh hana tjeukén
Wahé teungkoe oelèëbalang, hana wajah djadèh lòn tém
Di lòn até lòn that bimbang, njeum bè^c leukang ngòn teungkoe lém
1460. Djeundè toeankeu njang meuras, gèt neugisa dilèë neutrén
Neubri teulangké ba^c ajaheunda, peugah haba kheun meukawén
Bè^c gòb oepat geutanjòë doea, dalam dónja gòb kheun batén
Njang bit djandji sit keu doea, oelòn ngòn gata séb lam dihé
Da^còn kajèë siribèë lhèë, da^còn teubèë siribèë lhèë meuih
Narit ba^c doe meung neubri thèë, narit dilèë tjit ka keumañh
Habéh pakat deungòn poetròë, pò sambinòë beudòih djitrén
Teubiët padja beungòh oeròë, sambinòë panjòt djipeulén (*nafeulén*)
Tròih ba^c pintò Lila Banggoena, tinggaj idja meugriët ba^c trén
Sabab oeròë leumah padja, meugriët raja bintang tjandén
1470. Hana neuthèë tinggaj idja, djiwòë landja poetéh litjén
Dalam meuligòë habéh djaga, pòteu radja pi ka neutrén
Ba^c pha reunjeun tinggaj idja, sòë pò areuta dalam dihé
Hana neukheun njan oe loea, neudja^c teuma lé hò la^cén
Lheuëh neuwoeloe neuseumajang, oelèëbalang teuma neutrén
Neuhòj poetròë ngòn dèndajang, tanjòng reudjang kòn peuë la^cén

- Ba^c pha reunjeun sòè pò idja, lòn eu roepa boenòè lòn trén
 Ma djikheun njang tanjòng radja, seureuta ngòn poetéh litjén
 Neukrah ra^cjat deungòn wazi, meuntròè kali teuma la^cén
 Tròih lé keunan djipeureugi, oebe^c doeli ladjoe djitrén
1480. Radja tanjòng pasaj idja, haj béntara lòn that ngeurén
 Tasidé^c bandoem keunòè taba, meung han gata oelòn peulén
 Oelah bangòn sang pantjoeri, koemeung gasi si^caneu^c djén
 Tinggaj idja sabòh dali, teuma lagi dalam dihén
 Beudòih ra^cjat teuma djiwòè, tròih oe nanggròè maséng²
 Djisidé^c lé djeuèb² sagòè, keutjhi^c meuntròè teuma la^cén
 Hana sapat na moeboenjòè, djambò tadjòè habéh djitrén
 Teuma teuka oereuëng sidròè, tròih sampòè ba^c bintang tjandén
 Sira² dja^c moemita, ba^c panita leugat djitrén
 Oeròè pi ka tròih wa^ctèè, tamòng dilèè ba^c oereuëng além
1490. Djisrah gaki dji^cé landja, ba^c panita oereuëng gèt batén
 Peurab ladjoe moemat djaròè, ba^c samlakòè kòn hò la^cén
 Meudjò^c boengkòih keudéh keunòè, neudoe^c keunòè wahé dalém
 Teuma lheuëh njan peugah haba, pasaj idja sira khém²
 Han lòn toesòè tinggaj idja, roemòh radja salèh sòè trén
 Neuseu^còt lé Lila Banggoena, gadòh idja sangat lòn tjhén
 Salèh baròè tinggaj idja, tan lòn sadja ba^c oelòn trén
 Meunan djikheun Lila Banggoena, djiwòè teuma di sipò lém
 - Djidja^c peugah oebe^c radja, na pò idja lòn ngò batén
 Njang meudagang ba^c oelama, Lila Banggoena poetéh litjén
1500. Oereuëng além lòn ngòn salèh, njang that leubèh bintang tjandén
 Baròè neudja^c wahé radja, tinggaj idja niba^c neutrén
 Tinggaj ba^c trén ba^c kandoeri, meunan doeli neukheun batén
 Peuë kapeugah djih oelama, Lila Banggoena si^caneu^c djén
 Baròè pi na koetrén sindja, hana idja koe^ceu ba^c trén
 Djikheun tinggaj ba^c kandoeri, djih pantjoeri beuklam djitrén
 Kadja^c toeëng keunòè beusigra, koemeung soela poetéh litjén
 Radja joeë toeëng sigra², keunan djiba bintang tjandén
 Han djeuët neutham di panita, sajang geuba oereuëng além
 Djikheun njang tjò^c areuta radja, peutòè raja doem djipeutrén
1510. Tròih lé keunan soeròh radja, trô ië mata sòè eu ngeurén
 Tjeungeu^c poetròè njang djròh roepa, djimòè roegha bintang tjandén
-
1476. tinggaj in A is geen vraag (tanjòng in 1475), daarom nam ik liever gelijk elders:
 sòè pò.
1493. Het in A ontbrekende peugah is aangevuld naar B, C en D.
- 1494'. Extra in D: Ba^c pha reunjeun sinan meusawa^c, idja boera^c halòih litjén

- Niba^c dèelat toerōn sabda, neujoë soela hana neutjhén
 Geujoeë adeuëb deungōn sé^csa, Lila Banggoena sajang tatjhén
 Poetrōë Goemba^c Meuih lam aseutana, djimōë roegha bintang tjandén
 Sang² bangōn teubiët aroeah, keuloe keusah dji^ceu ngeurén
 Taré^{c2} ië soengōë padang, siblah rambat beutalōë beusi
 Kalèë sampōë barang koehadjat, saja beuka^cōj poeasa sihari
 Ajōh haj nasib pikélah oentōng, la^csana peunjië djilawan tōng²
 Di teungōh la^cōt teu^campōng², keupada Alah kita beugantōng
 1520. Habéh haba ba^ce poetrōë, pò sambinōë poetéh litjén
 Teuma marit lōm khalipah, neupeugah ba^c oereuëng la^cén
 Kapōh maté njawōng soedah, bè^c kakeubah si^caneu^c djén
 Kapèh labang niba^c djarōë, dalam oerōë kadja^c peulén
 Pakōn dji^cé^c oe meuligōë, doemna asōë ka djipeutrén
 'òh lheuëh neujoë oelé dèelat, djitjō^c leugat ba hò la^cén
 Boekōn sajang poetéh loemat, teupat kasat oereuëng além
 Sira djiba sira djipōh, hana sabōh na oereuëng tjhén
 Tan kawōm bië^c han sōë satōh, ngōn roepa djrōh ta^ceu ngeurén
 Ladoem djipōh deungōn kajèë, boengōng koembèë bintang tjandén
 1530. Ladoem djisrōm deungōn batèë, hana lagèë wahé pò lém
 Sōë njang kalōn bandoem geumōë, hana sidrōë pi oereuëng khém
 Boekōn sajang boengōng oerōë, pò samlakōë poetéh litjén
 Badan seudang oemoe sampōë, baranggasōë ta^ceu ngeurén
 Ngōn djipōh teupipōë², hana sidrōë njang na djitjhén
 Lheuëh njan djipōh dalam koelét, mōë meuréb² oereuëng la^cén
 Djipoebleut mata njang teupét, wahé taléb bintang tjandén
 Djipèh labang niba^c djarōë, le that njang mōë oereuëng la^cén
 Djibōh minjeu^c niba^c asōë, mata oerōë djibleut² lén
 Oeba^c Toehan neupeudjō^c drōë, pò samlakōë hana ngeurén
 1540. Neupeudjō^c drōë niba^c Alah, ban peurintah gata lōn tém
 Mō^cmin até lōn ngōn katjah, han peuë peugah oereuëng além
 Hana djiklië^c deungōn djimōë, pò samlakōë sit teukhém²

1516-1520. Deze regels in A ontbreken in B en D; bij C zijn ze even eerder ingevoegd en wel bij 1511. 1516 en 1517 kwamen daar evenwel al vroeger voor, vgl. C 1207' noot.

1522. soedah (elders) nam ik liever dan seudang (A).

1537-1538, tot één regel samengevallen in A, heb ik hersteld naar B en C, eveneens naar D.

1542. luidt in D: Teukhém gala^c 'òh na baja, njankeu radja njang salèhén

Bij regel 1542 volgt een tusschenpassage, in den tekst weggelaten, vallende onder c) van de in de Inleiding genoemde rubrieken. De overgangsregel:

Lila Banggoena njang meutoeah, hana goendah sit teukhém² liet ik eveneens weg. In D is hier voorgevoegd de regel:

- Njang boeët radja niba^c madjat, ba^c Hakikat han sòè la^cén
 Peurintah njòè boeët Halarat, meunan kasat dalam dihn
 Até mangat hana tara, Lila Banggoena oereuëng além
 Hingga oeròè pi ka sindja, djitjò^c teuma ba hò la^cén
 Djipòh lam glab radja moeda, sinan djeumba poetéh litjén
 Djipòh ranté niba^c ki^ciëng, meungieëng² bintang tjandén
 Teutab sinan radja moeda, Lila Banggoena oereuëng teuseulém
1550. Ama ba'adoe tréb ka lama, ngò sèèdara lòn hareutòè
 Lòm meutoetò pòteu radja, ba^c aneu^ceunda toean poetròè
 Haj aneu^c tjoet oebah mata, lòn beukata ngòn sambinòè
 Tapeugah tòh aneu^c djoedò, dara barò njang tòh lakòè
 Peugah reudjang haj aneu^c e, bè^c lé gante toeha keudròè
 Seu^còt poetròè meugoemba^c meuìh, sit ka ma^croeh djeuëb² nanggròè
 Poetròè peugah njang makeusoeth, leungò beudòih haj doe kamòè
 Djoedò kamòè haj doe lam glab, njang lòn arab djéh 'òh oeròè
 Keunan di lòn até njang brat, wahé dèelat ajah kamòè
 Keu sòè la^cén hana hadjat, bahlé beuthat peugang nanggròè
1560. Beuthat radja oelèëbalang, hana reumbang lòn pham keudròè
 Hana hadjat lòn keu manjang, barang² di lòn djeuët ròè
 Njangkeu e doe dalam koelét, habéh sakét lam dōnja njòè
 Niba^c gata takheun soelét, ba^c lòn sabét beuna hansòè
 Hamsōjkasa teuma seu^còt, narit neudhōt pò sambinòè
 Kameutoetò njang han patòt, neutjeumaròt radja nanggròè
 Bit aneu^c sōm hana toeah, peuë kapeugah haj aneu^c dròè
 Han kapatéh ban lòn peugah, sit kreuëh babah deungòn gigòè
 Teuma seu^còt tjoet poetròè ti, wahé abi ajah kamòè
 Kala kada niba^c Rabi, haj doe pakri oebah djeunòè
1570. Meuseuki boedò^c deungòn soepa^c, njòè tjit laja^c di lòn lakòè
 Karōnja Pò ilahōjha^c, bahlé tadjac^c djeuëb² nanggròè
 Adat tapò dalam awan, teuma keunan tjit lòm moewòè
 Kala kada niba^c Toehan, haj doe badan pakri djeunòè

Meung ië moeka hana lajèè, sinan geuthèè oereuëng gèt batén
 en volgen nog twee andere :

Njang neu^cingat Alah ngòn nabi, goerèè lagi dalam dihn
 Neumeulakèè oeba^c Rabi, iboe oemi njang that neutjhén

1548'. Extra in D : Teutab sinan hana sòè ngiëng, djamò^c peusiëng poetéh litjén

1557'. Extra in D : Keunan até di lòn njang rahab, oereuëng lam glab djoedò lòn njòè
 Hierop volgen elders twee regels, in A tot één samengevallen. In den tekst heb
 ik ze hersteld.

1559, 2. luidt in D : —, bahlé beúthat lheuëh geukilòè

1560. pham keudròè (A en C), ba^c até dròè (B).

Ngòn njan haj doe neupeukawén, njang la^en han rila kamòë
 Meunan djikheun poetròë tjandén, radja neutrén di meuligòë
 Djeunòë poetròë ban njang hadjat, ri oetòih that gah sambinòë
 Meunan neukheun oelé dèelat, neutrén leugat tinggaj poetròë
 Beungèh radja neutrén sinan, poetròë intan jōhnjan djimòë
 Boekòn sajang boengòng kandō, djimòë ba^e lam meuligòë

1580. Sabab hana lintō barō, tahe gante pò sambinòë
 Srōt iē mata seun² siplōh, bangòn djitōh oedjeuēn toelòë
 Dalém poetròë pi ka riōh, sikoereuēng plōh sikoereuēng dròë
 Bandoem saré djimoepakat, ba^e dèelat ladjoe djipeutòë
 'òh trōih keudéh djibrangkat, dji^eangkat bandoea djaròë
 Dèelat ampōn pò Meukoeta, lōn bitjara peurintah njòë
 Kamòë midja^e doem meurōn², njang nabsoe lōn peugah djeunòë
 Adé^e poetròë meugoemba^e meuīh, sajang that deuīh lōn eu djimòë
 Poetròë aréh sit ka ma^eroeh, djikalòn deuīh djeuēb² nanggròë
 Peuē njang djikheun tan meutoeka, ngòn trōih mata bidja^e hansòë

1590. Phōn djameun kòn lōn peuras, phōn lam rimba datang keunòë
 Neupeukawén haj doe radja, ban njang soeka ba^e sambinòë
 Ri njang hadjat poetròë ahli, keu soeami baranggasòë
 Bè^e tasajang wahé abi, pò djoehari bajé^e boedhòë
 Keureuna poetròë gaséh Alah, that meutoeah adé^e kamòë
 Ri njang hadjat neupeunikah, wahé ajah radja nanggròë
 Teuma seu^eōt Hamsōjkasa, ban njang soeka ba^e samlakòë
 Djeunòë aneu^e ban meuras, keu adé^eeunda lam meuligòë
 Djéhpāt lam glab kadja^e boeka, keunòë kaba oeba^e kamòë
 Njang Beudoei tinggaj idja, pò djròh roepa heunda^e keu lakòë
 1600. Lheuēh radja joeē beudōih landja, glab djiboeka tjò^e samlakòë
 Djipeulheuēh ranté oelé bangta, leugat djiba boengòng oeròë
 Trōih lé keunan soerōh radja, meu^eah dèesa boengòng katòë
 Djipoemanòë Lila Banggoena, djahét roepa niba^e poeròë
 Lheuēh njan teuma bri peukajan, oelé toean adoeēn poetròë
 Hoe seumeulōh koelét badan, malakat Soelōjman bangòn bagòë
 Lheuēh njan radja panggé siah, trōih lé langkah keunan lhèē dròë
 Hamsōjkasa neuwakilah, neupeunikah aneu^e kamòë
 Geubeuēt doe^ea geupatihah, keu aroeah nabi sidròë
 Teuma neukheun ngòn béseumélah, lōn peunikah toean djeunòë

- 1605'. Extra in D : Teuseungèh² tjoet analan, ba^e ri waham ka seuleusòë
 Poeléh beungèh tan lé masam, boengòng keumang djitiē^e (2) dròë
 Ba^e tiē^e aléh njeum nam koepang, ba^e pòh linggang njeum sibahra
 Adat han djadèh ba^e meukawén, boengòng makén soentō^e djimòë

1610. Lila Banggoena neuseu^{ót} pantañh, éntja Alah kaboej kamòë
 'òh lheuëh idjab kaboej nikah, neutrôn siah leugat neuwòë
 Ka geupeu^é Lila Banggoena, soeròh radja tanglông nanggròë
 Tan piasan ngòn keureudja, sabab geutjla boengòng oeròë
 Geukheun pantjoeri tinggaj idja, ngòn geusoela dalam oeròë
 Doea dròë inòng peungapétan, tròih lé keunan oe meuligòë
 Beudòrh poetròë njang bangsawan, seumah toean gaki djaròë
 Geubeu^{ót} lé ngòn makanan, makeuën jòhnjan pò samlakòë
 Até rindoe hana matjam, doea djeuëm klam éh doea dròë
 Hingga padja beungòh malam, inòng agam djaga keudròë
1620. Geutrôn oe joeb toeëng ië seumajang, hana bimbang la^{én} djeuëb tjòë
 Soedjoet tjoekò hantòm reunggang, pagi peutang hana soenjòë
 Neumeulike beuët koeroe^{an}, ingat Toehan bandoea dròë
 La^{én} pahna sikeulian, Malékòjmanan njang na sidròë
 Njankeu oereuëng njang boediman, ròh toenangan radja ngòn poetròë
 Teutab poetròë lam aseutana, bandoea lakòë ngòn binòë
 Djeunòë la^{én} lòn tjalitra, aneu^{radja} adoeën poetròë
 Neupeukawén lé ajaheunda, ngòn béntara aneu^{meuntròë}
 Ban lakoean aneu^{radja}, ban njang kada meudoeë^{adòë}
 Ri njang meugah sabé meugah, han peuë peugah lagèë djeunòë
1630. Ama ba^{adoe} la^{én} kisah, njòë lòn peugah toean poetròë
 Deungòn djoedò poetròë indah, até dahtjah bandoea dròë
 Ba^{si^{oeròë} meunòë oelah, kheun ba^{zaudjah} pò samlakòë}
 Wahé djoedò poetròë indah, haj meuñ mirah meu^{èn} kamòë
 Di lòn atékoe that sòhsah, njeum aroeah hilang sinòë
 Dilèë lòn trôn maté ajah, tjoetda lòn keubah tinggaj sidròë
 Salèh mantòng salèh tan lé, djameun ka tjré lòn bòih nanggròë
 Idin gata boengòng padé, haj bòh até lòn heunda^{wòë}
 Tròih lé keundè oelòn riwang, haj tjoet bintang njang seureulòë
 Teuma seu^{ót} pò tè^{keumang}, tjoet meusoebang sira djimòë
1640. Wahé toebòh badan njang malang, sana dan sinòë djibantji oerang

1617'. Extra in C: Bandoea dròë makeuën sapat, ngòn dèelat Meukoeta nanggròë

1630. Bè^{le} kisah (A, B en C) is vervangen door: la^{én} kisah (D).

1633. Kamòë, in A vergeten, is aangevuld.

1640-1651. Hier volgen weer een aantal pantoens. A is veel uitvoeriger dan de andere handschriften en wijkt ook verder eenigszins af. Sommige pantoens komen al eerder voor.

1640 en 1641 luiden in B, C en D.

Wahé toebòh piké keu (kòn) oentòng, la^{sana} pinjië djilawan (djimakan B) tòng^a

- Djakalèè tida^c eumas dipeugang, soeaminja akrab pōn djadi rangkang
 Toean² dja^cét badjoe, ambélah beunang di roemòh sahja
 Djangan toean boeang akoe, ingat-ingatlah goena sahja
 Keumang² padé poelōt, manjam teusangkōt di^cateuēh peuti
 Gaséh toean gaséh di moelōt, di mana sampōè keupada ati
 Blah boelōh asōè kōn dadéh, makeuēn oelé boerōng diwata
 Djakalèè toean heunda^c beugaséh, até dan moelōt barang sikata
 Bajé^{c2} tjahja peumata, djika dihoeopham tjahjanja peureuséh
 Soedah dikeunaj deungōn mata, didalam até poela digaséh
 1650. Kapaj beulajeuē di la^cōt Tjina, minta pa^csa di pintō koerōng
 Teungkoe neudja^c tida^c that lama, bōh kajèè masa^c djimakeuēn boerōng
 Meunan djikheun lé poetrōè ti, seu^cōt soemi pō samlakōè
 Boeleuēn trang tjahja beusri², oereuēng meunjoetji di teupi soengōè
 Wahé djoedō njang djoehari, lōn keumali reudjang keunōè
 Poelō Tjeuritja^c ajé moemata, teumpat nahoeda labō prahō
 Wahé adé^c njang meu^cen mata, si^cat lōn gisa lōn tinggaj djoedō
 Poelō Tjeuritja^c ajénja poetéh, bateuēng seulaséh di soengōè Pinang
 Si^cat haj djoedō oelōn wōè keudéh, tinggaj tjoet poetéh njang that lōn
 sajang

Di teungōh la^cōt teu^campōng², keupada Alah kita beugantōng (mintakeun toe-
 lōng D)

(vgl. 1518-1519 in A, Noot 1561 in C).

In B sluit hierbij aan :

Lōn dja^c teudōng teupeukōng² lōn dja^c geumadè ba^c djeuēb² gampōng

Een verwanten regel treft men in C :

Lōn doe^c lōn dōng teupoenggōng², lōn dja^c geumadè ba^c djeuēb² djoerōng
 met den daarbij hoorenden :

Leupaīhlah djoedō keumali kan gampōng, boeahnja masa^c djimakan boerōng

- 1642-1649 komen grootendeels alleen in A voor. Op te merken valt, dat enkele van deze
 regels, hetzij in A zelf, hetzij in een der andere H.S. eveneens al eerder voorkomen :
 n.l. 1642 en 1643 in C 1207' en in A (en B) 1212 en 1213 ; 1644 en 1645 bij B 1424
 noot ; op deze plaats ook in C, zie beneden ; 1648 en 1649 bij B 1424 noot.

- 1650 en 1651 ontbreken in D. Op 1651 laat C nog 4 regels volgen. Allereerst :

Di rantō Meungiēng ka leumbéng toedjōh, rantō Leu^c Pawōh ka leumbéng doea
 Ka tan ba^c padé ka na ba^c lampōih, sinja^c di roemòh njang lakèè doe^ca
 hierna volgen regel 1644 en 1645 tekst.

C : sipoelōt

- 1653-1680. Nogmaals volgen een aantal pantoens. A, C en D gaan ongeveer samen B
 daarentegen is veel uitvoeriger. 1653 komt alleen in A voor.

1654. njang djoehari (A en C) ; han lōn toekri (B en D)

- 1655 en 1656 ontbreken in B.

1658. wōè is in A aangevuld (naar elders) ; tjoet poetéh (A) ; geunaséh (D en C) ; de regel
 in B rijmt niet : Wahé djoedō njang lōn gaséh, tinggaj tjoet poetéh lōn boengka
 djeunōè

- Poelò Pineung boekét njang tinggi, teupat oereuëng tanòm tanaman
1660. Djakalèë toean heunda^æ keumali, ingatkeu Siti siang dan malam
 Poelò Pineung la^ot teulangsōng, poelò Batōng kōn barat Daja
 Leupaīh kamòë keumali kan gampōng, tameuhōn toelōng ba^æ Rabana
 Éntja Alah djoedō pangolèë, beudjeu^æōh sitrèë djara^æ baja
 Oelōn tinggaj dalam djoerèë, meuh^æat ratèë meung hana dròë
 Habéh haba ngòn poetròë ti, boengka soeami wòë oe nanggròë
 Wahé djoedō idin tabri, pò djoehari roegha djimòë
 Tinggaj poetròë di aseutana, djitrōn landja pò samlakòë
 Djisō^æ badjèë Lila Banggoena, oe adara djipò sidròë
 Djipeuteupat pintō dōnja, dalam hawa djitoeng² dròë
1670. Tinggaj djoedō di aseutana, sajang roegha dawō^æ djimòë
 Boe djipadjōh han meurāsa, ingat keu radja atē seungkòë
 Ba^æ beura^æsa di teungòh boeleuën, srōt sabòh dheuën blah rèt sagòë
 Si^æoeròë tan rasa siboeleuën, boe djimakeuën han djeuēt keu asòë
 Djidoë^æ han kōng djidōng sōhsah, keuloe keusah lam meuligòë
 Teuma djikheun oe ba^æ ajah, djipeugah oe ba^æ dalém dròë
 Kheun ba^æ boenda Tjah Keubandi, oelōn haj oemi seutèt lakòë
 Idin gata wahé abi, dan lagi dalém sinaròë.
 Teungòh kheun njan poetròë indah, goeda Keureutaīh niba^æ djaròë
 Djipòh lawa bagaīh², han djan ajah tham sambinòë

1659 en 1660 heb ik ingevoegd om de symmetrie. Ze komen alleen voor in B en D. De lezing van B vindt men in den tekst. Verschillen: B oereuëng — D koali; slot 1660 in D: dalam doeka^æan

A geeft geen andere regels ervoor in de plaats, C de volgende:
 Boeleuëng trang tjahja peureuséh, poelò Batōng bateuëng seulaséh
 Soedah dikeunaj deungòn mata, dalam atē sidéh digaséh

1660'. In de andere handschriften volgen nu onmiddellijk de completeerende regels 1661 en 1662, in B volgt echter nog een ingeschoven aantal:

Poelò Batōng kōn darat Daja, poelò Rimoe di blang Eumpat
 Tida^æ oentōng meungapa kōn Daja, ikan dipeugang djadi djiloempat
 Lhō^æ Djeuloetōng roemòh tji^æ Bajan, siah ka^æ Moenah doedō^æ di pintoe
 Tida^æ oentōng kōn pada badan, intan dipeugang djadi keu batoe
 Siréh ada pineung tida^æ, pineung njang ada di boekét batoe
 Koepandang kiri keu kanan tida^æ, dimana teupat dagang piatoe
 Teuma djimarit radja seudang, oelèëbalang njang samlakòë
 Antara Sikoe deungòn Pajaman, sitoelah padé sahja tanamkan
 Antara pintō deungòn alaman, sitoelah adé^æ sahja tinggajkan

1661. In A waren barat en kōn omgewisseld, hetgeen ik veranderde naar elders.

1668'. Extra in D: Djipò ladjoe ka meusrang², meusé koemang hana bagòë

1678'. Extra in D: Sigrā^æ ranténg teureubang poetròë geuti, hékeumat tjoet ti djeuēt goeda njòë

1680. Goeda djipò meujoeb manjang, djipeuseunang pintō boemòë
 Djipòh lawa meutjrèng keutjrang, ladjoe seunang ba^c samlakòë
 Lila Banggoena kalòn reudjang, Alah haj bintang ka trōih^hteu keunòë
 Kroe seumangat wahé intan, haj djoedō badan meu'èn kamòë
 Djipò ladjoe dalam awan, meusadjan ngòn oereuèng binòë
 Bandoea meutjeundréng², sapéng² rèt déh rèt nòë
 Agam tjeudaìh inòng linténg, hana bandéng ngòn sinja^c njòë
 Djiteureubang jōhnjan ladjoe, trōih teungkoe oe pintō boemòë
 Toelōng Alah bri Toehankoe, bintang timoe trōih oe nanggròë
 'òh habéh blang tamòng gampōng, djilōb djoerōng bandoea dròë
1690. Niba^c Alah meuhòn toelōng, panjòt tanglōng keubah sinòë
 Keubah poetròë sabòh teupat, roemòh tjoet that ba^c doeë^c poetròë
 Sinòë tadoeë^c poetéh loemat, lòn wòë si^cat dilèë sidròë
 Oereuèng gasièn pò roemòh njan, teutab sinan boengòng oeròë
 Lila Banggoena na djibeudjalan, trōih toean ba^c koeta djeunòë
 Boeka daraìh tamòng mideuèn, ka trōih oe leuèn pò samlakòë
 'òh saré trōih ba^c gaki reunjeun, greuhém siseun peutoeri dròë
 Djantōng pisang klat poeté^c pisang noe, tjoetda teungkoe lòn ka trōih
 wòë

- Tjoetda teuma lé toeri soe, bintang timoe ta^cé^c keunòë
 Oemi pisang brat djantōng pisang sròh, boeleuèn peunòh na lòn adòë
1700. Ta^cé^c keunòë haj adòë djròh, lòn di roemòh neubòt djaròë
 Pò da jōhnjan dalam teupeuèn, teungòh neutheun kasab roembòë
 Dji^ceu adòë teudòng di leuèn, djitië^c teupeuèn ka doeë^c keudròë
 Trōih oe pintō tjoetda dja^c lé , ngòn breuèh padé niba^c djaròë
 Kroe seumangat haj bòh até, boe meusampé tawòë keunòë
 Teuma dji^cé^c keudéh landja, deungòn tjoetda moemat djaròë
 Geumeutjōm² geumoewawa, ngòn sèédara dalam meuligòë
 Teutab 'òhnan sabòh leu^ca, lòn peugisa oe ba^c poeròë

- 1682'. Extra in D: Pakòn tadja^c boengòng keumang, tinggaj ma wang seutèt lakòë
 1707. ontbreekt in C, daar dit handschrift de begroeting van broer en zuster nog iets
 uitvoeriger beschrijft (11 regels extra):
 Dji^cé^c poetròë oe meuligòë, djitjò^c djeunòë geuneulōng tika
 Djileuèng tika ateuèh kasò, ba^c doeë^c lintō pò samlakòë
 Ta^cé^c keunòë haj adé^c e, poeté^c kandō boengòng katòë
 'òh neuleungò haba meunan, neu^cé^c jōhnjan oe meuligòë
 'òh saré trōih oe aseutana, doeë^c ba^c tika kasab roembòë
 Teutab radja neudoeë^c sinan, beudòih intan toean poetròë
 Djitjò^c lé breuèh djitagoeèn boe, dja^c oe dapoe pò sambinòë
 'òh tasa^c breuèh bòh lam idang, beu^còt reudjang keu radja nanggròë
 Tasrah djaròë tatoeèng geupét, makeuèn bè^c tréb djoela oeròë

- Neutrōn di roemōh Lila Banggoena, keudéh landja oe^{ba} poetrōē
Sira djimè ngòn napakah, keu tjoet indah njang sambinōē
1710. Padoem lawét sinan neukeubah, hingga meugah oe meuligōē
Meuthēē poetrōē ba^c sēēdara, Sithōn Glima hōj samlakōē
Trōih oe roemōh Lila Banggoena, oe^{ba} tjoetda keunan sampōē
'òh ban lheuēh boe djibeukata, haj adé^eunda pakòn meunōē
Hòka djoedō haj béntara, hana taba lagi keunōē
Peuē na salah niba^c tjoetda ,wahé radja tanglōng nanggrōē
Han tapoewōē poetrōē indah, pakòn takeubah ba^c barangsōē
Dja^c toeēng keunōē haj meuīh mirah, teumpat ajahteu roemōh njōē
Taniēt oelōnteu njōē boenda, wahé radja pò samlakōē
Dja^c toeēng keunōē haj sēēdara, keunōē taba sinja^c poetrōē
1720. Teuma seu^{ōt} Lila Banggoena, wahé tjoetda leungō adōē
Lōn ngò narit oereuēng toeha, wahé tjoetda jōh sabōh ròē
Taba djoedō ba^c sēēdara, dalam doea tabōih sidrōē
Meung tapeudoe^c ngòn njan sapat, sabōh meuhāt tabōih doedōē
Oelōn piké meunan njò that, lōn takōt that haj tjoetda drōē
Meung lōn gaséh njankeu gata, djoedō teuma lōn taleu^c ròē
Salèh sabōh niba^c doea, gèt bè^c tjoetda lōn ba keunōē
Djiseur^{ōt} lé Sithōn Glima, wahé radja adé^c kamōē
Na njang meunan haj adé^eunda, ladoem hana pò samlakōē
Meung trōih piké deungòn djoega, bandoea beudjrōh tasibōē
1730. Djeunōē lōn toeēng haj adé^eunda, djoedō gata lōn ba keunōē
Teugōē ka tan boenda ngòn ajah, lōn peurintah pò samlakōē
Bē^c djeuēb gampōng doem gòb peugah, teugōē tan mbah djajéh poetrōē
Sang² oelōn haj adé^eunda, tan seutia dalam nanggrōē
Djeunōē lōn toeēng djoedō gata, keunōē lōn ba sinja^c poetrōē
Hōm haj tjoetda hōm, ban njang moephōm ba^c gata sidrōē
Oelōnteu njōē gata hoekōm, ban njang ma^cloem meunan djeunōē
Teutapi keu lōn peu^cingat, sakét mangāt akhé doedōē
Teuma gata gala^cteu that, ingat² haj tjoetda drōē
Lōn joeē pi han lōn tham pi tan, tjoetda badan ban njang boeēt drōē
1740. Ba^c lōn tjoetda djeuēt barangban, bè^c salahan akhé doedōē
Bē^c haj tjoetda doedōē teulaīh, poetrōē indah taba keunōē

Radja moeda djarōē neusrah, makeuēn pantaīh pò samlakōē
'òh lheuēh makeuēn djarōē neusrah, beudōih pantaīh radja nanggrōē
Radja neutrén pantaīh², ba^c tjoet indah neudja^c djeunōē
Teudoe^c haba dilēē 'òhnan, moewōē koerangan oe^{ba} poetrōē
hierop volgt 1708.

- 1732'. Extra in D: Ba^c roemōh brō^c njan takeubah, han gèt oelah niba^c kamōē

- Sakét mangat keu lôn peugah, reumbang salah tapham djeunòë
 Di lôn adé² habéh piké, soedah tjawé niba² kamòë
 Lôn toeëng djeunòë haj bòh até, sidéh bè² lé sinja² poetròë
 Meunan djikheun Sithôn Glima, Lila Banggoena ka dji²iëm dròë
 Ban peurintah niba² tjoetda, ngò sèédara lôn peugah pròë
 Djikrah ra²jat di adara, Sithôn Glima dja² toeëng poetròë
 Tròih lé keunan doem béntara, ngòn oelama keutjhi² nanggròë
 Bandoem geumè ngòn haloean, dja² toeëng intan njang sambinòë
 1750. Dja² ngòn gaki ladoem kandran, ban atoeran kada ba² dròë
 Ladoem gadjah meubaloehan, ngòn boenjian pi² djikilòë
 Ladoem gidoeë² goeda tadji, meuntròë wazi oereuëng meusòë
 Ladoem pajông meutjeuradi, djipeunari dalam oeròë
 Djipèh ngòn dab djijòb soeléng, di aneu² Kléng ta²eu meunjanjòë
 Ngòn bioela ladoem geuséng, hana bandéng ta²eu bagòë
 Hingga sampòë geupeureugi, geudjò² keu Siti boengòng djaròë
 Lheuehnjan geudjò² peuseumahan, doem haloean keu tjoet poetròë
 Bòh lam oesòng poetròë jòhnjan, poewòë intan oe meuligòë
 Sira geudja² pèh boenjian, meuribèë ban ta²eu bagòë
 1760. *Djikatjhòë* Djikatjhòë dab djipòh tamboe, soe me²u'oe'oe tangò boenjòë
 Ara² poetròë dara barò, tjhoem keutjhi tangò boenjòë
 Meugroem² 'òh djipèh geundrang, meugrang² geunta ba² djaròë
 Djimoepantôn djròh djilinggang, tjréng keutjrang 'òh djihaja² dròë
 Ladoem ta²eu djimoebaréh, aneu² Inggréh oetòih hansòë
 Djimeuta² tham sinòë sidéh, le that lapéh ta²eu bagòë
 Djijòb soeléng ngòn napiri, beudòih nari ngòn meunjanjòë
 Tjanté² manéh moedawangsi, han tatoekri peugah bagòë
 Poetròë Goemba² Meuih njang djoehari, tahe pò ti leungò boenjòë
 Dangdi moeri meudali seukati, na ban bangsi ngòn koetjapòë
 1770. Djitjò² kipaìh poetéh idjò, leuntah leuntò 'òh djitië² dròë
 Djimeutja²é lagèë ba²e, meutjheu² poetròë meunjanjòë
 Djijòb soeléng ngòn beureugoe, taleungò soe kiam boenjòë
 Sòë njang kalòn até rindoe, le that lakoe piasan njòë
beureureh Djitòt beudé doem beureureh, tròih keudéh ba² koeta nanggròë
 Djipeutamòng bintang peureuséh, ba² roemòh téh pò samlakòë
 Teutab sinan sadjan tjoetda, até soeka bandoea dròë
 Djigaséh that poetròë moeda, sabab teuka djeu²òh nanggròë
 Han djeuët djara² meung sipadé, sang siroengkhé boengòng oeròë

1746-1747. in één regel samengevallen in A, zijn hersteld naar B, C en D.

1778-1788 ontbreekt in D. Het feest wordt daar veel korter beschreven, in slechts één regel:

Hana é² lôn peugah lakoe, leuntah leuntò 'òh djitië² dròë

- Padoem lawét sinan lama, Lila Banggoena ba^c si^coeròë
1780. Kheun ba^c djoedò ngòn ba^c tjoetda, lòn dja^c tapa si^cat djeunòë
 Oelònteu djeunòë lòn dja^c tapa, tinggaj gata teuma sinòë
 Tinggaj poetròë sadjan gata, di lòn tjoetda hana lòn wòë
 Éntja Alah haj adé^cda, bè^c tréb tagisa pò samlakòë
 Moemat² djaròë deungòn tjoetda, djitròn landja pò samlakòë
 Keudéh oe glé djidja^c tapa, djibeuët doe^ca malam oeròë
 Teutab poetròë lam aseutana, sadjan tjoetda pò sambinòë
 Tròih sikhan thòn keunan teuka, poetròë dónja njang sambinòë
 Radja seudang doe^c lam tapa, dalam rimba neudja^c neuwòë
 Padoem lawét akhé masa, meunan haba goerèë kamòë
1790. Teuka bantji Sithòn Glima, keu poetròë dónja njang sambinòë
 Djeuët lé paké batjoet², deungòn pòtjoet njang moeboedhòë
 Teukeudiròlah Toehan ma^cboet, ka meunan khoet lam dónja njòë
 Ka djibeungèh bintang peureuséh, kawèh keudéh aneu^c bisòë
 Djeunòë bantji dilèë gaséh, djipeudjajéh boengòng oeròë
 Lila Banggoena dalam oeteuën, tròih moeboeleuën hana neuwòë
 Dawò^c moepaké njan di mideuën, poetròë boeleuën kajém djimòë
 Thatkeu sakét tjoetda djikheun, boe djimakeuën hana tòmm tròë
 Poetròë dónja biè^c djén oeteuën, aneu^c hiweuën peuë boeët keunòë
 Tjoet poetròë djròh tahe hireuën, lam teudjoenòn pò sambinòë
1800. Badan lipéh doem peunjakòt, poetròë pi tjoet hana asòë
 Kajém soesah dalam poeuët, ba^c djimoeboeët tahe keudròë
 Djipiké dròë oereuëng landang, hana ma wang djeu^còh nanggròë
 Adat gòb pòh han sòë sajang, djoedò djeunoelang hantòm neuwòë
 Boekòn sajang lòn eu tiòng, djeuëb² gampōng djidja^c djiwòë
 Ba^c piha^c rarib peudéh oentōng, djeu^còh gampōng geuba lòn njòë
 Han meusampé djoedò pajōng, boengòng toendjōng taba keunòë
 Teutab poetròë djimòë sabé, reulòih até tjoet sambinòë
 Teuma ka wòë djoedò di glé, é^c keunan lé oe meuligòë
 'òh tròih keunan Lila Banggoena, deungòn tjoetda moemat djaròë
1810. Hana sapeuë jòhnjan haba, até soeka bandoea dròë

1780. In A loopt de oorspronkelijke regel niet zeer goed :

Kheun ba^c tjoetda deungòn ba^c djoedò, taleungò haj pò samlakòë
 beter is de overeenkomstige regel elders.

1783,2. in B : —, beule doe^cateu keu kamòë

1791. ngò haj in A is vervangen door : deungòn uit B, C en D.

1805. Djeu^còh (B en D) geeft meer zin dan djeuëb² in A en C.

That djigaséh poetròë dōnja, dinab radja 'òh ka neuwòë
 Poetròë pi han na djipeugah, djimoebantah geunab oeròë
 Njankeu oereuëng njang meutoeah, han djipeugah 'ajéb boenjòë
 Kòng that djitròh dalam até, han djiroehé njan ba^c lakòë
 Lòm neuteungòh radja oe glé, boengòng padé lam meuligòë
 Sithòn Glima meundè piké, djikeumeung peutjré boengòng oeròë
 Djeundè koepòh sihareuëm djadah, han koekeubah si^caneu bisòë
 Lila Banggoena poetròë indah, mita ilah la^cén djeundè
 Mita tjawé deungòn ilah, rèt peusalah pò sambinòë

1820. Pakri lakoe djeundè ilah, rèt koepinah sipaléh njòë
 Teuma leumah meundè tjawé, meundè piké lam dada dròë
 Djihnjan djeundè koejoeë koeët padé, ka djimè lé dalam oeròë
 Djiundè padé koedja^c adèë, rèt koetipèë djalang bisòë
 Mangat djiwèh aneu^c asèë, peuë djeuët ngòn keë djidoeë^c sinòë
 Djipeuteubiët padé oe blang, poetròë seudang lam meuligòë
 Padé djirò dalam eumpang, dalam djeundrang djiplè djeundè
 Djirò padé dalam naleuëng, tika djileuëng teudoeë^c keudròë
 Padé meuseupeuë^c ateuëh ateuëng, ba^c poetròë meugleuëng teuma djiwòë
 Hingga tròih ba^c wa^ctèë leuhò, djihòj djoedò njang sambinòë
1830. Haj adé^c tjoet boengòng koendò, dara barò tadja^c keundè
 Oelòn haj nja^c sakét oelèë, pakri lagèë haj tjoet poetròë
 Padé di blang oelòn adèë, boengòng koembèë dja^c koeët djeundè
 Poetròë leungò narit toemoeda, djitròn landja tjoet sambinòë
 'òh saré tròih dji^ceu padé, pakri piké Toehankoe dròë
 Pakri djeundè lòn bitjara, poetròë moeda riòh djimòë
 Dalam naleuëng dji^ceu padé, soesah até toean poetròë

- 1811'. Extra in D: Neutjò^c haj nja^c djih di para, lam raga lòn keubah boenòë
 Meunan bangòn djiba mangat, oereuëng soelét that njankeu bagòë
 Bè^c geutoepeuë djiba mangat, djisòm bakat oetòih hansòë
1812. Geunab oeròë (B, C en D) geeft meer zin dan lam meuligòë (A.)
1813. 'ajéb lakòë in A; liever nam ik boenjòë gelijk elders.
1818. In de andere M.S. staat:
 Lila Banggoena lòn peunikah, poetròë indah la^cén sinòë, hetgeen m.i. minder geschikt
 is, daar het huwelijksplan pas later bedacht wordt.
- 1819,2. —, na djeuët pinah pò sambinòë (A), gelijkt te veel op de tweede helft van 1820,
 waarom ik deze verving door de lezing van elders.
1820. In plaats hiervan elders:
 Pakri djeundè rèt koetipèë, boe beuna kèë peurintah njòë
 Koepòh maté koebòih euntèë, pakri lagèë sipaléh njòë
 ————— aneu^c asèë djalang poetròë
- 1822,1. elders: Djitjò^c eumpang djikoeët padé
- 1829 poetròë (A) rijmt niet; liever nam ik djoedò gelijk elders.

- Dalam poeueët gadòh bitjara, trō ië mata meuteutalòë.
 Alah haj Pò Rabòn kadé, oelòn maté ngòn sabab njòë.
 Pakri djeunòë lòn koeët padé, djimòë sabé dalam oeròë.
1840. Teutab sinan poetròë roegha, sròt ië mata meuteutalòë.
 Ka djiteubiët Sithòn Glíma, sabab lama djimòë poetròë.
 'òh saré trōih keunan landja, djimeuhaba ngòn boengòng oeròë.
 Alah haj sòm aneu^c kaphé, pakòn padé kabòih doemnòë.
 Teugòë lòn joeë sakét até, bè^c kadoeë^c lé sadjan kamòë.
 Hana lòn joeë si^casèë paléh, kawèh keudéh oe nanggròë dròë.
 Djeunòë padé koeët beuhabéh, poetéh² dalam oeròë.
 Bè^c kamòë lé aneu^c asèë, djéh padé kèë kakoeët djeunòë.
 Jòhnjan poetròë teukoej oelèë, mòë meurèë² pò sambinòë.
 Sithòn Glíma sakét até, boengòng padé ka djikilòë.
1850. Poetròë djimòë meusò^{c2}, lòm dji^cantò^c pò sambinòë.
 Boekòn sajang boengòng keumang, sang² moemang ka roesa^c asòë.
 Makén djipòh lòm djitoembò^c, djimat ba^c ò^c toean poetròë.
 Ka djihoe² meu^cantò^{c2}, mòë meusò^{c2} boengòng oeròë.
Djitampa Djitampa^c moepoeséng², pòtjoet linténg tjoela tjoelòë.
 Boekòn sajang poeté^c boegéng, moepaléng² teupipòë²
 Djipeudjò^c dròë oeba^c Alah, ban peurintah gata sidròë.
 Hana daja lòn ngòn ilah, wahé Alah Toehan kamòë.
 Njankeu oereuëng njang meutoeah, hana soesah 'òh djikilòë.
 Sakét ngòn mangat di gòb njan saban, boeët di Toehan lam alam njòë.
1860. Neubri nè^cmat hana soeka, neubri bala pi han geumòë.
 Njankeu oereuëng njang boediman, poetròë intan keumala nanggròë.
 Makén djipòh ngòn djipaloe, boengòng meuloe keumòng asòë.
 Badan poetéh ban ka lōlō, sajang ta^ceu boengòng oeròë.
 Ië mata sròt ta^ceu tidjòh, teugòh djipòh tjoet sambinòë.
 Boekòn sajang roepa that djròh, hana sabòh poebla poetròë.
 Teuma djihoe sama teugòh blang, boekòn sajang hana bagòë.
 Djimat ba^c ò^c poetròë seudang, teupeulheuëh pinggang sròt oe boemòë.
 Djipòh jòhnjan hana reunggang, boengòng keumang tjoela tjoelòë.
 Patah ikaj reulòih soebang, didalam blang djihoe poetròë.
1870. Tjoet sambinòë tahe mandang, oelèë moebang mabò^c keudròë.

1854. heb ik in den tekst ingevoegd, daar 1855 erop terugwijst.

1855. boengòng weggelaten (vgl elders).

1857,2. elders: —, barangpeuë sah lòn theun djeunòë.

1863. Doem geutanjòë (A), (in C en D ± id.) is vervangen door boengòng oeròë (B).

Poetròë pangsán jōhnjan sigra, Sithōn Glima leugat djiwòë
 Dalam atédji that soeka, ba^c djisangka han lé poetròë
 Trōih oe roemòh djiwòë landja, lam aseutana djidoë^c keudròë
 Tjoet sambinòë teuma djaga, ba^c Rabana neupeudjō^c dròë
 Teutab djimòë sinan sabé, neuwòë di glé radja djeunòë
 Sabab soesah dalam até, leumah piké teuma neuwòë
 Trōih lé keunan radja seudang, boengòng keumang neu^ceu djimòë
 Pakòn tamòë djoedō bintang, peuë boeët di blang tjoet sambinòë
 Pakòn djoedō gata soesah, tjoeba peugah oe^{ba}c kamòë.

1880. Sòë neutjaròt haj meuih mirah, neumoebantah lam meuligòë.
 Wahé djoedō 'òh lōn piké, meuhát maté lōn siseun njòë
 Lōn toemoeda joeë koeët padé, lōn eu han lé 'òh trōih keunòë
 Padé ka rō dalam naleuëng, tika teuleuëng teudoeë^c keudròë
 Han djeuët lōn koeët haj djoedō djròh, meuhát geupòh 'òh trōih lōn wòë
 Njankeu sabab até lōn reulòih, geukheun lōn bōih meuhát djeunòë
 Hana djipeugah njang ka geupòh, tjoet poetròë djròh bajé^c boedhòë
 Akaj salèh iman teugòh, hana sabòh njang bangsa njòë
 Doemnan djipòh lé toemoeda, han peuhaba oe^{ba}c lakòë
 Gèt that djisòm hana tara, katjah raja tjoet sambinòë
1890. Djeunòë toeankoe pakri pakat, soesah lōn that trō padé njòë
 Bè^c tagoendah poetéh loemat, ba^c Halarat neupeudjō^c dròë
 Lila Banggoena neubeuët hékeumat, meusapat padé sinaròë
 Dilèë teudoeë^c si^caneu^c sapat, meutamòn meuhát meusé boenòë
 Lila Banggoena neukheun ba^c Siti, koeët éseutiri padé djeunòë
 Toelōng Alah mò^cdjizat nabi, beureukat wali lam alam njòë
 Djikoeët padé bōh lam eumpang, poetròë seudang teuma djiwòë
 Lila Banggoena tinggaj di blang ,sinja^c tjoet bintang djiwòë sidròë

1871. is volgens de lezing der andere M.S. Die in A komt minder goed uit met den samenhang:
 Minah jōhnjan Sithōn Glima, sigra² leugat djiwòë
 Immers het flauwvallen brengt S.G. in den waan van den dood der prinses; deze
 komt naderhand bij (djaga — 1874).

1872. In de eerste zinshelft staat in A ook: sangka Dit blijkt soeka te moeten zijn bij
 vergelijking elders.

1878'. Extra volgt in B, C en D het antwoord der prinses:
 Oelōn sōhsah wahé teungkoe, bri Toehankoe keu lōn sidròë.
 en in C en D nog:

Peuë boe sabab gata toenoe, tjoeba meusoe lōn ngò boenjòë

1883. A geeft: didalam blang, lieber nam ik dalam naieuëng (elders).

1887. bangsa njòë (A), elders: sa ngòn njòë

1892,2. in D:—, radja kilat keunan sampòë. Extra volgt daarna:
 Radja kilat njang koeët padé, si^cat halé ka seuleusòë

- 'òh trõih poetròe oe aseutana, Sithõn Glima teukab djaròe
 Pakri djikoeët aneu^e tjilaka, moepat hana koerõ boenòe
1900. Teuma marit poetròe dõnja, haj toemoeda ka trõih lõn wòe
 Tabri lõn eu pakri roepa, oelõn tjoeba soekat djeunòe
 Doemna aweuëh padé lõn poewòe, dalam oeròe lõn koeët boenòe
 Poetròe soekat djeunòe padé, ka dji^eeu lé sadoem lagòe
 Meung si^eaneu^e pi hana tjré, ban njang tadé meunan tjit njòe
 Lheuëh niba^e njan leupaïh sindja, Lila Banggoena pi ka neuwòe
 Moemat djaròe deungòn tjoetda, wòe lam rimba pò samlakòe
 'òh trõih neuwòe radja moeda, pò Thõn Glima gaséh keu poetròe
 Padoem lawét lam aseutana, lõm dja^e tapa radja nanggròe
 Deungòn poetròe tinggaj sèedara, mita bitjara malam oeròe
1910. Keuna^e peutjré oereuëng doea, pakri daja ngòn poepalòe
 Teuma leumah dalam até, djikira lé teuma sidròe
 Lila Banggoena lõn peukawén, deungòn la^eén oereuëng binòe
 Mangat djiwòe njan aneu^e djén, na djidja^e trén keudéh oe boemòe
 Meung kòn meunan han é^e tjré lé, mantòng sabé djidoeë^e sinòe
 Meunan leumah dalam até, djimeurawé malam oeròe
 Sampòe piké dalam poeuët, wòe radja tjoet teuma doedòe
 Didalam glé neudja^e kaloeët, neudja^e toeëng boeët tapa keudròe
 'òh trõih keunan lam aseutana, teutab lama padoem oeròe
 Teuma marit Sithõn Glíma, ngò haj radja adé^e kamòe
1920. Manjòh meutjhén lõn keu gata, na peuë hawa lõn haj adòe
 Kkadang maté lõn trõih masa, wahé sèedara pò samlakòe
 Peuë na hadjat wahé tjoetda, peugah sigra niba^e kamòe
 Hadjat lõn that poetéh litjén, lõn peukawén gata sinòe
 Lõn eu di gòb mata ngeurén, maséng² dòng di nanggròe
 Teuma seu^eõt Lila Banggoena, oebe^e tjoetda djipeugah pròe
 Di lõn tjoetda na éseutiri, apa lagi lõm di sinòe
 Njòe na tjoetda njang djoehari, oelõn tjari djeu^eõh nanggròe
 Wahé adé^e Lila Banggoena, ngò sèedara narit kamòe
 Rindoe até lõn han tara, meukeureudja hadjat lõn njòe
-
1902. Padoemna, lieber leze men doemna.
 1908. heb ik ingevoegd; de zin komt in alle drie H.S. voor, bovendien lette men op
 tinggaj in den volgenden regel. (naar C).
 1913. keudéh oe boemòe (elders), lieber nam ik dan aneu^e keu njòe (A).
 1916-1918. zijn, wanneer men 1908 invoegt, tevens op te nemen als noodzakelijke conse-
 quentie. Iets gewijzigd komen ze in alle drie H.S. (B, C en D), voor.
 1917. ontbreekt in D. De lezing van C heb ik gevolgd.
 1929. is ingevoegd uit B, C en D. Zonder dezen regel is 't volgende niet duidelijk.

1930. Di gòb la^{én} lôn eu roepa, di lôn hana peurintah njòë
 Lôn meung kalôn meu^{én} mata, djoedō gata njang di sinòë
 Lòm neuseu^{ót} Lila Banggoena, wahé tjoetda leungò kamòë
 Bè^c sampòë pat poetròë lôn ba, tan seutia geukheun kamòë
 Beuthat la^{én} njang djroh roepa, hana rila niba^c kamòë
 'òh lôn ingat poetròë dōnja, bajé^c goena deungòn boedhòë
 Peurangòë djroh ngòn seutia, hana njang sa lam dōnja njòë
 Haj tjoet adé^c boengòng djeumpa, leungò tjoetda peugah loempòë
 Bè^c tapasét haj sèédara, hadjat tjoetda lôn haj addè
 Njòë pi tatoëng djéh bè^c tabòih, seutia djroh poetròë boemòë
1940. Njang patòt lôn bè^c tareulòih, bah meung sabòh meukawén sinòë
 Meudéh meunòë tjoetda djikheun, si^cat hireuén pò samlakòë
 Hana sapeuë lé djeuët djikheun, dalam oeteuén heunda^c bòih dròë
 Hòm haj tjoet da hòm, ban njang hoekòm gata sidròë
 Niba^c oelôn hana moephòm, ban njang ma^cloem ba^c gata djeunòë
 Meunan djikheun Lila Banggoena, djitrôn landja pò samlakòë
 Doe^c di roemòh Sithôn Glima, teungòh mita oereuëng binòë
 Padoem lawét akhé masa, meuteumèë teuma sidròë poetròë
 Roepa ilò^c hana tara, di adara aneu^c meuntròë
 Poetròë Boedioe nan geurasi, njang kheun abi bōh sabòh ròë
1950. Sithôn Glima joeë teulangké, djijoeë dja^c lé oereuëng sidròë
 Keumañh pakat ka meu^casé, keureudja lé sidéh sinòë
 Sithôn Glima pi meu^casé, geutòt beudé krah aneu^c nanggròë
 Djitòb teupōng teuma lheuëh njan, keu makanan heunda^c pasòë
 'òh lheuëh djitòb jōh masa njan, keudéh oe blang djimè doedòë
 'òh trōih oe blang djimè teupōng, ka djsinthōng dalam oeròë
 Teuma djiwòë lé oe gampōng, panjòt tanglōng djiñōj djeunòë
 Wahé poetròë lôn seuraja, bidjèh mata adé^c kamòë
 Si^cat adé^c lôn seuraja, lôn joeë gata tjoet sambinòë
 Takoeët adé^c teupōng di blang, di lôn bintang na boeët djaròë
1960. Tadjac adé^c si^cat reudjang, hari peutang reudō^c toelòë
 Djibeudòih lé poetròë seudang, ladjoe oe blang teubiët sidròë

1942. Heunda^c bòih dròë is beter voor de maat dan geubòih dròë (vgl B)
 1945. djitrôn landja (B, C en D); in A staat: oeba^c tjoetda. Extra volgt elders nog:
 Oe dalam glé neudja^c tapa, soentō^c masa keunan lalòë
 1949. Boedioe nan — komt voor in B, C en D. A geeft Boediman Diwa, later echter
 treft men herhaaldelijk alleen Boedioe aan (vgl vers 2126). De naam moet rijmen
 op de klank oe.
 1951. is weggelaten als persoonlijke opmerking van den schrijver: Hana panjang oelôn
 rawi, soesah ati oelōnteu njòë

- 'òh trôih keudéh boengòng keumang, tahe mandang poetròë djimòë
 Dji^eeu teupōng rō lam naleuēng, koelét teuleuēng teudoe^e keudròë
 Até soesah sinja^e meugleuēng, djeuēb² roeueuēng lōn moepalòë
 Pakri lōn koeēt haj Rabana, pakōn toemoeda boeētneu meunòë
 Neumeung pòh lōn han keureuna, kajém bala oelōnteu njòë
 Wahé Alah Pò lōn Rabi, teupōng pakri lōn koeēt djeunòë
 Teutab djimòë tjoet poetròë ti, wòë keumali radja nanggròë.
 Sabab soesah dalam até, neutrōn di glé teuma neuwòë
1970. 'òh trôih keunan neudja^e sabé, boengòng padé teungòh djimòë
 'òh saré trôih binèh gampōng, leumah tanglōng dalam oeròë
 Ië mata ban talòë toedōng, ngòn ië idōng meuteutalòë
 Djitōb oelèë meukeuloebōng, djoedō pajōng tanjōng meunòë
 Pakōn tamòë wahé djoedō, dara barō peuë moepalòë
 Ka djiseu^eōt boengòng kandō, soeara meutjheu² hana bagòë
 Wahé toeankoe ngò lōn peugah, kamòë soesah niba^e roegòë
 Lōn toemoeda joeë koeēt teupōng, meunan oentōng keu lōn sidròë
 Meuhat neupōh oelōn maté, teupōng han lé rō lam anòë
 Bè^e tagoendah boengòng katé, Rabōn kadé é^e peusampòë
1980. Lila Banggoena neubeuēt hékeumat, angèn barat datang djeunòë
 Teupōng njang rō djipeusapat, angèn barat that meugoemòë
 Teuma neukheun oelé radja, oeba^e nisa toean poetròë
 Teupōng njang rō koeēt beusigra, bè^e lé roegha pò sambinòë
 Tjoet Goemba^e Meuih koeēt lé landja, hana tinggaj niba^e boemòë
 Djipoewòë lé lam aseutana, ba^e toemoeda djipeudjaròë
 Dji^eeu teupōng mantōng doemna, Sithōn Glima teukab djaròë
 Ka djipiké dalam até, pakri tjawé keu aneu^e njòë
 Peuë njang koejoeë doem é^e asé, teupōng han lé ka djipoewòë
 Meunan piké ba^e toemoeda, bah doem njang ka dilèë meunòë
1990. Teuma lheuēh njan geubōh gatja, Lila Banggoena hana sinòë
 Sidéh sinòë meukeureudja, niba^e radja ngòn ba^e poetròë
-
1966. Neukeumeung (A), beter neumeung; ngòn is weggelaten in de uitdrukking :
 ngòn han keureuna (A), terwille van de maat (vgl. ook elders).
1978. Aldus luidt de lezing elders, welke mij beter voorkomt dan die van A :
 Teukeudirōlah trôih keunòë lōn, han lé teupōng rō lam anòë
1983. is eveneens veranderd naar elders. A luidt :
 Teupōng njang rō tjoet sambinòë, koeëtkeu landja tadja^e lé wòë
1986. in A ontbrekend, is ingevoegd uit de andere H.S.
1990. Hana sinòë (lezing B). D heeft : hana neuwòë. Daarentegen hebben A en C beide :
 pò samlakòë. De lezing van B heb ik verkozen.

- Lila Banggoena hana gatja, dalam rimba di gòb keudròë
 Lalòë sidéh teungòh tapa, meukeureudja lam meuligòë
 Dì gòb lalòë geumeugròm gra^c, oereuëng pò ha^c hana sinòë
 Oedalam glé dawò^c geudja^c, hana gala^c doe^c di nanggròë
 Lheuëh njan teungkoe ngò lòn peugah, teukeudiròlah Pò geutanjòë
 Sithòn Glima beukatalah, ngòn tjoet indah njang sambinòë
 Wahé adé^c pakri lagèë, datang djamèë oe meuligòë
 Tjawan pingan tadja^c lakèë, niba^c malèë 'òh tròih gòb keunòë
2000. Tamè adé^c peuseumahan, gata intan tadja^c sidròë
 Oereuëng la^cén keusoeakaran, bandoem han djan na boeët djaròë
 Ba^c paja ië lam tasa^c tasé^c, keunan adé^c tadja^c djeunòë
 Rab ngòn goenòng oeteuën Roebé^c, paja Tangilé^c njang seureulòë
 'òh tròih keunan tadja^c ladjoe, djò^c haj boengsoe haloean njòë
 Talakèë njan adé^c teungkoe, tablòh ladjoe haj sambinòë
 Sithòn Glima meunòë tjawé, mangat maté aneu^ckeu njòë
 'òh tròih keunan hana piké, oedéb han lé lam dónja njòë
 Lam paja njan le kala poepeusan, limpeuën toean bisa toelòë
 Oeleuë leumò naga di sinan, ba^c paja njan le that bagòë
2010. Poetròë djimè ngòn haloean, sajang intan djidja^c sidròë
 Tròih lé ka rab paja Tangilé^c, poetròë tjanté^c koejoet asòë
 Djikalòn eu moebalé^{c2}, goenòng Roebé^c manjang toelòë
 Ban ië la^còt teungòh toepheuën, tahe hireuën sinja^c poetròë
 Han djeuët djidja^c lé sigeutoe, ië paja djoe rijeue^c phang phòë
 Koejoet até bintang timoe, haj Toehankoe neutoelòng kamòë
 Njòë hat adjaj oelõnteu maté, lam paja glé meudjén toelòë
 Teutab poetròë sinan roegha, toemoeda pi ka keunan sampòë
 'òh tròih keunan djidja^c landja, tanjòng haba niba^c poetròë
 Tòh mè pingan haj adé^cda, gòb ka teuka di meuligòë
1992. keudròë (A), elders doekhòë
 1993 en 1994. zijn ingevoegd in den tekst. Ze komen elders wel voor. De lezing van B is gevolgd.
 1997. beukatalah.... ngòn is veranderd naar elders. In A staat nogmaals :
 ngò lòn peugah, en dan : tjoetda
 2001. Keusoeakaran en bandoem han djan zijn omgewisseld naar de lezing van elders.
 2009'. Extra elders : Njankeu sabab dijioë^c dja^c keunan —
 mangat simpan boengòng oeròë (B en C) ; mangat hilang njawòng sampòë (D)
 2011. Tròih lé ka — is beter dan ook hier : poetròë (vgl. elders).
 2012,2. is de lezing elders. A had.... poetròë tjanté^c teupiké djeunòë
 2013'. Extra elders : Hana sapeuë lé djeuët djikheun, teudjoenòn teudoë^c teupipòë
 2016'. Extra elders : Dji^ceu ië meugoelé^{c2}, pakri piké lòn dja^c tjò^c njòë
 2019. Na meuteumèë — in A is te lang. Tòh mè (B, C en D) past beter voor de maat.

2020. Tréb that kawòë ka moemoekah, haj beudeu^aah djalang bisòë
 Peuë kakalòn meu^aen mata, ka meudina dilikòt lakòë
 Gèt that haj nja^a akaj gata, lakòë tapa pakòn meunòë
 Bit ban geukheun aneu^a dōnja, ban bangsa kah pò sambinòë
 'òh djikheun njan djikab bibi, poetròë ahli ka djikilòë
 Djitròm poetròë deungòn gaki, djipeukeudji boengòng oeròë
 Djimat di oelèë dji^aantō^a, ba^a djaròë ò^a poetròë sambinòë
 Poetròë djimòë meusō^a, lòm dji^aantō^a hana bagòë
 Tangiëng djimòë sinja^a poetròë, boekòn sajang toelōng han sòë
 Reumō^a asòë boengòng keumang, idja pinggang sròt oe boemòë
2030. Makén djihoe ladjoe leugat, sròt malakat niba^a djaròë
 Makén djipòh lòm makén that, poetéh loemat reumō^a asòë
 Sròt malakat ba^a gògasi, dilèë djibri jòh sabòh ròë
 Boekòn sajang toean Siti, mòë meu^ai tjoet sambinòë
 Alah Alah haj ja Rabi, boediadari sajang djimòë
 Roepa ilō^a that djoehari, pakòn bantji djròh that lagòë
 Lheuëh njan toemoeda lòm djisoeròn, djijoeë tròn lam paja Koetòë
 Kadja^a reudjang sinòë prèh lòn, bè^a teudjoenòn ingat keudròë
 Katjō^a pingan deungòn talam, bè^a koe^aantam aneu^a bisòë
 Han séb doemnan badan leumbam, bahlé karam njawòng sampòë
2040. Jòhnjan poetròë ka djitoela^a, keudéh kadja^a aneu^a bisòë
 Boekòn sajang boengòng meura^a, djipeusa^a ba^a paja Koetòë
 Poetròë jòhnjan peusa^a oentōng, bahlòn djamprōng lam paja njòë
 Meung na oemoe Toehan toelōng, sit meulindōng oelōnteu njòë
 Ladjoe poetròë djidja^a keunan, niba^a Toehan djipeudjō^a dròë
 Hingga sampòë ba^a paja njan, heunda^a intan tamoeë^a djeunòë
 Poetròë tamoeë^a tiga langkah, naga djihah ateuëh poetròë
 Naga poepeusan limpeuën bahrōlah, poetròë indah koejoet asòë
 Naga hirōb poetròë seudang, kakeu leukang niba^a boemòë
 Roepa ilō^a boekòn sajang, boengòng keumang oemoe sampòë
2050. Mangat até aneu^a djalang, djiwòë reudjang oe meuligòë
-
- 2028,1. luidt elders : Lòm djihoe^a poetròë seudang
2033. Extra in B en C : Lòm dji^aeuntjhò hana kali, keumòng bibi leungò gigòë
 D± id in twee regels :
 Lòm dji^aeuntjhò^a leugat^a, poeté^a koelat leumpō asòë
 Djipòh ladjoe hana kali, keumòng bibi leungò gigòë
2036. Koetòë (A), B en C boenòë, D inòë ; in 2041 hebben alle 4 echter Koetòë
2037. Sinòë prèh lòn vervangt : Siti peurab (A). In B, C en D luidt de heele zin iets anders:
 Kadja^a reudjang sinòë prèh lòn, bè^a teureudjōn reujeuë^a phang phòë

- Nabsoe ka trōih poetrōë maté, mangat até dji han bagòë
 Boekòn sajang boengòng padé, han meusampé seutèt lakòë
 Lam proeët naga poetrōë ka trōih, roepa leusōh na doem oeròë
 Dalam até poetrōë teubōh, hajat toebōh oedéb djeunòë
 Poetrōë ingat keu malakat, boekòn weuēh that hana bagòë
 Djimeulakèë ba^c Halarat, djaròë neu^cangkat doe^a meunòë
 Ja ilahi wa ja Rabi, beureukat wali doem sinaròë
 Beureukat Adam datō^c nini, beureukat nabi pangoelèë kamòë
 Hamsōjkasa beureukat abi, Tjah Keubandi ma lōn poetrōë
 2060. Beutrōih keunòë malakat neubri, njang gògasi bri keu kamòë
 Manjòh até lōn beureuhi, haj ja Rabi beutrōih keunòë
 Meunan lakèë poetrōë indah, kaboej Alah doe^a djeunòë
 X kramat Ngòn koeramat wali Alah, malakat pantaīh dji'euj keudròë
 Malakat grōb batjoet², heunda^c ma^cboet Pò geutanjòë
 Bangòn tjanggoe^c djigrōb prèt proet, proeët djiisoedjoet keudéh ba^c
 poetrōë

- Kala peusan djiwèh djeu^cōh, 'òh saré trōih malakat sampòë
 Oeleuē leumò jōhnjan kirōh, poetéh leusōh dji'oeti djeunòë oele
 Djiprōih poetrōë njan oe darat, ngòn malakat rab sinan tòë
 Poetrōë tjò^c lé teuma malakat, neusō^c meuhat niba^c djaròë
 2070. Jōhnjan oeleuē ka djiisoedjoet, ampōn pòtjoet lōn sanggasòë
 Peuē na hadjat na meukeusoet, peugah ban boeët ba^c lōn djeunòë
 Teuma seu^cōt poetrōë jōhnjan, tjawan pingan hadjat lōn njòë
 Doem blah bitjah keuradja^can, njankeu toean nabsoe kamòë
 Naga seu^cōt éntja Alah, sit keuneubah gata sindè
 Neutjò^c keudròë haj tjoet indah, djipeugah ngòn teumpat djeunòë
 Poetrōë tjò^c lé reudjang², beudōih poelang oe meuligòë
 Trōih lé si^cat boengòng keumang, poewòë idang boe sabòh ròë

2063,1. luidt in D: Kaleuēm pi sròt dalam babah....

2064-2078. wordt korter en in iets andere bewoordingen verteld in D. De naga spreekt
 met de vorstin, terwijl deze zich nog in zijn binnenste bevindt:
 'òh saré trōih oeba^c tangan, naga jōhnjan djikheun meunòë
 Meu'ah ampōn boeleuēn peunòh, tjoet poetrōë djròh lōn sanggasòë
 Hò tameudja^c bintang timoe, ban panjòt hoe pò sambinè
 Seu^cōt poetrōë meugoemba^c meuih, leungò beudeuih naga bisòë
 Oelōn hadjat rajeu^c nabsoe, toemoeda joeë lōn dja^c keunòë
 Tabri tjawan deungòn pingan, lòm idangan doem sinaròë
 Éntja Alah poetéh leusōh, dja^c eu beutrōih ban nabsoe dròë
 Naga oeli boengòng ipōh, proeëtdji soenggōh dji'oet poetrōë
 Teuma djitjò^c tjawan pingan, alat keuradja^can asòë meuligòë
 Ladjoe djibōh dalam raga, poetrōë bawa oe meuligòë

- Ban saré trōih oe aseutana, haj toemoeda peuë lòm tjò^c njòë
 Teuma tjeungeu^c Sithōn Glima, krōt ngòn moeka teukab djaròë
2080. Hana maté sitjilaka, njò bagia njan aneu^c njòë
 Teudoeë^c 'òhnan sabòh leu^ca, njang keureudja malam oeròë
 Adoeën poetròë poetéh leusòh, sikoereuëng plòh sikoereuëng dròë
 Dalam atédji that sahsòh, pidjoeët toebòh 'òh tan poetròë
 Tan meurasa boe djipadjòh, hana teudòh ingat keu adòë
 Djimoepakat ngòn sèédara, dja^c oedéhta seutèt djeunòë
 Djeunòë tapò oe adara, ba^c Rabana tameuhòn dròë
 Djimeulakèë niba^c Toehan, timòh jòhnjan boelèë asòë
 Teuma djipò lé meukawan, sampòë toean pintò boemòë
 'òh leupaìh njan ka moepiòh, sikoereuëng plòh sikoereuëng dròë
2090. Pakri lagèë haj adòë bòh, taleungò lòn bòh pakat djeunòë
 Geutanjòë ka sampòë hadjat, trōih ba^c teumpat sinja^c poetròë
 Djih tasaweuë takalòn pat, meung bè^c djoengkat oereuëng sinòë
 Meung bè^c djipòh ngòn djipaké, bòh até adòë geutanjòë
 Meung 'òh ta^ceu la^cén piké, bè^c tadoeë^c lé beudòih eumpòë
 Njan talakèë niba^c Toehan, keu hiwan beudjeuët djeunòë
 Bè^c lé meusé bangòn insan, reumbang meunan wahé adòë
 Keumaìh pakat bandoem saré, djitapa lé ban sinaròë
 Peuët plòh oeròë djidoeë^c sabé, Rabōn kadé njang peusampòë
 Ladoem roepa bangòn siwah, djipò bagaìh hana bagòë
2100. Ladoem ban gleuëng meunan oelah, ladoem tjeudaìh djeuët keu oenòë
 Ladoem djeuët mië meunan lagèë, ladoem himbèë pi na bagòë
 Ladoem djeuët boej meunan boelèë, rimoeëng sampèë sabòh bagòë
 Sapeuë sapò geupeulakoe, han é^c teungkoe oelōn peudòë
 Djipeurab lé njan ba^c leupoe, djimeusoe peu^cingat adòë
-
2079. sluit hier weer aan.
- 2082-2085. De reden van 't rechtijdige bezoek der 99 broers wordt in A, B en C niet in 't bijzonder genoemd (heimwee), D geeft een verklaring (zie ook de inhoudsopgave):
- Masa djidja^c dilèë djitrén, kheun ba^c dalém pò sambinòë
 Haj dalém tjoet boengòng keumang, njòë peuneusan niba^c adòë
 Ranoeb seulaséh di leuën leupoe, dalém teungkoe tanda djaròë
 Lajèë ranoeb haj dalém bòh, lòn ka gòb pòh djeu^còh nanggròë
 Njankeu tanda haj tjoet abang, beutrōih reudjang tatoeëng adòë
 Éntja Alah poetéh leusòh, seumeulòh ban mata oeròë
 Leupaìh adé^c njan djika^còj, ban sineuna adoeën adòë
 Ba^c si^coeròë deuìh teuratjoe, ranoeb lajoe dji^ceu keudròë
 Djimeung ingat doem sèédara, njòë na bahja adé^c poetròë
2085. sluit dan aan, welke regel in D ± 't zelfde luidt.
2102. In A staat weer lagèë, elders boelèë; aldus is vervangen.

- Poetròë aréh toepeuë lageuëm, djithèë adoeën ka trōih keunòë
 Mangat até hana peuë kheun, that soeka^aan hana bagòë
 Bahlé doemnan wahé teungkoe, teudoeë^a haj pò njang haba njòë
 Ama ba'adoe doedòë niba^a njan, tangò tèëlan lōn peugah pròë
 Hingga soedah lheuëh keureudja, Lila Banggoena teuma geupoewòë
2110. Euntat mampleuë poetròë dōnja, joeë toemoeda tadjā^a adòë
 Sithōn Glima joeë dja^a sadjan, peungapétan radja nanggròë.
 Hana da^awa poetròë intan, beungèh pi han meukawén lakòë
 Lila Banggoena neu^aé^a lintō, dara barō dja^a sadjan dròë
 Salèh até boengòng kandō, dara barō euntat lakòë
 Bandoea rab sapéng², meutjeundréng lakòë ngòn binòë
 Hana sakét até gigéng, poetròë linténg salèh hansòë
 Hingga trōih lé njan oe leupoe, ba^a Boedioe aneu^a meuntròë
 Lheuëh ngòn nikah niba^a teungkoe, neu^aé^a ladjoe oe meuligòë
 'òh trōih keudéh teudoeë^a teungkoe, ngòn Boedioe sinan rab tòë
2120. Geuniréng wië boengòng koemèë, poetròë dilèë nanggròë boemòë
 Njang rèt oeneun doeë^a Boedioe, hireuën ta^aeu di geutanjòë
 Lila Banggoena sama teungòh, njang proemòh rèt déh rèt nòë
 Niba^a roepa han peuë teu^aòh, njang leubèh djròh poetròë boemòë
 Teutab lintō teudoeë^a si^aat, lōn riwajat adoeën poetròë
 Keunan bandoem djibeurangkat, trōih ba^a teupat toean poetròë
 Trōih ba^a teupat Boedioe, dji^aé^a ladjoe oe meuligòë
 Di meuligòë teungòh kirōh, teungòh geubōh boe sinaròë
 'òh trōih gòbnjan lé geupadjōh, sikoereuëng plōh sikoereuëng dròë
 Boe pi geubōh dalam pingan, habéh simpan doem djiseudòë
2130. Han lé sapeuë tinggaj sinan, geubōt jōhnjan hana asòë
 Hana geuthèë doem oereuëng njan, peurintah meunan tan geutoepeuë
 Eungkōt habéh boe geusimpan, tan geutoeban doem sinaròë
 Teuma geubōt doem idangan, oe hadapan maséng keudròë
 'òh saré lheuëh geubōh idang, marit reudjang oereuëng sidròë
 Peusingèt geupét neusrah tangan, neumakeuën toean ngòn goelé rampòë
 Tabeuë ngòn masén bè^a neupeugah, adat salah oereuëng binòë
 'òh lheuëh adat meudjeulih reusam, geuboeka idang doem sinaròë
-
- 2109,2. in D is stoplap :...., wahé teungkoe radja nanggròë
 Extra volgt : Lila Banggoena wòë lam oeteuën, 'òh trōih oe leuën tahe keudròë
 Hana sapeuë lé djeuët djikheun, ka teudjoenōn pò samlakòë
 Euntat mampleuë euntreu^a malam, saré kiam salé 'alòë
 Djitōt beudé ngòn meureujam, ngòn hareudōmam ka moeboenjòë
2113. A heeft nogmaals lakòë ; hetgeen ik heb vervangen door dròë (elders)

- 'òh lheuëh geuboeka bandoem idang, djamèè toean teukab djaròè
 Peuë ri lakoe toean bisan, doem idangan hana asòè
2140. Haj pò djamèè doemteu toean, meunòè reusam sit teumpat njòè
 Tabòt pingan deungòn talam, meung asam han tabòh lagòè
 Lheuëh djikheun njan ra²jat djitrén, maséng² wòè oe nanggròè
 Njang pò djamèè moeka tjeukén, oereuëng la²én han lé sidròè
 Doem makanan habéh padèè, sangat malèè toean meuntròè
 Oe meuligòè pi ka meuthèè, beungèh djamèè habéh geuwòè
 Lila Banggoena sakét até, rakan han lé tinggaj sinòè
 Tan meulia meunan piké, dalam até neumeurawé
 Bahlé doemnan njang haba njan, lòn koerangan adoeën poetròè
 Bangòn sidòm roepadji ban, dji²é² keunan oe meuligòè
2150. Leugat dji'euj keunan ladjoe, ba² Boedioe aneu² meuntròè
 'òh tròih keunan wahé teungkoe, leungò lakoe lòn peugah pròè
 Ba² Boedioe dji'euj keunan, seutèt badan pò sambinòè
 Hana sòè thèè han sòè toeban, poetròè jòhnjan djikab asòè
 Djikab gloenjoeëng batjoet², hingga tiroet awòih keudròè
 Teuma poetòih lé meukeutoeb, roempét pòtjoet ta²eu djeunòè
 Poetòih gloenjoeëng ka sròt soebang, djipandang lé poetròè boemòè
 Kakeu roempét poetròè seudang, boekòn sajang aneu² meuntròè
 Sidòm djitròn keudéh landja, ba² sèèdara doem sinaròè
 Djimoepakat wòè oe dōnja, bè² lé scb ka tadoe² sinòè
2160. Teuma djitròn keudéh leugat, oeba² teumpat ajah poetròè
 Teuma meuteumeung deungòn ajah, ka djiseumah gaki djaròè
 Padjan tawòè aneu² radja, padjan tagisa keunòè oe nanggròè
 Meu'ah ampōn haj doe radja, ban lòn gisa sikeudjab njòè
 Habéh haba ngòn khalipah, ka djipeugah djihareutòè
 Lòn peuriwang lòm riwajat, keudéh sahbat oeba² boenòè
 Geupoemoeëng lé dara barō, deungòn lintō pò samlakòè
 Lila Banggoena rab ngòn djoedō, boengòng kandō poetròè boemòè
 Teuma marit poetròè indah, ngòn itjarah kheun ba² lakòè
 Gloenjoeëng roempét djipeuleumah, teuhah babah tanglōng nanggròè
2170. 'òh neu²eu gloenjoeëng roempét, até sakét jòhnjan seungkòè
 Sithōn Glima pi na sadjan, neukheun jòhnjan teuma meunòè
 Haj tjoetda tjoet tjoetda intan, malèè han ban oelōnteu njòè
 Tapeukawén lòn ngòn inòng roempét, tabitjah phét oelōn sidròè
 Ba² lòn takheun djéh 'òh lawét, boekòn sakét até lòn njòè
 Oelōn harab da pangoeleë, han tatipèè oelōn addè
 Tapeu'ajéb lòn ngòn malèè, hana koethèè boeëtteu meunòè

- Oelōn harab lahé batén, inòng tjandén that niba² njòè
 Meung njò ngòn njòè tapeukawén, oelōn koetrén tjoetda sinòè
 Ngòn sòè la²én tapeunikah, lōn taleuē² sah aneu² meuntròè
 2180. Beudòih ladjoe neumeulangkah, poetròè indah mat di djaròè
 Poetròè Goemba² Meuīh mat di tangan, neutrōn jōhnjan bandoea dròè
 Lam meuligòè doem doeka²an, teudoeē² 'òhnan sabòh rawi
neubeudgalm Lila Banggoena neubri djalān, trōih toean oe pintō boemòè
 Bandoea ngòn poetròè intan, meusadjan djoedō seureulòè
 Sō² ngòn badjèè Lila Banggoena, keudéh oe dōnja leugat neuwòè
 Goeda Keureutaīh di poetròè moeda, neupò sama bandoea dròè

2177 en 2178. De lezing van D is hier beter. A, B en C verwisselen de eerste versheften met elkaar: Koeharab lōn tapeukawén....

en Oelōn harab lahé batén....

2184'. De verdere lotgevallen van Sithōn Glima worden zoowel in A als in B genegeerd. D geeft 2 regels, C echter een uitvoerige passage.

D: Dalam meuligòè di aseutana, Sithōn Glima dji²antō² dròè

La²én niba² njan teuma bisan, ban sikawan teudōh ba² mòè

C: (het slotrijm is gedeeltelijk — a geworden):

Ban saré trōih na oe boemòè, neuhōj poetròè lam aseutana

E tjoetda pò e tjoetda dròè, tatrén keunòè siklab mata

Ban neuleungò haba meunan, neutrén jōhnjan sigra²

Ban saré trōih na oe boemòè, pakōn adòè tameuhōj da

Njang djeuēt lōn panggé gata keunòè, njanpat nanggròè njanpat koeta

Njanpat koeta deungòn mideuēn, tjoetda boeleuēn lōng koeboengka

'òh djileungò haba meunan, djimòè han ban até roegha

Haj adé² tjoet boengòng pandjòè, pakōn adòè tapanggé tjoetda

Maté iboe deungòn ajah, lōn peurintah tjoet samlakòè

Djeunòè adé² gata ka raja, haj béntara tabòih kamòè

Ra²jat la²én sinan sadjan, djimòè han ban djikilòè dròè

Djiplah badjèè toembō² dada, Alah haj radja tabòih kamòè

Meunan djikheun doemna ra²jat, mòè meuréb² hana bagòè

'òh dji²ingat radja tan lé, bahlé maté doemna kamòè

Meunan djikheun ra²jat doemna, wahé radja tanglōng nanggròè

Sithōn Glima pi doeka²an, djimòè han ban djikilòè dròè

Gata tadja² haj béntara, tinggaj tjoetda sinòè wahwòè

Djeunòè reulòih koeta aseutana, haj béntara tabòih nanggròè

Djeunòè apa² koeta ngòn mideuēn, wahé boeleuēn tan samlakòè

'òh neuleungò tjoetda neuba²e, neubeudòih ladjoe boengka djeunòè

'òh neu²eu da that moepōt², malam seupōt boengka samlakòè

Ban saré trōih oe pintō dōnja, meungoej idja lakòè ngòn binòè

Hierop sluit aan 2185.

2186'. Nogmaals volgt in C een extra gedeelte:

Toedjōh oeròè toedjōh malam, neupò peutjam bandoea dròè

Bandoea meutjeundréng², sapéng² lakòè ngòn binòè

Padoem lawét neuteureubang, angèn antam malam oeròè

- Hingga soebòh oeròë moeréh, sampòë keudéh beungòh oeròë
 Djitamòng bintang peureuséh, ba^ƿ roemòh téh ajah poetròë
 Hamsòjkasa lheuëh seumajang, neu^ƿeu bintang keunan sampòë
2190. Deungòn djoedò radja seudang, barò poelang keunan neuwòë
 Djaròë doea poetròë angkat, ampòn dèëlat haj doe kamòë
 Bandoea dròë sigra meuhát, seumah dèëlat beu^ƿòt djaròë
 'òh lheuëh dèëlat meuhòn ampòn, ban njang toeròn reusam nanggròë
 Poetròë seumah njang awaj phòn, wahé doe lòn meu^ƿah kamòë
 Lila Banggoena neuseumah teu^ƿòt, radja sambòt neukheun meunòë
 Boe meutoeah haj bintang sròt, aneu^ƿ toelòt padjan tawòë
 Tadoeë^ƿ keunòë haj aneu^ƿ djròh, oelòn teu^ƿòh geunab oeròë
 'òh tan gata aneu^ƿ doea bòh, até reulòih dawò^ƿ lòn mòë
 Poetròë jòhnjan lheuëh seumah doe, dji^ƿé^ƿ ladjoe oe meuligòë
2200. Deungòn djoedò seumah iboe, até rindoe hana bagòë
 Até mangat hana sakri, Tjah Keubandi 'òh wòë poetròë
 Dan lòm djitròn poetròë ahli, lheuëh oemi seumah djaròë
 Ka djidja^ƿ ba^ƿ Ra^ƿna Diwi ,Keuntjan Ansari keunan peutòë
 Dja^ƿ meuteumeung deungòn iboe, djoedò toeankoe radja nanggròë
 Tròih lòm adoeën keunan teuka, ngòn sèëdara moemat djaròë
 Até mangat hana tara, Lila Banggoena teutab djeunòë
 Oemoe sithòn poetròë riwang,seungab bintang di meuligòë
 Ka seungab gōng seungab geundrang, seungab tjanang han lé boenjòë
 Ama ba^ƿadoe teudoeë^ƿ si^ƿat, sakét dèëlat ajah poetròë
2210. Heunda^ƿ Toehan Pò Halarat, teupanggé rahmat radja nanggròë
 Maté radja njang khialipah, habéh sòhsah aneu^ƿ sinaròë
 Djimòë ba^ƿe poetròë indah, Keubandi Tjah dji^ƿantò^ƿ dròë
 Poetròë ba^ƿe hana lagèë, antò^ƿ oelèë loeka asòë
 Bandoem oereuëng habéh ratèë, hana djithèë ba^ƿ djipòh dròë
 Djireuët² ò^ƿ antò^ƿ oelèë, dalam djoerèë meusòë goemòë
 Bandoem oereuëng ta^ƿeu riòh, kaphé geupòh aneu^ƿ nanggròë
 Ladoem djikheun Alah haj bòh, poetéh leusòh pi djipòh dròë
 Poetròë Goemba^ƿ Meuìh mòë meu^ƿi^ƿi, dan lagi dalém sinaròë
 Seureuta ngòn Tjah Keubandi, Ra^ƿna Diwi la^ƿén doem tjòë
-
- Bitpi dji^ƿantam oelé angèn, lalòë ba^ƿ meu^ƿèn bandoea dròë
 'òh ka tròih hat toedjòh oeròë, tròih sampòë ba^ƿ koeta nanggròë
 Soelòih akhé wa^ƿtèë soebòh, tjoet poetròë djròh ka tròih sampòë
- 2199'. Extra in D : Poeté^ƿ pisang klat djantōng pisang noe, sòë di leupoe haj ma poetròë
 Poeté^ƿ pisang klat djantōng pisang noe, lòn di leupoe e sambinòë
 Ta^ƿé^ƿ keunòë bintang timoe, hantòm lòn eu djéh 'òh oeròë
- 2207, 2. in D : —, seungab tjanang han lé wahwòë (= 2208,2 elders)

2220. Teuma geutanòm radja maté, bé^c kiam lé baranggasòè
 Lheuëh seunoedjöh hingga akhé, hankeu é^c lé oelôn peudòè
 Hingga soedah 'òh lheuëh peuët plòh, han é^c lôn bôh panjang rawi
 'òh trôih teuma lheuëh sireutôih, haj teungkoe bôh reusam nanggròè
 Djimoepiké teuma ra^cjat, sòè tadèelat di geutanjòè
 Ladoem seu^côt ban moepakat, tòh njang sihat tabôh djeunòè
 Ladoem seu^côt atô toerôn, njang aneu^c phôn adoeën poetròè
 Njankeu njang mèè patôt ba^c lôn, tahôj ampôn doem geutanjòè
 Adoeën poetròè beukatalah, djipeugah ba^c wazi meuntròè
 Taleungò lôn teungkoe meutoeah, bè^c khalipah oelônteu njòè
2230. Hadjat oelôn haj sèèdara, Lila Banggoena paroej kamòè
 Meunan teungkoe ba^c lôn kira, njan radja peutimang nanggròè
 Tadjô^c gampông deungòn mideuën, keuradjeuën lé djoedô poetròè
 Meunan djikheun adoeën bandoem, reumbang boeleuën djròh ngòn oeròè
 Djandji keumaïh deungòn pakat, wazi ra^cjat kali meuntròè
 Lila Banggoena njang geudèelat, doeë^c ba^c teupat batèè poedòè
 Koelah kama meuih geupeuseu^côn, geuhôj ampôn dèelat djeunòè
 Lheuëh geudèelat geuhôj ampôn, ban njang toerôn reusam nanggròè
 Lila Banggoena njang kradjeuën, dalam mideuën teudoeë^c poetròè
 Le raseuki kajém oedjeuën, that sapeuë kheun aneu^c nanggròè
2240. Hoekôm pi kreuëh boeët pi seunang, oelèëbalang djoedô poetròè
 Boeët njang karôt doem neularang, joeë seumajang aneu^c nanggròè
 Djakeuët pitrah doem neujoeë bri, joeë dja^c hadji poeasa ròè
 Sibarang haj tjara^c nabi, djoedô Siti njang hareutòè
 Ban kheun tjara^c hana oebah, ra^cjat neukrah peukông nanggròè
 Peugèt meuseugit ngòn beunasah, peudoeë^c siah djeuëb² sagòè
 Neujoeë^c adja aneu^c miët tjoet, neujoeë dja^c beuët doem sinaròè
 Liwat dina boeët meureubôt, neujoeë kaloeët baranggasòè
 Diam kajém lam ibadat, hana ingat keu dônja njòè
 Neupoedjòè Pò Alah ahat, keunan sahbat soentô^c doekhòè
2250. Keu peuë la^cén hana hadjat, hoekôm teupat neuhareutòè
- 2221'. Extra in D: Ka seuba^c seubô^c beungòh seupôt, ra^cjat kalôt keudéh keunòè
 Keubeuë leumò doem oebé², seunoedjöh sabé malam oeròè
 Bri seudeukah radja maté, tjoet poetròè ti toenggéng peutòè
- 2222 en 2223, in A tot één regel geworden, heb ik hersteld naar B (C en D)
- 2223'. Extra in D: Keubeuë leumò doem meureugòh, meureutôih² hantòm soenjòè
 La^cén niba^c njan kamèng boebiri, leumò gasi mangat asòè
 Habéh neubri doem keu paki, geukandoeri geunab oeròè
 Teutab 'òhnan boeët keureudja, lôn peugisa keu aneu^c nanggròè
2219. ontbrekend in A, is aangevuld naar B (C en D).
- 2231'. Extra in C: Mangat djiwòè lé oe adara, mangat lama deungòn poetròè

- Njankeu radja njang salèh that, poeboeët ta^{at} hana bagòë
 Deungòn djoedò moepakat, keu ibadat keunan doekhòë
 Bahlé doemnan lòn riwajat, la^{én} ajat lòn bõh djeunòë
 Poetròë indah hana njang sa, djeuëb² dõnja sit geupoedjòë
 Trõih meugah oe nanggròë la^{én}, oe nanggròë djén pi moeboenjòë
 Poetròë Goemba^{at} Meuìh poetéh litjén, hana la^{én} meunòë poetròë
 Nanggròë Arab nanggròë aséng, trõih nanggròë Kléng meugah boenjòë
 Kiⁱéng tjoet tè^{at} badan linténg, hana bandéng lam dõnja njòë
 Oe nanggròë Tjam nanggròë Hindi, nanggròë Blati meugah poetròë
2260. Oe Banggala Samakandi, that djoehari meugah hansòë
 Oe nanggròë Rõm nanggròë Bõreudat, meutjeuhoe that hana bagòë
 Nanggròë Tjina trõih riwajat, poetéh loemat meugah poetròë
 Hamsõjkasa nama abi, Tjah Keubandi boenda sidròë
 Meugoemba^{at} meuìh that djoehari, kilat bibi na doem oeròë
 Bahlé doemnan oelõn peugah, aleuhamdoe lélah tjoekõ poedjòë
 Adjajéb sõbeuhan alah, njòë lòn kisah radja Tjina
 Radja djidoe^{at} di meuligòë, deungòn poetròë éseutirinja
 Teuma teuka oereuëng sidròë, djikheun meunòë oeba^{at} radja
 Dèelat ampõn meuribèë katòë, na sabòh poetròë indah roepa
2270. Sang² boeleuën ngòn mata oeròë, lam dõnja njòë hana njang sa
 Djameun meugah poetròë Paridõh, seumoelõh djeuëb² dõnja
 Leubèh that njòë toeankoe bõh, tjahja toebõh ban peunama
 Roehõn A^{la} Roehõn Apeulah, njan njang meugah dilèë masa
 Njankeu djoedò Bangta Beuransah, njang djròh meugah dilèë njang ka
 Han é^{at} sabé ngòn poetròë njòë, tjahja gigòë ban peunama
 Poetròë Alõih njang sabòh ròë, neuprang nanggròë lé Malém Diwa
 Leubèh tjit njòë roepa djròh that, hana dèelat ngòn tapeusa
 Hana njang sa timoe barat, hana sapat aneu^{at} radja
 Meugoemba^{at} meuìh ateuëh oelèë, meunan lagèë geupeuhaba
-
2253. De tweede versheft luidt oorspronkelijk in A (gelijk ook in B, C en D):
 meung njò lambat djeula^{at} lòn peudòë. Alleen D gaat onmiddellijk door met
 'r verhaal (regel 2254 seq.), elders volgt echter tussenpassage van den afschrijver.
 Uit den aan 't slot ervan voorkomenden regel:
 Séb ka doemnan njang sabòh bab, la^{én} ajat lòn bõh djeunòë, nam ik de tweede
 helft.
- 2279'. Extra in D: Lila Banggoena djoedò meuteuntèë, asaj dilèë oereuëng adara
 Njankeu djoc^{at} toean poetròë, nama nanggròë Sagõb Goelita
 Hamsõjkasa ajah poetròë, lòn peugah njòë pò Meukoeta
 Goelita Sagõb nanggròë ajah, Keubandi Tjah nama boenda
 Adoeën poetròë leungò lòn peugah, leungò beusah pò Meukoeta
 Sikoereuëng plõh sikoereuëng dròë, njankeu poetròë sabòh dara

2280. Radja seu^ot lé meugatèë, ka trōih keu kèë keunòë kaba
 Koeharab ka keu peudjaròë, han koetoepeuë kakheun haba
 Djéhpát gampōng mantōng poetròë, bit asèë njòë koeteumèë soela
 Radja beungèh djikeumeung tjang, djiploeëng reudjang lé djigoeda
 Sira djiploeëng aneu^c djalang, teulañhdji sang djipeuhaba
 Ba^c djisangka dilèë tjabah, djeunòë teulañh hana tara
 Lheuëh njan radja noedjoem djikrah, njang ahlōlah bidja^ssana
 Trōih lé keunan doem meusapat, djidèëlat ba^c radja Tjina
 Doea djaròë njan dji^cangkat, deungòn sihat djibeukata
 Dèëlat ampōn meuribèë katòë, peuë boeët kamòë neuseuranta
2290. 'òh lheuëh marit oelèëbalang, trōn di manjang sabda radja
 Njang lōn panggé gata sibarang, hadjat bintang lōn han tara
 Goelita Sagōb poetròë Goemba^c Meuñh, njang that ma^croeh lōn ngò roepa
 Lila Banggoena djoedō meukeusoeñh, tjoeba peudeuñh é^c lōn daja
 Tjoeba kalōn dalam soerat, sampòë hadjat lōn meuhawa
 'òh lheuëh sabda niba^c dèëlat, noedjoem lihat bileuëng angka
 Akhé ngòn phōn djipeusapat, djilarab neugisa²
 Poetròë sang poeëh é^c ta^cilah, raja toeah Lila Banggoena
 Le hékeumat han peuë peugah, pahlawan meugah aneu^c radja
 Sikoereuëng plōh sikoereuëng dròë, adoeën poetròë njang peukasa
2300. Ampōn dèëlat toeah poetròë, pajah hansòë taprang koeta
 Raja toeah lakòë binòë, ban piké dròë pò Meukoeta
 Keu lōn peugah awaj akhé, poetròë asé doedòë taba
 Toeankoe pham djeunòë tjawé, noedjoem wòë lé tinggaj radja
 Lheuëh njan radja panggé boedjang, keunòë reudjang tadja^c gata
 Takrah ra^cjat doem sibarang, oelèëbalang taseuranta
 Tapeugah oelōn heunda^c moeprang, lōn toeëng bintang aneu^c radja
 Nanggròë Blajat nanggròë Blati, kapeureugi nanggròë Malaka
 Oebèëbalang deungòn wazi, kajoeë ili keunòë sigra
 Banggala ngòn nanggròë Moeréh, kawōm Inggréh ngòn Beulanda
2310. Keunòë kaba doem beuhabéh, kawōm Pranséh la^cén doemna
 Habéh haba niba^c dèëlat, djibrangkat boedjang landja
 Ka trōih djidja^c djeuëb² teumpat, habéh ra^cjat djiseuranta
 Oemoe siboeleuën peuët plōh oeròë, ra^cjat sampòë keunan teuka
 'òh trōih keunan doem sinaròë, beu^ot djaròë dèëlat radja
 Dèëlat ampōn meuribèë katòë, apa kamòë neuseuranta

Meunan toeankeu geuhareutòë, njankeu poetròë tanglōng dōnja
 Meugoemba^c ateuëh oelèë, meunan lagèë geutjalitra

2302'. Extra in D: Njang meukeusoet han é^c sampòë, djiprang doedòë djipòh gata

2303'. Extra in D: Peuë djipeugah noedjoem brō^c até, meunan piké radja Tjina

- Trōih lé sabda njan di manjang, oelëëbalang leungò doemna
 Kamòë hadjat dja[°] toeëng bintang, lōn djeumeurang la[°]ōt raja
 Gaséh gata deungòn sajang, lōn keumeung prang Lila Banggoena
 Meung han djibri toean poetròë, koeprang nanggròë radja raja
2320. Tapeu[°]asé kapaj beusòë, kamòë djeunòë heunda[°] boengka
 Nanggròë tamam Goelita Sagōb, mata oeròë lōb njankeu tanda
 Niba[°] binèh la[°]ōt seupōt, lōn ta[°]ikōt haj sèëdara
 Habéh haba niba[°] dèëlat, doemna ra[°]jat beudōih gisa
 Dja[°] peu[°]asé doem alat prang, béntjalang ngòn kapaj doemna
 Peugèt béhtra ngòn djeumeurang, koeangkang ngòn sambō[°] raja
 Peugèt banténg deungòn goerab, peudjajab ngòn koendra Djawa
 Djibōh leupéh tjakab[°], djitoerab beusòë teumaga
 Hingga tjòekōb doemna alat, djitrōn ra[°]jat oebe[°] radja
 Teudoe[°] haba radja pindòë, kisah moewòë keu poetròë moeda
2330. Ama ba[°]adoe tréb ka lambat, lōn riwayat poetròë moeda
 Poetròë Goemba[°] Meuīh lam meuligòë, ngòn djoedō dròë sinan seureuta
 Ba[°] simalam leumah loempòë, poetròë sambindè lam aseutana
 Poetròë loempòë akhé malam, koekoe[°] hajam wa[°]tèë seuninja
 Poetròë dji[°]éh ateuēh tilam, leumah bōreuhan Alah peunjata
 Njeum ië la[°]ōt moedé[°] oe Toenòng, ngòb ngòn gampōng meuligòë
 aseutana
- Keumeung anjòt poetròë boengòng, apōih goenòng njan ië raja
 Poetròë doe[°] di poetja[°] meuligòë, sajang djimòë ngòn ië mata
 Keumeung anjòt pò sambindè, ië sampòë ba[°] doe[°] aseutana
 Lheuēh njan angèn poeténg bliōng, poetròë dji[°]oesōng oe koeala
2340. Reulōih nanggròë deungòn gampōng, han lé oentōng poetròë moeda
 Poetròë djimòë that keumeundō, djaga toeankoe Lila Banggoena
 Radja tanjòng pantaīh ladjoe, boengòng meuloe pakòn roegha
 Pakòn tamòë djoedō intan, peuë doeka[°]an haj adé[°]eunda
 Di lōn poetròë pi tjòeroelan, meung njò meunan tamòë gata
 Tapeugah peuë haj meuīh mirah, peuë na sōhsah djoedō moeda
 Peugah reudjang djoedō meutoeah, lōn pi salah meung njò roegha
 Seu[°]ōt poetròë poetéh loemat, ampōn dèëlat pò Meukoeta
 Njang djeuēt djoedō lōn sōhsah that, leumah alamat Toehan peunjata
 Poetròë peugah awaj akhé, teupiké Lila Banggoena
2350. Geutanjòë poetròë meuhat maté, datang kaphé radja Tjina

2326. I.p.v. koendra Djawa, staat elders Tjakra Dōnja

2330. In A staat radja; liever leze men poetròë gelijk elders.

2339'. Extra in D: Poetròë hanjòt ladjoe oe la[°]ōt, meusangkōt tjōng toengòë raja

Djitoeëng gata haj poetròë ti, njan ta^{bi} teuka ië raja
 Kada Alah Pòkoe Rabi, oelôn keudji 'ajéb nama
 Alah Toehan ilahōjha^{ci}, ban njang keuna^{ci} ateuëh hamba
 Bala kajém hantòm djara^{ci}, han lôn toela^{ci} nè^{ci}mat gata
 Lila Banggoena kheun ba^{ci} poetròë, oelôn djeunòë koedja^{ci} tapa
 Tinggaj gata haj sambinòë, idin kamòë tjahja mata
 Poetròë seu^{ci}òt éntja Alah, toelōng Alah geutanjòë doea
 Teutab poetròë djidoeë^{ci} dahtjah, radja meutoeah beudōih landja
 Ladjoe neu^{ci}é^{ci} oe poetja^{ci} meuligòë, di sinan addè radja tapa

2360. Hana djidoeë^{ci} pò samlakòë, djidòng doekhòë Lila Banggoena
 Neudòng deungòn inòng gaki, radja ahli soenggōh tapa
 Neubeuët doe^{ci}a hana khali, ba^{ci} beudiri radja moeda
 Neudjeuloeëng siblah inòng gaki, siblah lagi gantōng sadja
 Han lè ingat radja seudang, tahe mandang Lila Banggoena
 Hana ingat pagi peutang, hingga datang radja Tjina
 Meusé bateuëng meugra^{ci} han lé, neudòng sabé radja moeda
 Lam aseutana boengòng padé, neubeuët sabé koeroe^{ci}an raja
 Moerakabah deungòn liké, até halé keu Rabana
 Hingga datang radja kaphé, poetròë sabé dalam takwa
 2370. Ama ba^{ci}adoe teudoeë^{ci} kisah, njòë lôn peugah radja Tjina
 Djihimpōn ra^{ci}jat that bahrōlah, wazi meugah meuntròë béntara
 Radja Tjina teutab jōhnjan, djibeudjalan oe koeala
 Djilhòm béhtra deungòn sampan, la^{ci}én niba^{ci} njan Tjakra Dōnja
 Leupéh pira^{ci} leupéh beusòë, djilhòm doedòë leupéh teumaga
 Ba^{ci} doe^{ci} ra^{ci}jat wazi meuntròë, ba^{ci} djidoeë^{ci} dròë Tjakra Dōnja
 Kapaj djilhòm peunòh la^{ci}òt, ka seupòt tihang soeasa
 Peuhah lajeuë beudé djitòt, teuma djigòt keumoedòë béhtra
 Taré^{ci} lajeuë bōh talòë klat, angèn mangat reumbang pa^{ci}sa
 Djimeulajeuë ladjoe leugat, djipeuteupat nanggròë radja
 2380. Radja Tjina até mangat, rab trōih hadjat ba^{ci} djisangka
 Phōn² djitjré nanggròë Moeréh, até poeléh niba^{ci} gōga
 Heunda^{ci} dja^{ci} toeëng bintang peureuséh, tjeudañh habéh djingò roepa
 Limòng boeleuën djitjré nanggròë, hingga sampòë hò djihala
 Tjò^{ci} teuroepōng mat oe djaròë, dji^{ci}eu ka tòë miëng koeala
 Djilhòm sa^{ci}ōh djipiōh dròë, djipasòë meuriam lila
 Djitòt beudé meugeuroepōh, njeum² roentōh alam dōnja

2376,2. in D: ——— tihang seupòt doem ba^{ci} nala

2377,2. in D. ——— beudōih sagōb peudoeë^{ci} béhtra. Extra vervolgens:
 Ta^{ci}eu djidja^{ci} meu^{ci}ikòt², dalam la^{ci}òt djimeusapa

2389. van elders is aangevuld ——— seudang peugah haba (in A weggevallen).

- Ka teukeudjöt poetéh leusöh, salèh peuë tröih di koeala
 Poetröë panggé teuma boedjang, mari abang keundë gata
 Djipeurab lé jöhnjan reudjang, poetröë seudang peugah haba
2390. Tjoeba ili djeundë beutröih, oe baröh ba^c miëng koeala
 Lön ngò beudé meugeuroepöh, peuë kapaj tröih meuniaga
 Lheuëh djijoeë lé poetröë seudang, teubiët boedjang oe koeala
 Ladjoe keudéh djipeuseunang, tahe mandang dji^ceu roepa
 Dji^ceu kapaj peunòh la^cöt, ba^c teu^cöt djipeugèt geumpa
 Djimeung soeröt lé djiriwang, teumaköt boedjang até lia
 Djipeukreuëh até teuma jöhnjan, djitjò^c sampan dajöng landja
 'öh tröih keudéh beukata^can, siapa toean kapaj teuka
 Apa bawa peumeu^cènan, peudagangan barang apa
 Atawa eungkau peumoesöhan, nanti toean sikoetika
2400. Atawa eungkau peudagangan, saja djoealan ambé laba
 Maka seu^cöt oereuëng datang, saja abang oereuëng Tjina
 Habéh la^cöt meudjeumeurang, oelëëbalang meuntjari boenga
keuradja Tida^c saja bawa meuneukat, apa keureudjät oesöj koeala
 Saja bagi satö soerat, akan dëëlat Lila Banggoena
 Tida^c apa saja kisah, lam soerat sah habakeu na
 Oereuëng Tjina meunan peugah, soerat pantaïh djidjò^c sigrä
 Teuma djisamböt oelë boedjang, djiriwang ba^c poetröë moeda
 'öh tröih keudéh djaröë djoelang, tjoet bintang peugah haba
 Pötjoet teungkoe kapaj di la^cöt, tihang seupöt doem ba^c nangla
2410. Banténg goerab peunòh la^cöt, djaliböt koeangkang Tjina
 Hana sapeuë njang na meuneukat, njang na soerat djijoeë bawa
 Gòh lòm lön plöih dalam lipat, tjoeba lihat peuë na haba
 Poetröë boeka lé ngòn soerat, dji^ceu riwajat haba radja.
 Dji^ceu narit keusakétan, poetröë boediman sröt ië mata
 Njòë ban haba dalam soerat, ngò haj sahbat meung sibandja
 Saja datang radja dëëlat, ba^c teumpat Lila Banggoena
 Boengòng keumang lön meuhadja, euntat si^cat boengòng djeumpa
 Nanggröë Tjina meutrön sidéh, bintang peureuséh lön dja^c mita
 Soedah datang radja Moeréh, piké beuhabéh dilëë kata
2420. Meung han neubri toean poetröë, ingat keudröë beukòng koeta
 'öh meuteungòh keunan djeundë, bè^c sòh djaröë kamöë Tjina
 Sinöë lön prèh siplöh oeröë, ingat keudröë meung njò hana
- 2401'. Extra in B: Datang toean di nanggröë Moeréh, bintang peureuséh neumeuhawa
 en in D: Nanggröë Moeréh kamöë datang, dja^c toeëng bintang oeba^c radja
 Lön meudja^c pèt boengòng koethang, jòh gòh keumang gòh lòm mala
2414. Ngò, liever leze men eu (elders): zij leest zelve den brief.

- Lôn kira bè^c roentōh nanggròë, tabri keunòë na lôn gisa
 Padoemna pahlawan gata sinòë, di kamòë lhèë tjoepa^c sira
 Padoemna teuga gata sinòë, di kamòë é^c mè lhèë goentja
 Koetrôn sidéh koelodah reunjeun, tan doea seun koepandang dōnja
 Meung han tabri poetròë boeleuën, ban koekheun hana meutoeka
 Roemòh koetòt mōnteu koedòë, koetoeëng poetròë djoedō gata
 Meung han neutrōih siplōh oeròë, ingat keudròë beukòng koeta
2430. Ka lôn peugah awaj akhé, tjoeba piké tòh meurasa
 Poetròë koetoeëng gata maté, nanggròë reulé peuë na laba
 Njang gèt tabri reudjang poetròë, mangat neuwòë radja Tjina
 Dalam soerat njang hareutòë, tjoet poetròë tité^c ië mata
 Bintang timoe jōhnjan sōhsah, soerat pantañ djitjrië^c doea
 Soerat neubōh oejob poenggōng, meugeugoelōng ngòn ië mata
 Poetròë panggé jōhnjan boedjang, mari abang keunòë gata
 Teuma marit poetròë seudang, oelëëbalang taseuranta
 Takrah ra^cjat wazi meuntròë, keutjhi^c sagòë maha radja
 Tajoeë trōn keunòë sinaròë, djiprang nanggròë oelé Tjina
2440. Sikoereuëng plōh sikoereuëng dròë, adoeën kamòë tajoeë teuka
 Takheun beutrōih reudjang keunòë, nanggròë njòë djiprang lé Tjina
 Teuma djitrōn djidja^c boedjang, gōng tjanang ngòn meuseuranta
 Djitrōn ra^cjat hana khali, tandi waki ngòn haria
 Imeum keuthji^c meuntròë wazi, njang geutoeri pang panglima
 Sikoereuëng plōh sikoereuëng dròë, adoeën poetròë pi ka teuka
 'òh trōih keunan oebe^c adòë, tjoet poetròë neupeugah haba
 Wahé dalém pakri djeunòë, djiprang nanggròë oelé Tjina
 Dalam la^còt kapaj meu^casòë, djitoeëng kamòë haj kakanda
 Dan lòm djikheun oelé Siti, ba^c wazi meuntròë béntara
2450. Djeunòë teungkoe oedéh ili, binèh pasi peugèt koeta
 Mangat taprèh teuka lawan, njang angkatan radja Tjina
 'òh lheuëh soerōh poetròë intan, djibeudjalan oe koeala
 'òh saré trōih binèh pasi, soerōh wazi peugèt koeta
 Ra^cjat soenggōh that beureuhi, poetròë ili datang sana
 Doem ngòn djoedō oelëëbalang, meusoebang djròh moeda^a
 Bandoem poetròë teungòh seudang, dja^c peungòn prang pò djròh roepa
 Sabòh koeta peunòh sarat, inòng meuhat djoedō béntara

2424. Doemna, beter is padoemna; gata is vergeten in A (vgl. elders).

2428. djoedō gata; in D: kah koesoela

2438. Deungòn voor maha radja is weggelaten (vgl. elders).

2448. haj kakanda — C: tòh bitjara

- Njang peutoea poetéh loemat, djoedō dèēlat Lila Banggoena
 Hingga tjoekōb koeta simban, geuprèh lawan radja Tjina
2460. Doem peutoea that analan, doem pahlawan teuga²
 Njang geubileuēng lam kawan njan, adoeēn intan poetrōē moeda
 Bahlé djeunōē lōn peugah nan, djameun ka tan geuhōj nama
 Njang dilēē kōn tan meukeusoet, le that landjoet panjang haba
 Leungō djeunōē njang ka neuboeēt, dalēm pōtjoet njang phōn toeha
 Adoeēn njang phōn kata rawi, leungō akhi doem sēēdara
 Peutama phōn datō^c Dja Ni, datō^c Ali njang keudoea
 Ma^cna datō^c adat sinōē, ja^cni meuntrōē ngōn béntara
 Adoeēn njang lhēē datō^c Oebōē, njang adōē datō^c Dja Soeka
 Teuma njang keupeuēt tō^c Dja Rahman, limōng toean tō^c Maha Radja
2470. Datō^c Dja Bé njang djeuēt eunam, toedjōh tèēlan tō^c Béntara
 Njang keulapan tō^c Pahlawan, sikoereuēng njan tō^c Imeum Moeda
 Njang keusiplōh tō^c Dja Rahōb, tō^c Dja Sagōb njang peukasa
 Datō^c Oesén datō^c Asan, datō^c Bantan oereuēng meunama
 Tō^c Dja Moelē^c tō^c Dja Malē^c, tō^c Dja Sapē^c lapān blaīh ka
 Tō^c Dja Ahmat tō^c Moehamat, tō^c Dja Sa^cat njang peukasa
 Datō^c Mahmoet tō^c Dja Soe'ōet, tō^c Beureuhoet njang meunama
 Datō^c Ganti tō^c Dja Sani, tō^c Djali datō^c Peureuba
 Tō^c Dja Salēh datō^c Jakoeb, tō^c Dja Leuhoeb tō^c Béntara
 Datō^c Keutjhi^c tō^c Soelōjman, tō^c Sapeuhan tō^c Panglima
2480. Bahlé doemnan oelōn peugah, njang² meugah sangat peukasa
 La^cén niba^c njan tan pa^cédah, di bawah han peuē tjalitra
 Oelōn peugah meung njang taré^c, han peuē adé^c la^cén nama

2458'. Extra in D : Boengōng keumang dalam sab prang, radja seudang dalam tapa

2466-2480. De namen van de voornaamste broers worden genoemd, en gedeeltelijk (tot achttien) geteld. De telling komt evenwel niet uit, doordat in A, B en C (vers 2468) Dja Soeka schijnbaar niet, (maar zooals naderhand blijkt tóch) wordt meegeteld. D heeft hier correcter —, njang peuēt djeunōē tō^c Dja soeka
 Even later (vers 2471) begaat echter D de vergissing de voor tō^c Imeum Moeda ingevoegde datō^c Moehamat (elders later) óf een naam uit den hierop volgenden regel :
 Tō^c Dja Reuhab tō^c Dja Soe'ōet, tō Dja Rahōb doea blaīh ka, ongeteld te laten. Doe blaīh in dezen regel zou eigenlijk peuēt blaīh moeten zijn ; of liever, hoewel dan natuurlijk foutief, lhēē blaīh, wil het totaal aantal 16 (en later 18) uitkomen :
 Tō^c Dja Oesén keunēng meutangkōb, dalam prang neugrōb neulila²
 Lheuēh niba^c njan tō^c Dja Asan, tō^c Dja Bantan eunam blaīh ka
 Gelijk men ziet wijkt D op deze plaats iets af van de overige H. S. Ook de eigenamen varieren daar wel eens.

2470. Teuma njang keu^ceunam in A is te veel voor de maat en vervangen door de lezing van B. Andere verschillen der H.S. hier zal ik niet vermelden.

- Njankeu ka ngòn poetròë intan, pahlawan bandoem sèédara
 Ngòn koeta djipeugèt simban, djiprèh lawan radja Tjina
 Bandoem gala^c that goerangsang, djileukang didalam koeta
 Meuntròë wazi oelèëbalang, béntara blang até soeka
 Ama ba'adoe 'òhnòë si^cat, lòn riwayat radja Tjina
 Siplòh oeròë lheuëh bri soerat, djiprèh² hat poetròë geuba
 Dalam atédji sakét that, han dji^ceuntat poetròë moeda
2490. Teuma djikheun oebe^c noedjoem, pakri ma^cloem tjoeba njata
 Teuma noedjoem dji^ceu soerat, djilihat djipoepòh angka
 Djipeugah lé teuma meuh^cat, ampòn dèëlat pò Meukoeta
 Hana djiba keunòë poetròë, koeta me^casòë di koeala
 Dèëlat ampòn djiprèh geutanjòë, siseun njòë djilawan gaza
 Ngòn pahlawan meuribèë katòë, adoeën poetròë njang peukasa
 Teuma djitjò^c ngòn teuropòng, djlhòh gampòng leumah koeta
 Dji^ceu leumah ateuëh oedjòng, ba^c poesòng di mièng koeala
 Dji^ceu koeta meureutòih plòh, leusòh² manjang raja
 Oereuëng Tjina ta^ceu kiròh, njò bit soenggòh djilawan gaza
2500. Radja Tjina ka beungèh that, djimeung loempat dalam béhtra
 Djimeung loempat njan oe darat, heunda^c brangkat oebe^c radja
 Habéh kiròh doemna ra^cjat, keumat dèëlat pò Meukoeta
 Radja djikheun bè^c keumat kèë, koe that malèë koetròn di Tjina
 Meung han djibri boengòng koembèë, hana koethèë hilang njawa
 Djeunòë teungòh kah sinaròë, katjò^c poetròë keunòë kaba
 Lheuëh njan beudòih doemna meuntròë, ra^cjat meukatòë teungòh landja
 Dji^cé^c sampan djimat dajòng, teungòh oedjòng mièng koeala
 Heunda^c dja^c toeëng panjòt tanglòng, di gampòng Lila Banggoena
 Oe koeala ka djipeutòë, leumah poetròë kalòn roepa
2510. Neu^ceu kaphé keunan ka tòë, di djaròë toenam njang raja
 Neulhiët beudé doem di sagòë, bòh djitanggòë ateuëh béhtra
 Ikoe loetòng lòm neupasòë, tjoet poetròë jòhnjan neumeudja
 Lheuëh njan neutòt beudé sòng mòng, béhtra keunòng di koeala
 Poetròë nari sabé inòng, langkah limòng langkah tiga
 Poetròë tót lòm sampòh ranté, kapaj padèë radja Tjina
 Lila geubòih soe me^c'èë'èë, saleuëm siribèë kapaj béhtra
- 2483'. Extra in D: Mat di oeneun peudeuëng leunté^c, pahlawan taré^c hana ngòn sa
 Djidoë^c bandoem sabòh kawan, peugèt ampéhan koeta raja
- 2513'. Extra in D: Meutoem beudé moeblèt kilat, poetéh loemat oetòih meudja
 Bòh beudé pò meusé kilat, karam le that kapaj Tjina
 Meutoem beudé moeblèt kilat, ba^c djitakat han meuriba
 Sinòë meutoem keudéh meutam, kapaj karam seun² doea

ph
lham

- Lòm ka neutôt lada sitjoepa^c, neulanta^c oebe^c Oelanda
 Keunòng kapaj leupéh pira^c, Tjina gala^c dji^cé^c landja
 Poetròë tót lòm beudé iseutingkeuë, sang oereuëng lheuë beureutéh nala
2520. Soeara beudé doem glanteuë, Tjina pi k^heuë beungèh raja
 Ka djipeu^cé^c leupéh pira^c, djipeusa^c leupéh teumaga
 Poetròë kalòn até gala^c, neutamba^c koeangkang Tjina
 Tjina Makau Tjina Tjintjoe, dji^cé^c ladjoe oe koeala
 Poetròë kalòn até seu^coe, peulét ladjoe loetông môngka
 Dji^cé^c Tjina oedjông pasi, meuriti kapaj ngòn béhtra
 Ka teukeudjôt datō^c Dja Ni, tō^c Dja Sani tō^c Peureuba
 Neuteubiët neunari², adoeën tjoet ti beudòih lila
 Njang di la^còt pi that karat, djitakat meuriam lila
 Radja Tjina pi beungèh that, ma^ta djagat mirah moeka
2530. Lòm djisoeròn doemna ra^jat, ka^cé^c leugat oe koeala
 Kapaj dji^cé^c lé djiloempat, oe darat sampan djigoeda
 Dalam kapaj djipoebeudé, habéh reulé pageuë koeta
 Dalém poetròë sakét até, djitalèh lé jōhnjan sigra
 Djitôt beudé djilanta^c, kapaj pipa^c Tjina Malaka
 Makén dji^cé^c keunan djidja^c, djipeusa^c koeangkang béhtra
 Tjina Makau dji^cé^c ladjoe, Tjina Tjintjoe han peuë taba
 Njang la^cén doem han é^c ta^ceu, trōih e teungkoe miëng koeala
 Tjina Makau trōih oe darat, djiloempat Tjina Malaka
 Tjina Tjintjoe pi djikarat, ka trōih djimat pageuë koeta
2540. Poetròë kalòn ka trōih kaphé, ka neutôt lé meuriam lila
 'òh neutoemba^c han peuë piké, poetōih lihië ladoem di pha
 Tjina dji^cé^c meukalōt², njang di likōt han é^c kira
 Di koeala ta^ceu seupōt, peunòh la^còt kapaj béhtra
 Djipoebeudé koeta beusòë, reulòih sagòë bòh beudé ba
 Jōhnjan beungèh datō^c Meuntròë, ngòn adòë datō^c Dja Soeka
 Neuteubiët lé datō^c Moelé^c, tō^c Dja Sapé^c beungèh raja
 Neureugam lé peudeuëng leunté^c, ladjoe neu^cé^c ateuëh Tjina
 Neuroempa^c lé Tjina Tjintjoe, neupaloe Tjina Malaka

2517,2 luidt in D:, keunòng moebala^c kapah Tjina en in C; lhèë oeròë dja^c dji-
 ploëng teuga

2524. luidt in D: Poetròë toemba^c hana teudòh, seun sireutòih karam landja

2531. Teuma (A), liever nam ik kapaj (elders).

2533'. Extra in D: Neutoemba^c ba^c kapaj kaphé, doem meugoelé seun² tiga

2547,2. in D:, neureuté^c oe teungòh la^csa. Extra dan:

Ngòn ië moeka ta^ceu dji^cé^c, roepa tjanté^c tjoet béntara
 Neumat di wië peurisè^c bajé^c, (als slot (2547,2)).

- Sidéh sinòè geumeu^eeumpoe, hana koejoe sabé kada
2550. Dji^eé^e Tjina oedjōng pasi, sipaⁱ njang kawaj radja
 Neuteubiēt lé datō^e Dja Ni, neutadi ngòn tjō^ema raja
 Jōhnjan geuprang kalang kalōt, moepalōt ra^ejat samoea
 Djisoera^e ngòn beudé djitōt, boemòè seupōt glab goelita
 Djimoepòh² keutam keutoem leu^eam leu^oem meuriam lila
 Ladoem tangò sit meugroem², keutam keutoem sinòè sana
 Di pahlawan ta^eeu meugrōb, beudōih sagōb asab lila
 Tjit oeròè trang sangka seupōt, klam kabōt sang oeròè sindja
 Ta^eeu djigrōb ngòn djilinggang, djimeutjang ngòn oereuēng Tjina
 Tō^e Meuntrōè ngòn tō^e Béntjalang, meukoemang Tjina Malaka
2560. Djimeutòb² meutang koemang, jōhnjan geuprang that geuloera
 Tjō^ema peudeuēng ngòn geudoebang, meugrang² ban geunta goeda
 Asab beudé seupōt boemòè, mata oeròè padam tjahja
 Hana meuri rèt déh rèt nòè, meugoemòè ngòn oereuēng Tjina
 'òh djimeuta^e leubab leuboeb, keutab keutoeb soe ramtaga
 Sang meugō² sang meugōb², sang ka geujōb sangkakala
 Djitiē^e ngòn djeurat njan peu^e beusòè, adoeēn poetròè djimeung sangga
 Toelōng Alah Pò geutanjòè, hana sidròè njang binasa
 Hana sidròè njang keunōng djeurat, koeat sangat aneu^e radja
 Siplōh deupa é^e djiloempat, sōhsahdji that Tjina Malaka
2570. Jōhnjan djiboeēt ngòn hékeumat, djimeung singkat oelé Tjina
 Dalém poetròè toepuē jōhnjan, djeuēt hiwan djipò landja
 Bandoem djipò dalam awan, han lé sinan aneu^e radja
 Ladoem ban kleuēng ladoem siwah, Tjina sōhsah tan bitjara
 Han djitoekri mita ilah, jōhnjan oegah djimeung gisa
 Ladoem djita^e ateuēh oelèè, ladoem padèè aneu^e mata
 Han djitoekri mita lagèè, hana djithèè leumah hana
 Djiriwang lé njan oe la^eōt, ka moepōt² radja Tjina
 Trōih lòm kapaj njan di likōt, sang² seupōt di miēng koela
 Trōih siribèè keunan ladjoe, djidja^e bantoe radja Tjina
2580. 'òh trōih keunan dèelat teungkoe, meuhōj goeroe teuma di radja
 Radja tanjōng niba^e goerèè, pakri lagèè taprang koeta
 Goerèè seu^eōt ampōn dèelat, neuprèh trōih hat gèt koetika
-
2560. luidt in D: Djimeutòb² ngòn kréh peudang, kaphé djalang that goeranta
2561. ontbreekt, extra echter in D:
 Han tatoc'òh djimeutjang², djigrōb meulinggang meugisa²
 Ta^eeu maté han é^e bilang, didalam blang meukeuba²
2571. in D: Dalém poetròè toepuē bi^eat, ka djiloempat dalam hawa
- 2576,2. in D: . . . , kaphé asèè maté that bha

- Meung lhèë oeròë moebeurangkat, sampòë hadjat pò Meukoeta
 Radja seu^ot beungèh han ban, peuë haba njan katjalitra
 Di lòn atékoe tjoeroelan, tjoet intan mantòng ba^e radja
 Koejoeë kalòn njang oeròë njòë, ba^e kamòë kapeugah loesa
 Maté aneu^e djalang bisòë, koekòh takoeë sitjilaka
 Radja beudòih lé keumeung tjang, djigròb reudjang lam ië raja
 Goerèë jòhnjan gròb lam la^ot, djisambòt lé pawòih raja
2590. Beuthat maté aneu^e bisòë, didjih poetròë tjit djitjinta
 Radja Tjina that moepòt², jò ngòn atòt ra^ejat doemna
 Dan lòm djikheun niba^e ra^ejat, beudòih leugat kaprang koeta
 Katoeëng poetròë njang bajé^e that, lòn meuhadja bintang a'la
 'òh djikheun njan oelé dèelat, djikarat meuriam lila
 Ka djitòt boem meusoe noebat, djitakat ba^e pintò koeta
 Meutoem beudé moeblòj kilat, siblah rimbat reulòih koeta
 Djipoebeudé na doem toepheuën, ban oedjeuën ta^eeu bòh lila
 Ta^eeu djilhiët njan siseun^o, tjoet boeleuën ka reulòih koeta
 Reulòih koeta pageuë beusòë, tjoet poetròë jòhnjan neumeudjra
2600. Tjina dji^e meugoemòë², keunan tòë oe miëng koeala
 Di darat pi hana piòh, beudé djitjòh meugoempita
 Kapaj karam seun² siplòh, sireutòih la^en djiteuka
 Lham sireutòih tròih siribèë, le that djamèë sitjilaka
 Poetròë peulheuëh sampòh ranté, kapaj padèë Tjina Malaka
 Na lhèë reutòih siseun karam, doea plòh nam tròih djiganda
 Ta^eeu dji^e keunan meutjham, hana matjam tròih lòm teuka
 Datò^e Moelè^e datò^e Dja Ni, di gòb njan pi soenggòh raja
 Neutòt beudé hana khali, tò^e Dja Sani tò^e Peureuba
 Beudé neulhiët lheuëh neutòemba^e, keunòng pipa^e papeuën béhtra
2610. Tjina kalòn makén gala^e, djipeusa^e oe miëng koeala
 Njan sa karam han é^e ta^eeu, hana koejoe sitjilaka
 Makén dji^e keunan ladjoe, Tjina Tjintjoe Tjina Malaka
 Alah haj Pò ja Toehankoe, tròih lé bantoe radja Tjina
 Kapaj leuham meureuribèë, hana djithèë sitjilaka
 Djiniët maté pitjét ngòn goetèë, meung sisoekeë weuëhdji hana
 Tròih lé ladjoe keunan meurèë, hana lagèë le lagòëna
 Ladoem teungòh lé oe darat ,djiloempat ba^e pintò koeta
 Le that ladjoe teuka ra^ejat, njeum kiamat roentòh dónja

2592. koeta (C en D) nam ik liever dan radja (A en B).

2598,1. in B: Beudé di la^ot hana peuë kheun....

2606,2. in B:...., hana hiram meung ië moeka

2611,1. in D: Le that karam doem teudoe²

Ngòn djideumpé^c kiam boenjòè, adoeën poetròè sròt ië mata

2620. *meuhadab* Dji^ceu kapaj le meukatòè, na doem oendè teungòh teuka
Geuteubiët lé doem oe padang, ~~meunoenang~~ prang deungòn Tjina
Ladoem njang gròb ladoem linggang, djimeutjòb tjang salé 'ala
Hana sahò pi na leukang, meutang koemang peudeuëng tjõ^cma
Hékeumat pi le sabé timang, meugoetjòh prang han é^c kira
Dji^cé^c Tjina oedjòng pasi, ngòn tõe^c Dja Ni meuhadab ka
Geumoepòh² han sòè toekri, tõe^c Dja Ni ngòn tõe^c Peureuba
Tjina Makau Tjina Tjintjoe, djidja^c bantoe Tjina Malaka
Ngòn tõe^c Mahmoet hana peuë eu, geumeu^ceumpoe han é^c poebla
Geumoepòh² geumeuta^cta^c, sang meuhaja^c boemòè dõnja

2630. Ladoem maté ladoem roesa^c, tangkoera^c meukeukeuba
Alah haj Pò ilahõjha^c, kaphé roesa^c la^csén la^csa
Di poetròè pi hana piké, neutõt beudé dalam koeta
Neutoemba^c ba^c kapaj kaphé, ta^ceu reulé^c doea tiga
Makén soenggòh dji^cé^c sabé, njang maté hana djikira
Njang oedéb djimoeprang sabé, boengòng padé meugriët raja
Ka djihoedòm datõe^c Oebòè, ngòn adòè datõe^c Dja Soeka
Ta^ceu djidòng ban peuët sagòè, djiseudòè ngòn tjõ^cma raja
Datõe^c Moelé^c datõe^c Bantan, tõe^c Soelõjman djilét landja
Tjina le that meukeukawan, ka trõih keunan meula^csén la^csa
2640. Djideumpé^c njeum reulòih boemòè, adoeën poetròè tiwaih gaza
Kaphé teuka le meukatòè, oereuëng nanggròè ka djigoeda
Njang na mantòng adoeën poetròè, oereuëng nanggròè ka djiboengka
Habéh djiploeëng doem djibòih dròè, tinggaj binòè han djikira
Djoedò béntara deungòn meuntròè, njan ngòn poetròè didalam koeta
Hana hirò lé di lakòè, djibòih dròè djitakõt raja
Sikoereuëng plòh sikoereuëng dròè, adoeën poetròè njang mantòng na

2623. sapeuë (A) heb ik liever vervangen door sahò (elders).

De regel luidt in D: Hana sahò talò meunang, meutang ilang peudeuëng tjõ^cma

2631. roesa^c (A), moebala^c (B en D), djidja^c (C).

2632-2640. ontbreken in D, zie beneden.

In plaats hiervan vindt men in D vier andere regels:

Kaphé dji^cé^c hana bagòè, doem seureulòè teuka²

Datõe^c Moelé^c tõe^c Soelõjman, datõe^c Bantan njang peukasa

Datõe^c Salèh tõe^c Seupahan, datõe^c Rahman Maha Radja

Tõe^c Dja Leuhõb tõe^c Pahlawan, trõih lé keunan bandoem leungka

2639. ka voor trõih is aangevuld uit B.

2642,2. in B: —, la^cén han sidròè ka djiboengka. in C: —, hana sidròè la^cén njang na;
in D: . . . , la^cén sidròè tan ada sana

2645. raja staat er aan 't slot van A, elders staat Tjina

- Teungòh meugriët hana sabé, Tjina kaphé hoedòm lingka
 Ra^ˈjat la^ˈén meutégoblé, oe dalam glé ka djigoeda
 Jōhnjan beungèh doem sinaròë, adoeën poetròë ban sineuna
 2650. Jōhnjankeu that kiam boenjòë, reulòih nanggròë bangòn roepa
 Sang meugō² sang meugoem², bangòn sang njeum kiamat dōnja
 Niba^ˈ njang ka that njòë seu^ˈoeëm, keutam keutoem soeara tjō^ˈma
 Meugō² sang teuka goeròh, njeum ka roentòh alam dōnja
 Di poetròë pi hana piòh, beudé djitjòh dalam koeta
 Adoeën poetròë ta^ˈeu meugròb, beudòih sagòb asab lila
 Sang meugō² sang meugòb², teukeudjòt Lila Banggoena
 Ba^ˈ neusangka njeum langèt sròt, barò neubòt boelèë mata
 'òh teukeudjòt pò samlakòë, neu^ˈeu nanggròë glab goelita
 Hana leumah mata oeròë, neuhòj poetròë lam aseutana
 2660. Han sòë seu^ˈòt pi meung sidròë, samlakòë teu^ˈingat hòka
 Leumah neu^ˈeu teuma doedòë, dalam goemòë asab lila
 'òh ban neu^ˈeu njan oe pasi, leumah akhi doem sèèdara
 Teungòh meugriët hana sakri, tō^ˈ Dja Ni djihoedòm lingka
 'òh ban neu^ˈeu adoeën poetròë, samlakòë tité^ˈ ië mata
 Salèh han lé toean poetròë, adoeën kamòë meugriët raja
 Alah Alah haj ja Rabi, oelòn keudji 'ajéb nama
 Meung njò han lé toean Siti, lòn beuneubri hilang njawa
 Ka djiloeempat pò samlakòë, tròih sampòë oe^ˈba^ˈ sèèdara
 'òh neu^ˈeu lé datō^ˈ Oebòë, gala^ˈ hansòë kana radja
 2670. Han tjit na djan moemat djaròë, banpeuët sagòë le that Tjina
 Neumeukeumaìh djoedò poetròë, neumeuhòn dròë ba^ˈ Rabana
 Ja ilahi wa ja Rabi, lòn bè^ˈ keudji 'ajéb nama
 Beureukat siah doemna wali, beureukat nabi sòjdi anbia
 Radja Lila Doe beureukat abi, beureukat oemi Lila Geunta
 Beureukat Adam datō^ˈ nini, lòn neubri beurani teuga
 Neubri keubaj bagòë Hamzah, njang meugah sahbat sòjdina
-
- 2651,2. in B : . . . , sang di la^ˈòt boenjòë taga
 2659. is in B over 2 regels verdeeld : . . . , ngòn dhòj beusòë asab lila en Hana lé deuìh
 ngòn dōnja njòë, . . .
 2666 en 2667. Hiervan staan in A de tweede versheften verwisseld, die ik herstellde naar
 elders.
 2667*. Leumah neu^ˈeu teuma doedòë, adoeën poetròë meugriët raja
 Aldus staat in A en C, B geeft nogmaals 2661. In D ontbreekt hij. De regel is
 een overbodige herhaling.
 2676-2680. komen alleen in A voor. In D staan twee andere^ˈ regels :
 Hamsòjkasa ajah Siti, Tjah Keubandi beureukat boenda
 Beu^ˈé^ˈ lòn tjang kaphé asèë, lòn neubri koeat anggèta

- Neubri goerangsang bagòë Ali, Pòteu neubri ban Aboe Baka
 Bagòë Oema neubri beurani, sahbat nabi doem samoea
 Ngòn beureukat peuët sahbat njan, beureukat djoendjongan nabi meulia
2680. Haj Toehankoe lôn meulakèë, beu^é sitrèë lôn prang Tjina
 Hana salah lôn pangoelèë, meunalèë dikeumeung hila
 Meuhòn doe^a ba^é Halarat, neu^aangkat ngòn djaròë doea
 Moekaneu rahòb deungòn djaròë, neupeudjò^é dròë ba^é Rabana
 Neumeukeumaïh neutjò^é alat, na seumangat djoegi tapa
 Hòka kah e kréh bajoe, peunoelang ntoe peusaka ba^é dja
 Katoelông kèë oelôn teungkoe, koemeung eumpoe kaphé Tjina
 E haj peudeuëng oelôn pangoelèë, kabantoe kèë oelôn radja
 Ba^é oeram toeah até jèë, ba^é oelèë pò djoegi tapa
 Ba^é oedjông pò mīnjeu^é panjèt, ba^é meusakét poebla bahja
2690. Lheuëh neukheun njan mata neupét, ladjoe neulét kaphé Tjina
 Neutadjò lé sama teungòh, han sòë toe'òh lé keukira
 Hana neuthèë seupòt beungòh, kaphé neupòh doea tiga
 Neutadjò rèt oelèë kawan, leupaïh djalan ka oe loea
 Nab ngòn likòt doem teureuban, sikhan kawan ka seureupa
 Adoeën poetròë pi han sakri, lòm beurani deungòn teuga
 Meutamah kréh datò^é Dja Ni, 'òh tròih akhi radja moeda
 Ka neubeudòih datò^é Moelè^é, neureuté^é ngòn peudeuëng raja
 Ateuëh Tjina ladjoe neu^é, tō^é Dja Sapé^é tō^é Peureuba
 Seu^éoe asòë datò^é Ganti, tō^é Djali neupét ngòn mata
2700. Sireutòih dròë oereuëng moeprang ,sabé toengang doem sèèdara
 La^én ra^éjat doem sibarang, béntara blang ka djigoeda
 Njan sireutòih oereuëng moeprang, bangòn njeum sang roentòh dōnja
 Neulét ladjoe kaphé badjang, paroej sibang that angkara
 Tjina reubah hana reunggang, bangòn sang² tiwaïh gaza
 Djoedò poetròë boengòng keumang, that goerangsang ngòn sèèdara
 Neulét ladjoe aneu^é djalang, kaphé neutjang doea tiga
 Darah ilé ban ië koebang, tangkoera^é sang broeë^é lam raga
 Teukeudiròlah Pò geutanjòë, ka djibòih dròë kaphé Tjina
 Djitakòt keu djoedò poetròë, sireutòih dròë that peukasa

2680. lôn prang Tjina — in D: lôn poepahna

2686. eumpoe (A en D); oendò (B en C).

2690. lé keukira (A, B en C); tat ngòn hinga (in D).

2699'. Extra in D: Taré^é that tjang hana sakri, tō^é Dja Sani neupét mata

Bandoem soenggòh that goerangsang, paroej sibang sireutòih ka

2702,2. in B:....., hana reunggang siklab mata; in D:....., soe geudoebang sang rapana

2710. Dalam la^ot doem djitiē^e dròē, djiseudòē lé eungkōt raja
Mangat até jèē ngòn paròē, djipadjōh tròē oereuēng Tjina
Njang di darat han lé sidròē, ladoem trōih wòē dalam béhtra
Njang silamat hana palòē, la^en doem wòē nanggròē baka
Ngòn meutoeah toean poetròē, han lé sidròē tinggaj Tjina
Njang han maté habéh djiwòē, djikheun dròē ba^e radja Tjina
Dèelat ampōn meuribèē katòē, tinggaj sinòē pò Meukoeta
Kamòē la^en han lé sinòē, tinggaj binòēmeu di Tjina
Taré^e sa^oh bangkét neuwòē, di kamòē ka lajeuē béhtra
Bè^e toeankoe neudòng sinòē, sireutōih dròē pahlawan raja
2720. Djitjò^e teuma lé ngòn sa^oh, djipeukoekōh lajeuē béhtra
Ra^ejat djiwòē até soenggōh, radja biōh meuseurapa
Sabab nabsoedji han é^e trōih, saré riōh sira boengka
Keudéh atédji tawadjoe, poetròē leusōh meugah haba
Djitjeumarōt hana teudōh, hingga trōih oe nanggròē Tjina
Ama ba^eadoe teudoeē^e kisah, njòē lōn peugah poetròē djròh roepa
Saré djiwòē Tjina soedah, tjoet indah teubiēt oe loea
Dja^e meuteumeung ngòn khalipah, ri meugah ban lheuēh lam tapa
Lòm djiriwang ra^ejat bahrōlah, 'òh lheuēh bitjah djilét lé Tjina
Ladoem maté ladoem patah, ba^e reubah neuploeēng lagòēna
2730. Maséng² wòē ba^e zaudjah, poetròē indah di miēng koela
Dalam koeta neudoeē^e dahtjah, han lé minah oe aseutana
Deungòn djoedō njang meutoeah, poedjòē Alah dalam koeta
Sinan neudoeē^e koeta pasi, ngòn soeami Lila Banggoena
-
2711. ontbreekt in B. De tweede vershelft luidt in C en D : . . . , keu poetròē djilakèē doe^ea
2712. in D : Njang di darat asèē padjōh, njang oedéb rōh oe teungòh rimba
2713, 2. in B : . . . , habéh djiwòē ban sineuna ; in C : — ladoem djiwòē ba^e keukaj baka;
in D : trōih djiwòē koejoe lam béhtra
2717,2. in D : . . . , hana binòē di gòb hila. Extra dan 8 regels :
Di gata harò^e that keu poetròē, tinggaj sinòē bè^e tagisa
Mangat é^e tròē peunòh reuha^e, kamòē midja^e djeundè gisa
Di gata peuē sakét até, kamòē maté hilang njawa
Tinggaj aneu^e deungòn binòē, di nanggròē han sòē peulahra
Di toeankoe peuē na sōhsah, boeta siblah di kamòē mata
Di toeankoe peuē sakét toebōh, na kamòē blōh patjang djoenga
Toeankoe bah tinggaj sinòē, doemna kamòē midja^e gisa
Njang di gata doeē^e ta^eiēm dròē, kamòē roegòē patah ngòn pha
2718. luidt in B : Taré^e sa^oh linggang talòē, doem sinaròē ka djigoeda en in D : Taré^e
sa^oh ra^ejat dja^e wòē, le that njang mòē dalam béhtra
2719'. Extra in D : Kapaj djipòh gata djipriē^e, lòm djitiē^e keu eumpeuēn boeja
2723,2. meugah haba (A) ; meugah roepa (C) ; that djihawa (B).
2728. 'òh voor lheuēh is ingevoegd naar elders.

- Beuët koeroe^{an} hana khali, poedjòë Rabi Toehan asa
 Keu makanan neutôt roeti, poetròë ti doea ngòn radja
 'òh djan neuboeët meuntròë kali, keunan ili oe koeala
 Njan oe mideuën han lé neuwòë, teutab poetròë di koeala
 Keunan teuka wazi meuntròë, oereuëng nanggròë dèëlat radja
 Koeta teugòh hana sakri, binèh pasi miëng koeala
2740. Teudoeë^c sinan toean Siti, ngòn doeli meusoeka²
 Roekoe' soedjoet hana khali, poedjòë Rabi nantiasa
 Hana ingat peutang pagi, poetròë ahli dalam takwa
 Soentò^c oeròë soentò^c malam, até deundam keu Rabana
 Peuneudjeuët Alah bandoem karam, njang neupham Alah ta'ala
 Dawò^c lalòë ba^c neukaloeët, dawò^c tjoehoet barang masa
 Hana sapeuë neumeukeusoet, malingkan ma^cboet Wahédòjkaha
 Njankeu poetròë njang salèh that, ngòn dèëlat Lila Banggoena
 Oeròë malam lam ibadat, hana ingat njan keu dōnja
 Hana sapeuë neumeuhadjat, toebòh djasat neuniët pahna
2750. Njang na leumah Alah ahat, la^cén samat pahna dōnja
 Boe neupadjòh meunama tan, deuë^cneu pi han grah pi hana
 Dawò^c lalòë ba^c pandangan, leumah Toehan sidròë asa
 Bahlé doemnan njang haba njan, poetròë sinan di koeala
 Ama ba'adoe lawét lawan, lōn koerangan la^cén tjalitra
 Teutab sinan toean poetròë, ka trōih djiwòë radja Tjina
 Dalam atédji that seungkòë, boengòng oeròë hana djiba
 Deungòn malèë hana sakri, 'ajéb keudji gòb peuhaba
 Sabab hana toean Siti, han djitoecri até roegha
 Djidoeë^c salah djidòng salah, até sōhsah radja Tjina
2760. Han djitoecri mita ilah, njeum aroeahdji keuloea
 Sinòë djidoeë^c keudéh até, radja kaphé sōhsah raja
 Wa^ctèë dji^céh djimeuloempòë, sadjan poetròë njeum di mata
 Na njeum poetròë dji^ceu bè^c tjré, njeum djipò lé lòm djiteuka
 Djibri soerat teuma doedòë, njankeu addòë si^ciboe bapa
 Njankeu radja Eumpiëng Beusòë, soerat djeunòë djijoeë bawa
 Trōih lé si^cat djimè soerat, oereuëng euntat baga^{ih} raja
 Dalam soerat haba sipatah, djijoeë meulangkah sikoetika
 Eumpiëng Beusòë lé beurangkat, oeba^c dèëlat radja Tjina
 'òh trōih keunan Eumpiëng Beusòë, moemat djaròë deungòn radja

2748. Oeròë en malam, die omgewisseld stonden, herstellde ik naar elders.

2749. Eveneens zijn hana en sapeuë op de juiste plaats hersteld.

2758. Atékoe (in A), is hersteld tot até naar elders.

2762. komt alleen in A voor, evenals regel 2767.

2770. Radja Tjina lé hareutòë, leungò kamòë haj adé'eunda
 Njanpat gampōng deungòn nanggròë, oelōnteu njòë hoekōm gata
 Gaséh gata wahé addè, lōn toeëng poetròë indah roepa
 Njan lōm koeta deungòn mideuën, takradjeuën oelé gata
 Gata reunòng ngòn tjòt boeleuën, tangiëng adoeën haj sèédara
 Poetròë Goemba⁶ Meuih lōn meuhadjat, indah sangat lōn ngò roepa
 Gaséh adé⁶ keu lōn beuthat, han trōih lōn mat boengòng djeumpa
 Padoem 'ajéb lōn ngòn malèë, han lōn teumèë poetròë moeda
 Gaséh adé⁶ djeundè keu kèë, boengòng koemèë ta⁶ōseuha
 Séb haj adé⁶ di lōn poetròë, bahlé nanggròë hoekōm gata
2780. Seu⁶òt radja Eumpiëng Beusòë, tangò kamòë pò Meukoeta
 Kréh seumpeuna lhat di kiri, boebōh tali dikarang intan
 Kalèë tida⁶ koedapat poetri, hareuëmlah nanggri tida⁶ koepoelang
 Meung njò han é⁶ lōn toeëng poetròë, han lé nanggròë oelōnteu radja
 Damè 'édat Toehan Lati, Hoebaj Oezi patōng njang na
 Meung njò han é⁶ lōn toeëng Siti, si⁶aneu roeti han lōn rasa
-
- 2780 *. alleen in A 4 reg^e ls : Sipreuti ban pantōn Meulajoe, leungò toeankoe lōn peuhaba
 Djambōj eumas peumata poedi, djabat di kiri toetōbnja hilang
 Gala⁶ toeankoe heunda⁶keun poetri, boesoe di kiri panah di kanan
 Teuma lōm seu⁶òt radja di babah, djimeusoempah radja tjilaka
 In C staan 7 andere :
 Pakri toeankoe ba⁶ lōn neujoëë, hantòm lōn eu prang njang raja
 Hantòm njang ka lōn pangkaj prang, lōn djeumeurang la⁶òt raja
 Bitpi meunan toeankoe ampōn, bah lōn seu⁶ōn ban kheun gata
 Keureuna gata adoeën si⁶iboe, patòt toeankoe lōn òseuha
 Neukrah ra⁶jat doem djeuëb nanggròë, neujoëë trén keundè ban sineuna
 Neujoëë djiba banténg goerab, peudjadjab ngòn Tjakra Dōnja
 Ba⁶ siseun njòë bah lōn moeprang, lōn toeëng bintang nanggròë raja
- 2781 en 2782. volgen direct in A, ontbreken in C, komen in B en D eerst na 2785 voor
 (zie noot daar).
2785. komt alleen in A en C voor.
- 2785'. Hier volgen in B en D de regels 1781 en 1782 van den tekst, iets gewijzigd is 1782.
 De tweede helft ervan luidt in B : . . . , ië dan nasi tida⁶ koemakan. Extra volgt
 daarna in B :
 Meung njò han é⁶ lōn toeëng Siti, hareuëm nanggri han lōn gisa
 Vervolgens geven B en D : Bòh mamplam (boebōh pineung) di (teungòh) laman,
 djimakan oelé dagang njang laloe
 Kalèë beutoeah tangan (djarikoe) kanan, badankoe (toeankoe) tida⁶ meundapat
 maloe
 Alleen in D volgt nog : Peudeuëng meutoempō⁶ intanlah karang, talòë seunang
 sawa⁶ di bahō
 Djakalèë toeah akan soeloetan, poetròë koetawan djoedō toeankoe
 In alle komt daarna regel 2786 voor.

neupentjakab

Dèelat ampōn neukrah ra^ˈjat, neupeukatjab kapaj béhtra
 Neujoë himpōn keunòë ra^ˈjat, djeunòë si^ˈat oelōn tapa
 Tapeu^ˈasé peuë han asé, toemba^ˈ beudé alat gaza
 Oelōn djeunòë heunda^ˈ kaloeët, oelōn toeëng boeët masa^ˈ tapa

2790. 'òh ka sampòë trōih meukeusoet, oelōn soedjoet pinta doe^ˈa

Lheuëh djikheun njan Eumpiëng Beusòë, ladjoe djeunòë dalam tapa
 Dalam bilé^ˈ djidoë^ˈ sidròë, malam oeròë djimeudjaga
 Radja Tjina djikrah ra^ˈjat, 'òh njang neumat doe^ˈa radja
 Nanggròë Blati ngòn Bilajāt, djipeusapat nanggròë Malaka
 Djilakèë toelōng ba^ˈ oereuëng poetéh, djilakèë gaséh ba^ˈ Blanda
 Njang bië^ˈ kaphé djikrah habéh, kawōm Inggreh kawōm Diwa
 Radja Diwa kawōm Hindoe, djitrōn ladjoe oereuëng Banggala
 Tjina Makau Tjina Tjintjoe, barat timoe habéh teuka
 Bië^ˈ Kapitan ngòn Gōmpeuni, bië^ˈ Jahoedi Nasranija

2800. Lòm bië^ˈ Tjina oedjōng pasi, njang Beudawi soelét raja

Radja djitrōn oeròë malam, sitjoepa^ˈ djra itam meung peutoea
 Njang la^ˈén doem han é^ˈ waham, han é^ˈ tapham meung latjeuka
 Ra^ˈjat pi trōih alat tjakab, banténg goerab kapaj béhtra
 Bhōt sikoena ngòn peudjadjab, habéh langkab balatantra
 Bandoem ra^ˈjat djipiōh dròë, Eumpiëng Beusòë gòh trōih tapa
 Hingga soedah peuët plōh oeròë, jōhnjan sampòë ban djipinta
 Dji^ˈaphaj éleumèë sihé, ta^ˈlō^ˈ djén kaphé peuët seureuta
 Radja djén peuët keunan halé, djeunòë asé ban djipinta
 Djiteubiët lé teuma jōhnjan, tanjōng padan ba^ˈ radja Tjina

2810. Padjan djadèh peulajaran, lōntoean ka sampòë tapa

Radja Tjina seu^ˈōt meunòë, haj adòë ban nabsoe gata
 Adat meunan toekoe dròë, neudjō^ˈ keunòë eumpiëng meulila
 Jōhnjan djimoeë^ˈ Eumpiëng Beusòë, soeara gigòë ban noegara
 Djiteubiët menté meugoemòë^ˈ, tam toem boenjòë goerōh teuka
 'òh lheuëh djimoeë^ˈ Eumpiëng Beusòë, seu^ˈoe asòë hana njang sa

2790 en 2791. zijn in A weggevallen, hoewel onmisbaar voor den samenhang; ik herstelde hen naar B, C en D.

2793. neumat doe^ˈa radja (A); neumat doe (dròë) dji radja (C en D); teumpat ajahdji radja (B)

2797. luidt in D: Radja heunda^ˈ pat sidadoe, Meulajoe ngòn Singapoera

2800. is in den tekst ingevoegd naar C (en D). De regel ontbreekt in A, in B vindt men een spoor ervan (in 2799 slot staat: soelét raja)

2813-2814. noegara (A en D); glanteuë raja (B en C). Boenjòë goerōh teuka is in 2834 ingevuld volgens de lezing van C en D. A geeft foutief: gigòë sang glanteuë. De zin ontbreekt in B geheel.

2815.2. luist in B:..., soeara adòë han ngòn peusa

*Peulajat**lasenka.**men^ˈ*

badjening
 Badan raja that seureulòë, lam dōnja njòë hana padra
 Ta^eu di nab ban peuleuntōng, tangiēng di roeēng meusiréb boeja
 Djiteubiēt lòm kaphé hadjang, deungòn oerang ^{baru} tantra doemna
 Djitōt sigra beudé noebat, tanda brangkat radja Tjina

2820. Oe la^eōt djiteubiēt leugat, deungòn ra^ejat é^e lam béhtra
 Deungòn radja Eumpiēng Beusòë, la^eén meuntròë ngòn béntara
 Djimeung dja^e toeēng toean poetròë, seu^eoe asòë radja Tjina
 Djiwéng sa^eōh peuhah lajeuë, angèn pi kheue reumbang pa^esa
 Djipōt angèn seupoej², mangat diroej hana tara
 Beungòn djitrōn barat la^eōt, 'òh seupōt djitrōn oetara
 Kapaj béhtra peunòh la^eōt, tihang seupōt doem ba^e nangla
 Djipōt angèn toemba^e koerōng, kapaj djamprōng meusé goeda
 Hingga sampòë binèh oedjōng, leumah gampōng poetròë moeda
 Leumah koeta binèh pasi, teupat Siti doe^e takwa
2830. Njang la^eén doem meuriti², teupat wazi ngòn béntara
 Kapaj pi rab keunan barōh, djilhòm sa^eōh di miēng koeala
 Teutab sinan djimoepiōh, poetéh leusōh kalòn roepa
 Leumah dji^eu oelé poetròë, la^eōt me^easòë peunòh béhtra
 Neupeugah lé ba^e djoedō dròë, samlakòë Lila Banggoena
 Dèelat ampōn Meukoeta nanggròë, lòm keunòë djiteuka Tjina
 Peuë toeankoe lòm neu^eiēm dròë, djitoeēng lōn njòë pò Meukoeta
 'òh ban neungiēng njan oe la^eōt, teukeudjōt Lila Banggoena
 Kapaj béhtra banténg ngòn bhōt, neu^eu seupōt koeangkang Tjina
 Neubōh oebāt beudé di sagòë, toenam di djaròë neulhiēt sigra
2840. Ka neutōt boem soedji tanggòë, djitrōn meuntròë ngòn béntara
 Sikoereuēng plōh sikoereuēng dròë, adoeēn poetròë ngò soeara
 Jōhnjan neutrōn datō^e Dja Ni, tō^e Dja Sani tō^e Peureuba
 Salèh poeboeēt adé^e Siti, neu^eili oe miēng koeala
 Doea blaīh kroeeēng banda peukan, djitrōn keunan oe^eba^e radja
 Trōīh lé keunan oe^eba^e poetròë, beu^eōt djaròë dèelat radja
 Ka dji^eangkat doea djaròë, ampōn kamòë pò Meukoeta
 Peuë boe hadjat radja nanggròë, neupanggé kamòë doem sèedara

2817. Peuleuntōng (A); B patōng; C en D Peunoentōng

2818'. Extra in D: 'òh djidòng na tamsé bintéh, ba^e dji^eéh na tamsé koeta
 Njandoem raja kaphé paléh, meung bòh beutéh siplōh dròë wa
 Tangiēng idōng na ban leusōng, bòh poenggōng na boebé raga

2819-2822. ontbreken in B.

2831. lhòm is aangevuld uit B, C en D.

2843'. Extra in D: Salèh ka trōīh kaphé tjēetan, djitjō^e intan poetròë moeda

2847. ontbreekt in C en D, in B vindt men hier drie andere regels:

Ampōn toeankoe meuribèë katòë, neupanggé kamòë peuë keureudja

- Lila Banggoena peugah hareutdë, tangò kamdë haj sèédara
 Sikoereuëng plòh sikoereuëng dròë, adoeën lòn njòë ban sineuna
2850. Wahé teungkoe peuë na piké, datang kaphé radja Tjina
 Djiheunda^a toeëng boengòng padé, malèë sabé lòn ngòn gata
 Di lòn djoedò di gata addë, pakri djeundë djitoeëng lé Tjina
 Teuma seu^{ot} dat^o Oebdë, ngòn addë dat^o Dja Soeka
 Dèelat ampòn Meukoeta nanggrdë, Toehan sidrè njang peulahra
 Beutalawan Tjina kaphé, adat maté boeëttau beuna
 Hana salah niba^a Toehan, djimeung tawan djoedò gata
 Meung ka maté sikeulian, poetròë intan bahlé djiba
 Keumañh pakat bandoem meunan, koeta simban geuprèh Tjina
 Koeta sireutdëh ba^a bilangan, njang that simban koeta koeala
- 2860 Njang la^{én} doem saban², hana lawan ngòn tapeusa
 Dalam koeta bandoem iëm dròë, meung geuprèh tòë lawan teuka
 Lawét lawan teuma doeddë, Eumpiëng Beusdë kheun bitjara
 Dèelat ampòn Meukoeta nanggrdë, lòn djeundë masa^a lam tapa
 Meung ka trdëh hat reumbang oerdë, mèë tagra^a dròë oe koeala
 Taprang koeta tatoëng poetròë, meung ka sampdë njang lòn pinta
 Eumpiëng Beusdë ka djitoeëng boeët, that moepd² radja Tjina
 Djijoeë teungdòh njang di la^{ot}, poetròë toelòt djijoeë mita
 Wahé kawòm oelèëbalang, beudòh taprang Lila Banggoena
 Tatoëng poetròë keundë reudjang, atélòn sang poengdò gila
2870. Kapoebeudé koeta beusdë, kateungdòh dròë oe koeala
 Katjò^a reudjang toean poetròë, lòn heunda^a wòë nanggrdë Tjina
 'òh djileungdò narit meunan, beungdè han ban doemdji rata
 Djipoebeudé koeta jòhnjan, djitòt meuriam ngòn ramtaga
 lkoe loetdng ka djipasdë, djilhiët djeundë boem njang raja
 Djitoemba^a ba^a koeta beusdë, ta^{eu} phang phòë pageuë koeta
 Koeta reuldòh keundng beudé, bòh meurandé ngòn bòh lila
 Ladjoe dji^é keunan kaphé, tòë rab hampé miëng koeala
 Djipoebeudé hana teudòh, bòh dji pi trdëh dalam koeta
 Ngòn soeara meugeuroepòh, le that roentdòh koeta Mara

Siri koeala njang tan wasé, tòh siri glé hana siwa

Siri moesdòh njang prang keundë, peugah djeundë pò Meukoeta

2848. in A ontbrekend, is aangevuld naar elders.

2856'. Extra in D : Meung gòh lòm pahna koelawan sabé, meung gòh lòm tjré toebdòh njawa

2866,2. in D : . . . , djikaloeët masa^a lam tapa. 2866,2 tekst is in D 't begin van een nieuwen regel, die eindigt : . . . , djitjeumaròt han ban poebla

2867'. Extra in D : Ngòn djimeusoe that meudhòt², jò ngòn atòt meusé geumpa

2880. Djitôt beudé bòh djilanta^c, koeta pipa^c seun lhèè deupa
 Kapaj ladjoe keunan djisa^c, leupéh pira^c leupéh teumaga
 Djitôt beudé njan siseun², bangòn toepheuën badé raja
 Ka teukeudjôt poetròè boeleuën, meuhōj adoeën bandoem djaga
 Poetròè talèh ngòn djra itam, oebat di dalam leubèh goentja
 Sinòè meutoem keudéh meutam, kapaj karam koeangkang Tjina
 Poetròè tōt lòm sampōh ranté, kapaj padèè Tjina Malaka
 Dagang Roempòng soe meu'èè'èè, ampeuëng djamèè radja Tjina
 Lòm neutôt boem panjang toedjōh, le that roentōh kapaj béhtra
 Makén dji^cé^c keunan moesōh, makén soenggōh djiprang koeta
2890. Ka neutôt lòm Paja Ité^c, poetròè tjanté^c oetōih meudjra
 Tjina ladjoe keunan dji^cé^c, kapaj moebalé^c seun² doea
 Bitpi doemnan hana djithèè, kapaj padèè seun² tiga
 Poetròè neulhiët lòm Dagang Roempòng, kapaj keunòng eumpat lima
 Makén dji^cé^c lòm meudeungòng, seun² limòng karam béhtra
 Di la^cōt pi dji^cé^c ladjoe, Tjina Tjintjoe Tjina Malaka
 Tjina Makau han é^c ta^ceu, djigatjoeè oe miëng koeala
 Di darat pi hana piōh, beudé djitjōh seun sila^csa
 Bangòn toepheuën tangò riōh, seun² siplōh karam béhtra
 Soeara meuriam tangò 'am'oem, njang meugroem² han é^c takira
2900. Dalam la^cōt ta^ceu tjham tjhoem, keutam keutoem 'ōh keunòng béhtra
 Meusoe beudé sit meugroem², njang meutoem taleungò hana.
 Niba^c njang ka that njòè seu^coeëm, meugroem² njeum reulōih dōnja
 Sang meugō² sang meugōb², sangka geujōb sangkakala
 Bòh meuriam tangò bab bōb, kapaj djilōb lam ië raja
 Mangat até jèè ngòn paròè, keu poetròè djilakèè doe^ca
 Proeëtdji raja ta^ceu tròè², djiseudbèe bangké lém Tjina
 Paròè njang lipéh ka djeuët boelat, sabab arat proeëtdji raja
 Kaphé maté sōbeuhan alah, ië la^cōt mirah doem keusoemba
 Makén ladjoe lòm djigagah, hana goendah sitjilaka
2910. Lham sireutōih trōih siribèè, kaphé asèè le han tara
 Njang ka maté hana djithèè, meu'èè'èè la^cén djiteuka
 Jōhnjan geuprang that meuhaja^c, leubèh goendja^c niba^c njang ka
 Kapaj ladjoe keunan djisa^c, poetròè toemba^c oetōih raja
 Oebat neubōh bòh neulanta^c, poetròè likò^c ateuëh koeta
 Neupeulheuëh ngòn ò^c ka meuhaja^c, meusé meura^c ngòn tjémpala

2888'. Extra in C: Njan samata hana teudōh, di djih soenggōh djiprang lantja

2899-2900. in A samengesmolten, zijn hersteld naar C (en D). B geeft ongeveer dezelfde versregels.

- Ka meuhambō ngòn goemba^ε meuih, neudòng di^εateuēh koeta Mara
 Intan poeddōe ta^εeu peungeuih, ta^εeu deuīh manē^ε moetia
 'òh meukeutoem neubōt gaki, ban geudidi meuih lam anōē *keudidi*
 Meugah oetōih Meureundam Diwi, han é^ε sabé ngòn sinja^ε njōē
 2920. Poetrōē tjō^ε lhèē neulhòm toedjōh, ka neupeurōh lagèē boenōē
 Neubōh oebāt neulhiēt beudé, le that reulé kapaj sinarōē
 Djitiē^ε alèh leuntah leuntō, meui^ε meuhambō intan ngòn poeddōe
 Sangat bidja^ε deungòn bhe, dara barō moeprang keudrōē
 'òh djitoemba^ε hana piké, sit keunòng lé meusé boenōē
 Le that kapaj njang hana lé, trōih that sabé la^εén sinarōē
 Poetrōē nari ngòn djilinggang, tjahja soebang na doem oerōē
 Neupeulheuēh ngòn ò^ε teugeureubang, manē^ε njeum sang poetōih talōē
 Beudé raja poetrōē tatang, neupeureumbang ba^ε keumoedōē
 Sinōē meutoem keudéh meutam, le that karam niba^ε boenōē
 2930. Makén ladjoe dji^εé^ε tjoeram, han meung hiram kaphé pindōē
 Poetrōē baréh sabé inòng, tjoet boengòng that teupāt djarōē
 Poetrōē lhòm lhèē neubōh limòng, agam inòng teukab djarōē
 Sōē njang kalòn doem teutjeungòng, bitpi inòng sang oereuēng lakōē
 Tangò bangòn sang geudidi, poetrōē ahli bidja^ε hansōē
 Sōē njang kalòn tahe hireuēn, tasangka kòn oereuēng binōē
 Bitpi oetōih Meureundam Diwi, siplōh bahgi leubèh sinja^ε njōē
 Leubèh tjangkla^ε, pò nja^ε Siti, njan éseutiri radja nanggrōē
 Oetōihdji that tōemba^ε beudé, le that han lé kapaj beusōē
 Ladoem jōhnjan that teumakōt, djisoerōt han leumah nanggrōē
 2940. 'òh djikalòn ka meusoerōt, that moepōt² radja pindōē
 Djijoeē tandja^ε lòm di likōt, béntjalang bhōt kapaj sinarōē
 Kapaj dji^εé^ε meukalōt², trōih di likōt le that doedōē

- 2918,2. luidt in B : . . . , poetrōē nari langkah tiga ; in C . . . , poetrōē ahli ta^εeu meudja ;
 in D . . . , poetrōē Siti sabé moeda
 Te beginnen bij dit vers (2819) verwisselt A het eindrijm — a' voor — òē, terwijl
 het in de andere H.S. gehandhaafd blijft. De hierdoor ontstaande verschillen zal
 ik meestal niet vermelden.
- 2922,2. luidt elders : . . . , oedjōng bahō — meukipaīh Tjina (B) — sang meugisa (C en D).
2931. luidt elders : Poetrōē baréh beudé sòng mòng, — ka keunòng lé kapaj Tjina — (B)
 — kapaj keunòng doea tiga (C). D is ± gelijk A, de tweede helft luidt echter : . . .
 langkah limòng langkah tiga
- 2935 seq. Tengevolge van 't rijm op — òē zijn in A al deze verzen vervormd. Elders luidt
 regel 2935 : Sōē njang kalòn teukab bibi, djimeunari ban — leuē^ε tjindra (B en C),
 — tjémpala (D).
2939. that teumakōt (A) ; elders : geunta até ; 2de helft : — djisoerōt lé oe la^εōt raja
2942. In B en C : Kapaj dji^εé^ε lòm moepeudōē, leubèh ba^ε (niba^ε) barōē lòm djiganda

- Hana piōh di pò nja^c ti, tan beuheunti beudé neupasòë
 Njang di la^cōt pi djikarat, djiloempat djimeung tjò^c poetròë
 Djipoebeudé njan oe darat, habéh loekat pageuë beusòë
 Di poetròë pi hana piōh, teubiët reu^cōh meuteutalòë
 Ta^ceu ili ban oedjeuën tōh, poetròë soenggōh bantoe lakòë
 Hingga trōih ba^c oeròë peuët plōh, hana piōh meung si^coeròë
 Djibeudōih lé kaphé meureuka, ka trōih tapa Eumpiëng Beusòë
2950. Djipeurab lé teuma sigra, oe ba^c radja beu^cōt djaròë
 Dèelat ampōn pò Meukoeta, beudōih gaza peu^casé dròë
 Djeunòë dèelat pakri meuras, tapōh radja tatoeëng poetròë
 Meukeusoet trōih ba^c lōn kira, djròh koetika wa^ctèë djeunòë
 Radja Tjina kheun lé sigra, oe ba^c radja Eumpiëng Beusòë
 Gaséh adé^c e djeunoelang, nanggròë taprang tatoeëng poetròë
 Tatoeëng poetròë tabri keu lōn, han sòë djamprōng wahé adòë
 Gaséh adé^c djeunòë keu lōn, oelōn seu^cōn doea djaròë
 Djeunòë adé^c tatoeëng bintang, na tariwang njan oe nanggròë
 Bè^c lé adé^c sinòë bō^cbang, tatjò^c reudjang boengòng oeròë
2960. Tatoeëng djoedō lakòë tatjang, meunan njang reumbang ba^c lōn sidròë
 Meunan adé^c djeunòë reumbang, bè^c lé bimbang sinòë lalòë
 Keudoea blét lōn djeumeurang, malèë lōn sang ba^c oereuëng nanggròë
 Eumpiëng Beusòë seu^cōt sigra, ngò Meukoeta narit kamòë
 Meung ka lōn dja^c han lōn riwang, barangri prang njang ka poeròë
 Oeteuën seuma^c lōn niët padang, goenòng manjang lōn niët nanggròë
 La^cōt apoej lōn djeumeurang, hantòm tjoet abang pi lōn wòë dròë
 Baranggari é^c doem lōn tjang, barangdoem toenggang pi djibōih dròë
 Radja² oelèëbalang, hantòm abang moemoepalòë
 Njòë pi han peuë peulintangan, beureukat Toehan patōng sinaròë
2970. Beureukat Toehan Hoebaj Oeza, beureukat beurahla njang di nanggròë
 Beudōih djeunòë wahé rakan, tatjò^c intan na tadj^c wòë
 Djibeudōih lé Tjina Tjintjoe, seureuta teungkoe la^cén sinaròë
 Ka djibeudōih kawōm Hindoe, meu^coe^coe radja Ingggròë

2950. Nogmaals djibeudōih (A) is vervangen door djipeurab (elders).

2952. in B: Djeunòë (dèelat) tatoeëng poetròë, taglét nanggròë ta^cé^c koeta

2956. wahé adòë (A), elders: meung kōn gata

2957,2. —, keu lōnteu abang ta^cōseuha (C). In B en D ± idem.

2961,2. elders: ..., bè^c lé wajang malèë hamba

2964'. B alleen heeft hier 't pantoen:

Goeda poetéh koebōh kakang, aneu^c goeda plang koepōh lawa.

Meung ka lōn dja^c pantang lōn riwang, meung gōh hilang njawa lam dada

(= ± 2964 B).

- Beudòih Tjina oedjōng pasi, ngòn sipa^{ci} meusòè goemòè
 Biē^c Kapitan ngòn Gōmpeuni, sadjan doeli radja pindòè
 Ka djibeudòih Tjina Makau, habéh meusahò doem sinaròè
 Kapaj raja meusé poelò, ta^{eu} krè krò kiam boenjòè
 Nasrani ngòn oereuēng poetéh, kawōm Inggréh la^{én} doem sòè
 Kawōm Djati ngòn Peuranséh, djigaséh keu radja pindòè
 2980. Ta^{eu} kapaj doem meuseupéh, lajeuē poetéh keunan djipeutòè
 Djipaloe gōng ngòn napiri, ladoem koetjapi ladoem koetjapòè
 Djroh that lagèè djipeu^é prang, tèng tòng tjanang kiam boenjòè
 Djikeutjho^c dab djipèh tamboe, meu^{oe} meuriam djeunòè
 Sang dji^{eu}tatat lintò barò, saléwala sang boenjòè
 Meugroem² 'òh djipèh geundrang, meugrang² geunta ba^c djaròè
 Meunan lagèè djipoephōn prang, tèng tòng tjanang ngòn koetjapòè
 Djibeudòih lé radja tjilaka, sigala tantra beudòih sinaròè
 Njangkeu radja that goerangsang, djih djimeunan Eumpiēng Beusòè
 La^{én} niba^c njan pi le tantra, biē^c Tjoelia koetòè²
 2990. Ka djipeurab oe koeala, pò djroh roepa kalòn djeunòè
 Neupeulheuēh lé beudé sigra, trōih ba^c bēhtra bòh djitanggòè
 Ladjoe dji^é keunan soenggōh, hana kirōh Eumpiēng Beusòè
 Poetròè tōt lòm sampōh ranté, kapaj padèè aneu^c bisòè
 Hana hirò kaphé tjilaka, dji^é landja keunan djipeutòè
 Poetròè tōt lòm beudé Sōngmōng, bēhtra keunòng hana peudòè
 Makén dji^é that meudeungōng, tjoet boengōng pi soenggōh hansòè
 Poetròè neulhiēt lòm Sipanjang toedjōh, karam siplōh bēhtra djeunòè
 Eumpiēng Beusòè dji^é soenggōh, hingga trōih ba^c koeta beusòè
 Djiteungōh lé njan oe darat, djiloempat ngòn radja Inggròè
 3000. La^{én} waréh doem ngòn sahbat, meusapat keunan sinaròè
 Ka djiteungōh le that kaphé, djihōj saré kiam boenjòè
 Tèng tòng tjanang tam toem beudé, bangòn meusé karam nanggròè
 Djihōj saré ngòn djisoera^c, djilanta^c ba^c koeta djeunòè
 Njeum² karam nanggròè meuhaja^c, le that pipa^c pageuē beusòè
 Seun lhèè ribèè beudé djibaréh, beungèh sidéh adoeēn poetròè
 Neureugam ngòn peudeuēng poetéh, teubiēt keudéh doem sinaròè
 Seureuta ngòn radja moeda, doem sèèdara adoeēn adòè
 Ka meuhadab bandoea piha^c, ladoem meuta^c ladoem meukilòè
 Maséng² meudjoemeulah, njang khalipah sabòh sagòè
 3010. Njang di ra^cjat maséng djeumeu^ah, njang meugah ngòn teuga hansòè

2994. in B en C :.... asèè, njan meung boelèè reubah (-dji sroej) hana ; in D.... asèè, meung sroej boelèè di djih hana

- Geuhōj saré soebra dōnja, oereuēng Tjina ngòn oereuēng nanggròè
 Soeara beudé boemòè geunta, dalam koeta toean poetròè
 Pinta doe^a ba^c Halarat, deungòn beureukat wali sinaròè
 Meuhimpōn doem oelèèbalang, geupadan prang sidéh sinòè
 Koereuēng sa sireutōih njan sèèdara, keu peutoea adoeēn poetròè
 Keunan ladjoe geumeu^{é²}, soera^c deumpé^c geunta boemòè
 Ka neutadjō datō^c Moelé^c, tō^c Dja Sapé^c beungèh hansòè
 Meuteumeung lé doea piha^c, djimeutòb-ta^c meusòè goemòè
 Djihōj saré ngòn djisoera^c, njeum meuhaja^c ngòn dōnja njòè
 3020. Djimoepòh² djimeuta^{c2}, maté roesa^c sinan sinòè
 Sōbeuhan alah prang meuhaja^c, djimeutlikò^c geunab oeròè *djimeutlikò^c*
 Djimeutòb² lambéng boelat, gèt that tjakab ta^ceu bagòè *leumbéng*
 Ngòn peudeuēng poétéh moebala^{c2}, djikatja^c tjō^cma di djaròè
 Ladoem keunòng di tangkoera^c, ka teukeupa^c sinan teupipòè
 Ka teupoerò^c teubiét hoena^c, ladoem laja^c poéntōng djaròè
 Ka djipeusa^c ngòn koeta dja^c, papeuēn paneu^c klahdji beusòè *panda^c*
 Djeurat meulila lambéng kapa^c, djipeusa^c keunan sinaròè *leumbéng*
 Keudéh keunòè han meurireuē^c, maté roesa^c na doem oenòè
 Njang oedéb djimoeprang sabé², njang maté sinan teupipòè
 3030. Riōh soera^c tam toem beudé, djihōj saré geumpa boemòè
 Bangòn reudō^c glab goelita, boemòè dōnja han leumah lé
 Djibeudōih dhōj hana tara, seureuta brat mata kilat moeblé
 Keudéh keunòè hana leukang, meutoenang prang geunab oeròè
 Djimeutòb² djimeuta^c-tjang, meukoemang ngòn radja lnggròè
 Hana sahò djitém reunggang, meugoetjōh prang salé 'alòè
 Rèt dèh bhe rèt nòè toengang, ba^c njeum sang² reulòih nanggròè
 Ladoem meulhò ladoem linggang, ladoem moeprang meusòè goemòè
 Ladoem maté njawòng hilang, ladoem mandang han ingat dròè
 Darah ilé ban iè koebang, ka mirah blang doem sinaròè
-
- 3013,2. in C en D: . . . , ban sikeulian (njang éseulam) beusidjahtra
 Extra dan in D: Kawōm kaphé tabri karam, mò^cdjizat djoendjōngan nabi kita
 Ngòn beureukat Makah Madinah, beureukat Ka^cbah makam meulia
 Kramat ntèè deungòn ajah, Toehan tamah njang sidjahtra
 Lheueh meulakèè toean poetròè, teuma djeunòè moeprang landja
 3022. in B (elders ± id): Djimeutòb² lambéng toemba^c, djimeuntja^c peudeuēng ngòn
 tjō^cma.
 3028. Han meurireuē^c (A, C en D); ka meulawò^c (B).
 3021. in B: Hana leumah takalòn lé, meusé² bangòn ka sindja
 3037. in B en C: Ladoem meuhoeē oe (di) klangkang, ladoem moeprang ngòn Blanda
 (Oelanda)
 in D: Ladoem djita^c di blakang, didalam blang meuhoeē hila

3040. Ladoem bingòng oelèè moemang, djibangkang ngòn tjō^cma beusòè
Doem pahlawan njang koeat², ka djiloempat hana bagòè
Djimeutòb² han tatoekri, tō^c Dja Ni pi bhe hansòè
Toenòng baròh timoe barat, djitòt noebat geunta boemòè
Boemòè dōnja njeum meutat that, sang kiamat tangò boenjòè
Soera^c deumpé^c bangòn bakat, riòh sangat geunab oeròè
Hana teudòh pi meung si^cat, njeum kiamat bangòn bagòè
Ban geulanteuè lòb lam la^còt, bangòn ribòt angèn tampòè
Éseulam kaphé kalang kalòt, boemòè seupòt padam oeròè
Sang meugò² sang meugòb², beudòih sagòb asab lila
3050. Ngòn soe beudé keutab keutòb, djimeugròb² sidéh sinòè
seupenit Seupòt seupat djibeudòih sagòb, leubab leubòb tjō^cma beusòè
Tjina peulheueh Paja Ité^c, bòh moebalé^c ateuèh boemòè
Jòhnjan keunòng datō^c Moelé^c, teungòh neu^cé^c ka moepalòè
Ta^ceu djimè lé bòh beudé, ka meugoelé keudéh keunòè
Meugisa bagòè sisowé, neubeudòih lé beungèh hansòè
Jòhnjan beungèh hana sakri, ban boebiri neutòng landja
Baranggasòè han neutoeri, neutadi ngòn tjō^cma beusòè
Lòm neutadjō datō^c Dja Ni, deungòn akhi njan adoeèn dròè
Neupòh Tjina oedjōng pasi, dan lagi la^cén sinaròè
3060. Neutadjō lòm datō^c Dja Ni, neukab bibi gantjéng gigòè
Neupét mata neukab bibi, doem boebiri poetòih talòè
Ta^ceu neugròb keunan landja, tjō^cma raja niba^c djaròè
Neuhapét sira meutangkéh, kaphé paléh ploeëng sinaròè
Ta^ceu neugròb pantaih habéh, Tjina teu^céh keudéh keunòè
Djareuëng sindè neugròb keudéh, ladoem teu^céh reubah keudròè
Ladoem keunòng ngòn boebajang, Tjina bō^cbang teuka gila
Lòm neutadjō tō^c Béntjalang, Tjina neutjang hana padòè
Sikoereuëng plòh sikoereuëng njan sèèdara, moeprang landja geunab oeròè
Bandoem keumaìh njan neumoebha, dalam la^csa ka djitiē^c dròè

3041'. Extra in D: Kaphé paléh doem teukeupa^c, tangkoera^c sang broeē^c lam raga
Soesoe piòh poetòih takoeē, meuhoeē² talòè tjeumara

3044. meutat that (A); meutat² in B; meutatat in C.

3049. heeft eindrijm, ook in A, op-a. De afschrijver, die dit heele gedeelte tot 't eindrijm
op -òè omzette, slaagde hierin niet steeds en liet b.v. regel 3056 en 3065 daarom weg.

3052. in D: Bòh beudé pò meusé oedjeuën, tròih oe mideuën ban² raga

3056. in A ontbrekend, is in den tekst ingevoegd naar de lezing van B.

3062. in C en D: Tjō^cma raja niba^c djaròè, peuët bha beusòè doea (limòng bha) meulila

3065. reubah keudròè (A); keunòng tjō^cma (B); diroej tjō^cma (C en D).

3066. in A ontbrekend, is ingevoegd volgens B. I. p.v. keunòng geven C en D wederom:
diroej

3070. Bandoem djiploeëng ka djigagah, meunjeum tiwañh aneu^c bisòè
 Meunjeum tiwañh kaphé bida, ka dji^cé^c bisa Eumpiëng Beusòè
 Dji^camaj ngòn èleumèè sihé, ta^clò^c djén kaphé keunan peuët dròè
 Èleumèè sihé njan hékeumat, apoej hoe that hana bagòè
 Habéh toetōng kajèè di glé, habéh reulé doem sinaròè
 Apoej that hoe meudjeureulah, éseulam reubah hana padòè
 Lila Banggoena njang meutoeah, ba^c Alah ka neumeuhòn dròè
 Jōhnjan neusiè sabòh hékeumat, oedjeuën pi that keunan sampòè
 Apoej pi lōn han djan si^cat, ngòn beureukat wali sinaròè
 Eumpiëng Beusòè sakét até, apoej han lé ka moepalòè
3080. Lòm dji^camaj èleumèè sihé, trōih djén kaphé keunan djeunòè
 Djiklò^c goenòng doem oebé², djimè lé ba^c djoedò poetròè
 Djikeumeung tië^c ateuëh oelèè, djikeumeung seubèè éseulam sinaròè
 Radja seudang jōhnjan neuthèè, doe^ca neulakèè neuleuëng djaròè
 Neubeuët hékeumat deungòn tjoekò, oelé djoedò toean poetròè
 Neupòh ngòn tjō^cma goenòng hantjō, teupoerò ka djeuët keu anòè
 Goenòng hantjō djeuët keu abèè, mò^cdjizat pangolèè nabi sinaròè
 Eumpiëng Beusòè sangat malèè, le èleumèè djoedò poetròè
 Han djitoekri mita ilah, hareuëmdjadah kaphé pindòè
 Aneu^c mata ta^ceu mirah, moeka djoeah aneu^c bisòè
3090. Djimeukeumañh sitjilaka, brat neum goentja tjō^cma di djaròè
 Djitjò^c peudeuëng njang that raja, sibha meulila doe^ca bha beusòè
 Djitadjō lé dalam kawan, beungèhdji bān rimoeëng pindòè
 Djipòh oereuëng doem teureuban, pahlawan bandoem djibòih dròè
 Habéh seungab djipòh oereuëng, kaphé badjeuëng teuga hansòè
 Teubiët oeta^c hantjō toleuëng, trōih meusreuëng ba^c djoedò poetròè
 Meuteumeung ngòn radja moeda, djibri sapa Eumpiëng Beusòè
 Asaleuëm 'alòèkōm radja moeda, lōn ka teuka wahé adòè
 Wa 'alòèkōm salèuëm dalém meutoeah, oedéh langkah oe^cba^c kamòè
 Peuë haj adòè tabri oepah, na lōn langkah keunan djeunòè
3100. Lōn bri dalém peuë njang moedah, ranoeb mirah oe meutalòè
 Meung tabri njan wahé radja, djeuheut nama gata doedòè
 Peuë tjit kaman djeunòè lōn bri, lōn tjō^c tjari ka tan ba^c dròè

3072-3073. Elders wordt niet gesproken van de vier djins. Men vindt daar slechts 3072, met als slot:...., apoej djeuët lé ka meunjala

3075. hana padòè (A); meuteutimpa (C en D).

3077. Neusiè (A en C); neubeuët (B); neulambōng (D).

3098. vanaf dit vers gaat ook D tot het eindrijm op -òè over.

3100,2. in B:...., adat han bah lōn bri toe^cba

3101,2. in B en C: adòè, han lōn toesòè nama gata (hana geutoesòè gata radja)

- Njang that hadjat haj adé^eeunda, djoedō gata toean poetrōē
 Meung njō hadjat nanggrōē silamat, euntat si^at wahé adōē
 Lōn kira bè^c panjang haba, lōn pōh gata lōn toeēng poetrōē
 Njan haj adōē tjoeba piké, meung bè^c reulé koeta nanggrōē
 Bè^c haj dalém tapeu^eingat, ri taré^c that gata sidrōē
 Djeundē lōn bri peuē njang hadjat, poetrōē djrōh that hana bagōē
 Njankeu poetrōē njang that linténg, djoedō andjéng boelēē sroej broej
3110. Njang bè^c dalém djoedō oelōn, adat apōn tjoetjō djarōē
 Kah meuhadjat njang djoedō kēē, koeprōh oelēē beukah doea
 Éntja Alah ngōn toelōng Toehan, koepeusimban peudeuēng di moeka
 'ōh ban djingō meunan haba, beungēh raja Eumpiēng Beusōē
 Djitadjō lé sigrā², that angkara aneu^c bisōē
 'ōh saré rab keunan sigrā, Lila Banggoena neukadji seudōē
 Djipōh pi that njeum teusoengko, meue^c meuhambō tjō^cma beusōē
 Djibalaīh lé boengōng kandō, reubah teusoengko Eumpiēng Beusōē
 Djimeuta² leukab leukoeb, han sahō lōt keudéh keundē
 Hana sidrōē pi na loeka, keubaj raja bandoea drōē
3120. Djimeugrōb² boemōē geunta, that angkara djoedō poetrōē
 Teudōh tjō^cma ngōn geudoebang, mantōng timang keudéh keundē
 Ra^cjat la^cén teungōh bō^cbang, maséng moeprang lalōē keudrōē
 Maséng² meugriēt raja, Lila Banggoena ngōn Eumpiēng Beusōē
 Bandoea drōē hana piōh, hana teudōh djimeu^ceumpōē
 Bandoea drōē keubaj soenggōh, han djipadjōh oelé beusōē
 Geutiē^c peudeuēng geumeutjō^c kréh, sinōē sidéh meusōē goemōē
 Geumeutōb² geumeu^ciréh, pajah habéh bandoea drōē
 Eumpiēng Beusōē djibōt tjō^cma, Lila Banggoena djimeung seudōē
- 3104-3113. In D is dit gedeelte zeer langdradig uitgesponnen. De inhoud komt echter op 't zelfde neer (33 regels). Bij regel 3113 stemt D weer ± overeen met de andere H.S.
- 3106'. Extra in B: 'ōh neuleungō narit singké, ka beungēh lé radja moeda
3108. hana bagōē (A); kiweuē roesa (B en C).
3110. in B en C: Meung njō (Njang bè^c) dalém djoedō kamōē, tasrah djarōē dilēē gata Hierop laat C ± de lezing van A volgen ten overvloede.
- 3111 en 3112. ontbreken in C (evenals in B en D). Extra echter in C:
 Meung kōn katōb deungōn tanōh, panē proemōh lōn bri keu gata
 Meung ka tatōb ngōn tanōh dja^c, peuē njang gala^c takeureudja
 Adat meunan ka talakēē, djéhpāt asēē dja^c lé taba
- 3113'. Extra in D: Meutōtō bibi meuhaja^c badan, gigōēdji ban glanteuē tjōt oerōē.
- 3115'. Extra in D: Djikeudoedoe djigrōb landja, ateuēh radja ka djipeutōē
3116. teusoengko (A en D); teukoekoe (B en C).
3122. Van maséng² in A is één maal maséng vervangen door: moeprang (B en C) terwille van 't rijm.
3124. in D: Bandoea drōē sit keubaj that, hana tōm lōt geumeu^cingkhōē

- Meunjeum tiwañh radja moeda, ba^c Rabana neumeuhòn dròè
3130. Haj Toehankoe lòn neutoelōng, beu^cé^c lòn djamprōng ba^c bahja njòè
 Tan pat la^cén lòn meulakèè, beureukat pangoelèè doem sinaròè
 Lheuëh meulakèè niba^c Toehan, djipò jōhnjan radja nanggròè
 Eumpiëng Beusòè seutèt sadjan, dalam awan meusòè goemòè
 Djipò meujoeb djipò manjang, meutang koemang bandoea dròè
 Djimeutòb (2) djimeutjang (2), meukoemang (2) hana bagòè
 Bangòn siwah radja seudang, ban leulajang poetōih talòè
 Si^cat meujoeb si^cat manjang, gala^c tapandang leumah keunòè
 Oemoe lhèè oeròè meunan sabé, lòm djitrōn lé njan oe boemòè
 Ra^cjat la^cén han peuë piké, moeprang ngòn kaphé geunab oeròè
3140. Adoeën poetròè njang that soenggōh, sikoereuëng plōh sikoereuëng dròè
 Sit meurōn (2) hana tara, dalam rimba keudéh keunòè
 Eumpiëng Beusòè pi han teudōh, bangòn goerōh tjō^cma beusòè
 Hana si^cat pi neupiōh, njeum (2) roentōh ngòn dōnja njòè
 Hankeu é^c lé djimat sita, ka bandoea keu^còt djaròè
 Geutié^c peudeuëng ka bandoea, meudròb moewa sidéh sinòè
 Djimeulhò sinan bandoea, Lila Banggoena ngòn Eumpiëng Beusòè
 Eumpiëng Beusòè njang phōn tadjō, ateuëh djoedō toean poetròè
 Ka djiseumpòm boengòng kandō, jōhnjan tahe pò samlakòè
 Trōih 'òh ki^ciëng dalam boemòè, djoedō poetròè beudōih sigra
3150. Djitadjō lé radja moeda, djidròb djiwa Eumpiëng Beusòè
 Ka neusinthòb kaphé asèè, trōih 'òh takoeë dalam boemòè
 Ka neutjō^c lé tjō^cma sigra, kaphé tjilaka neumeung seudòè
 Ka djiteungòh kaphé tjilaka, bagañ han sa Eumpiëng Beusòè
 Lòm djitadjō kaphé soeang, radja seudang djidròb djeunòè
 Djihapét lé aneu^c djalang, boengòng keumang djara^c di sinòè
 Ka djiglawa deungòn soenggōh, djsròm djeu^cōh dja^c si^coeròè
 'òhnan djara^c djsròm radja, riwang sigra djoedō poetròè
 'òh trōih djidròb kaphé tjilaka, djigeulawa trōih lhèè oeròè
 Neugeulawa kaphé asèè, patah kajèè doem sinaròè
3160. Ka meu^cantō^c aneu^c tjilaka, dalam rimba kiam boenjòè
 Keutam keutoem kajèè boengka, aneu^c tjilaka han meung seungkòè

3131. In B (elders ± id): Pat la^cén lòn peugah dròè, oelōnteu njòè dji^cfinanja

3135'. Extra in C: Na bangòn kleuëng pò samlakòè, radja nanggròè meunan roepa
 Sajang ta^ceu hana bagòè, djoedō poetròè até soeka

3144. sita (A); beusòè (B, C en D).

3149. In A staat minder duidelijk: Trōih 'òh ki^ciëng radja moeda, Lila Banggoena djoedō
 poetròè

Ik herstelde den regel naar de lezing van B (C en D ± id.).

Han tjit maté njawòng padèë, kaphé asèë han moepalòë
 Ka djiriwang boeja seuba, han binasa aneu^c bisòë
 Lòm djimeulhò kaphé beudeubah, hana tiwaìh keudéh keunòë
 Ka meurôn² hana njang sa, kajèë rimba patah sinaròë

Meudjreuën keudéh trōih lam rimba, geunta dōnja kiam boenjòë
 Oelah bangòn teuka goerōh, njeum² roentōh ngòn dōnja njòë
 Bandoea dròë teubiët reu^cōh, ta^ceu soenggōh hana bagòë
 Trōih lam goenòng Meudjreuën sabé, binatang glé kiam boenjòë

3170. Djitakōt dròë di djih maté, sangka pagé geumpa boemòë
 Ra^cjat la^cén ban sinaròë, deungòn Tjina meusòë goemòë
 Bandoem ra^cjat habéh soebra, di koeala sit meung poetròë
 Doem éseulam deungòn kaphé, tanggòë oe glé Meudjreuën sinaròë
 Trōih siboeleuën moeprang sabé, meutégoblé lam² doeròë
 Maséng (2) peutoea ra^cjat, meugriët sangat hana bagòë
 Trōih lam oeteuën han sòë toepat, Tjina karat meusòë goemòë
 Trōih lam goenòng éseulam soerōt, oeteuën karōt peungeuìh hansòë
 Radja Tjina tinggaj di la^cōt, that moepōt² kaphé pindòë
 Sabab tréb trōih poetròë djiba, djiseurapa Eumpiëng Beusòë

3180. Djihōj teuma sigra², sihé tapa that seureulòë
 Sit pahlawan hana sakri, sihé ahli bidja^c hansòë
 Djijoeë dja^c toeëng tjoet poetròë ti, oepah djibri doea katòë
 Meung é^c reudjang keunòë taba, siribèë dina lōn bri djeunòë
 Sihé tapa marit sigra, ampōn Meukoeta toeankoe dròë
 Dèelat ampōn beukōng djandji, lōn tjò^c Siti kaman djeunòë
 Bè^c neu^coepah ampōn doeli, idin neubri keu lōn djeunòë
 Sihé meungoej ngòn peukajan, si^cōn seureuban roeja roejòë
 Djitrōn teuma dalam sampan, dajōng jōhnjan koeala dròë
 Djiteungòh lé njan oe darat, djingoej alat sigeumadè

3190. Broeë^c keuseukōj di wië djimat, reugam toengkat aneu^c bisòë
 Dja^c geumadè teuma leugat, trōih ba^c teumpat toean poetròë
 Trōih ba^c koeta binèh pasi, sihé paki dja^c geumadè
 Gaséh pòtjoet keu lōn hina, tabri sigra boe siseun tròë
 Sinan djidòng babah pintō, poetròë tahe mandang keudròë

3173. tanggòë (A); elders trōih (B en C) of tō^c (D)

3179'. Extra in D: Maté aneu^c sitjilaka, hò leupaìh ka Eumpiëng Beusòë
 Kamé keunòë poetròë indah, tjoeram beudōih aneu^c bisòë
 Meunan djikheun radja beudeu^cah, rajeu^c salah Eumpiëng Beusòë
 Han é^c prèh lé radja Tjina, teu^cōh nama oereuëng sidròë

3185. D gaat weer over tot het eindrijm op — a.

3187 roeja roejòë (A); elders: roedja toeha

- Teuma peurab dara barō, njankeu djoedō radja nanggròë
 Sigeumadè lakèë raseuki, keu lôn tabri pòtjoet djeunòë
 Keureuna oelôn oereuëng paki, haj pòtjoet ti toelông kamòë
 Sabòh neubri siplòh balaìh, meutamah keu gata doedòë
 Neubri pòtjoet boe sibabah, tapeuleupaìh keunan djeunòë
3200. Tajoeë tjò^c ië ngòn plah doedjèë, ba^c lôn padèë haj pòtjoet dròë
 Lôn sampòh bròih tjoet pangolèë, lôn peulakoe joeë sambinòë
 Ka teupiké poetròë meutoeah, lôn ba^c Alah salah doedòë
 Haba neubri rasoelòlah, seudeukah neujoëë bri djeunòë
 Neujoëë toelông oereuëng paki, neujoëë bri keu barangsòë
 Meunan soeròh niba^c nabi, poetròë ti neuboeka djeunòë
badjeuëng Kaphé *badjang* djitamòng lé, mangat até hana bagòë
 Oeba^c poetròë djipeurab lé, kaphé sihé aneu^c bisòë
 Dja^c meuteumeung jòhnjan sigra, pò djròh roepa djimat djaròë
 Djiba pò lé sigra², gala^c raja kaphé pindòë
3210. Meusé boera^c meunan roepa, dalam hawa djipò djeunòë
 Boekòn sajang boengòng pandjòë, keunòng oeròë habéh lajèë
 Boekòn sajang toean poetròë, gadòh keudròë hana sòë thèë
 Ka djiba pò oelé sihé, hankeu na lé sòë eu djeunòë
 Oereuëng la^cén ka teupiké, boengòng padé gadòh keudròë
 Geupah geupòh bandoem soebra, gadòh di mata toean poetròë
 Panè oereuëng keunòë teuka, ban bròih lam mata gadòh keudròë
 Jòhnjan riòh oereuëng inòng, han lé boengòng bajé^c boedhòë
 Ladoem tahe hana haba, gadòh bitjara doem sinaròë
 Oereuëng binòë seungab haba, djiba pò landja toean poetròë
3220. Dalam béhtra keudéh landja, keu radja Tjina djipeudjaròë
 Dèëlat ampòn tjahi alam, njang mèë geunggam Tjina nanggròë
 Ka lôn poewòë poetròë adjam, pira^c hoepham djròh han bagòë
 Radja Tjina mat lé sigra, meusoeara toean poetròë
 Tjahi alam dèëlat ampòn, neuleungò lôn peugah bagòë
 Ka^cōj ajah jòh awaj phòn, meung njò oelôn neuba oe nanggròë

3199. keunan djeunòë (A); elders: lôn lam koeta

3211'. Extra in C: Boekòn sajang toean poetròë, gadòh keudròë meusé bròh lam mata
 Boekòn sajang keu mata oeròë, reudò^c tampòë han lé tjahi

3212'. Extra in C: Boekòn sajang lôn kalòn pandé, meureuranté toedjòh sibandja
 Boekòn sajang toean Siti, tan éseutiri (!) han sòë kira
 Djeunòë poetròë ka tròih djandji, ngòn teukeudi Alah ta'ala
 Leupaìh radja soeròt lam glé, boengòng padé tinggaj lam koeta

3213. gadòh keudròë (A); han meuhò ka (C en D)

3225. jòh awaj phòn (A, C en D), deungòn ma lôn (B); — nanggròë (A), elders: Tjina

- Peutòë katja toeankoe bri, bè^c beuheunti lôn di sinòë
 Meunan dèelat ka^cōj abi, deungòn oemi jōh sabòh ròë
 Radja Tjina leungò haba, peuë njang hawa lôn bri djeunòë
 Djihōj namiët keunan sigra, peutòë katja kamè keunòë
3230. Trōih lé djimè reudjang², lòm tjoet bintang neukheun meunòë
 Dèelat ampōn oelèëbalang, njang mèë peugang djeuëb² nanggròë
 Niba^c oelōn aneu^c koentji, toeankoe bri keu lôn djeunòë
 Djidjō^c koentji ba^c tjoet boengòng, djimeung tamòng radja pindòë
 Pakòn meunan toeankoe ampōn, kòn dilèë lôn oereuëng binòë
 Wahé radja meunan patōt, tjit di likōt oereuëng lakòë
 Dilèë poetròë doedòë dèelat, ta^céh mangat trōih lam peutòë
 Tamòng dilèë lôn haj doeli, idin neubri toeankoe dròë
 Djitamòng lé poetròë ahli, ka djikoentji lé ngòn peutòë
 Radja peurab teuma jōhnjan, pakòn meunan toean poetròë
3240. Tinggaj oelōn njan di loea, pakòn gata koentji peutòë
 Teuma seu^cōt pò djròh roepa, rimoeëng seuba peuë boeët keunòë
 Di kah ka^céh sadjan asèë, peuë boeët ngòn kèë kaphé pindòë
 Radja Tjina kheun peuë lagèë, lôn tatipèë toean poetròë
 Adat koethèë meunòë balaïh, ka koereupaïh dilèë boenòë
 Bahlé koepròh peutòë katja, pakòn gata boeëtteu meunòë
 Djitjō^c lantoej teuma sigra, teuma beukata pò sambinòë
 Meung njò kapròh haj tjilaka, bahlé pahna koe siseun njòë
 Poetròë djimat ngòn deundawan, djiploeëng jōhnjan aneu^c bisòë
 'òh djiriwang kaphé tjilaka, djih meuraba lingka peutòë
3250. Teu^cōt ngòn singkèë doem ka batat, ba^c dja^c lihat toean poetròë
 Djiwéng sa^cōh teuma lheuëh njan, boengka soeloetan wòë oe nanggròë
 'òh na poetròë didjih soeka, han djikira keu Eumpiëng Beusòë
 Ra^cjat ngòn adòë bahlé gadòh, meung ka peunòh meung nabsoe dròë
 Ama ba'adoe teuma doedòë, ladjoe djiwòë radja Tjina
 Sihé tapa gisa boenòë, lheuëh djō^c poetròë njan keu radja
 Djiriwang oeba^c kawan dròë, djipeudjeuët dròë ban kleuëng raja

3226,2 in B:, teunpat beuheunti lôn ngòn gata

3230. De tweede maal reudjang is aangevuld, naar de lezing van C en D.

3233-3236. komen alleen in A voor. De woorden der prinses doelen op de gewoonte, dat de bruidegom gevoerd wordt tot de bruid en niet omgekeerd deze tot hem.

3246'. Extra in D: Na kaleungò radja asèë, kangiëng dilèë keunòë mata

3247,2. elders:, koekòh takoeë — apōn Meukoeta (gata. C) — dròë lôn sigra (D)
 Extra vervolgens in D: Ra^cjat ka maté areuta ka roegòë, takoeë lôn njòë poetōih doea

3248. deundawan (A en C); tjeundawan (B en D)

3254. Hier begint een nieuwe periode van 't verhaal. A keert terug tot 't eindrijm op -a.

- 'òh trôih dipò ladjoe keunan, djimarit ban bhasa Tjina
 Neuriwang haj pò djoendjongan, poetròë intan ka lam béhtra
 Lòm djimeuhōj ngòn soeara njang that, doemna ra²jat ngò doem rata
 3260. Bandoem atédji that mangat, riwang leugat oe koeala
 Teuma radja Eumpiëng Beusòë, djipeudjeuët dròë keu tjémpala
 Teuma djipò ladjoe djiwòë, djoedō poetròë lōn tjalitra
 'òh ban neu²eu han meuhò lé, neulét kaphé la²én njang na
 Le that neutjang habéh maté, darah ilé ban ië raja
 Neupeutjirò² trôih binèh pasi, ngòn tō² Dja Ni beungèh raja
 Habéh neupòh biē² abeudi, oelé doeli radja moeda
 Hingga trôih oe binèh la²òt, neutjang bab bōb neulét landja
 Ladoem tinggaj dalam la²òt, meusangkòt di²ateuèh reuba
 Makén neulét pantaìh ladjoe, Tjina Tjintjoe djimeuhōj ma
 3270. Dalam la²òt djigròb moeproeë, djimeuhōj doe Tjina Malaka
 Ladoem bhoeë² langoeë la²òt, doemna eungkòt meukeureudja
 Ba² kapaj han trôih djileugòt, meusangkòt ka pawōih seuba
 Na trôih sidròë lam sireutōih, han Toehan bōh adjaj teuka
 La²én maté eungkòt padjōh, hana trôih oedalam béhtra
 Kira² nam la²sa dròë, njang na sampòë wòë oe Tjina
 Trôih ngòn radja Eumpiëng Beusòë, sa²òh talòë djijoeë hila

3262*. Er volgt, alleen in A, een ingeschoven stuk van 20 regels, dat vreemd en in den samenhang storend is. Daar het elders ontbreekt, heb ik het uit den tekst weg-gelaten: Lheuëh djsiròm lé Eumpiëng Beusòë, ka moepalòë Lila Banggoena
 'òh lheuëh djsiròm dji bōh hékeumat, angèn pi that ladjoe teuka
 Djimeuhōj djén njan njang peuët dròë, djimè djeunòë dalam hawa
 Djiheunda² mè lam la²òt apoej, mangat rangoej hilang njawa
 Teungòh djimè that djikarat, leumah geulihat lé oereuëng tapa
 La²òt apoej ka rab sampòë, sinan na sidròë oereuëng tapa
 Leumah geukalòn dalam awan, bangòn insan teungòh djiba
 Djiheunda² mè lam la²òt apoej, sajang rangoej meuf²inanja
 Bah oelōn bōh djeunòë peunoeléh, bè² trôih keudéh la²òt raja
 Geubeuët hékeumat niba² batèë, geutiē² ba² abèë poeléh lé sigra
 Angèn seungab djih pi wahwòë, radja keudròë sròt oe dōnja
 Ban saré trôih radja oe boemòë, teu²ingat keudròë ka keunòng mantra
 Oelōn njòë ka keunòng hékeumat, kaphé la²nat njang bitjara
 Salèh pakri lōn di nanggròë, sinja² poetròë salèh ka djiba
 Ban teu²ingat radja nanggròë, beudōih neuwòë sigra²
 'òh trôih neuwòë binèh pasi, neu²eu akhi lam prang raja
 Teuma beungèh boengòng kandō, neutadjō lam kawan Tjina
 Neutadjō leupaìh lam kawan, seutèt lawan sihé tapa
 Neutanjòng oeba² adoeën dròë, Eumpiëng Beusòë haj lém hòka
 Teuma seu²òt adoeën poetròë, han lé sinòë sitjilaka
 3263 sluit weer aan.

- Taré^c lajeuë bōh talòë klat, boengka leugat sitjilaka
 Angèn pi kha djipōt barat, dji^ceuntat oe nanggròë Tjina
 Djoedō poetròë ngòn tō^c Dja Ni, trōih oe pasi tō^c Dja Soeka
3280. Han lé sidròë biē^c abeudi, djeu^cōh lawi ka djiboengka
 Neumeung seutèt djeu^cōh hansòë, djoedō poetròë piōh sigra
 Teuma neutamòng oebe^c poetròë, ba^c teumpat dròë koeta raja
 Lila Banggoena njang samlakòë, ngòn adoeën dròë doem seureuta
 'òh trōih keunan doem sinaròë, oereuëng binòë doem beukata
 Djikheun tan lé toean poetròë, sigeumadè njang na teuka
 Teungòh dòn^g² deungòn kamòë, gadòh poetròë han meuhòka
 Lila Banggoena teuma piké, njòkeu sihé kawōm Tjina
 Sabét poetròë sinòë tan lé, djiba lé kaphé djoedō hamba
 Neutanjòng ba^c adoeën poetròë, pakri djeunòë tòh bitjara
3290. Han lé djoedō njan di kamòë, tan lé adòë teu di gata
 Soedah djitjò^c oelé kaphé, datang sihé kawōm Tjina
 Adoeën poetròë ngò beungèh lé, pakri piké haj sèèdara —
 Beudòih djeunòë tateureubang, tadjemeurang la^cōt raja
 Adé^c poetròë tatoëëng poelang, beudòih tatjang Radja Tjina
 Djibeudòih lé doem sibarang, djimeung landang la^cōt raja
 Teuma marit radja seudang, piōh abang patéh hamba
 Wahé teungkoe bé^c meugriët that, doemna alat tapeuleungka
 Talakèë toelōng ba^c Halarat, ngòn mò^cdjizat nabi kita
 Peugeot béhtra ngòn koeangkang, mangat taprang radja Tjina
3300. Toeang poetròë tatoëëng poelang, alat djeumeurang prahō béhtra
 Meung ka tjakab doem alat prang, wahé abang mèë taboengka
 Meung njò meugriët tadj^c djeunòë, lōn takōt doedòë malèë teuka
 Keureuna radja Eumpiëng Beusòë, meugah hansòë ateuëh dōnja
 Meung ka tadj^c wahé abang, bè^c tariwang bahlé pahna
 Peugeot kapaj ngòn béntjalang, alat ngòn prang radja Tjina
 Meunan teungkoe ba^c lōn reumbang, djeunòë toekang neuseuranta
 Keumaïh pakat meunan reumbang, radja seudang ngòn sèèdara
 Kapaj asé doemnan alat, teudoeë^c si^cat sabòh leu^ca
 Lawét lawan adé^c sahbat , sampòë dèelat poetròë djiba
3310. Ka sampòë oe nanggròë Moeréh, doemna waréh soekèë Tjina
 Trōih djiba bintang peureuséh, poetròë meutjéh indah roepa

3277. Klat is in A verkeerd geschreven.

3278. Tjina (in A ontbrekend) is aangevuld naar B en C.

I.p.v. dezen regel in D: Tan djipiōh oeròë malam, béhtra tadjam that djigoeda

3284'. Extra in D: Toeankoe ampōn meuribèë katòë, neubōh kamòë ateuëh soeka

3287. is in den tekst ingevoegd naar B (C en D).

- Trôih ngòn radja Eumpiëng Beusòë, la^{én} meuntròë ngòn béntara
 Maséng² wòë oe nanggròë, ladoem oe Boembòë ladoem oe Diwa
 Ladoem wòë oe Poelò Pinang, ladoem poelang oe Singgapoera
 Bandoem sampòë oelèebalang, ladoem riwang oe Banggala
 Radja Tjina wòë oe Moeréh, ngòn tjoet poetéh poetròë a'la
 Oeròë malam hana dji^éh, teu^{ót} habéh bandoem loeka
 Dawō^é dji^{eu}j lingka peutòë, ba^é djaròë darah teupantja
 Peutòë tjeureumèn leumah poetròë, radja lalòë keunan mata
3320. Habéh loeka idōng singkèë, ba^é djitjōm bèë poetròë djròh roepa
 Bitpi doemnan hana djithèë, radja ratèë poengò gila
 Djoedō la^{én} habéh djipòh, keu poetròë djròh djimeuhawa
 Han djibri rab keunan sabòh, dalam roemòh meung djih sadja
 Ama ba'adoe teuma doedòë, teutab poetròë niba^é radja
 Lōn peuriwang sèèdara dròë, ngòn lakòë Lila Banggoena
 Kapaj asé bēhtra tjakab, peudjadjab ngòn Tjakra Dōnja
 Djeunòë boengka geupeurigab, neukrah ra^éjat ban sineuna
 Toenòng baròh timoe barat, 'òh njang neumat dari neuratja
 Trôih lé keunan djibeurangkat, mè ngòn alat peudeuëng tjō^{ma}
3330. Loea dalam doem seuleusa^é, la^{én} teungòh dja^é dadang teuka
 Reugam lambéng goelam kapa^é, ra^éjat moebala^é la^{sén} la^{sa}
 Doemna ra^éjat habéh djitrōn, meuhimpōn oe miëng koeala
 Djeuëb² teupmat banda doesōn, habéh djeuëb kōn keunan teuka
 Dalam kapaj doem geu^éé lé, ngòn beudé meuriam lila
 Geupeu^éé boem bòh meuranté, dja^é prang kaphé radja Tjina
 Lòm geupeu^éé Paja Ité^é, oereuëng taré^é meuleula^{sa}
 Keumeung dja^é toeëng poetròë tjan^éé, lòm geupeu^éé ngòn ramtaga
 Lòm geupeu^éé Ikoe Loetōng, ngòn prang gampōng radja Tjina
 Keumeung dja^é toeëng panjòt tanglōng, boengōng toendjōng bajé^é roepa
3340. Lòm geupeu^éé Dagang Roempōng, beudé Sōngmōng loetōng mōngka
 Keumeung dja^é toeëng poetròë boengōng, geupeutamōng oebāt doemna
 Doempeuë asé habéh leungkab, é^é doem ra^éjat balatantra
 Boeleuën pi djròh oeròë ahat, boengka dèèlat Lila Banggoena
 Wéng ngòn sa^{òh} peuhah lajeuë, angèn pi khuë reumbang pa^{sa}
 Djipōt angèn batjoet², Toehan ma^éboet njang peulahra

3320. dji — is aangevuld voor tjōm naar B, ter wille van de maat.

3321'. Extra in D: Djih di loea poetròë di dalam, tòh rèt djalan ba di loea

3322'. Extra in D: Han djikira keu prang rab tō^é, di djih dawō^é lam meuraba

3323'. Extra in D: Njan sa teu^{ót} habéh reulòih, di djih poetròë djròh lam djiraba

3333'. Extra in C: Dang² meuhimpōn ra^éjat, piōh si^éat doemdji rata

- Kapaj djiploeëng pantaïh ladjoe, djigeundjō béntjalang Djawa
 Ië di oelèë ban boengòng meuloe, di ikoe ban gaséng Djawa
 Pō^c di oelèë ban beureugoe, di ikoe moepoeséng gisa
 Bandoem ra^cjat até seu^coe, boengka ladjoe aneu^c radja
3350. Beungòh djitròn barat la^còt, 'òh seupòt djitrén oetara
 Kapaj djiploeëng dalam la^còt, lòm ngòn djipòt angèn toenggara
 Beungòh djipòt timoe djatòë, tjòt oeròë ka barat daja
 Mangat até adoeën poetròë, ngòn samlakòë Lila Banggoena
 Teungòh malam tròn seulitan, angèn njan djeuët bagi doea
 Reudjang sampòë peulajaran, dja^c toeëng intan nanggròë Tjina
 Djipòt angèn toembō^c koerōng, kapaj djamprōng la^còt raja
 Di Soeka Ni mat teuroepōng, djilhōh gampōng teupat radja
 Leumah daratan oedjōng nanggròë, hinga sampòë miëng koeala
 Geulhòm sa^còh geupiōh dròë, ban sinaròë kapaj béhtra
3360. Geu^ceu koeta binèh pasi, meuriti djikawaj radja
 Djijoeë prèh trōih djoedō Siti, doeë^c sipa^ci di miëng koeala
 Hinga datang datō^c Dja Ni, deungòn doeli Lila Banggoena
 Hana djithèë kaphé paléh, barō moeréh oeròë padja
 Adoeën poetròë lé moebaréh, ban trōih keudéh piōh hana
 'òh ban neungiëng koeta ladjoe, neutòt Ikoe loetōng mōngka
 Kawaj koeta habéh 'a^coe, beudé meusoe di koeala
 Adoeën poetròë njang teumoemba^c, koeta pipa^c seun lhèë deupa
 Oebāt neubōh bòh neulanta^c, le that djidja^c pageuë koeta
 Lòm neutòt sipanjang toedjōh, koeta roentōh radja Tjina
3370. Oereuëng nanggròë geupah geupōh, ta^ceu riōh trōih ba^c radja
 Djoedō poetròë djikheun ka trōih, toeankoe bōh tòh bitjara
 Dèelat ampōn pakri reumbang, djitoeëng poelang poetròë moeda
 Lōn peugah njòë boekòn wajang, neutròn reudjang pò Meukoeta
 Bè^c toeankoe sinòë bimbang, bè^c bō^cbang ngòn peutòë katja
 Gata di loea di dalam poetròë, njòë hò lakòë djilét gata
 Dèelat ampōn bè^c neu^ciëm dròë, siseun njòë bit hilang njawa
 Han tjit djiwèh sinan sabé, radja kaphé harò^c raja
 Teuma djikheun sira djiwòë, bah oeëm peutòë sinan gata
 Di la^còt han teudōh beudé, koeta reulé seun lhèë deupa
- 3346'. Extra in C: Peudjadjab ploeëng meugeuniréng, di banténg meusé bòh panta
 Tjakra Dōnja moebantaj bakat, di goerab dji^canggòt landja
 Maséng² njan lakèë haj, di kapaj djitadjō landja
 Ta^ceu poetéh peunòh la^còt, di djalibòt meusé bòh ba^c nangla
- 3350 en 3351 in A samengevallen, zijn hersteld naar C (en B).
- 3354,2. in B:, seu^coeëm badan oereuëng lam béhtra

3380. Habéh roentōh pageuë beusòë, ka phang phòë koeta teumaga
 Koeta roentōh doem sinaròë, adoeën poetròë oetōih meudjra
 Lila Banggoena njang samlakòë, di djaròë soerat koetika
 Neulòb soerat koetika prang, neureumbang keureuléng naga
 Di meujoeb deungòn di manjang, radja seudang poepòh angka
 Bintang sikoereuëng deungòn toedjōh, neupeurōh ngòn pantja indra
 Boe moepakat koetika djrōh, habéh neulhōh djeuëb² bandja⁴
 Radja pala⁴ neupeusapat, neutakat keureuléng naga
 Bajang² boe moepakat, neularab neupoepòh angka
 Koetika djrōh wa⁴tèë reumbang, radja seudang lé beukata
3390. Wahé teungkoe doem sibarang, wahé abang adoeën hamba
 Djeunòë teungkoe tatoëng bintang, beudōih taprang radja Tjina
 Meuhòn toelōng niba⁴ Toehan, ba⁴ djoendjōngan nabi kita
 Beu⁴é⁴ tatjō⁴ poetròë intan, lōntoean koedja⁴ prang Tjina
 Lila Banggoena trōn lam sampan, seureutakan doem sèèdara
 Neuteungòh lé teuma keunan, ngòn angkatan ra⁴jat doemna
 Jōhnjan neuprang koeta pasi, tō⁴ Dja Ni ngòn tō⁴ Dja Soeka
 Neusoeët peudeuëng neunari², deungòn doeli Lila Banggoena
 Ka neutadjō datō⁴ Moelé⁴, ta⁴eu neu⁴é⁴ tō⁴ Peureuba
 Neureugam ngòn peudeuëng leunté⁴, dja⁴ toeëng adé⁴ neuprang Tjina
3400. Neutadjō ngòn tō⁴ Béntjalang, panglima prang tō⁴ Maha Radja
 Datō⁴ Mahmoet ka neulinggang, neugoentjang koeta koeala
 Meutoem beudé moeblōj kilat, neuloempat Lila Banggoena
 Pageuë koeta neulòb leugat, Tjina loempat grōb oe loea
 Habéh neulòb koeta beusòë, ka djibōih dròë kaphé Tjina
 Ka djiploeëng doem Tjina soeang, tinggaj pinggang han djikira
 Ka tinggaj deungòn koepiah, meuhah² djiploeëng landja
 Tangò krè krò sira djiploeëng, geuta⁴ di roeëng beukah dada
 Lila Banggoena ngòn adoeën poetròë, neuprang nanggròë lheuëh koeala
 Hingga talō bandoem habéh, trōih keudéh ba⁴ koeta radja
3410. Sinan le that kaphé paléh, meuseupéh djidoeë⁴ lam koeta
 Koeta loea⁴ih peuët plōh naléh, Tjina habéh keunan teuka
 Lila Banggoena keunan trōih lé, neuhōj saré neuprang landja
 'òh dji⁴eu rab keunan hampé, djipoebeudé oelé Tjina
 Datō⁴ Moelé⁴ sit keunòng lé, meugoele si⁴oeròë mita
 Mantòng hajat hana maté, Rabōn kadé njang peulahra
 Lòm neuriwang keunan doeddòë, adoeën poetròë lòm prang landja

3409 en 3410 waarvan in A de tweede vershelften verwisseld waren, heb ik hersteld naar elders.
 In 3410 heeft B alleen meuteutindéh

- Geuhōj saré kiam boenjòë, njeum² toelòë lam teulinga
 Beudé sidéh beudé sinòë, gram groem nanggròë ba^c njeum rasa
 Rèt éseulam le teupipòë, di gòb doekhòë dalam koeta
3420. Njang éseulam le that tjahit, meung isib di kaphé hana
 'òh djisoera^c ngòn tót beudé, njeum reulòih glé geumpa dōnja
 Rèt déh rèt nòë that meugoetjōh, njeum² roentōh nanggròë Tjina
 Bitpi doemnan oereuēng maté, geu^cé^c sabé neuseutèt bandja
 Soera^c deumpé^c bangòn goerōh, beudé djitjōh sinòë sana
 Sang meugō² sang meugōb², bangòn la^cōt rijeue^c keunòng sa
 Oereuēng maté han tatoedoem, leu^cam leu^coem sang trōih waba
 Soera beudé sit meugroem², njang meutoem taleungò hana
 Meung ta^cingat asòë seu^coeēm, bangòn sang njeum han lé dōnja
 Sang meugō² sang meugōb², sang ka srōt langèt oe dōnja
3430. Ngòn soe beudé han lé meutoeb, meugroeb² njeum geumpa raja
 Koeta reulòih pageuë beusòë, seureulòë koeta koeala
 Djiba maté adoeën poetròë, djitoeēng adòë djiprang landja
 'òh teu^cingat keu tjoet poetròë, sira neumòë neulét Tjina
 Djimeuniët ka soedah maté, dji^cé^c sabé santeut bandja
 Han djitakōt Tjina kaphé, ngòn roengkhé Lila Banggoena
 Han lé ingat radja seudang, moekaneu sang oeleuë bisa
 Neu^cé^c ladjoe keunan neuprang, ka leukang silapéh koeta
 Adoeën poetròë pi that toengang, tō^c Béntjalang ngòn Maha Radja
 Ta^ceu neubōt koeta beusòë, ngòn paroej dròë Lila Banggoena
3440. Njang that beungèh sireutōih dròë, djoedō poetròë ngòn sèèdara
 Radja Tjina meugriët hansòë, hana adòë njang peukasa
 Han djan djikrah Eumpiēng Beusòë, djoedō poetròë bagaīh teuka
 Habéh talō koeta leugat, ngòn koeramat doem èëlia
 Adoeën poetròë tamòng leugat, ngòn dèëlat Lila Banggoena
 Le that neutjang kaphé pindòë, boeët djaròë Banggoena Lila
 Seureuta ngòn sèèdara dròë, sireutōih dròë njang peukasa
 Lila Banggoena njang pantaīh that, doem kilat ngòn neutjang Tjina
 Oe timoe siseun neuloempat, oe barat siseun neugisa
 Meudjan² hana tatoepat, gadòh bakat lam kawan bhe
3450. Neumat peudeuēng njang até jèë, niba^c oelèë djoegi tapa
 Oedjōng toeah minjeu^c panjèt, ba^c meusakét poebila bahja
 Tjina neupòh ladjoe neulét, mata neupét neutjang landja
 Koeta loeaīh toedjōh lapéh, Tjina paléh le lagòëna

3420,2. in B:..... maté, tjahit saré ban sineuna;
 in D en C:....., di kaphé meung hirò hana

- 'òh talō njan neugrōb keudéh, ba^c lapéh koeta njang doea
 Hingga talō bandoem habéh, trōih keudéh ba^c koeta radja
 Meuteumeung lé radja la^cnat, ngòn dèëlat Lila Banggoena
 Neupeutōë lé keunan leugāt, trōih lé sahbat ngòn sèëdara
 Adoeën poetrōë pi ka keunan, la^cén niba^c njan doem sèëdara
 Tjina neupòh doem teureuban, boeët soeloetan Lila Banggoena
 3460. Neumat di wië njan kréh bajoe, oeneun teungkoe djoegi tapa
 Neupeurab lé keunan ladjoe, ateuëh madoe radja Tjina
 Radja Tjina kalòn rab tòë, djibōt djeunōë peudeuëng raja
 Jōhnjan djita^c djoedō poetrōë, meuë^c beusōë teubiët meugoentja
 Han djitém lèt pò samlakōë, Toehan sidrōë njang peulahra
 Jōhnjan beungèh djoedō Siti, kréh bari bagaïh neugisa
 Neupét mata neukab bibi, doem boebiri neutadjō landja
 Ka meuroempa^c meuhadapan, sinan toean prang that raja
 Toedjōh oerōë toedjōh malam, hana teu^ciëm si^cat reuda
 Radja moeda teubiët reu^cōh, han neupiōh neutjang landja
 3470. Radja Tjina pi that bhe, ban kilat thō keubaj raja *→ take removed*
 Han djipadjōh oelé beusōë, kaphé pindōë that angkara
 Radja moeda jōhnjan oegah, ba^c Alah neumeuhòn doe^ca
 Ja Toehankoe Pò lōn Alah, neupoepeunòh pinta hamba
 Ba^c gata Pò lōn meulakèë, lōn pòh sitrèë radja Tjina
 'òh lheuëh meulakèë ba^c Halarat , neukalòn pat radja Tjina
 'òh saré rab ka meuhadab, neupeurab Lila Banggoena
 Ka meuteumeung doea piha^c, meutòb meuta^c salé^cala
 Han tatoehò meusōë goemōë, kiam boenjōë soebra dōnja
 Keudéh keunōë hana tiwaïh, bandoea blah saré batja
 3480. Silab batjoet radja kaphé, neutadi keunòng koepala
 Neutòb di proeët keunòng até, meugoelé reubah teuhanta
 Radja Tjina jōhnjan maté, tinggaj bangké hilang njawa
 Neutië^c manjèt dalam paré^c, neutjoelé^c ngòn aneu^c mata

3454'. Extra in D: Talō njan neugrōb beuladéh, ba^c lapéh koeta njang tiga
 Kakeu talō Tjina paléh, ba^c peuët lapéh neuprang landja
 Koeta limòng pi ka habéh, njang nam lapéh ka seureupa

3466-3480. komen alleen in A voor. In de H.S. B en C is de episode veel korter behandeld en ontbreken deze regels. D geeft enkele andere:

Jōhnjan beungèh radja nanggrōë, ka neutadi kaphé Tjina
 Neutòb keunōë djigrōb keudéh, Tjina paléh teuga raja
 Neutòb rèt nōë djigrōb rèt déh, neuta^c beutéh radja Tjina
 Neumeutjang meugoemōë², oemoe lhèë oerōë gòh lòm pahna
 Tjeubeuëh pi that teuga hansōë, kaphé pindōë hoe ngòn mata
 Lila Banggoena até gigéng, neutòb ngòn lambéng radja Tjina

Trōih tō^c Dja Ni ngòn tō^c Moelē^c, tō^c Dja Sapē^c beungèh raja
Habéh bandoem keunan ra^cjat, meusapat ba^c mideuën radja
Doemna kaphé geupeutjahadat, hoekōm teupat djalan beuna
Geupeu^céseulam doemna kaphé, 'òh lheuëh maté radja Tjina
Njang han ikōt djiteubiët lé, djiploeëng oe glé njang tjilaka
Njang meutoeah ka éseulam, hana karam lam neuraka

3490. Sòë njang paléh asòë Djeuhanam, djiploeëng tadjam bè^c binasa *djahanam*
Lheuëh njan neu^cé^c datō^c Oebòë, oe meuligòë radja Tjina
Neutjò^c adé^c dalam peutòë, tjoet poetròë neupeutrōn landja
Neupeuhah lé teuma djeunòë, toean poetròë teubiët oe loea
Dja^c meuteumeung ngòn djoedō dròë, adoeën adòë sabòh neusa
Oemoe sithōn keunan sampòë, pidjoeët asòë boe hantòm na
Ta^ceu reubah teupipòë², boengòng oeròë teubinga²
Geutjò^c teuma bōh lam oesōng, geupaloe gōng beudòih boengka
Ladjoe geudja^c seutèt djoerōng, geutjré gampōng teupat radja
Trōih oe koeala é^c lam sampan, dajōng jōhnjan oe ba^c béhtra

3500. 'òh trōih keunan teuma na si^cat, geupeurigab lé geuboengka
Geuwéng sa^cōh teuma lheuëh njan, peulajaran doem samoea.
Geubōh lajeuë kōt keumoedòë, doem sinaròë peulajeuë béhtra *gōt*
Maséng² wòë oe nanggròë, takat nanggròë radja raja
Djipōt angèn timoe la^cōt, doem meuribōt kapaj djigoeda
Han peuë linteuëng sangkōt pawōt, bandoem loepōt mara dōnja
Goelita Sagōb geupeuteupat, geutakat ba^c bintang kala
Toelōng Alah meulahé koedrat, ngòn koeramat doem èëlia
Kapaj sampòë trōih oe teupat, ngòn mò^cdjizat doem ambia *ambia*
'òh saré trōih koeala dròë, geupasòë meuriam lila

3510. Geulhòm sa^cōh geupiōh dròë, geutōt djeunòë boem njang raja
Geutōt beudé geunta boemòë, oereuëng nanggròë trōn doem rata
Djitrōn keutji^c wazi meuntròë, meugah poetròë wòë di Tjina
Mè haloean boengòng djaròë, dja^c toeëng poetròë di koeala
Ranoeb meuraga oe meuleusōn, teubèë meu^cōn² kibaïh oenta *meulasōn*
Keubeuë leumò doem djipeutrōn, oereuëng doesōn djoendjōng sabda
Njang ba kamèng ngòn boebiri, meuntròë wazi doem peutoea
Dja^c toeëng poetròë njang djoehari, ban keumali di nanggròë Tjina
Neuteungòh lé tjoet poetròë ti, ngòn soemi Lila Banggoena
Dja^c meuteumeung deungòn oemi, Tjah Keubandi poetròë a'la

3481. sluit in alle H.S. weer gelijkelijk aan.

3494.2 is volgens de lezing van B. De oorspronkelijke (A en ook C) rijmt niet: — seu-reuta adoeën njang na.

3520. Seureuta ngòn Raⁿ Diwi, Keuntjan Ansari djoedō radja
 Geumeutjōm² ngòn poetrōē ti, djoedō doeli Hamsōjkasa
 Lheuēh njan beudōih doem kapilah, djiseumah poetrōē ngòn radja
 Hingga habéh doem djeumeu^aah, ngòn tjoet indah me^aah dēesa
 Teuma geudjō^c peuseumahan, keu tjoet intan wōē di Tjina
 Poetrōē sambōt doem haloean, seureutakan Lila Banggoena
 Bōh lam oesōng toean poetrōē, geupoewōē ba^c teumpat njang ka
 Ngòn piasan le that bagōē, ara^c djeundē boengōng djeumpa
 Djipaloe gōng djipēh geundrang, poewōē bintang oe aseutana
 Ngòn adōē angkat beudōih linggang, meugrang² djihaja^c geunta
*djikaljho*⁵ 3530. Djikatjho^c dab djipēh tamboe, me^aoe^aoe djipēh noegara
 Ara^c poetrōē dara barō, tjhoem keutjhe^a bioela Djawa
 Hingga sampōē njan oe leupoe, teumpat iboe poetrōē moeda
 É^c oe roemōh boengōng meuloe, bintang timoe bajé^c roepa
 Ra^cjat laⁿ wōē oe teumpat, maséng ra^cjat wōē oe tangga
 Tinggaj poetrōē poetéh loemat, ngòn dēelat Lila Banggoena
 Datō^c Oebōē datō^c Dja Ni, ba^c éseutiri neuwōē landja
 Maséng² doem keumali, ba^c oemi ladoem ba^c nisa
 'adjajéb sōbeuhan alah, khalipah Lila Banggoena
 Njan meulintēē Keubandi Tjah, poetrōē indah éseutirinja
 3540. Goelitan Sagōb neukeuradjeuēn, that sapeuē kheun meuntrōē béntara
 Raseuki moedah kajém oedjeuēn, toeah boeleuēn poetrōē moeda
 Meunan haba lōn ngò geukheun, ra^cjat oe mideuēn kajém teuka
 Nanggrōē aman that soekaⁿ, hantōm reuēn mareuēn djeu^ōh mara
 Poetrōē ngòn radja that sapeuē kheun, ngòn adoeēn pi soekatjita
 Poetrōē lalōē ngòn ibadat, hana ingat njan keu dōnja
 Poeboēt peureulēē deungòn soenat, deungòn dēelat Lila Banggoena
 Padoem lawét teuma doedōē, hamé poetrōē djoedō radja

3521. ti, in A ontbrekend, is aangevuld naar C.

- 3528'. Extra in C: Tēng tōng tjanang tam toem beudé, bangōn meusé geumpa dōnja
 Habéh doempuē sibagōē, poewōē poetrōē oe aseutana
 Geusiē keubeuē doem meuribēē, geupeudjamēē oereuēng dōnja
 Tamōng sireutōih teubiēt siribēē, geudja^c peulakoe doem boēt radja
 Beungōh seupōt boe meukoeah, ra^cjat bahrōlah até soeka
 3547'. Extra in C: Doem proemōh oelēēbalang, mè boe talam keu poetrōē moeda
 Proemōh meuntrōē deungòn wazi, bandoem ili oeba^c radja moeda
 Gasiēn kaja habéh djitrōn, sigala dōn keunan teuka
 Mè boe koelah idja ajōn, ban njang teurentib radja²
 Hingga trōih ba^c oereuēng gasiēn, habéh euntjiēn djipeugala
 Njang ladoem han meung boe manja^c, di djih pi djidja^c ban sineuna
 Djitakōt doedōē njan akeuma^c, kadang meutimpla^c ba^c poetrōē moeda

- Siplöh boeleuën lam kandoengan, lheuëh niba^c njan boeda^c keuloea
 Siplöh boeleuën sampòë oemoe, doeë^c di dapoe poetròë moeda
3550. Lahé boeda^c bintang timoe, ma deungòn doe até soeka
 Roepa ilò^c djròh seureulòë, oereuëng lakòë boeda^c njata
 Mángat até toean poetròë, ngòn djoedò dròë Lila Banggoena
 Geupeutjitjab toedjòh oeròë, oereuëng nanggròë neuseuranta
 Neukrah wazí deungòn meuntròë, la^cén sinaròë siah oelama
 Lila Banggoena bri seudeukah, keu siah paki doem njang na
 Meuhòn rahmat niba^c Alah, boemeutoeah bidjèh mata
 Neukòh idja meukeukoedòë, neupeudjaròë keu panita
 Neutjò^c ngòn meuih dalam peutoë, keu barangsòë neubri landja
 Han séb sigeudōng doea geudōng, djeuëb² gampōng oereuëng teuka
3560. Oereuëng paki mangat oentōng, radja sinthōng doem areuta
 Han é^c neubri deungòn djaròë, djitjò^c keudròë oereuëng njang na
 Ra^cjat djitrōn djeuëb² nanggròë, moepeudòë di mideuën radja
 Ta^ceu djitjò^c maséng keudròë, hana djan sòë oereuëng kira
 Habéh rieuë doem geusinthōng, padé lam karōng neubri landja
 Neukòh idja gasa halōih, oereuëng djeu^cōh neubri rata
 Di oereuëng rāb djitjò^c keudròë, meusòë goemòë djimeuhila
 Djimeutaré^c keudéh keunòë, aneu^c bisòë saré goebra
 Njang reupéh² tahe teudōng, njang tjarōng djirampoeët idja
 Njang teupāt² ta^ceu teudōng, tahe mantōng hana haba
3570. Njang soelét² mata sōseuë, ta^ceu djikò lam kawan bha
 Ladoem ba^c ploeëng teuplōih siloeuë, djikiweuë njang ploeëng idja
 Ladoem ka habéh dalam tamòn, keudéh ba^c ngòn djidja^c hila
 Djimeuhila deungòn rakan, djimeulawan kiam gabra
 Njang ladoem na njang ladoem tan, ladoem han djan ladoem batja
 Ladoem sipaleuët ladoem sihañh, njang bagañh na peuët kra^c idja
 Ladoem badam ladoem pantañh, djimeureupañh han ban poebla
 Ladoem djikòh njang di djaròë, keunòng asòë djeuët keu loeka
 Ladoem oereuëng djoemòh hansòë, idja sinaròë djitjò^c landja
 Niba^c badan doem djipalét, djisingklét lhèë kajèë idja
3580. Oereuëng la^cén até sakét, keunan djilét teuma landja
 Niba^c poentja ladjoe djimat, trōih lé ra^cjat keunan teuka
 Djirintha^c lé teuma leugat, djimoepakat ka djihila
 Meusé oereuëng peulheuëh gaséng, moepoeséng di teungòh la^csa

3550'. Extra in C: Seureuta ma ha Tjah Keubandi, Ra^cna Diwi poetròë njang toeha
 Bandoem soeka até gala^c, 'òh na sinja^c poetròë moeda

3555 *. Foutievelijk staan hier reeds in A de later op de juiste plaats herhaalde regels 3590-3594.

- Lòm djirintha^c hana bandéng, até gigéng oereuëng moela
 Ra^cjat soera^c doem hōj saré, djihila lé soenggōh raja
 Ta^ceu meugriët hana sabé, ban sisoewé meugisa²
 Habéh idja ka djirintha^c, meuleuba^c reubah teuhanta
 Reu^cōh reu^cah meuhō^c meuha^c, sang² laja^c gadòh njawa
 Hingga soedah peuët plōh oeròë, keu sambinòë poetròë moeda
 3590. Heunda^c peutrōn aneu^c djeunòë, samlakòë njang aneu^c radja
 Njankeu aneu^c poetròë Goemba^c Meu^h, djoedō ma^croeh Lila Banggoena
 Aneu^c djròh that lōn leungò deu^h, meusé Oesōh indah roepa
 Djeunòë pi ka lheuëh di dapoe, la^cén lakoe lōn tjalitra
 Haba timang lōn peugah pròë, leungò adòë doem sèédara
 Geunab oeròë poetròë timan, soeara ban gènggòng Djawa
 Di radja sabòh djeumeulah, ra^cjat neukrah doem samoea
 Neukrah oereuëng barat timoe, djitrōn ladjoe keunan teuka
 Neukrah keutjhi^c wazi meuntròë, aneu^c nanggròë imeum panglima
 Sikoereuëng plōh sikoereuëng dròë, adoeën poetròë keunan teuka
 3600. Lila Banggoena peutrōn sinja^c, ban lagèë ha^c teureutib radja
 Neusië keubeuë that moebala^c, keunan djidja^c oereuëng dōnja
 Radja pseudoeë^c ngòn piasan, seureutakan poetròë moeda
 Ra^cjat djitrōn sikeulian, ba^c soeloetan Lila Banggoena
 Neusië keubeuë njang meureugōh, leumò moeplōh kamèng meula^csa
 Sòë njang teuka doem djipadjōh, saré kirōh di mideuën radja
 Lheuëh njan neutōt lé ngòn noebat, tanda dèëlat phōn keureudja
 Ra^cjat djitrōn timoe barat, meusapat oe mideuën radja
 Geutōt lé boem ngòn djra itam, geumpa alam beudé raja
 Poetròë peutrōn aneu^c agam, geutōt meuriam geunta dōnja
 3610. Hingga seupōt djilōb oeròë, oereuëng nanggròë keunan teuka
 Tōt ngòn tanglōng kandé meutalòë, di meuligòë piasan raja
 Phōn² oereuëng Malabari, beudōih nari tjoelé^c mata
 Djimoebaréh di sipa^ci, la^cén lagi meu'èn singa
 Sabòh sagòë ba hikajat, sabòh teumpat meurapana
 Sabòh sagòë djitōt noebat, soeka ra^cjat meu'èn gisa
 Sabòh sagòë pèh geudoemba^c, sabòh reuta^c meu'èn geunta
 Meugrang² tangò djihaja^c, djimeu^cantja^c sabòh djeumba
 Sabòh sagòë tamboe geundrang, djilinggang adòë angkat Djawa
 Tja^ci tjanté^c pantōn déndang, tèng tòng tjanang hareudōmama
 3620. Sabòh sagòë ratéb Arab, ratéb Meuseukat sabòh djeumba
3616. reuta^c (A); reunta^c (C); gala^c (D)
 3620*. is uit A, eveneens C en D, weggelaten als woorden van den schrijver:
 Adat na lōn gala^ckoe that, lōn doeë^c sapat ba^c njeum rasa
- hareudōmama
damama*

- Sroenè geulé djikeutjhò^c dab, njang tjakab giséng bioela.
 Meugroem² 'òh djipèh geundrang, meugrang² djihaja^c geunta.
 Di meujoeb sang soe di manjang, tjréng keutrang tangò soeara.
 Djimeusoe tòè sang² djeu^còh, bangòn goeròh sang meutaga.
 Soeara tangò leusòh², sang di baròh soe geureuda.
 Njang boenjòè gōng han peuë tanjòng, njang mòng² han é^c takira.
 Sang tjanang sang boenjòè gènggòng, meudeungòng sang gaséng Djawa.
 Sang sroenè han sòè toekri, sang bangsi sang oereuëng jōb wa.
 Sang babat sang soe koetjapi, ba^c doeli Lila Banggoena.
3630. Goelitan Sagòb sang meuloengkòb, oereuëng sròb di mideuën radja.
 Han sòè toeri dròè deungòn gòb, djimeudròb² lam seupòt boeta.
 Sabòh sagòè inòng moephò, gala^c ta^ceu meü'èn mata.
 Kisah nanggròè doem dji^catò, inòng bhe malèè hana.
 Leuntah leuntò 'òh djitiè^c dròè, di djaròè djihaja^c geunta.
 Djimeutja^cé pantòn njanjòè, sabòh sagòè pòh noegara.
 Tam toem beudé boenjòè tamboe, tjhoem keutjheu sangkakala.
 'òh takalòn tahe gante, meuneu'èn te doempeuë leungka.
 Djikeutjhò^c dab djijòb soeléng, di aneu^c Kléng meü'èn geunta.
 'òh djilinggang djròh moepoeséng, badan linténg bajé^c roepa.
3640. 'òh djibeudòh aneu^c Meulajoe, taleungò soe ban gènggòng Djawa.
 Mangat até sòè teumèè eu, bangòn teungkoe lam tjeuroega.
 Djitòt ngòn dièn peungeuìh gampōng, djitòt tanglōng meutjoeatja.
 Hana sapat meuseulindōng, djeuëb² djoerōng kandé rāta.
 Teungòh malam la^cén meuri, imeum akhi geutòt koeta.
 Sòè njang kalòn até lalòè, njang leuboej lam seupòt boeta.
 Boengòng apoej dji^cé^c sabé, sang sisoewé meugeugisa.
 'òh takalòn rindoe até, bangòn beudé sabòh djeumba.
 Bòh beuleuha^c boengòng peuté^c, ta^ceu dji^cé^c peungeuìh dōnja.
 Pantòn tja^cé déndang tjanté^c, njang bajé^c meung soe bioela.
3650. Dangdi moeri soeléng bangsi, na ban koetjapi ngòn noegara.

3629. babat (A); nabeuët (B en C); noebat (D).

3635'. Extra in B: Lhō^c pisang klat goenòng glé taròn, poetjō^c glé Ladòng pasi Kroeëng raja.
 Haj dalém dja^c si^cat tadòng, tjoeba kalòn siri di gata.

3644-3664. Dit gedeelte ontbreekt bijna geheel in B. Bij 3660 vindt men in B enkele andere regels:

Ka meudjampoe inòng agam, oereuëng dalam seupòt boeta (= ± 3661 C).
 Sabòh sagòè meuseulaweuët, njang ladoem beuët koeroe^can raja.
 Sabòh sagòè oereuëng meuliké, manjòh até Lila Banggoena.
 Le meuneu'èn doem di sinan, han sapeuë tan lam aseutana.
 Lòm meuteungòh oereuëng moephò, dara barò tjeudaìh raja.

Tjanté^c manéh moedawangsi, han sòè toekri peutjalitra
 Ladoem ta^ceu djimeu^cantja^c, djilikò^c aneu^c deureuma
 Sabòh bangòn djimeugroem gra^c, njang goendja^c tamboe ngòn geunta
 Sabòh bangòn njang moebaréh, djimeutangkéh sabòh djeumba
 Njang moebaréh pi that tjakab ,aneu^c Arab ngòn Oelanda
 Meuneu^cen doem sinan habéh, ba^c tjoet poetéh meukeureudja
 Njang meudarōih sabòh teumpat, njan meuhāt além panita
 Djitōt beudé peulheueh noebāt, ba^c dèelat Lila Banggoena
 Keumeung peutrōn aneu^c poetròè, djeuēb² sagòè meuneu^cen goera

3660. Ta^ceu djitrōn oereuēng nanggròè, moepeudòè didalam koeta
 Han é^c kira agam inòng , barōh toenòng oereuēng teuka.
 Siribèè teubiēt sila^csa tamòng, ba^c tjoet boengòng meukeureudja
 Djidja^c eu dab Malabari, ba^c doeli Lila Banggoena
 Teubiēt tamòng oeloe ili, inòng nari meue^cen gisa
 Sabòh meuneu^cen inòng moephō, ladat tahe ta^ceu roepa
 Habéh nanggròè djeuēt dji^catō, inòng bhe malèè hana
 Ka djipeugah baranggapeuē, inòng dadjeuē that tjilaka
 Djimoepantōn kisah nanggròè, ka djirawi é^c goeda

- Phō bineuēh di tandjōng boengòng, meunan inòng meusoeara
 3670. Ta^ceu djigrōb sandja^c keunòng, langkah limòng langkah tiga
 Bòh djikheun grōb meukalèh², dalém Atjèh keunòè mata
 Meung na teungkoe rijeue leubèh, sidéh neuprèh trōih lōn teuka
 Bòh lòm tagrōb meusiè², dalém Pidiè tala^c hawa
 Lōn eu roepa bahiè², lōn geutiè bakōng meulila
 Bòh lòm taphō soenggōh², aneu^c Meulabōh njang pò djeumba
 Njang la^cén doem oereuēng djeu^cōh, gèt tapoepōh lòm djiteuka
 Meunan djikheun inòng asèè, beuhareuēm kèè kòn peuboela
 Lama toeha meunan lagèè, 'òh djan watèè djeuēt keureudja
 Lheueh keureudja toedjōh oeròè, oereuēng nanggròè trōn doem rata

3680. Mè deureuham boengòng djaròè, keutjhi^c sagòè imeum béntara
 Ladoem boesō^c ladoem koepang, oelèèbalang mè sipeuha
 Njang ba keubeuē oelèèbalang, béntara blang leumò oenta
 Imeum keutjhi^c ba boebiri, meuntròè wazi kibaīh pina

3678 *. Weggelaten uit A (ook B en C):

Kòn haj teungkoe oelōn poebōh, nanggròè Meulabōh phō njang raja
 Tadjā^c kalōn keudéh ba^c trōih, bè^c sang lōn bōh beurakahnja

3683. in D: Além paki padjōh kandoeri, peuē njang geubri niba^c radja

3680-3685. zijn iets gewijzigd in B. Nieuw zijn de eerste twee regels:

Hana sidròè njang djaròè sòh, rieuē damòh ngòn roepia

Njang peuteungahan mè sikatòè, mè peuēt katòè di oereuēng kaja

- Njang mè rijeü peutoea batjoet, oebé njang khoet seumah pi na
 Ladoem oereuëng dja^c poeboeët², siseun tròë proëët padjōh sadja
 Hingga soedah lheuëh geupeutrén, boeda^c tjandén aneu^c radja
 Toeàn poetròë sangat ngeurén, neu^cé^c neutrén neutjōm neuwa
 Moeapakat ma deungòn doe, pakri lakoe bidjèh mata
 Sang² bangòn Toehan bri oemoe, neubōh teungkoe djeunòë nama
 3690. Jōhnjan radja seu^cōt leugat, ban njang mangat niba^c gata
 Tabōh keudròë peuë njang hadjat, ban njang mangat poetròë moeda
 Neutjō^c boeda^c oelè poetròë, neutjōm di dhòë bidjèh mata
 Boe meutoeah haj samlakòë, doea nanggròë beusidjahtra
 Ja ilahi Toehan rani, beureukat nabi ngòn èëlia
 Boemeutoeah sinja^c neubri, lōn rasi Mira^c Diwangga
 Ba^c djiteumeung kradjeuën sinòë, pagé doedòë neubri tjeuroega
 Bè^c neubri tjèëtan peulalòë, lindōng sidròë Pò lōn gata
 Ba^c ibadat beutawadjōh, bè^c neubri rōh njang tjilaka
 Meunan haba poetròë seudang, neutimang Mira^c Diwangga
 3700. Alah haj dō dja^c koedōdō, simanja^c tjoet dja^c koedōdō
 Beurajeu^c sinja^c beusigra, analan mita dara barō
 Dja^c koekheun dō dōda idi, aneu^c seusawi halōih raja
 Njòë beurajeu^c sinja^c neubri, na lōn tjari aneu^c dara

3687,2. in B : , radja joeë trén noedjoem doemna

3694. nabi, in A weggevallen, is aangevuld naar B en D.

3700-3716. Deze regels omvatten het wiegelied in handschrift A. In B is geen uitvoerig wiegelied . Men treft hier slechts de volgende regels aan :

Beudjeuët aneu^c keu oelèëbalang, ba^c é^c peugang nanggròë radja

Ba^c meutoeah aneu^c bòh até, ba^c Toehan bri moebagia

Poetròë timang meunan sabé, sigra han lé lōn tjalitra

In C treft men deze zelfde verzen aan, echter eindigt de derde regel anders :

Poetròë timang aneu^c sabé, soeka até poetròë moeda

Hierop volgt een wiegelied in den trant van A en met enkele omzettingen ± dezelfde regels bevattende (in 't geheel 13). De laatste ervan luidt : Beudōih haj nja^c djeunòë

sigra, di adara dilèë lōn wòë

Het lied in D is eenigszins afwijkend (totaal 10 regels) ;

Beudjeuët aneu^c oelèëbalang, beu^cé^c keu peugang nanggròë raja

Beurajeu^c aneu^c gata reudjang, mangat tatatang djoegi tapa

Ngòn kréh bajoe beudjeuët talhat, niba^c madjat toeëng peusaka

Ngòn kramat doe tjhi^c maté, nan kréh Hamsōjkasa

Kramat doe tjhi^c njang di manjang, geurasi nan radja Lila

Deungòn doe^ca ajah soeloetan, geu^coerōhan Lila Banggoena

Seureuta ngòn lōn boengōng aneuëh, doe^ca seuneulheuëh ba^c ma gata

Tatoëng bi^cat haj bòh até, niba^c abi deungòn boenda

Boemeutoeah trōih an pagé, bòh até boe moebagia

Poetròë timang aneu^c sabé, sèb ka han lé lōn tjalitra

- Idjō² boengòng soekōn, didalam òn han sòè toekri
 Toean poetròè djimoepantōn, djimat ajōn deungòn djaròè
 Alah haj dō dōda idi, simanja^c tjoet dōda idi
 Haj manja^c ka^céh beureudjang, tamsé boeleuën trang sampòè pagi
 Dang koekheun dō dōda idi, simanja^c tjoet dōda idi
 Haj manja^c ka^céh beureudjang, lōn dja^c oe blang poela padé
 3710. Alah haj dō dja^c koedōdang, geulajang ka poetōih talbè
 Beurajeu^c sinja^c beureudjang, beu^cé^c djipeugang doea nanggròè
 Dō haj koedōdang, ba^c keutapang kajèè roebé^c
 Dōnja akhira^c beu^cé^c tapeugang, beutasajang adoeën adé^c
 Naleuëng awé timòh di glé, di pasi timòh beuramòè
 Ba^c lōn kira sang meusampé, bòh até boe mangat asòè
 Bahlé doemnan haba timang, sèb ka doemnan lōn tjalitra
 Djeunòè teutab toean poetròè, ngòn aneu^c dròè Mira^c Diwangga
 Bandoem teutab asòè nanggròè, teutab poetròè lam aseutana
 Deungòn djoedō toean poetròè, aneu^c dròè Mira^c Diwangga
 3720. Habéh teutab asòè nanggròè, keu tjoet poetròè djilakèè doe^ca
 Teutab radja lam keuradjeuën, deungòn boeleuën poetròè moeda
 Teutab radja lam meuligòè, teutab poetròè lam aseutana
 Teutab sinan neukeuradjeuën ngòn tjoet boeleuën Mira^c Diwangga
 Salèh mantòng salèh tan lé, salèh maté han djan raja
 Salèh oedéb dalam kradjeuën, salèh lam oeteuën neudja^c tapa
 Salèh kradjeuën dalam dōnja njòè, salèh neuwòè oe adara
 Salèh oedéb mantòng djeunòè, salèh doedòè maté pahna
 Han koeteu^còh di lōn adòè, kheun 'òhnòè lé goerèè hamba
 3729. Neukheun 'òhnòè tamat hikajat, haba dèelat Lila Banggoena

3717. Het slot van den roman is hier aangevangen. Alle vier manuscripten eindigen verschillend (A breekt abrupt af). Geenszins is het noodig het einde van ieder afzonderlijk aan te geven, daar de onderlinge afwijkingen niet belangrijk zijn. Om welke reden aan één der handschriften de voorkeur is gegeven boven de andere, zal men uiteengezet vinden in de inleiding tot den tekst. Hoofdzakelijk om vorm en beknoptheid hebben wij de lezing van D gevolgd. Na regel 3721 zijn enkele verzen (beschouwing van den afschrijver) daaruit weggelaten, terwijl ook na 3729 nog geschrapt is het gedeelte, dat niet langer vormt een integreerend deel van den roman, maar behoort tot den epiloog, welke naar den smaak van den betreffenden afschrijver varieerend, op de gebruikelijke wijze zoo menig Atjehsch en Maleisch geschrift besluit.

ALGEMEEN OVERZICHT.

De Atjèhsche roman „Goemba^e Meuïh” en de in de literatuur van andere volken daarmee gelijk te stellen verhalen (varianten.)

Tot de in Atjèh onder de romanliteratuur gerangschikte verhalen behoort het werk met bovengenoemden titel, dat wij thans bespreken. De roman, gelijk uit de nader te volgen inhoudsopgave zal blijken, vervalt onmiskenbaar in twee deelen: twee afzonderlijke vertellingen, die onafhankelijk van elkaar bestaan, echter verbonden zijn door het feit, dat dezelfde hoofdpersoon in beide optreedt.

1. Het eerste vertegenwoordigt een bekend type, dat in de literatuur (geschreven en ongeschreven) van vele volken voorkomt.

2. Anders is het gesteld met de tweede vertelling. Van één bepaald gegeven kan men hier niet spreken; eerder van een samenvoeging van enkele motieven, die van velerlei „folk-tales” een bestanddeel vormen. Van deze geschiedenis als geheel genomen zal dus waarschijnlijk geen variant bestaan: in 't kort kunnen wij aangeven, in welke sproken genoemde punten een rol spelen.

Onze aandacht zal dan ook voornamelijk gericht zijn op het eerste gedeelte van den roman en dit zal ons hoofdobject van onderzoek vormen bij het nagaan van parallellen in het ons ter beschikking staande vergelijkingsmateriaal. „Goemba^e Meuïh”, „Goudkruintje”, luidt de titel, naar den naam van de prinses, wier levensloop het hoofdthema van behandeling vormt. Een kort overzicht van de voornaamste wederwaardigheden vindt men in „De Atjèhers” II (pag. 145—146); een meer uitvoerige beschrijving volgt hieronder.

EERSTE GEDEELTE.

20 In het land Goelita Sagōb, gelegen aan de grenzen der aarde, heerschte de machtige koning Hamsōjkasa. Tal van vorsten hadden zich aan hem onderworpen, twee prinsessen noemde hij zijn gemalinnen, welvaart bloeide in zijn uitgestrekt rijk. Toch was de heerscher niet gelukkig: ondanks herhaaldelijk uitgesproken gebeden tot de godheid bleef hij kinderloos. Noch de oudste der prinsessen, Ra-na Diwi, noch de jongste, Keuntjan Ansari, was in staat hem kinderen te schenken. Een derde huwelijk werd door hem gesloten: ditmaal niet met een vrouw van aanzienlijke afkomst, maar met een meisje uit het volk, wier ouders gestorven waren en die als eenigen rijkdom haar schoonheid bezat. Tjah Keubandi was haar naam. De verliefde vorst riep onmiddellijk al zijn onderdanen samen: hout werd aangevoerd uit het gebergte, bekwame handwerkslieden togen aan den arbeid en er verrees een weelderig paleis, tot welks bouwstoffen goud en edelgesteenten gediend hadden, een verblijfplaats der hemelnimfen, waarvan men de oogen niet kon afwenden. Herwaarts voerde men Tjah Keubandi en bij haar toefde de koning, dagen lang. Ergernis en afgunst maakte zich meester van de beide gemalinnen; dag en nacht smeedden ze booze plannen, maar voorloopig stonden ze machteloos.

Eens echter sloeg haar tijd: het vurig gebed om nakomelingschap was verhoord, de laaggeborene bevond zich zwanger. Zóó groot was de blijdschap van den vorst, dat hij al haar uit haar toestand voortspruitende wenschen wilde vervullen. De begeerte der zwangere ging uit naar het vleesch van herten, die juist hun gewei hadden afgestooten. De vorst vroeg een uitstel van twee dagen en trok met zijn ministers op jacht, ten einde het gevraagde te bemachtigen. Zijn gedachten gingen uit naar de achtergelaten geliefde, die hij aan Gods hoede opgedragen had, terwijl hij vruchteloos ronddwaalde. Alle ministers waren bekommerd; hun meester weende en durfde niet terug te keeren.

Intusschen speelde zich in het paleis een droevig drama af. Het uur der geboorte was aangebroken, Tjah Keubandi lag ziek in haar vertrekken.

Geen van de anderen wist er van, slechts Ra'na Diwi en Keuntjan Ansari, die haar zorgvuldig bewaakt hadden, begaven zich tot haar en bewezen in 't geheim haar diensten. Honderd kinderen bracht de vorstin in éénmaal ter wereld, 99 welgevormde knapen en als jongst geborene een meisje, dat op de kruin van haar hoofd zeven lange haren droeg, gevormd van juweelen en goud. Nadat ze de kraamvrouw gebaad hadden, beraadslaagden de beide vrouwen: „Wat staat ons thans te doen? Zal niet onze echtgenoot, wanneer al deze schepselen blijven leven, voortdurend hier blijven en ons geheel vergeten? Het ware stellig het beste, wanneer wij hen doodden en de lijken op het strand wierpen. Voor den koning kunnen wij het gemakkelijk verborgen houden.” Aldus spraken zij af en riepen één der slavinnen, aan wie ze opdroegen boomstronken en bloemhulsels te zoeken en die te begraven onder het paleis. Nadat dit door de slavin verricht was, namen ze zelf de kinderen en legden die neer in een kist, die ze vergrendelden en vervolgens bestreken met hars en was, opdat geen water er binnendringen zou. De kist lieten ze brengen naar het gebergte, naar een door bovenmenselijke wezens bewoond woud, waar ze haar lieten afdrijven in een rivier. Verheugd wachtten zij nu den vorst af, die spoedig daarna onverrichter zake van de jacht terugkeerde. Ra'na Diwi en Keuntjan Ansari kwamen hem eerbiedig tegemoet en vertelden boosaardig verdraaid, wat er in zijn afwezigheid was voorgevallen: „Dat was de reden, dat zij u uitzond om herten te jagen. Ga maar kijken onder het paleis, of wij de waarheid niet gesproken hebben.”

Hamsōjkasa ging en zag het met eigen oogen. Diep voelde de trotsche koning zijn schande, die in het heele rijk weldra bekend zou zijn. Een booze geest was Tjah Keubandi, niet langer mocht hij haar in zijn nabijheid dulden. Tot hare vijandinnen wendde hij zich om raad en deze, zinspelend op een toekomstig verderf van het rijk, rieden aan haar te voeren naar het veld, naar de plaats, waar ieder zijn afval plaatste. Uit het paleis werd de jonge moeder gesleept, ondanks haar jammerlijk weenen. Geen acht sloeg men op haar weeklachten en haar beroep op vroegere deugden bleef vergeefs. Tenslotte berustte de ongelukkige, haar leven toevertrouwend aan God en vergiffenis voor haar zonden afsmeekend aan haar echtgenoot. De vrome, schoongevormde vrouw bracht men naar de latrine, waar zij nadien verblijf moest houden. De beide vorstinnen hadden haar doel bereikt: voortaan was de onverdeelde aandacht van den „chalief” haar alleen gewijd.

De kist evenwel, die het vorstelijk nageslacht bevatte, was allengs gedreven naar den oever, tegengehouden door een aardheuvel, waar

gergasi's¹⁾ gewoon waren zich te vermaken. Twee ervan kregen het vreemde voorwerp in 't oog en de vrouw sprak tot den man: „Haal eens wat daar ligt en laat mij het bekijken.” De gergasi voldeed aan haar verzoek; hij opende de kist en zij aanschouwden de honderd menschelijke kinderen. De menscheneter wilde ze verslinden, maar de vrouw wist hem te bewegen te wachten, tot zij grooter waren. Het echtpaar nam derhalve de kinderen mee naar hun woning en verzorgde hen. Dagelijks nam het honderdtal in grootte en schoonheid toe, met zorgvuldigheid behoed door hun pleegouders, die hen lief kregen als hadden zij hun zelf het leven geschonken. De schoonheid der jonge prinses echter was van dien aard, dat zelfs om haar bekoorlijkheid beroemde koningsdochters het tegen haar moesten afleggen. Haar naam noemde men Goudkruintje; geene was er, die haar evenaarde. Zoo traden de jonge vorstentelgen hun vijftiende levensjaar in. Op dat tijdstip zond God een hemelschen vogel tot de prinses, om haar te leeren aangaande Hem, die het heelal geschapen heeft. In allerhande vrome wetenschappen onderrichtte hij haar, voornamelijk echter in het juiste reciet van den Koran, dien zij dag en nacht reciteerde. Ook over haar afkomst lichtte hij haar in; zij vernam, dat degenen, die zij tot dusverre als haar ouders beschouwd had, haar indertijd gevonden hadden en hoe laster de oorzaak was, dat zij van haar ware vader en moeder gescheiden werd. Op haar beurt deelde zij het gehoorde mee aan haar broeders, die zij tot taak had gekregen te onderwijzen. Thans ving zij aan haar terugkeer voor te bereiden en de genoten weldaden te vergelden. Tot den gergasi wendde zij zich met een verzoek: „Geef mij kapmessen, vader, werkeloos zitten wij hier ter neer, boomvruchten wil ik planten. Naar de wereld der menschen moet gij gaan, stel voor goud een smid aan den arbeid.”

De gergasi ging naar de grens van zijn gebied en legde zich in hinderlaag. Tegen den middag kwam iemand voorbij. Uit het verborgene sprong de reus te voorschijn en stelde den verschrikten mensch gerust: „Niet ben ik gekomen om U te dooden; dit goud zal ik U geven, wanneer gij mijn verzoek vervult.” Binnen korten tijd kwam de man terug, met zich dragend de honderd nieuw gesmede bijlen. Verheugd keerde de gergasi ermee huiswaarts en de prinses deelde ze uit aan haar broers. Hout werd gekapt in het oerwoud, wildernis werd gewied en de grond gereed gemaakt voor den aanplant. Velerlei soorten graan en aardvruchten schoten daar welig op: niet langer behoefde het echtpaar het vleesch van grof wild te eten. Intusschen volhardde Goudkruintje in haar vrome gedragingen,

¹⁾ Een soort woudreuzen.

dagelijks bezocht door den goddelijken vogel, die haar vermaande niet langer te talmen: „Uw moeder bevindt zich in de latrine, Keubandi Tjah is haar naam; ga het vragen aan Uw vader, die heerscher is in de vlakke.”

Treurig antwoordde de jonkvrouw: „Ik weet immers niet waar te zoeken; onbekend is mij het land en de verblijfplaats mijner ouders. Reeds zoo lang werd ik hier bij vreemden opgevoed.” Bemoedigend sprak de vogel: „Er is een kenteeken. Luister, ik zal het U mededeelen. Zoodra gij zijt gekomen aan de grens van het rijk, hij, die U dan als vrouw ten huwelijk vraagt, deze wijst zich aan als Uw vader.” Dit zeggend vloog hij hemelwaarts. De prinses bleef alleen en overlegde met haar broers. Hun bezwaren wist zij te weerleggen en samen richtten zij zich tot de pleegouders met het verzoek: „Laat ons teruggaan, al is 't slechts één oogenblik, ginds, naar het land der menschen. Onze vader en moeder wenschen wij te zien; dag en nacht zijn wij bedroefd, wanneer ons verzoek niet ingewilligd wordt.” Diepe smart beving het gemoed der gergasi's; snikkend verweten ze hun pleegdochter ondankbaarheid, haar, die zij gered hadden uit de rivier en verzorgd tot den volwassen leeftijd. Maar met vleierende stem haalde de prinses hen over, handig was zij in 't kiezen van omstrikkende woorden en 't was alsof hun bedroefde hart weer vroolijk werd. Zij gaven de gevraagde toestemming, vergezeld gaande van ernstige raadgevingen: „Blijf ons gedenken, wij zijn al oud en ons oog is verduisterd, denk ook aan U zelve, dat gij veilig uit de gevaren terugkeert. Er is een sirahitveld ¹⁾ aan den rand van een berg, onoverkomelijk moeilijk is de weg, een djin met één borst heeft daar haar verblijfplaats. Wanneer zij U roept, moet ge zwijgen; te gronde gaat ge, wanneer ge antwoordt; niet langer bestaat ge, ge wordt tot steen. Vele duizenden zijn reeds door dit lot getroffen, niet één van hen leeft meer. Met eigen oogen zult gij 't aanstonds aanschouwen; dat is de weg, dien gij gaan moet. Dezen tooverring geef ik U ten geschenke, die U veilig uit de gevaren van deze wereld zal voeren; bewaar dien zorgvuldig en verlies hem in géén geval. Wanneer gij komt in 't nest der djin, moet ge dien met U dragen; de satan wendt zich naar elders; aan Uwe bekoorlijkheid schenk ik dien.” Onverwijd nam de jonkvrouw de tooverkrachtige amulet aan en in haar hart heerschte groote vreugde.....

De termijn van vertrek was aangebroken. De gergasi's barstten in luide weeklachten uit. De prinses, getooid met al haar versierselen, besteed een witte olifant, die als dekkleed droeg een uit zeven lagen be-

¹⁾ Sirahit = soort gewas.

staand zadel, voorzien van koralen klokjes, het afscheidsgeschenk van de pleegouders. Negen- en negentig andere olifanten, gedeeltelijk ros, gedeeltelijk zwart, stonden tevens gereed. De honderd kinderen van Tjah Keubandi togen heen. Dag en nacht trokken ze voort, langs bergen, wouden en dalen. Allengs verloren ze ieder begrip van richting: als verzengd, zonder hoop, was hun hart. De prinses gaf zichzelf in Gods hand en ging haastig verder. Heg noch steg wist zij meer: onbeschut bevochtigde de regen haar gelaat. Gebergten trok zij over, heuvels beklom zij, de weg was moeilijk zonder weerga. Maar onverwachts, gekomen bij een sirahitveld, waar de weg werd ingesloten door zwarte bergen, kreeg zij in 't oog een menigte steenen in neergebogen houding en innige deernis beving haar hart. Sommige hadden het voorkomen van vrouwen, andere droegen een meer mannelijk karakter. Langen tijd stond de prinses ernaar te kijken, sprakeloos van verbazing. Enkele hadden de gedaante van schapen of runderen; ook waren er gevormd als karbouwen en geiten. Rechttuit ging zij vervolgens en een luid donderende stem verhief zich: „Gij, die daar gaat, blijf even wachten, laat één seconde mij U doen toeven!” De prinses gaf antwoord, 't zwijgen verbrekend op deze wijze:

„Wie roept mij, wat beteekent dat leven daar?” En de broers van haar werden tot steen, ter plaatse doofde hun levensgeest, geluidloos. Slechts de half ontloken bloem bleef achter,¹⁾ haar tranen stroomden, neervallend met doffen klank. De olifanten waren niet meer, de broers waren niet meer, slechts hun levenlooze vorm bleef achter. — „Ijdel was mijn wensch om terug te keeren, hier in 't gebergte is de ondergang. O God, doe mij verzinken in de aarde, laat mij niet alleen in leven blijven, wat moet er van mij worden?” Hartstochtelijk was haar weenen, liefelijk om te hooren. Terwijl zij weeklaagde, kwam er een zwaarlijvig vrouwspersoon te voorschijn en trad op het jonge meisje toe. Deze staarde haar verwonderd aan: zij zag een lichaam van de grootte van een graanbaal, neusgaten, waarin een manggavrucht paste. Alleen haar achterste al had den omvang van een teenen mand, terwijl haar stem verscheurend was en romdom alles deed daveren. Wanneer men haar van voren zag, geleek zij een Ifriet,²⁾ van achteren gezien, bleek zij meersoortig van vorm. — „Geen der overige menschen ziet er dusdanig uit, met een hals zoo mateloos groot. Stellig is dit de vrouw met één borst, waarvan de gergasi sprak en moet ik het aldus inzien. Onmetelijk groot is zij, haar ééne oog gelijk een presenteerschotel.” Vriendelijk begroette de vrouw

¹⁾ Immers, beschermd door haar tooversteen, was zijzelf onkwetsbaar.

²⁾ soort van geest.

het meisje en noodigde het uit voor den naderenden nacht bij haar te toeven. Maar dit, bevreesd, volhardde in een luidruchtig weenen. — „Waarom weent ge, lief kind, naar U gaat mijn verlangen uit. Zeg me de reden, waarom ge op mijn woorden geen acht wilt slaan.” De prinses dacht bij zich zelve: „Er behoeft geen bijzondere aanleiding voor te ontstaan, of zij slaat mij neer.” Kalmeerend sprak zij: „Moedertje, 't was een vergissing. Ik onderkende U niet, ik ben in de war, mijn oogen zijn verblind door de zon; ik wist niet, wat ge zeidet. Vergiffenis, moeder, vergiffenis. Meet mijn vergissing niet breed uit! Ik ben maar een onnoozel mensch, zonder vermogen om te begrijpen. Breng me naar binnen, laat mij niet buiten blijven, voor neushoorns om te verslinden, voor tijgers om omver te stooten.” Zoo kwam Goudkruintje in de spelonk der Djin, waar zij met de uiterste gastvrijheid behandeld werd en toch bleef zij bekommerd. Steeds dacht zij aan haar broers, die omgekomen waren: haar tranen hielden niet op te vloeien en zij vermagerde zichtbaar, niettegenstaande alle liefde, haar bewezen. Vele geheime wetenschappen bezat de Djin, machtige tooverspreuken verstond zij. Zij vermocht het menschen te doen versteenen, op allerhande wijzen ging zij te werk. De belangstelling der prinses werd opgewekt; op haar verzoek onderrichtte de reuzin haar. En zoo grenzenloos was de liefde van deze, dat zij geen van haar kundigheden achterhield. Eén tooverwetenschap gaf zij echter slechts na lang aarzelen prijs; want wanneer hiervan gebruik gemaakt werd, beteekende dit haar eigen ondergang: richtingloos zou zij blijven zweven, rondwalend in 't gebergte, voor altijd verstoken van den terugkeer. Bezwijkend voor het aandringen van haar lieveling deelde ze ook haar laatste kennis nog mede, en de prinses, vol vreugde toehoorend, prentte de spreuk goed in 't geheugen en reciteerde die dag en nacht. Eens op een keer kwam de gedachte bij haar op: „Vandaag zal ik de Djin verderven.” Zij sprak de tooverformule uit en de geest, die zich juist in 't gebergte bevond, verloor haar onderscheidingsvermogen. Oost noch West wist zij meer, nu eens zee, dan weer land meende zij te zien; zinneloos bleef zij de zwarte bergen doorkruisen. Toen het verlangen vervuld was en haar gastvrouw niet langer kon terugkeeren, sprak de jonkvrouw de van deze geleerde herstellingsformule uit, krachtig blazend naar het veld. Onmiddellijk daarop ontwaakten allen, die omgekomen waren, in groote scharen stonden zij op van de plek, waar zooeven men slechts steenen zag. Ook de dieren herleefden, runderen en olifanten. De negen- en negentig versteende broers, zij kwamen alle weer tot leven; heet brak hun zweet uit in de zon. Hun zuster ontwarende, kwamen zij snel op haar af en een algemeene begroeting had plaats. Hierop nam deze het woord en

sprak, zich richtend tot de menigte: „Gij allen, hier verzameld, hoe is 't gekomen, dat gij U bevindt in dit veld? Welke ramp heeft U getroffen, zegt 't mij, opdat ik den aard ervan leer kennen.” De onderdanen antwoordden haar: „Zij hield ons aan, eertijds op 't veld. Met luider stem riep zij ons toe; wacht een wijle, zoo sprak zij snel. Toen wij antwoord gaven, werden wij tot steen; van iets dergelijks hadden wij geen vermoeden. Deze oorzaak heeft ons in 't verderf gestort, bij tienduizenden, mannen zoowel als vrouwen.” Op haar beurt deelde de prinses mede, wat haar zelve van den kant der Djin wedervaren was en op welke wijze zij door list de reuzin onschadelijk gemaakt en haar slachtoffers bevrijd had. Thans voleindigde zij haar voornemen om tot haar vader te gaan; vergezeld door een gevolg van ontelbare onderdanen, gezeten op haar witten olifant, voerde zij den tocht aan. Zeer moeilijk was de weg: over de zwarte bergen leidde hij, door krek en doornen, door heuvelland en moerassen, steeds verder. Zonder eten en drinken, vermagerd en somber, trokken zij dag en nacht voort. Eindelijk, na verloop van vijf maanden en tien dagen, was het doel bereikt. Voor hen lag het rijk, dat zij zochten. Bij het voorbijgaan van den stoet liepen de bewoners der dorpen in grooten getale uit. Zij zagen de schoonheid der aanvoerster; nog nimmer hadden zij haars gelijke aanschouwd, verloren raakten zij bij 't beschouwen: „De hemel heeft zich niet gespleten, de aarde heeft zich niet geopend, vanwaar is hier beland deze jonkvrouw, schoon als de maan?” Toen de eerste minister kwam, beet hij zich op de vingers van verbazing. Snel begaf hij zich tot den vorst om van zijn ontmoeting verslag te doen. In gloeiende bewoordingen schilderde hij de bekoorlijkheid der jonge vreemdelinge, gelukkig prees hij zijn gebieder, dat zij in zijn rijk aangekomen was. Zoodra de koning deze woorden vernam, geraakte hij in hevige beroering. Tot den minister zeide hij: „Ik voer ten huwelijk de jonge vrouwe. Ga onverwijld, haal snel haar hier, voer herwaarts mij de jonge bloesem.” De aangesprokene haastte zich het bevel ten uitvoer te brengen. Eerbiedig sprak hij tot de jonkvrouw: „Laat mij een enkel woord tot U zeggen.” Een oogenblik gestuit in haar snellen gang, wendde deze zich om: „Waartoe, broeder, tracht gij mij tegen te houden?” — „Prinses, schoonkleurig als een bloem, treed binnen een wijle in 't vorstelijk verblijf. Begeleid mij zonder dralen, wil een weinig rusten bij den heerscher der wereld. Om te bekomen van de vermoeienissen der reis, ga U begeven naar 't paleis van den machtigen koning Hamsōjkasa. Zijn bestuur is rechtvaardig zonder weerga, nimmer nog heeft men hem gegisp, loftuizingen slechts zijn zijn deel. Zijn rijk grenst aan den hemel, daar, waar de zon ondergaat.” Zij antwoordde hem: „Ditmaal vraag

ik om verlof, niet wensch ik mijn tocht te onderbreken. Ver is het land, waarheen ik terugkeer; mijn vader heb ik nog niet bereikt. Leg mij geen hinderpalen in den weg, waardoor ik opgehouden word; 't is al duister, de nacht is aangebroken. Laat mij zachtjes aan voortgaan, hiertoe vraag ik Zijne Majesteit vergunning. Vol ootmoed buig ik mij voor Hem; ga dit Zijne Majesteit zeggen, dat ik gehaast ben, daar ik nog ver heb te reizen. Welaan, thans wil ik vertrekken." Zwijgend waren de negen- en negentig broers bij 't gesprek aanwezig; geen geluid uitten zij, vol bewondering luisterden zij naar hun schrandere zuster. Wederom hernam de eerste minister en in zijn taal vlocht hij een zinrijke vergelijking: „De vorst des rijks draagt een verlangen met zich. Naar het kwikstaartje heeft hij begeerte, hoe zal 't in zijn werk gaan, dat zonder nest is? Vangen wil hij het, maar een touw bezit hij niet, met een boog wil hij 't schieten, maar de pees is ver. Begeerte heeft hij naar de bloem, fel gretig zijn zijn vingers, zwaar verwond is zijn hart." De prinses gaf ten antwoord: „Zittend, is er gloed, staand, is er gloed, mijn hart voelt verlangen naar den heerscher der wereld." Aldus sprak zij en in haar binnenste vlamde op matelooze vreugde. Een huwelijk hoorde zij noemen van den kant van den vorst; zij begon te vermoeden, dat het doel harer wenschen bereikt was: „Dit is de plek van mijn Moeder, de vorstin; mijn vader is het, die tot mij het woord voert. Aldus was de aanzegging van den hemelschen vogel, wie U ten huwelijk vraagt, het begrip is vervuld. Inderdaad, dat is mijn vader, als koning heerscht hij over zijn rijk."

Nogmaals zeide zij: „Uit mijn land ben ik vertrokken, zonder leeftocht mee te voeren, bedelen wilde ik van de Vorstelijke Tegenwoordigheid. Dwars door gebergten ben ik getrokken, rijken heb ik in hun geheel doorkruist, misschien evenwel vindt geen gehoor mijn verzoek." De minister antwoordde: „Zeg het mij, teedergevormde. Met de hulp van God, onzen Heer, en de wondermacht van den profeet, de vorst zal U geven, wat gij begeert, daar hij een hartstochtelijke liefde U toedraagt. Gelijk een steeds onvruchtbare boom is hij, door liefde verteerd; naar U draagt hij begeerte; in den wind geslagen worden mijn woorden en onbereikt blijft mijn doel. Begeerte draagt hij naar Goudkruintje, daar hij zoo duidelijk haar schoonheid aanschouwd heeft. Begeerte draagt hij, doch waarschijnlijk zonder baat, tot hij sterft en zijn ziel omhoog gevoerd wordt." In dezen trant praatten zij heen en weer, in bonte beeldspraak hun gedachten kledend. In snikken barstte de prinses ten slotte uit: „Een spotkrekel is Uw meester; naar mijn meening eischen zijn woorden verklaring, dat hij eerst naar buiten mij zond en thans mij binnen roept. Beschimpt en verguisd word ik, een bloem met stinkenden

geur laat hij mij reiken!" Sussend kalmeerde haar de minister, steeds weer naar binnen noodend: „Stribbel niet langer tegen, prinses, wend Uw schreden. Moge de begeerte vervuld raken en de koning in 't huwelijk treden; naar den schriftgeleerde wil U begeven." Nog voegde de prinses eraan toe: „Heel bitter is mijn hart; stad en land heb ik verlaten, een jaar onafgebroken ben ik hierheen geloopt. Als zijn begeerte tot een huwelijk oprecht is, ben ik bereid tot den „chalief" te gaan. Wat ik als huwelijksgift vraag, is gering en kan zonder bezwaar worden toegestaan. Voldaan worde slechts aan dezen wensch: te voorschijn brenge hij Tjah Keubandi. In banden bevindt zich de koninklijke gemalin, van uiterlijk beroemd, van verstand schrander. Als hij wil geven Tjah Keubandi, dan trouw ik met Zijne Majesteit. Deel hem mee dezen wensch van mij, nu zijn wij uitgesproken." De eerste minister ging snel heen en aan den koning bracht hij haar woorden over: „Tjah Keubandi vraagt de jonkvrouw op, haar, die ginds in de eenzaamheid verblijft. Stad en land heeft zij verlaten, daarnaar draagt zij verlangen. Niet naar iets anders gaan haar begeerten uit, daarom heeft zij zich hierheen gespoed." De hooge heerscher antwoordde: „Oogenblikkelijk verwerkelyk ik, wat zij begeert; voldaan is aan haar verzoek. Ga onmiddellijk Tjah Keubandi halen. Ik voel begeerte naar de prinses; ik geef haar, wat zij verlangt." Toen ging men Tjah Keubandi halen. In een loods bevond zich de vorstin en zonder ophouden vloeiden haar tranen. Men bracht haar naar buiten naar het veld, op vorstelijk bevel geschiedde dit. Zoodra de prinses haar moeder zag, stortte zij dof neervallende tranen. Haar broers riep zij bijeen: „Dit is Uw moeder, de echtgenoot van den heerscher der wereld. Bewijs haar allen eerbied; dit is Uw moeder, aanstonds zult gij 't begrijpen." Eer bewezen haar de kinderen, eerbiedig bogen zij zich aan haar knieën. Hierna baadde men Tjah Keubandi, men wiesch haar lichaam, waaraan 't vuil kleefde. Na het bad gaf men haar kleederen. Op rees haar schoonheid en nam steeds toe, een hemelnimf werd zij gelijk. De dochter deelde haar heel 't verleden mede, van 't begin tot 't einde vertelde zij alles: „Hiervoor heeft God ons gespaard, dat wij eenmaal U levend terug zouden zien." En bij de moeder kwam de gedachte op: „Ware 't niet door God geweest, mijn kinderen had ik nimmer weer gezien." — „Groot geluk is met U voorwaar, dat gij allen niet zijt omgekomen. Ik waande reeds, gij waart niet meer, mijn lievelingen, mijn eigen kinderen. En ik, kind, bijna was ik gestorven, de laatste ure waande ik gekomen. Maar door Uw zegen, mijn lief meisje, hebben zij alleen mijzelf getroffen, maar U bewaard. Wanneer ik eraan denk, breekt mijn hart en loopen mijn oogen over. Als door God bijstand wordt verleend, staan menschen machteloos.

Geen kracht hebben listen en lagen; aan Uw zegen, lieveling, is dat te danken."

De koning beval prinses Goudkruintje naar 't paleis te voeren, onder bekkenslag en tromgeroffel beval hij in optocht te geleiden de schoone jonkvrouw. In groote menigte stroomde het volk naar buiten, om het jonge meisje te gaan inhalen. Men deed haar plaats nemen in een draagstoel, versierd met afhangenden rand, te samen met haar moeder, de gemalin des vorsten. Zoo voerde men haar binnen in het paleis, onder de begeleiding der muziekinstrumenten, het paradeeren der soldaten en de juichende vreugdekreten van het volk. In den voorhof gekomen, bracht men beiden voor den heerscher; de huwelijksluiters en andere wetgeleerden werden ontboden en zetten zich neder in de galerij. Allereerst verlangde de prinses haar gemachtigde aan te stellen¹⁾, zeer schrander was zij van verstand. Toen richtte zij zich tot de rondom gezeten wetgeleerden, in stil verlangen hoorde toe de „chalief": „Luistert, teungkoe's allen, eene geschiedenis van lang geleden wil ik verhalen." En zij begon:

„Er was eens een koning.... Gespannen luisterde de vorst, gedachten kwamen op in zijn geest, een vermoeden ontstond in zijn hart. „En zoo", aldus eindigde haar verhaal, „na verloop van twintig jaar, kwamen de kinderen terug in hun geboorteland." De koning, die woorden van de prinses vernemend, daalde snel af naar de galerij. Onder kussen, onder tranen, sprak hij toen vol teedere liefde: „Ik ben de vader der schoone jonkvrouw, doof was ik van oor, verblind van oog." Alle onderdanen beten zich de vingers, in het paleis ontstond hevige opschudding. — Naar een huwelijk ging de begeerte van Zijne Majesteit uit; sommigen glimlachten, anderen zwegen. — „Zijn eigen dochter blijkt het te zijn; een andere meening werd tot ijdeln waan. Vanwaar komt deze prinses, vroeg hij zich af; dat was de oorzaak, dat hij op haar verliefde. Zijn eigen dochter blijkt het te zijn!" Dat men niet zonder grond, in 't wilde weg moet spreken, die diepe leering valt hieruit te trekken.

De prinses bleef bij haar vader. Een verzoening bracht men tot stand tusschen Tjah Keubandi en haar echtgenoot; wederzijds schonken zij elkaar vergeving. Hun liefde jegens elkaar nam toe, in steeds hooger mate. Door den zegenrijken invloed van hun dochter, had God de uiteindelijke heerlijkheid geschonken. In het paleis bleef de vorst wonen met zijn honderd wedergevonden kinderen. Wat betreft de twee gemalin-

¹⁾ Daar er in haar geval oogenschijnlijk geen voogd (wali) bestond, had zij het recht zelfstandig op te treden en zelve den bij het huwelijkscontract gebruikelijken vertegenwoordiger aan te stellen.

nen, die in 't verborgen wrok gekoesterd hadden, overwoog zijn geest het volgende: „Laat de vergelding neerkomen op den bedrieger zelf, laat ik thans haar te gronde richten; tot straf voor haar mateloos bedrog zal ik thans haar naar de latrine voeren.” Aldus geschiedde. Langen tijd hielden de beide vorstinnen verblijf in de afgezonderde loods, waar eens Tjah Keubandi in droefheid haar dagen gesleten had, totdat zij bevrijd werden door de barmhartigheid van Goudkruintje. Alle vreemde onderdanen waren huiswaarts gekeerd. Alleen bleef de heerscher in zijn rijk.

EINDE VAN HET EERSTE GEDEELTE.

TWEEDE GEDEELTE.

Thans volgt de geschiedenis der jonge prinses. Een jaar reeds toefde zij in het paleis, toen het lot der twee gestraften haar in de gedachte kwam. Eerbiedig gaf zij aan haar vader haar begeerte te kennen: „Indien gij waarlijk mijn vader zijt, is het ook inderdaad mijn moeder, die in 't verderf gestort is. Ik vraag U dan om Raċna Diwi, te samen met Keuntjan Ansari, naar deze strekt zich mijn hartstochtelijk verlangen uit. Bevrijd haar uit haar boeien, o Vorstelijke Majesteit. Laat niet mijn moeders langer onderhevig zijn aan straf, in kwaad gerucht bij alle menschen. Goedgunstig voldeed de vorst aan het verzoek van zijn geliefde dochter: „Leven en dood, mijn kind, 't is in Uw handen; zou ik daar invloed op kunnen oefenen?” Haastig sprong de prinses op en maakte beide vrouwen los uit haar banden; in haar vroom gemoed was geen plaats voor wrok. Zij voerde haar voor haar vader en smeekte hem dringend vergiffenis voor de begane zonden. En deze vergaf.... Eensgezind leefden voortaan Raċna Diwi en Keuntjan Ansari, te samen met Tjah Keubandi, bij Zijne Majesteit. Niet langer heerschte in haar binnenste afgunst en nijd: in vredige rust regeerde de vorst over het rijk, geliefd door de drie vorstinnen.

Wat Goudkruintje betreft, wier naam beroemd werd over de geheele wereld, godvruchtig volbracht zij haar godsdiensplichten, dag en nacht verzonken in eeredienst aan den Allerhoogste. Aan aardsche zaken was haar geest onttrokken, alleen God en den profeet was zij gedachtig. De roep van haar schoonheid en deugd bracht vele minnaars tot haar, dagelijks dongen de zonen van vorsten en ministers naar haar hand. Geen van alle mocht haar behagen, geen enkele was er, dien zij wilde aanvaarden. Terneergeslagen raakte Hamsōjkasa, diep verdroot hem de kieskeurigheid der jonkvrouw. Verwijtend sprak hij haar toe: „Niet geeft gij gehoor aan mijn woorden, wat raad valt thans te schaffen? Ik word een voorwerp van schande en oneer, dat gij, prinses, nog niet verloofd zijt. Op geenerlei wijze wilt gij verkiezen de vorstenzonen, die U bekend zijn. Wat nu, mijn kind? Mij blijft niets over, dan 't gebergte in te gaan, ten einde daar den dood te zoeken, ten einde daar mij te stooten recht

door 't hart, dat mijn oogen U niet langer mogen aanschouwen. Mij wenscht gij niet te gehoorzamen. Den volwassen leeftijd hebt gij reeds lang bereikt." Zijn neerslachtigheid maakte evenwel plaats voor vreugde, toen de prinses te kennen gaf, dat zij niet afkeerig was van een huwelijk, maar dat tot dusverre nog geen door God goedgekeurd, waarlijk haar passend, echtgenoot gevonden was.

—„Zeg me 't dan vlug mijn oogappel, Uw verlangen zal ik zoeken onder de vorstenzonen, welken koning begeert gij?" Haar antwoord luidde: „Luister naar mij, vader. Roep samen de mannen der wetenschap, van heinde en ver, alle. Uit iedere districts- en dorpsmoskee, overal waar aangetroffen worden geleerden van naam. Zoo is mijn verlangen, vader, dat gij dezen allen een gewijden maaltijd aanbiedt."

In dichte menigte kwamen de opgeroepen samen naar het paleis en zetten zich neder, als gasten van Zijne Majesteit. „Geliefde dochter, noem thans Uw keus, wien van de wijzen acht ge U waardig?" Aandachtig keek de prinses in 't rond: „Geen uit deze schare is het, o vader! Allen heb ik nauwkeurig bezien, in geen van hen schep ik behagen." Neer daalden de geleerden en keerden huiswaarts; een nieuwen oproep deed afkondigen de vorst. Wederom verzamelde zich aan 't maal een vroom gezelschap; ook op hen richtte de koningsdochter haar blikken. „Evenmin is hij hier," was haar uitspraak; diep was de kommer toen van den heerscher. Géén plaats van wijding sloeg hij over, uit heel het land riep hij de wetvertolkers op. Onmiddellijk na hun komst nam de prinses hen in oogenschouw, maar niemand bezat de godsvrucht, een vorstelijk echtgenoot betamend. Dezelfde vraag werd tot haar gericht en nogmaals antwoordde zij: „Ook hierbij is er geen, dien ik mij tot verloofde wensch." Toen ontstak de „chalief" in heftigen toorn, ten eerste was hij op zijn dochter verbolgen. Haast alle schriftgeleerden waren ontboden; niet één had in haar oogen genade gevonden. In luide scheldwoorden barstte hij los: „Scheer U weg van hier, gebroed des duivels." De schoone jonkvrouw antwoordde: „Waarom, vader, spreekt ge me aldus toe? Wanneer niet God het heeft beschikt, vanwaar zou iemand dan een echtgenoot deelachtig worden? Roep liever anderen bijeen, dat uit hun midden ik een keuze doe." Vleiend trachtte zij hem te kalmeeren, met woorden zoet van klank als honig. Her- en derwaarts wendde zij haar rede, tot allengs 's konings wonde hart genas en zijn oude liefde weer voor haar ontwaakte.

Een andere episode wordt thans verhaald. Er leefde in het Hemelrijk een koningspaar. Twee kinderen bezaten zij: de oudste een meisje, Sithôn Glima, de jongste een jongen, Lila Banggoena. Met teedere liefde omgaven ze deze, alleen hen gedachtig bij dag en bij nacht. Niet lang

was hun leven, ze stierven al spoedig ; heel jong bleven beiden als weezen alleen. Als opvolger van zijn vader aanvaardde Lila Banggoena de regeering ; rechtvaardig velde hij zijn beslissingen. Hem nu gewerd eens op een nacht een droom. Het was hem als hield hij op zijn schoot de volle maan ; onmiddellijk daarop schrok hij wakker. Sedert kende zijn hart geen vreugde meer, diepe neerslachtigheid was gekomen over den jongen man. Het eten wilde hem niet meer smaken, zijn geest was treurig, hij dacht aan den droom. De beteekenis ervan vermocht hij niet te begripen : geluk of ramp, hoedanig was de zin ? Tot zijn oudere zuster begaf hij zich ; verlof vroeg hij haar om op staanden voet te vertrekken. Sithōn Glima antwoordde : „Waarheen wilt ge gaan, koning, dat Uw nabestaande alleen achter blijft ? Vader en moeder zijn gestorven, waarom wenscht ge U zelve uit te bannen ? Voor niets bracht ik U derhalve groot. Thans volwassen geworden, denkt ge niet om mij. Wie zal regeeren in Uw plaats, als gij er niet meer zijt ? Vesting en plein zullen vervallen tot stof. Wat kunt ge hier tegen aanvoeren, schoone jongeling ?” Haar broer hernam : „Luister, zusje. Mijn begeerte is het wetenschap na te jagen, naar studie verlang ik, niet naar verbanning. Bid liever voor mij, dat 't mij goed ga ; vraag hulp aan God ; den Koran reciteer ten einde. Niet ga ik heen in booze stemming, niet in de wildernis ga ik mij bannen. Wil dat bedenken, lieve zuster, en tracht mijn woorden te overwegen.” Dit was de reden, die hij opgaf ; de ware reden echter verzweg hij ; verdriet om een onverklaarbaren droom. Hij verzocht te mogen ontvangen het erfdeel zijns vaders : een kris en een zwaard, van magische kracht. Sithōn Glima, die zich eerst aangaande het bestaan van deze wapens onwetend verklaard had, verleende ze hem onwillig, nadat de hartstochtelijke jonge vorst haar vóór haar oogen met zelfmoord gedreigd had. In snikkend weeklagen bleef eenzaam achter de verlatene, terwijl de schoongevormde held vol opgewekten moed zijn avontuurlijken tocht aanving.

Neer wilde hij dalen naar de aarde, om ontsluiting van 't raadselachtige te zoeken ginds, in nooit geziene streek. Niet evenwel wist hij de richting, waarheen zich te begeven : op goed geluk vloog hij door 't lucht-ruim, verward ronddwalend in het onbekende, een gansche maand. Toen kreeg hij in het oog de haardsteden der menschen en daar streek hij neer, ten einde uit te rusten. Hij was op aarde : velden en nederzettingen slechts, voor zoover de blik reikte. Verbijsterd keek hij om zich heen ; uitputting en eenzaamheid deden hem heete tranen weenen. Allengs echter behaalde zijn verstand de overhand. Toch nog besloot hij zich te stellen onder de leiding van een geleerde, opdat zijn tocht niet vergeefs zou zijn ge-

weest. En zoekend steeds rondtrekkend door de dorpen, kwam hij ten slotte aan een bedehuis, waar leven en drukte heerschte. Herwaarts schreed hij vervolgens, de edele, stralend schoone koning. Hij wiesch zijn voeten, steeg omhoog, boog voor den wijze in diepen eerbied. Deze sloeg verwonderd zijn gedragslijn gade, nog nimmer te voren had hij den jongeling opgemerkt. Hij reikte hem den sirihzak, een wijle noodde hij hem tot poozen. Nadat zijn afmatting hersteld en 't zweet zijns lichaams opgedroogd was, beving den welgemaakten vorst een gevoel van volkomen welbehagen. Terstond daarop vroeg hem de schriftgeleerde: „Uit welk land, jonge man, zijt gij afkomstig?” In antwoord sprak Lila Banggoena, wel moduleerend zijn stem, die zeer schoon van klank was: „Ik, meester, kom van de bovenstreken, uit een ingesloten bergdal, waar deze rivier ontspringt. Een boschmensch ben ik uit een onbeschaafd gebied, die nooit te voren naar beneden afgedaald is.” — „Waarheen wenscht gij te gaan, vereerde jongere, deel het mij mee, o schoongevormde held.” — „Mijn innigste begeerte is 't, te gaan studeeren; dat is mijn voornemen bij dag en nacht.” — „Zet U dan hier neer, kind, en streef in mijn nabijheid uw verlangen na.” — „Zoo God het wil en Hij mij helpt, begeer ik thans, wat gij mij voorstelt.”

Vervolgens nam de leermeester den Koran op en deed den jongeling dien nauwkeurig reciteeren. Toen deze na verloop van tijd hierin volleerd was, ging hij tot andere wetenschappen over: heel den gang van het gebruikelijke onderwijs liet hij hem volgen. Schrander en vroom was de leerling, voortdurend levend in een staat van godvruchtige afzondering, matig in het tot zich nemen van voedsel, zijn gedachten slechts gericht op de andere wereld. Aldus verliep de studietijd van Lila Banggoena bij den schriftgeleerde.

Het verhaal keert terug tot Hamsōjkasa. Alle geleerden, wier naam maar eenigszins goeden klank bezat, riep hij op. De studeerenden ook, die zich hadden onderscheiden, beval hij snel te voeren tot de prinses. Alle zonder uitzondering kwamen onmiddellijk, en één voor één nam zij hen in oogenschouw. Weer echter bleek er geen de rechte; ten eerste was de vorst daarover bekommerd. Nu wilde 't toeval, dat er nog een geleerde van grooten roem bestond, dien hij thans beval te ontbieden. Naar de plaats, waar Lila Banggoena studeerde, want dáár leefde de zeer beroemde wijze, begaf zich onverwijld de vorstelijke afgezant, om het licht der wetenschap met zich te brengen naar 't paleis. De geleerde gaf aan den oproep gehoor, in zijn gezelschap toog op weg zijn hooge leerling, en beide bereikten weldra de galerij. Nadat men den maaltijd had opgedragen, richtte de prinses haar aandacht op het verzamelde

gezelschap. In een ondeelbaar oogenblik was het geschied. Met oogen en lippen teekenen gevend, steeg de jonkvrouw omhoog naar het paleis. Lila Banggoena, eveneens zeer ervaren, onderhield zich met haar in een heimelijk gesprek, als waren beiden alleen te samen. In het paleis en in de galerij wisselden symbolische gebaren elkaar af: pinangschaar en sirihblad rinkelden. In 't huis klaterde het koperen blad, hier ging men daarop handen wasschen. De hemelkoning opende den sirihzak, de schrandere jonkvrouw greep ter hand de pinangschaar. Vervolgens ging Goudkruintje betel eten, weer dichtgeknoopt werd de zak in de galerij. Lila Banggoena verwijderde de uitgekauwde pruim, in antwoord spuwde de prinses in het paleis. Geeindigd was hun samenspraak: de brandende gloed aan de ééne, de sidderende onrust aan de andere zijde, hadden plaats gemaakt voor een vreugdevol begripen. De schriftgeleerden keerden terug naar elders: Hamsōjkasa begaf zich opwaarts, ter ondervraging van zijn dochter. Maar deze gaf geen stellig antwoord: een uitstel vroeg zij van twee dagen; dan juist, gelijk 't gevoel haar ingaf, zou zij in de zaak een beslissing nemen.

Toen 't donker werd, de dag ten avond neigde, werden in 't koningsslot de lampen aangestoken; de Koran werd geciteerd, aan God werd lofprijzing gebracht. De anderen lagen neer in diepen slaap, de koningsdochter alleen nog waakte. Intusschen had de hemelvorst na zijn tehuiskomst het kort te voren doorleefde niet uit zijn geest kunnen bannen. Zoodra de avondgodsdienstoefening was afgelopen, haastte hij zich terug. Gekomen aan den voet der huistrap, terwijl hij reeds aanving naar boven te klimmen, richtte hij tot God de vurige smeekbede: „Mijn God en Heer, verhoed, dat schande op mij kome, laat niet verguizing mij ten deel vallen, in dezen nacht!” Vervolgens sprak hij uit een tooverspreuk: de rust der slapenden werd tot bewusteloosheid. Zoo schreed hij onbemerkt door heel het slot en onverwachts zag de prinses hem vóór zich staan. Deze was haar eerste verbazing spoedig meester; op hoffelijke wijze begroette zij den nader tredende als een geeerden gast, hem sirih biedend onder de gebruikelijke plichtplegingen. De vorst kauwde één sirihpruim, weer richtte zich tot hem de jonkvrouw. „Uit welk land, Heer, zijt gij afkomstig en welk verlangen heeft U hierheen gevoerd?” Nadat de hemelvorst naar waarheid land en geslacht had meegedeeld, zinspeelde hij op het doel van zijn komst, met woorden van verborgen zin: „Mijn hart, zuster, is zwaar verwond, door een geheimenis in den droom aanschouwd. In iedere streek ben ik gaan zoeken, tot ik bij U ben aangeland. Ofschoon ik steeds ga in den schemer, één mijner oogen is stekeblind.

Ofschoon gezond gij ziet mijn lichaam, mijn hart diep in mij is verwond. Tot iederen dokter ben ik geschreden en telken keere verliet ik mijn land. Wellicht wacht mij de dood, is mijn tijd reeds gekomen, moet ik te gronde gaan aan deze ziekte. Als geen geneesmiddel voor mij bestaat, dan is mijn laatste levensuur geslagen."

Goudkruintje antwoordde daarop : „Wat eigent zich voor Uw genezing ? Hetgeen gij zegt, volg ik getrouw ; zelfs uit de zee laat ik het herwaarts brengen. Wat kan geneesmiddel U zijn, in ieder rijk ga ik het zoeken. Opdat Uw oog en hart snel gezond mogen worden, wil, Majesteit, het meedeelen aan mij !” Lila Banggoena gaf antwoord in beeldspraak, nogmaals beproevend de scherpzinnigheid der schrandere jonkvrouw :

„’t Geneesmiddel moet zijn in dezen omtrek, maar ’t is noch boven, noch beneden. Het heelkruid voor het oog, dat is een papegaai, gekromd van bek, van tong welsprekend ; pikzwart van veeren, rood van snavel, van vorm zeer sierlijk, o prinses. Kort is zijn snavel, lang zijn zijn veeren, vanzelf zult gij het thans begrijpen. Zijn tegenwoordigheid aanschouw ik, waar hij zich ophoudt, weet ik niet ; die vogel is in dezen omtrek. Als van een mensch vertoont zich zijn gedaante, zijn nest op soortgelijke wijze, biedt zich den blik als een paleis. Nu eens gelijkt hij ver, dan weer zeer dicht nabij ; steeds, als ’k hem vangen wil, ontglipt hij aan mijn handen. Vaak heb ik hem gezien en ’t oog op hem gericht, toch ken ik niet zijn plaats in deze landstreek. Moge hij geven slechts, dat mijn hart weer geneze, en eveneens mijn oog, moge dat thans snel herstellen."

Fijntjes glimlachte de prinses, behendig ontweek zij, even slechts latende doorschemeren, dat zij begreep : „Gelijk een rivier met bodemlooze diepte, waarin slechts een waarachtig mensch durft duiken, zoo zijn Uw woorden, diep van zin, die ik in mijn onnoozelheid niet vermag te begrijpen. Ofschoon ’t aldus ermee gesteld is, Hoogheid, bevindt zich toch de papegaai van Uw beschrijving hier. Wil gij, Heer, thans een strik mij geven, dan zal ik trachten hem voor U te vangen. Voorts nog een kooi, gesmeed van goud en diamant, opdat de vogel daar zich tegen stoote. Indien die beide niet voorhanden zijn, kan ik den vogel ook niet voor U vangen. Slechts als ge, wat ik wensch, vervult, bevindt de papegaai zich in dit huis."

Toen Lila Banggoena die taal van de prinses vernam, bleef hij een oogenblik zwijgend staan. Zijn bezinning had hij verloren, alle overleg was hem ontvallen, bij ’t overdenken van hetgeen door haar gezegd was. — „Zeer schrander is voorwaar de padibloesem", was de gedachte in zijn gemoed. „Elk mijner woorden weet zij te weerleggen, uitnemend is zij van verstand. Laat ik thans duidelijke verklaring geven ; niet ben ’k

in staat den dag van morgen af te wachten." Toen richtte hij zich opnieuw tot haar, terwijl hij kracht bijzette aan zijn aanzoek door welgekozen pantoens; eerst zacht verwijtend 't door hem zelven uitgelokte spel, daarna in deemoed haar, 't doel van zijn verren tocht, om ernstig overwegen smeekend. — „Mijn uiterlijk is leelijk, mijn afkomst is gering, hoe zoudt gij, vrouwe, ooit den blik tot mij doen dalen?"

Eveneens in pantoenvorm gekleed, was 't antwoord, dat Goudkruintje hem gaf. Ver wees zij van zich het verwijt van scherts; oprecht, gelijk tot haar gesproken was, ging zij op haar beurt spreken. Onbewimpeld uitte zij haar gevoelens, de hartstochtelijke liefde, die haar hart vervulde, liet zij thans zonder terughouding blijken. — „Tot U gaat uit het verlangen van mijn hart; met vreugde offer ik aan U mijn leven; naar Uw begeerte voeg ik mij geheel; thans is Uw wil mijn wil geworden. Eisch echter niet van mij, wat indruischt tegen goede zeden! Een huwelijk slechts ben ik bereid te aanvaarden uit Uw hand."

In lachen barstte de jonge koning los; toen vroeg hij haar tot vrouw in bewoordingen, die geen twijfel meer lieten: „Niet langer nog gepraat, laat tusschen ons een huwelijk komen, tot echtgenoot wensch ik U. Wanneer gij, liefste, toe kunt stemmen, laat ik niet langer wachten dan met huiswaarts keeren." Een glimlach lichtte over 't gelaat der jonkvrouw, snel maakte haar somberheid voor blijdschap plaats. — „Welaan, Heer Hoofdman, 't is geen scherts; in volle waarheid wil ik. Mijn hart echter is zeer onrustig, ik ben zoo bang, dat men mij van U scheiden zal. Thans ook, voel ik het als het beste, wanneer gij onverwijld neerdaaldet tot den terugkeer. Zendt een bemiddelaar vervolgens tot mijn vader, deel mee de gansche zaak en vraag mijn hand in huwelijk. Dat niet de menschen ons met laster achtervolgen en 't in de wereld heet, dat wij in 't duister handelen. 't Verbond strekt zich maar uit tot twee; voor U en mij alleen genoeg daarvan te weten. Geef aan mijn vader slechts bericht; voorloopig hebben wij geëindigd met bespreken."

Nadat de volledige afspraak tot stand was gekomen, stond de jonge man op en daalde de trap af. Reeds was de dageraad van den volgenden ochtend aangebroken: de prinses doofde de lampen. Lila Banggoena, bij 't waarnemen van 't morgenlicht, ging ijlings heen en in zijn haast ontviel hem ongemerkt zijn lendendoek. In het paleis ontwaakten allen, Zijn Majesteit de Vorst ging reeds naar beneden. Daar zag hij aan den stijl der trap het achtergelaten kleedingstuk. Vol verbazing vroeg hij zich af, wie de bezitter ervan kon zijn. Naar buiten liet hij evenwel niets blijken; in andere richting wendde hij zijn schreden. Nadat hij zijn godsdienstplichten had vervuld, toen eerst liet hij zijn dochter roepen,

te samen met haar hofdames, ten einde haar te ondervragen. Daarna ontbood hij de hoogwaardigheidbekleeders, benevens de overige onderdanen. Op dreigenden toon gelastte hij hun een onderzoek in te stellen naar den nachtelijken indringer, dien hij gestreng wilde straffen. „Oogen-schijnlijk”, sprak hij, „is ’t een dief, zijn kleed bleef achter als bewijsstuk !” Door heel het land verspreidden zich de afgezanten, nauwkeurig gingen zij bij hun nasporingen te werk, maar overal bleek hun onderzoek vruchteloos. Eén bode echter kwam tot den vromen geleerde, bij wien Lila Banggoena zijn intrek had genomen. Nadat een gastvrij onthaal hem ten deel was gevallen, kweet hij zich van zijn opdracht, al lachende : „Een onbekende liet als pand zijn lendenkleed ; wie daalde toch wel af uit ’t vorstelijk paleis ?” Onmiddellijk antwoordde Lila Banggoena : „Mij raakte een kleed verloren, waar ik zeer aan gehecht was. Wellicht liet ik het gisteren vallen, gansch onopzettelijk, toen ik terugkeerde van ’t gastmaal.” Met deze verklaring stelde de bode zich tegenover zijn hoogen lastgever, doch toornig beet de vorst hem toe : „Gisteren ging ik in den avond nog de trap af, maar geen kleed heb ik zien liggen. Na het gastmaal liet hij ’t vallen, luidt zijn bewering ; neen, een dief is hij, die van nacht stil weer naar buiten sloop. Breng snel hem hier en voer hem voor, ik wil dien teederen, blanken jongeling spietsen !” Zoo sleepte men den jongen vreemdeling voor den heerscher, op de valsche beschuldiging van koninklijk goed ontvreemd te hebben. Allen, die het aanzagen, voelden diepe deernis ; de prinses in het paleis barstte in bittere weeklachten los. Zonder eenig medelijden beval de „chalief” de wreede straffen uitvoer te leggen. Ruwe handen grepen den vermeenden misdadiger aan, onder stompen en slagen werd hij gevoerd naar de strafplaats. Daar, in de brandend heete zon, sloeg men spijkers door zijn bloedend vleesch ; glimmend van olie smeerde men zijn lichaam, tot zelfs de felle zonnestralen schenen te dooven. Onverschrokken doorstond de hemelvorst de marteling, geen kreet ontsnapte aan zijn lippen. Zijn ziel opdragend aan den Allerhoogste, sprak hij slechts : „Uw wil geschiede !”, lachend, met vreugdevol gemoed. Toen het avond was geworden, sleurde men hem naar den duisteren kerker ; ketenen gordde men om zijn lendenen ; aldus was het lot van den koningszoon.

Intusschen had Zijn Majesteit zich tot zijn dochter begeven ; wederom stelde hij haar de vraag, wien zij begeerde als toekomstig echtgenoot. Dapper antwoordde de prinses : „Mijn echtgenoot zucht in den duisteren kerker ; hij is ’t op wien mijn hoop ik vestig, tot genen verren dag. Tot hem helt zwaar mijn hart ; geen anderen begeer ik, hoe hoog zijn rang ook moge zijn. In heel mijn wezen is hij doorgedrongen ; al wat op

aarde zich bevindt, is in mijn oog waardeloos. Dien gij tot een bedrieger stempelt, voor mij staat zijn oprechtheid vast, als van geen ander." In antwoord snauwde Hamsōjkasa haar toe: „Jij waagt het ongepaste taal tot mij te richten, den Opperheer van 't rijk durf jij te gispen. Een onheilskind, dat niets dan rampen brengt, dat ben jij; wat heb jij te zeggen? Jij weigert onderwerping aan mijn wil, onbuigzaam hard ben jij in mond en tanden!" Zonder zich angst te laten aanjagen, gaf de prinses op vasten toon te kennen, dat naar het onveranderlijk raadsbesluit van God ieder mensch zich had te voegen: „Al leed hij ook aan de afzichtelijkste huidziekten, toch past voor mij deze alleen als echtgenoot. Aan hem moet gij mij dus ten huwelijk geven, voor mij bestaat geen andere man!" In nog heftiger woede ontstak de „chalief", toen hij deze laatste woorden vernam. Niets meer wilde hij van zijn dochter weten, toornig stormde hij uit haar nabijheid, terwijl zij achterbleef, jammerlijk weenende. Niet lang konden haar broers dit werkeloos aanzien: ten diepste ontroerd beraadslaagden zij onder elkander en traden weldra als smeekelingen voor hun vader. Zij beriepen zich op de groote ervaring en scherpzinnigheid van hun zuster, die gebleken was, telkens weer: „Van oudsher hebben wij het ondervonden, 't eerst in de wildernis, tot heden toe. Daarom moet gij haar in den echt verbinden met hem, dien haar hart verkozen heeft. Niet moogt gij hinderpalen stellen; een lieveling van God is zij en van haar af straalt rijke zegen. Haar eigen wenschen moet gij volgen, bij 't huwelijk, dat gij sluiten wilt!" Hamsōjkasa bezweek voor hun aandringen en gaf, hoewel tegen zijn zin, toestemming tot de bruiloft. De negen- en negentig jongelingen togen naar de gevangenis en bevrijdden den opgeslotene uit zijn boeien. Zij baadden hem en voorzagen hem van fraaie gewaden, waardoor de glans van zijn schoonheid in hooge mate toenam. Drie schriftgeleerden werden ontboden; zij vervulden de wettelijke bepalingen en deden het huwelijk op regelmatige wijze tot stand komen. Geen enkele feestelijkheid had echter plaats; geenszins was er reden tot vreugde bij de verbintenis met een gesmaden dief. Men geleidde den bruijom tot de bruid; samen verbleven zij in het paleis en in hun groot geluk vergaten zij Allah niet.

Eens op een dag gedacht de jonge echtgenoot zijn zuster, die hij alleen gelaten had in 't Hemelrijk. Bezorgd maakte hij zich over haar toestand, onbekend was hem, of zij na de langdurige scheiding nog in leven zou zijn en hij vroeg zijn vrouw verlof om voor korten tijd zijn land te mogen bezoeken. Deze, in snikken losbarstend, verweet hem in zangerige pantoens, het leed, dat steeds haar achtervolgen bleef, nu zelfs de minnaar haar verstooten ging: „Woorden van liefde voert gij in den mond, het

hart bereiken doen zij niet. Indien gij waarlijk mij bemint, laat hart en mond dan één van taal zijn! Het oog heeft het reeds onderkend, of in het hart de ware liefde heerscht." Nogmaals verzekerde de hemelkoning zijn oprechte genegenheid en trouw, terwijl hij haar plechtig beloofde, zoo spoedig mogelijk tot haar te zullen terugkeeren. Tot afscheid sprak de vorstin hem toe: „Zoo God het wil, mijn hoogvereerde man, verwijdere zich de vijand en blijve 't gevaar U ver. Ik blijf hier achter in het binnenste vertrek, een weduwe gelijk, wanneer gij weg zijt." Regelrecht vloog Lila Banggoena naar de poort der aarde, suizend de lucht doorklievend, en niets meer werd van hem waargenomen. Onderwijl sleet Goudkruintje haar dagen, in diepe droefheid in het ledige paleis. In onafgebroken stroom vloeiden haar tranen; of zij zat of stond, haar verdriet bleef bij haar; de spijzen, ongeproefd, sterkten haar lichaam niet. Eindelijk kon zij het niet langer uithouden. Haar ouders deelde ze mee, dat zij haar echtgenoot ging volgen. Zonder hun ook maar tijd te laten haar tegen te houden, besteeg ze het gevleugelde paard Keureutaïh en reed rechtstreeks naar de plek, waar de edele held zich ophield. Deze begroette haar in blijde verbazing. Dicht tot elkaar overneigend, zij aan zij, vlogen zij verder, de schrandere man, de schoongevormde vrouwe.

Weldra bereikten zij hun doel: het veld lag achter hen, zij waren in de gampong en sloegen samen in het nauwe gampongpad. Er stond ergens een heel klein huis, het eigendom van een arme; daarheen bracht de prins de teedere bloem, om eerst alléén zijn woning te bezoeken. Hij naderde den burcht, hij trad het voorplein op en aan den voet der trap gekomen, gaf hij door éénmaal kuchen blijk van zijn aanwezigheid. Onmiddellijk herkende zijn zuster het geluid, de weefspoel wierp zij uit haar handen en rende naar de deur om den broeder te begroeten. Snel klom deze omhoog, en teeder kusten en omhelsden zij elkander. Vervolgens zocht Lila Banggoena zijn echtgenoot weer op, met zich brengend het noodige levensonderhoud. Zoo kwam hij iederen dag beurtelings bij beiden, tot het gerucht van de verborgen bruid doordrong tot het paleis. Sithōn Glima riep den jongen man bij zich, op ernstigen toon zeide zij: „Waarom handelt ge aldus? Waar bevindt zich Uw vrouw en welke is de reden, dat ge haar niet hier brengt? Kleeft er wellicht een fout aan mij, dat gij niet tehuis voert de koningsdochter, maar haar bij vreemden onderbrengt? Ga snel derhalve heen, mijn lieveling, en breng haar naar dit huis, het erfdeel van Uw vader. Geheel als moeder moet gij mij beschouwen!" Lila Banggoena verdedigde zijn houding, door te herinneren aan de oude wijsheid: „Wanneer ge vrouw en zuster samenbrengt, dan zaait ge tweespalt, waar te voren éénheid was. Doe op één plaats

d' één met de andere zetelen, één van hen beiden jaagt ge daarna stellig weg. Daar ik wil vermijden, uit liefde voor U, naderhand haar te moeten verstooten, daarom is 't beter, dat ik haar niet hierheen breng." Sithôn Glîma antwoordde: „Och koning, jongere broer van mij, ik geef U toe, dat zulks wel voorkomt. Maar niet altijd behoeft 't zoo te zijn. Wanneer gij slechts voldoende inzicht hebt, dan moet gij alle twee gelijkelijk teeder liefkoozen. Nu ga ik onverwijld en haal Uw bruid hierheen. Daar immers onze ouders niet meer leven, rust deze zaak volkomen thans op mij. Laat niet in iedere streek de menschen rond vertellen, oudergezag ontbrak, daarom werd de vorstin geminacht." Met deze woorden zette zij haar voornemen door, daar de koning, zwak tegenover haar nog van zijn kindsheid dagteekenend overwicht, iedere verantwoordelijkheid van zich afschoof. Geen indruk lieten na zijn woorden, dat in de toekomst eens, wanneer goed of kwaad eruit mochten voortvloeien, zij aan zijn waarschuwing van toen zou denken. Voortvarend verzamelde zij de heele bevolking van het Hemelrijk tot den plechtigen intocht der nieuwe vorstin. Sommigen te voet, anderen te paard, al naar gelang van rang en stand, trokken de onderdanen op, onder muziek en dans. Toen zij gekomen waren te bestemder plaatse, overhandigden zij eerbiedig de meegebrachte geschenken. Zij plaatsten de jonge vrouw in een draagstoel en voerden haar naar het paleis in blijden ommeegang. Luide weerklonken de muziekinstrumenten, de krijgslieden vertoonden hun behendigheid, op allerhande wijzen werd gevierd dit volksfeest. Dof donderend werden er geweren afgeschoten, toen de stoet de versterkte stad genaderd was. Men voerde daar de stralende ster binnen en deed haar ingaan in 't voorvaderlijk paleis. Zij woonde met haar schoonzuster te samen en beide droegen vreugde in het hart. Want zeer had deze de koningin eerst lief, daar zij uit verre streek afkomstig was. Geen rijsthalm breed kon zij van haar gescheiden zijn; als bloesems, aan één tros vergaard, zoo waren zij. Verandering bleef echter niet uit. Op zekeren dag kondigde Lila Banggoena zijn besluit aan, in eenzaamheid ascese te gaan bedrijven. Zijn geliefde droeg hij op aan de hoede van zijn zuster en na een innig afscheid verdween hij in de wildernis. Een half jaar was in vreedzaam samenzijn verstreken, toen groeide haat op in 't gemoed der oudere. Van lieverlede ontstond er twist tusschen haar en de met verstand begaafde. De vroegere liefde was in tegenzin veranderd, geen gelegenheid verzuimde zij om de gehate indringster te vernederen. Maand na maand ging voorbij, zonder dat de afwezige broeder terugkeerde. Ongestraft joeg zij de weerlooze telkens uit haar nabijheid, met beleedigende scheldwoorden overlaadde zij haar. De vorstin onderging het in gelaten ver-

wondering: een vogelverschrikker gelijk vermagerde haar lichaam en bijna onafgebroken weende zij. Zij dacht zichzelf een vreemdelinge, verstoken van de ouders, ver van den geboortegrond. Niemand heeft deernis als men haar mishandelt, de wettige beschermer keert nooit terug. „Naar onbekende streek, tot een rampzalig lot, in ver verwijderd land heeft men mij hier gebracht. Ach nutteloos, mijn echtgenoot, bracht gij uw waterlelie herwaarts.” Toen, onverwachts, stond Lila Banggoena weer voor beiden. Groot was de wederzijdsche blijdschap; over 't geen in zijn afwezigheid was voorgevallen, werd met geen woord gerept. De aardsche koningsdochter werd met teedere liefde omgeven, voor de oogen van den teruggekeerden koning. En in haar grootmoedigheid van geest verried deze de dagelijksche tweedracht niet.

Ten tweeden male was de vorst vertrokken naar 't onherbergzame gebied. Sithōn Glima overwoog bij zich zelve plannen, de jonge bloesem wilde zij thans ten verderve brengen. En zinnend op een middel om haar voor vergriep te straffen, schoot deze snoode toelig op in 't arglistig gemoed: „Dat schepsel geef ik het bevel om rijst bijeen te garen; die rijst laat ik dan zoogenaamd in zonnewarmte drogen. Zoo is de wijze, waarop ik gemakkelijk die lichtekooi bedriegen kan. Opdat het hondjong zich uit de voeten make; tot welk doel zit ze hier, tot last van mij?” Zij nam derhalve rijst mee naar het open veld en schudde die tusschen de nog staande stoppels. De korrels lagen op de dijkjes overal verspreid, toen keerde zij voldaan terug naar haar woning. Tegen den middag, op het heetste van den dag, riep zij de schoongevormde vrouw bij zich: „Och zusje, kom eens even hier. Wat moet ik doen? Ik word gekweld door hoofdpijn en juist was ik aan 't rijst drogen op 't veld. Wil jij die nu eens bij elkander halen?” Onmiddellijk gaf de vorstin aan het verzoek gehoor. Maar toen ze, aangekomen, zag, wat eigenlijk haar als taak was opgedragen, barstte ze in radeloos huilen uit en bleef verslagen staan, zonder iets te verrichten. Sithōn Glima kwam reeds naar buiten, want lang was zij al weenend weggebleven. Op harden toon sprak zij haar toe, terwijl zij het deed voorkomen, alsof de andere zelf, moedwillig, daar alle rijst had neergeworpen. „Hiertoe gaf ik je niet 't bevel, maak dat je wekomt naar je eigen land. Maar eerst raap jij behoorlijk alle samen, de blanke korrels liggend in de zon. Laat ik je niet meer op iets dergelijks betrappen!” Nog harder snikkend boog de arme 't hoofd, terwijl de booze schoonzuster haar stompte. Zij stootte en sloeg, zij sleurde en duwde, en haar bij 't hoofdhaar grijpend, slingerde ze haar in 't rond. Gekwetst van lichaam, duizelig van hoofd, onderwierp Goudkruintje in haar vroomheid zich berustend. Haar tranen slechts drup-

pelden gestadig neer, bij de mishandeling kwam niemand tusschen beide. Haar lendenkleed ging los en viel ter aarde, haar sieraden, gebroken, raakten weg. Bewusteloos bleef zij tenslotte liggen, Sithōn Glima wendde zich om naar huis. Verheugd genoot zij van haar eenzaamheid, zij meende immers, dat haar slachtoffer reeds gestorven was. Maar de bewustelooze werd uit haar bezwijming wakker en alles zich herinnerend, weende zij opnieuw. In dezen toestand trof de koningszoon haar aan. Hij keerde terug, wegens een voorgevoel van onheil. Liefkoozend vroeg hij haar de oorzaak van 't verdriet, en zij, reeds half getroost, deelde die mede. Zij noemde haar moeilijkheid, haar angst gevoeld voor straf, maar in den adel van haar geest, verborg zij 't ondergane lijden. Lila Banggoena reciteerde snel een tooverspreuk en alle korrels rijst vlogen op één plek bijeen, waar zij, gelijk tevoren, opgestapeld lagen. Nu raapte de vorstin hen samen in den zak en ging, onvergezd, vervolgens er mee huiswaarts. Sithōn Glima beet zich de vingers van verbazing, niet had zij deze taak voor uitvoerbaar gehouden. Maar nameting wees aan, dat er evenveel als vroeger was: geen korrel zelfs ontbrak aan de hoeveelheid. Toen 't avond was geworden, kwam de vorst zelf tehuis. Weer werd ter zijner eere de comédie van eerst opgevoerd; de booze vrouw huichelde nogmaals oprechte liefde.

Na eenigen tijd in het paleis vertoefd te hebben, ging de koning van 't land naar zijn ascese terug. En zuster en vrouw bleven te samen achter, de eerste dag en nacht zinnend op wraak. Het was haar vaste wil de twee menschen te scheiden, en na langdurig overpeinzen viel het volgende haar in. „Mijn broer ga ik ten huwelijk geven aan een andere vrouw, opdat dat heksenkind weer afdaalt naar de aarde. Wanneer dát middel nog niet baat, is alles te vergeefs en blijft zij hier voor eeuwig.” Nadat dit besluit in haar gerijpt was, stond spoedig daarna de jonge koning voor haar, om naar gewoonte eenige dagen bij haar door te brengen. Sithōn Glima deed het voorkomen als haar hoogste wensch, om vóór haar dood éénmaal een huwelijksfeest te zien. „Vurig begeer ik 't, blanke held, U in dit rijk in 't huwelijk te verbinden. Met ijverzuchtig oog sloeg ik 't bij anderen gade, een ieder houde zich bij eigen land.” Vastberaden antwoordde Lila Banggoena haar, dat hij reeds een echtgenoot bezat, en er voor hem derhalve geen noodzaak bestond, zich nog een tweede uit te kiezen. Toen zij met smeeken voortging, antwoordde hij rustig: „Luister naar mij. Niet kan ik verdragen, dat men zal zeggen, dat ik trouweloos ben. Laat er een andere nog zoo mooi zijn, zij staat mij van te voren al niet aan. Wanneer ik denk aan de prinses der aarde, in deugden rijk, scherp van verstand, oprecht en edel van karakter, die

in de heele wereld haars gelijke niet bezit.... Hierop viel zij hem vleiend in de rede: „Ach broeder, dwarsboom mij toch niet in mijn verlangen. Al neemt ge nu de ééne, daarom verstoot ge de andere nog niet!” Zij sprak en vond verscheiden argumenten, een oogenblik stond als verplet de jonge held. Geen wederwoord kon hij meer uiten. „Doe als je goeddunkt,” zei hij slechts en stortte zich in wanhoop 't woud in.

Nadat Sithōn Glima eenigen tijd gezocht had, viel haar keus tenslotte op de dochter van één der ministers, genaamd jonkvrouw Boedioe, die zeer schoon van uiterlijk was. Daar het aanzoek gunstig ontvangen werd, ging zij vol ijver voorbereidselen maken tot het bruiloftsfeest. Tersluiks evenwel stampte zij meel en bracht dit naar 't veld, waar zij 't uitstortte in 't gras. Ten tweeden male stelde ze de onverwulbare opdracht, de fijne massa uit het zand bijeen te ziften. Weer stond Goudkruintje hulpeloos te kijken, God riep zij snikkend aan in haar uitersten nood. De koning kwam juist op dat oogenblik voorbij, want nergens in 't gebergte had hij rust gevonden. Toen hij de oorzaak van haar smart vernam, sprak hij nogmaals de tooverformule uit. De Westewind kwam aangesneld en waaide 't meel bijeen, zoodat de vorstin zonder moeite het van den grond opvegen kon. Toen zij 't aan haar schoonzuster overhandigde, was deze zeer verwonderd en geërgerd. Maar nog gaf zij haar pogingen niet op. De gatjaavonden ¹⁾ waren reeds gevierd, terwijl de vorst nog steeds afwezig was; daar hij, weinig geneigd tot feestelijkheid, zich in het woud aan strenge ascese overgaf. Toen vond de wreede meesteres een nieuwe taak uit. Zij bedacht, dat de gasten spoedig komen zouden en er geen schalen genoeg waren in 't paleis. „Ga jij wat kommen en wat borden halen, de anderen hebben géén van allen tijd.” Boosaardig wees zij aan den weg naar een bepaald moeras, waar voor geschenken, naar zij zei, 't verlangde te verkrijgen was. Want deze overweging lag ten grondslag aan 't bevel, dat ditmaal nu toch stellig 't doodslot onontkoombaar was. In dat moeras leefden veel schorpioenen, en duizendpooten, rood en zwart, die zeer vergiftig waren. Ook slangen waren er en naga's, veel doodelijke soorten kwamen voor. Toen de koningin daar kwam met haar geschenken, bleef zij aan den rand huiverend staan. Naar alle zijden keek zij om zich heen. En naast een berg, onmetelijk hoog, zag zij, als zeewater door stormen opgezweept, het borrelend moeras, met donderende zuiging. Geen schrede kon zij verder gaan, doodsangst in 't hart verwachtte zij het einde. De

¹⁾ De gatjaavonden zijn de drie feestavonden ten huize van de bruid, zoo genoemd naar de gatja = henna, waarmee haar uiterste ledematen bij die gelegenheid worden bestreken. (vgl. De Atjèhers I pag. 328 ff).

schoonzuster ging zien, wat haar was wedervaren. „Waar blijven nu de schotels, de menschen zijn er al. Je treuzelt met je terugkomst, zeker pleeg je ontrouw, heb je een minnaar achter den rug van je man. 'k Moet zeggen, dat je inborst fraai is; hij pleegt ascese en jij handelt zoo. 't Is juist zooals de menschen zeggen, gelijk van iemand van jouw afkomst te verwachten is.” Dit zeggend beet zij zich op de lippen en stortte zich vol haat op de vorstin. Met waren hartstocht begon zij haar te mishandelen, het lichaam van de arme raakte jammerlijk gekneusd. Door al het rukken viel haar lendenkleed ter aarde, en ook de tooverring, dien de gergasi haar eens gaf. Eindelijk had de booze vrouw er genoeg van. Met een harden duw dreef zij de vorstin voorwaarts, haar toesnauwend, niet langer verwezen te staan kijken, daar zij zelf aan den oever op de spoedige volbrenging wachtte. De rampspoedige onderwierp zich aan haar lot: haar ziel in Gods bescherming gevend, trad zij 't moeras in, slechts drie passen. Toen sperde reeds een naga zijn muil open en slurpte haar naar binnen, los van den grond. De toeschouwster verheugde zich, bij dit gezicht, van harte; snel keerde zij weer terug naar het paleis. Haar blijdschap kende haast geen grenzen, nu 't scheen, dat haar wensch was vervuld en inderdaad haar slachtoffer gestorven was. In den buik van den naga was de koningin gekomen, maar ongedeerd, bij levenden lijve. Zij dacht onmiddellijk aan den tooverring, en vurig zond zij een gebed tot God, Hem smeeënd, dien haar toch te hergeven. En God verhoorde het gebed: van zelf kroop naderbij de ring, heel zachtjes kwam hij, als een kikvorsch, aangesprongen. Het ongedierte week toen haastig achteruit; de naga eveneens schrok hevig en wentelde zijn prooi zoo gauw mogelijk naar buiten. Hij spuwde de koningin uit, weer naar den vasten grond, te samen met den ring, die dicht haar volgde. Hem snel oprapend, deed ze dien als vroeger aan haar hand. Eerbiedig richtte zich de naga tot haar: „Vergiffenis, gebiedster, ik was in de war. Wat is 't verlangen, dat gij koestert? Zeg, wat ge als taak mij op te dragen hebt!” Nadat zij hem had meegedeeld, dat zij aardewerk voor de koninklijke tafel verlangde, wees hij haar de plek, waar dit, als slechts voor háár bewaard, te wachten lag. Snel greep zij het benodigde bijeen en weergekeerd in het paleis, gaf zij 't haar schoonzuster in handen. Sprakeloos stond deze er naar te kijken, een diepen rimpel in haar voorhoofd.

De negen- en negentig broers op aarde hadden ten zeerste onder 't vertrek van hun zuster geleden ¹⁾. Tenslotte hielden zij onder elkander raad

¹⁾ In één handschrift (D) kennen de broers het lot, dat hun zuster getroffen heeft aan een door deze achtergelaten levensteeken (verwelkende sirihplant) en komen haar te hulp.

en kwamen tot 't besluit, haar te gaan volgen. Op hun gebed groeiden er veeren aan hun lichaam en aldus vlogen zij, in troepen, naar de poort der aarde. Daar rustten zij even en spraken onderling hun angst uit, dat in den vreemde men hun lieveling wellicht slecht behandelde. Veertig dagen lang pleegden zij ascese, toen deed God hun wenschen in vervulling gaan. Alle legden ze af de menschelijke gestalte : sommige werden tot vogels, andere tot insecten of viervoetige dieren. Onmiddellijk daarop naderden zij den voorhof en maakten geluid om hun aanwezigheid te doen kennen. De schrandere vrouwe wist daaraan, dat haar broers tot haar waren gekomen en haar blijdschap was onbeschrijfelijk groot. Toen de voorafgaande feestelijkheden ten einde waren, geleidde men den inmiddels teruggekeerden bruijom naar 't huis der bruid. Sithōn Glima beval Goudkruintje mee te gaan in den stoet. Dicht naast haar echtgenoot moest de ongelukkige voortgaan, den heelen weg, tot aan 't voorplein van Boedioe's slot. Geen klacht evenwel ontsnapte aan haar lippen, in haar vroomheid droeg ze 't alles gelaten. Nadat het huwelijkscontract was gesloten, steeg men omhoog naar het kasteel. Daar zette zich de koning neer op den zetel ; ter rechter zijde bevond zich Boedioe, ter linker zijde de aardsche koningsdochter. Beide waren schoon om aan te zien, de laatste won het echter in bekoorlijkheid. Naar 't kasteel van Boedioe vervolgden ook de broers hun tocht. Juist was men bezig met het opdragen der spijsen. Heimelijk verslonden de negen- en negentig het eten, dat zich in de gereed staande schalen bevond. Geen van de bedienden had het gemerkt ; in leegen toestand plaatsten zij voor elk der gasten de groote presenterschetels. Toen aan de voorschriften der adat voldaan was, openden de genoodigden deze vol verwachting. Een storm van verontwaardiging brak onder hen los : „Wat voor een optreden vermeet ge U, verzwagerden ? Geldt dit soms als gewoonte in Uw midden ? Gij draagt de schotels en de bladen op, maar zelfs geen zuur hebt gij erin gedaan.” Dit zeggend keerden ze in arren moede huiswaarts. De gastheeren, bij 't bedorven gastmaal achtergelaten, gevoelden diepe schaamte. In het kasteel werd spoedig daarop bekend, dat toornig alle gasten waren heengegaan. Lila Banggoena was ten eerste bekommerd, geen van zijn gezellen was er meer.

Intusschen bleven de broers niet werkeloos. In de gedaante van mieren kropen enkele van hen stil naar Boedioe toe, en zonder dat iemand er van af wist, beten ze in haar vleesch. Net zoo lang beten ze in haar ooren, tot deze, steeds dunner wordend, tenslotte uitscheurden. Zij, na het voorgenomen doel bereikt te hebben, waren alle weer naar de aarde afgedaald. De koningin, wier aandacht strak op haar mededingster gevestigd was,

hoorde het scheurende geluid en zag de oorringen neervallen op den bodem. Haar echtgenoot, dien men juist de bruid op den schoot gezet had, stelde ze door teekens op de hoogte. Toen hij zich met eigen oogen overtuigd had, kende zijn bitterheid geen grenzen. Tot Sithōn Glima, die zich in de nabijheid bevond, wendde hij zich, in brandende smart: „O, zuster, matelooze schaamte drukt mij neer! Gij deedt mij trouwen met een vrouw, wier oorlellen gescheurd zijn. En ik vertrouwde U ten volle en dacht, dat gij mij niet bedriegen zoudt. Maar slechts met schande overstelpt gij mij; niet wist ik, dat ge zoo kondt handelen. Stellig had ik de hoop gevestigd op een veel schoonere dan deze. Niet langer blijf ik hier, als dit degene is, die gij mij toebedeeld hebt. Met wie ge verder mij verbinden wilt, ik zeg U, die ministersdochter verstoot ik.” Goudkruintje bij de hand nemend, ging hij vervolgens snel heen. Diepe verslagenheid heerschte in 't slot¹⁾; zonder zich daar echter om te bekommeren, troffen de echtgenooten de maatregelen voor hun neerdaling. IJlings vlogen zij omlaag naar de aarde en reeds den volgenden ochtend traden zij 't voorvaderlijk paleis der jonge koningin binnen.

Hamsōjkasa zag hen aankomen. Berouwvol vielen man en vrouw hem te voet en smeekten om vergiffenis voor hetgeen zij jegens hem misdreven hadden. Grootmoedig hief de vorst hen beiden op en sloot hen als zijn kinderen in de armen. Nadat zij Tjah Keubandi en de twee andere vorstinnen begroet hadden, kwamen ook de broers vol blijdschap naar hen toe: algemeen was de vreugde bij het weerzien.

Een jaar verliep er ongestoord. Toen werd de landsvorst ziek en stierf, door Gods wil opgeroepen. Al zijn nabestaanden gaven zich aan de harts-tochtelijkste droefheid over: niet het minste was de wanhoop van zijn dochter. Na de begrafenis liet men eerst de gebruikelijke honderd dagen verstrijken. Daarna beraadslaagden de onderdanen onder elkaar, wien zij als opvolger zouden erkennen. De overgeleverde gewoonte wees den oudsten zoon van den overleden koning aan. De negen-en-negentig broers echter weigerden één van allen de regeering te aanvaarden. Zij verklaarden het hun uitdrukkelijken wensch, de heerschappij te zien opgedragen aan hun zwager, Lila Banggoena. Zóó geschiedde het, dat weldra, volgens besluit van het geheele volk, de echtgenoot der jonge vrouw met de vorstelijke waardigheid bekleed werd. Rechtvaardig en vroom regeerde hij, tot welzijn van 't hem toevertrouwde rijk. Het geluk van Goudkruintje scheen verzekerd: doch nieuwe rampen dreigden haar. De roep van haar

¹⁾ In één handschrift (C) volgt nog de beschrijving van de wanhoop der verlaten Sithōn Glima en van haar laatste gesprek met den onverbiddelijken broeder.

schoonheid was in verre landen doorgedrongen, tot zelfs in China was haar naam beroemd. De keizer zat in zijn paleis, naast hem zijn hooge gemalin. Een man trad vóór hem en in opgetogen termen, beschreef hij zijn gebied een koningsdochter.... „Alle vorstinnen, die uit ouden tijd bekend staan, als boven andere uitmuntend in bekoorlijkheid, bij deze liefelijkheid verzinken zij in 't niet. In heel de wereld is niet haars gelijke, en gouden haren draagt zij op haar hoofd.” Ten zeerste in zijn schik beval de vorst haar tot hem te voeren. Maar toen hij bemerkte, dat de beschrevene verweg, in eigen land, nog toefde, ontstak hij in toorn en wilde op den vermetelen verteller inhouden. Deze onttrok zich haastig door de vlucht en diep was zijn berouw, gesproken te hebben. De keizer riep nu de sterrewichelaars op, ten einde in den loop der sterren na te gaan, of gunstig resultaat zijn begeerte zou bekronen. Zij schouwden en becijferden en spraken toen: „Heel moeielijk kunt gij haar verkrijgen, want zeer rijk aan zegen is haar gemaal. Onnoemelijk veel tooverkracht bezit hij, een vermaard krijgsheld is hij bovendien. En verder heeft zij negen-en-negentig dappere broeders. Wanneer gij de versterkte vesting aan wilt vallen, zal Uw inspanning bovenmate zijn. Handel nochtans naar welbehagen, Majesteit, tenslotte zult gij de begeerde in Uw handen krijgen.” De heerscher, van zijn voornemen niet afgeschrikt, ontbood onverwijld de herauten en gaf hun het bevel, zijn eigen onderdanen, benevens die der bondgenooten, bij bekkenslag te verzamelen. Toen zij, vanuit iedere streek bijeen gekomen voor hem stonden, klonk van omhoog zijn machtig woord: „Mijn wensch is het, de ster te halen; over te steken ligt de groote oceaan. Op Uw genegenheid steunend, wil ik Lila Banggoena gaan beoorlogen. Als hij zijn vrouw niet goedschiks overlevert, val ik 't gebied des grooten konings aan. Volgt mij allen, broeders, naar Goelita Sagōb, het uiterste rijk op aarde gelegen.” De toegesprokenen maakten alle wapenen in orde en voorzagen zich van vaartuigen voor den overtocht. Toen gingen zij opnieuw tot hun gebied.

Het verhaal keert terug tot de jonge koningin. Eens op een nacht zag zij een droomgezicht. 't Was op den tijd, dat hanen kraaien, wanneer de nacht ten einde loopt. Zij lag in diepen slaap op de matras, toen tot haar kwam de waarschuwing van God. Zij droomde, dat het water van de zee omhoog stroomde naar 't Bovenland, mét 't gansche land tevens 't paleis bedelvend. Zij wilde zich door den stroom laten drijven, maar zelfs de bergen waren in den vloed verzonken. Zij klom vervolgens naar de nok van 't dak; daar bleef ze, heete tranen weenend. Het water reikte hooger tot de nok, een wervelstorm greep haar en droeg haar naar de haven. Steden en dorpen waren tot ruïnen, haar voorspoed leek voor altijd

heen. Zij liet haar tranen vrijen loop, Lila Banggoena ontwaakte uit zijn slaap. Op teederen toon vroeg hij haar : „Waarom ween je, lieveling, wat is de oorzaak van je verdriet ? Ik ben ook heel bedroefd, alleen maar omdat jij zoo huilt. Zeg 't mij toch vlug ; mijn schuld is het, wanneer je reden tot verdriet hebt.” Van 't begin tot 't einde deelde zij alles mee. Haar man geraakte in diep gepeins. „'t Beteekent stellig, dat wij sterven zullen, door de komst van den Chineeschen ongeloovige. Hij zal U schaken, dat is de verklaring van den gedroomden watervloed. Aan Gods besluit moet ik mij onderwerpen, dat ik zal worden eerloos van naam. Steeds treffen rampen, loerend van dichtbij ; toch zou ik nooit van mij willen stooten Uw heerlijkheid.” Hij vroeg haar om verlof ascese te gaan plegen en begaf zich daartoe naar den top van 't paleis. Staande slechts op één grooten teen, den anderen opwerpend in de lucht, zei hij zonder ophouden gebeden. Tot zichzelf ingekeerd was zijn bewustzijn : als een beweginglooze stam was hij. En eveneens de koningin, beneden in haar vertrekken, gaf zich aan innige godsvrucht over.

Intusschen waren van den Chineeschen keizer de ontelbare scharen bij de haven saam gekomen. Zij lieten de vaartuigen te water, benevens 't groote schip, de Tjakra Dōnja. Bekleedingen van zilver, bekleedingen van staal en ook bekleedingen van koper waren er. Verduisterd was de zee van de vergulde masten. De zeilen gespannen, het roer omgetrokken, zeilden zij snel in de richting van het te bereiken land. Vijf maanden waren zij onderweg, voor zij hun doel voor zich zagen. Aan de havenmonding gingen zij voor anker liggen en schoten donderend de kanonnen af.

De vorstin werd opgeschrikt uit haar rust : „Wat zou er toch de haven ingevaren zijn ?” Zij riep een page en verzocht hem te onderzoeken, wat voor soort schepen handel kwamen drijven. Deze ging regelrecht naar de monding, maar siddering beving zijn knieën bij den aanblik, die hem daar wachtte. Hij vermande zich echter en in een bootje langs zij roeiend, praaide hij hen : „Wat brengt gijlieden voor koopwaar, of zijt gij wellicht met vijandige bedoelingen hier ?” De mannen antwoordden slechts, dat de aanleiding tot hun komst vermeld stond in een brief, dien zij moesten overhandigen aan Lila Banggoena. De knaap nam den brief aan en overhandigde hem aan zijn gebiedster. Terwijl deze las, druppelden haar tranen neer, want kwetsend en vol onheil was de inhoud. Er stond geschreven, dat de geweldige, overzeesche heerscher uit China haar kwam opeischen. Tien dagen lang wilde hij uitstel geven ; wanneer inmiddels niet aan zijn eisch voldaan was, zou hij met zijn verpletterende overmacht verwoesten héél het rijk, de huizen en de bronnen. Ze scheurde den brief in twee stukken en verfrommelde die onder zich, ten teken van gering-

schatting. Toen riep ze wederom den page en droeg hem op alle onderdanen te verzamelen voor den dreigenden oorlog met de Chineezzen. Geen van de opgeroepenen onttrok zich, als één man schaarden zij zich om haar. Ook haar broers snelden toe en waren spoedig op de hoogte gesteld. De vorstin beval een vesting te bouwen aan den oever van het zeestrand, ten einde daar den aanval des vijands te weerstaan. Vol ijver toog men aan het werk en weldra was het fort verzezen. Behalve de krijgslieden, trokken ook de vrouwen zich hierin terug. Onder het bevelhebberschap van de verheven vrouwe, wachtten zij den Chineeschen geweldenaar af.

Hij, van zijn kant, liet eerst de tien dagen verstrijken, alvorens tot handelen over te gaan. Ten zeerste was hij in zijn hart geërgerd, dat men de gevraagde hem niet dadelijk bracht. De sterrewichelaars, geraadpleegd, zagen in de sterren, dat ginds niet voor geweld gebukt werd, maar in een vesting dappere helden wachtten, in staat van tegenweer. Door een verrekijker zag de heerscher de waarheid van 't geziene. Buiten zich zelf van drift, wilde hij uit het schip springen op den tegenstander los en slechts met moeite kon hij tegengehouden worden. Op zijn bevel klommen de manschappen in massa's in de platbodemde prauwen en roeiden naar de havenpunt. De koningin zag hen naderen. Zij greep de lonten, laadde de geweren en legde op de vaartuigen aan. Vele gingen er daarvan te gronde, maar moedig tegen 't vuur in, rukten de Chineezzen voorwaarts. Ook uit de schepen werden kogels afgeschoten: de omwalling der versterking stortte in tot puin. In verwarde menigte drongen de vijanden op, in steeds grooter aantal; hoeveel daar achter volgden, kon men zelfs niet gissen. Zwart was de reede overdekt, de zee lag overvol van schepen. Zij schoten op de ijzeren vesting; één kant werd door de kogels weggesleurd. Toornig deden enkele van de broers een uitval, in de vuist klemmend het veerkrachtig zwaard. Toen zij op de Chineezzen stootten, sloegen zij er op los met kracht. Een heftige strijd ontstond, waarbij de onderdanen van beide mogendheden een verwarde kluwen vormden. Luid klonk het krijgsgeschreeuw, het kletteren der wapens, dof gonsden de vuurmonden er tusschen door. Een nevel van rook hing over de vechtenden en veranderde den dag in stikdonkeren nacht. Door Gods bescherming bleven de broers ongedeerd. Van toovermacht gebruik makend, verscholen zij zich ten slotte als vogels in een wolk en hieuwen, onzichtbaar, op de verbijsterde tegenstanders in. Deze trokken zeewaarts terug, waar zij mopperend door hun meester werden ontvangen. De keizer vroeg zijn leermeester om raad: „Op welke wijze moet ik 't fort aantasten?” Hij antwoordde: „Vergeving, Majesteit. Wacht tot het gunstig oogenblik is aangebroken. Als wij vertrekken op den derden dag,

wordt stellig Uw begeerte vervuld." Razend van woede schreeuwde de gebieder: „Wat moet die onzin, dien gij uitslaat? Ik ondervraag je over heden en jij komt aandragen met overmorgen. Sterf, hondsvot, een hoofd kleiner sla ik jou!" Met houwende beweging kwam hij op hem af, de ander sprong snel in het diepe water. De leermeester sprong overboord in zee, een groote walvisch slokte hem naar binnen. Trillend over alle ledematen waren de soldaten getuigen. Barsch werd hun gelast ten tweeden male storm te loopen, ter bemachtiging der schoone bloem. Dof rommelde het geschut tegen de vestingpoort; als bliksemschichten flitsten door de lucht de kogels; in dichte drommen rukten de Chineezen aan. Op 't land bleef men niet werkeloos: een scherp vuur werd geopend op de schepen, die dientengevolge bij tientallen tegelijk vergingen. Maar 't was, alsof zij nog verdubbelden in aantal, en hun bemanning, niet achtend den dood, slaagde er in gedeeltelijk te landen en de vesting aan te grijpen. Zij hieven aan een oorverdoovend krijgsgeschreeuw, als stortte donderend de wereld in bij 't laatste oordeel. Weer deed de tegenpartij een uitval: 't gevecht was hevig als de eerste keer. De dooden en gewonden vermeerderden aanhoudend, de schedels stapelden zich op. Voor de bij tienduizenden opdringende ongeloovigen moesten de broeders van Goudkruintje het onderspit delven. Hun onderhoorigen lieten hen in den steek, hals over kop vluchtten die weg naar 't binnenland. Alleen de vrouwen bleven in de vesting achter, met slechts de negen-en-negentig als verdedigers. Zij waren door de vijanden omsingeld, maar onverschrokken hielden zij stand. Nog heeter woedden zij, in razernij ontbrand: 't geluid was als van bergen, bij aardbeving ontploffend.

Lila Banggoena schrok uit de verdooving wakker: hem kwam het voor, als was de hemel ingevallen, rondom was alles duisternis. Hij riep den naam uit van zijn echtgenoot, maar niemand antwoordde van binnen. Met zijn blikken den hem omhullenden kruitdamp doorborend, zag hij echter op het strand zijn zwagers, in moorddadigen kamp gewikkeld. Toen weende hij, daar hij groot achtte de waarschijnlijkheid van haar niet langer in leven zijn. Zijn schande wilde hij uitwischen door den dood; snel stormde hij naar voren en sloot zich bij de strijders aan. Tot een begroeting was geen tijd: aan alle vier zijden drong op 't vijandelijk leger. De koning bracht zich in staat van gereedheid, het gelaat met de hand bedekkend, droeg hij zich zelven op aan God. Bezielde door frissche kracht en dapperheid, greep hij de voorvaderlijke wapens en wierp zich met gesloten oogen in 't dichtste strijdgewoel. In 't wilde hieuw hij om zich heen; alles, wat voor en achter zich bevond, werd neergemaaid. Alléén, zonder éénige hulp, stonden de honderd helden onverschrokken

pal en allengs kregen zij de overhand. De vijand week, fel joegen zij hem na; bloed vloede over 't slagveld als een trage modderpoel, doodshoofden lagen er bij menigte verspreid, als klapperdoppen uit 'een mand gestort. In doodsangst wierpen de ongeloovigen zich in zee, tot spijs der hongerige visschen. Zij, die ontkwamen, keerden ijlings naar de schepen terug: geen enkele Chinees bleef aan den wal nog achter. Geen ontzag hield hen meer in toom; tot mouterij sloegen zij over. Den keizer waagden zij te dwingen, om, tegen zijn verlangen in, onmiddellijk 't anker te lichten en weer naar eigen rijk onder zeil te gaan. Vloekend en razend moest deze voorloopig berusten.

Toen de rust hersteld was, kwam de koningin naar buiten om haar echtgenoot te begroeten. Nu kwamen ook de vluchtelingen tot hem, in scharen hun schuilplaatsen verlatend. Het vorstelijk echtpaar bleef verblijf houden in de vesting; niet dachten zij aan terugkeer naar 't paleis. Daar hielden zij audientie, behartigden belangen en wijdden hun gedachten gansch aan God.

Intusschen had de overwonnen vloot China bereikt. De trotsche heerscher ging onder schaamte gebukt, dat men kon zeggen, dat zijn verlangen niet was verwerkelijkt. Doch brandender nog was de smart in zijn hart, dag en nacht stond de beeltenis der schoone vreemdelinge hem voor oogen. Zijn lichaam was aanwezig slechts, zijn geest vertoefde ginder. Hij zond een brief aan zijn vollen broeder, Eumpiëng Beusòë, om onverwijld hem te bezoeken. Hem droeg hij over land en paleis. „'t Sta voortaan onder Uw heerschappij. Help mij de koningsdochter te winnen! Aan haar heb ik genoeg, neem gij het rijk.” Deze aanvaardde het gebodene. Een duren eed zwoer hij: „Indien ik niet slaag in mijn opdracht, zij mij ontzegd naar mijn gebied de terugkeer; de mij geschonken waardigheid vervalle en nimmer meer proeve ik een bete broods. Bereid gij alles voor ten oorlog! Ik wil mij in afzondering begeven, ten einde door ascese macht te verwerven.” Met deze woorden sloot hij zich op in een vertrek; dagen en nachten bracht hij wakend door. Zijn broeder riep de onderdanen op, uit alle deelen van de hem onderworpen streken. Ook op de blanken deed hij een beroep. De hem beschikbare hulpbronnen putte hij volledig uit. 't Ontelbare leger had zich toegerust tot den krijg. Zij wachtten, tot de zelfkwelling geëindigd was. Veertig dagen gingen voorbij, voordat Eumpiëng Beusòë te voorschijn kwam. Toen was de vrucht van zijn inspanning rijp: de tooverkunst was door hem bemachtigd en de vier djins waren zijn slaven. Hongerig wierp hij voedsel in zijn mond; de vonken spoten naar buiten, terwijl zijn tanden maalden met het geluid van grommende donderslagen. Het groote kanon werd afge-

schoten, ten teeken, dat de Chineesche keizer vertrok. Vol geestdrift spanden de mannen de zeilen en voeren snel over 't water, gedreven door gunstigen wind. Weldra bereikten zij het nagestreefde doel en gingen als te voren voor de reede ten anker. Goudkruintje zag de zee wederom donker overdekt met schepen. Zij waarschuwde Lila Banggoena, dat er een nieuwe aanslag op haar ondernomen werd. Onmiddellijk nam deze in zijn hand de lont, zwaar donderend was de klank van het kanon. De broeders, hoorend het geluid, snelden als één man toe en vroegen hem naar zijn verlangen. Hun zwager deelde hun de komst der Chineezee mee: „Zij zijn hier om de teedere bloem te schaken, de schande treft ons allemaal gelijkelyk. Zij is mijn vrouw, zij is Uw zuster. Kunnen wij dulden, dat men haar ontvoert?” Met hun allen sloten zij 't plechtig verbond, dat slechts over hun lijken het booze voornemen zou slagen. En weer wachtten zij den aanval af, in de van weermiddelen wel voorziene vesting.

Eumpiëng Beusdë, die het opperbevel op zich had genomen, kondigde zijn ouderen broeder zijn plannen aan. Nogmaals ging hij voor veertig dagen in afzondering, ten einde het gunstig oogenblik voor de overwinning te bepalen. De keizer, in zijn hartstocht ongeduldig, spoorde vol gramschap de soldaten aan: „Bevecht den vorst, haal snel de vrouwe, als een waanzinnige voel ik mij. Beschiet het ijzeren fort, dring in de haven door, grijp haar ten snelste aan, naar China wil ik terug!” Van krijgslust gloeiend, gaven allen gehoor: een vervaarlijk vuur richtten zij op de versterking, die binnen korten tijd deerlijk gehavend werd. Steeds dichter drongen de vaartuigen op; reeds vlogen kogels binnen de omwalling. In de versterking bood men tegenweer: een kogelregen daalde op de schepen neer, eigenhandig bracht de vorstin tientallen ervan tot zinken.

Dankbaar zeiden de verzadigde haaien en roggen voor haar gebeden op; bij menigte verzwolgen zij de lijken en werden van mager dik en rond. Met loshangende haren stond zij op den muur; duidelijk zichtbaar was de glans van haar juweelen onder de dansende bewegingen, die zij uitvoerde. Onafgebroken laadde zij. Verbazing en bewondering dwong ze af, aan iedereen, die het aanschouwde. Een man gelijk was zij in haar heldhaftigheid.

Toen de veerstigste dag was aangebroken, zonder dat het gevecht ook maar een dag gestaakt was, verscheen Eumpiëng Beusdë uit zijn plaats van ascese. Hij deelde den heerscher mee, dat thans het gunstig tijdstip daar was en 't voorgenomen krijgsplan kans van slagen had. Het bevel tot de algemeene bestorming werd gegeven. Onder den daverenden klank der muziekinstrumenten stortten de Chineezee zich naar voren. Tevergeefs trachtten de verdedigers hen te weerstaan; onverschillig voor 't

onder hen woedend verderf, sprongen zij aan land, met aan 't hoofd hun machtigen aanvoerder. De honderd helden trokken tot hen uit, en weldra raakten de beide partijen bloedig slaags. Dagen lang duurde reeds de heftige strijd, die met afwisselend geluk gevoerd werd. Het slagveld bood denzelfden aanblik als voorheen, in bloed en duisternis was de wereld verzonken. Toen was 't, alsof de aanvallers begonnen af te deinzen. Dit wekte bij Eumpiëng Beusòë op den giftigen aard: de vier djins stonden naast hem, door zijn toovermacht geroepen. Vlammen de vuurgloed rees ten hemel, verbrandend de boomen in 't gebergte, verdelging brengend overal. Maar Lila Banggoena deed door uitgesproken tooverformule een regen neerdalen, waardoor de brand even spoedig weer gebluscht was. Ten zeerste geërgerd maakte Eumpiëng Beusòë andermaal van zijn tooverkunst gebruik. De djins, als reusachtige bergen in gedaante, wierpen zich op den echtgenoot der koningin, trachtend hem het hoofd te verbrijzelen. Alle geloovigen wilden zij onder hun steenmassa begraven. De koning reciteerde opnieuw een tooverspreuk: met zijn knots sloeg hij op de bergen, die vergruizelden tot stof. Diep schaamde zich de ander, daar hij moest onderdoen voor sterkere wonderkracht. Rood beliepen zijn oogen, kwaadaardig vertrok zijn gelaat. Zijn geweldig zwaard grijpend, doorkliefde hij onstuimig de hen scheidende menigte, hersens doende spatten, beenderen vermorzelend, totdat hij stootte op den gehaten tegenstander. Op hoonende wijze onderhielden zij zich met elkaar, alvorens handgemeen te worden. De overigen sloegen hen gade, in bange afwachting. Met kracht hieuwen zij op elkander in, met zwaarden en knotsen, zonder dat één van beiden werd gewond; want geducht was de staat van hun onkwetsbaarheid. Het zwaard wegwerpend, gebruikten zij de kris, heren derwaarts wendden zij zich in hun vechten. Toen Lila Banggoena zich voelde verzwakken, bad hij God om hulp tegen 't hem dreigende gevaar. Hij vloog omhoog naar een wolk, door Eumpiëng Beusòë achtervolgd en daarboven zetten zij den hardnekkigen kamp voort. Drie dagen lang schermutselden zij, nu eens wat lager, dan weer hooger vliegend. Aan hun verstijfde handen ontvielen de wapens, elkaar vast omvattend gingen zij over tot worstelen. Beurtelings werden zij neergesmeten en weggeslingerd, dagreizen ver, dat zelfs de boomen in het woud versplinterden. Hun wederzijdsche aanhangers vochten nog steeds, overal verspreid in 't gebergte. De Chineesche keizer was alleen op zee achtergebleven, morrend over het gestadige uitstel. Tenslotte riep hij een ervaren toovenaar, in schranderheid zonder gelijke. Duizend dinaren goud bood hij hem als belooning, indien hij snel de koningin tot hem zou voeren. Deze, 't gebodene afslaand, roeide snel naar den wal, waar hij zich kleepte als een

bedelmonnik. Den bedelnap ter linker-, den staf ter rechterzijde, naderde hij onderdanig de poort van het fort. „Heb deernis, meesteres, met mij ellendige; doe mij slechts éénmaal kennen de verzadiging!” De vorstin, gedachtig aan ’t profetenwoord, nimmer den arme hulp te weigeren, deed hem barmhartig open. Vol vreugde trad de onverlaat binnen en snel naderbij tredend, nam hij haar bij de hand. Hij voerde haar mee in het luchtruim, zich zelf veranderend in een hemelsch paard. Heimelijk was zij weggerukt. Geen van de andere vrouwen had iets van het gebeurde gemerkt; zij dachten, dat zij van zelve was heengegaan. Diep bekommerd waren zij over haar verdwijning; radeloos, wisten zij niet, wat alleen te beginnen.

Naar het keizerlijk schip bracht de schaker zijn prooi en leverde haar den verrukten heerscher over. Terwijl deze haar haastig vastgreep, verhief de koningin haar stem: „Vergiffenis, Majesteit, wil luisteren naar hetgeen ik heb te zeggen. Mijn vader legde eertijds een gelofte af; dit, als ’t U waarlijk ernst is, mij naar Uw rijk te brengen. Een glazen kist moet Gij mij geven dan, dat ik niet langer blijve staan op deze plek. Zoodanig luidde de gelofte, door hem en mijn Moeder eens gedaan.” Toegevend vervulde de keizer haar wensch. Aan de slaven beval hij haar het gevraagde te verschaffen. Wederom sprak zij: „Vergiffenis, Majesteit, reik mij thans ook den sleutel aan!” Nadat de sleutel haar was overhandigd, wilde de heerscher de kist binnengaan. Zij hield hem echter tegen met de redeneering, dat het niet passend ware, wanneer een man een vrouw den voorrang onthield. „Laat mij eerst binnen gaan, dan volg Uwe Majesteit, dat wij daar samen heerlijk rusten!” Snel trad zij binnen, de schrandere vorstin en sloot het slot af achter zich. Verbijsterd vroeg de buitengeslotene haar naar de reden van die handelwijze. Verachtelijk beet de schoone vrouw hem toe: „Lig jij maar samen met de honden! Wat ga ik jou aan, ellendige ongeloofige?”

In arren moede greep de geweldenaar een hamer, om zich te wreken over de jegens hem gebruikte list. „Welaan, laat ik onmiddellijk de glazen kist verbrijzelen, waartoe hebt gij U zoo verraderlijk te gedragen?” Vastberaden bood de vorstin hem echter ’t hoofd, met zelfmoord dreigde zij, wanneer hij het zou wagen zijn voornemen ten uitvoer te brengen. IJlings maakte de beangstigde zich uit de voeten; daarna, weer voorzichtiger naderend, sloop hij tastend rondom de kist. Verstijfd raakten zijn knieën en ellebogen, door het gestadig loeren naar de voor hem onbereikbare schoonheid. Op zijn bevel werd het anker gelicht en voer de vloot onverwijld terug naar ’t Chineesche rijk: de keizer, slechts denkend aan de vervulling van zijn eigen begeerten, bekommerde zich niet om zijn

broeder en zijn nog strijdende onderdanen, die hij aan hun ondergang overliet.

Nadat de toovenaar zijn opdracht vervuld had, begaf hij zich wederom naar zijn makkers. Zich veranderend in een grooten roofvogel, vloog hij naderbij en riep hen toe in de Chineesche taal: „Keert terug, de koningin bevindt zich op het schip!” Met luider stem herhaalde hij zijn woorden, dat alle mannen het gelijkelijk hoorden. Verheugd verlieten zij het slagveld en haastten zich naar de monding. Ook Eumpiëng Beusòë, zijn tweegevecht stakend, vloog in de gedaante van een kwikstaart snel heen. Verbaasd keek de echtgenoot der vorstin om zich heen, waar zijn vijand was gebleven. Toen hij zag, dat deze spoorloos verdwenen was, zette hij de overige ongeloovigen na. In grooten getale hieuw hij hen neer, als een watervloed stroomde het bloed. Aan het zeestrand sloeg hij op hen in, dof bonzend was 't geluid der toegebrachte slagen. In wilde verwarring stortten zich de vluchtenden in zee: zeer vele Chineezers verdronken en vielen ten prooi aan de visschen. Slechts één op de honderd slaagde er in ongedeerd de schepen te bereiken. Eumpiëng Beusòë zeilde snel naar China terug, een straffe Westewind geleidde hem.

Geen enkele van de vijanden bevond zich meer op 't strand, onmetelijk ver waren zij reeds van daar, buiten 't bereik van iedere vervolging. Lila Banggoena was spoedig uitgerust. Daarna, te samen met de broers, begaf hij zich naar 't groote fort, om de vorstin te gaan begroeten. De binnen de versterking achtergebleven vrouwen ontvingen hem echter met de tijding van de onverklaarbare verdwijning. Zij zeiden: „Niet meer aanwezig is de vrouwe, een bedelaar kwam hier zooeven. Juist stond zij nog in ons midden, toen eensklaps was zij verdwenen, zonder eenig spoor na te laten.”

Oogenblikkelijk begreep de koning de ware toedracht, met zekerheid wist hij, in welke handen zijn echtgenoot gevallen was. Zijn zwagers deelde hij zijn overtuiging mede: een heftige toorn maakte zich van deze meester. Eensgezind spraken zij hun krachtig voornemen uit, zonder talmen zich te verheffen in 't luchtruim ter oversteking van dencheidenden oceaan. Zoo spoedig mogelijk wilden zij hun zuster terughalen en zich op haar schaker wreken. De vorst, verstandiger, hield hen tegen met bedachtzame woorden. Hij spoorde hen aan, eerst schepen te bouwen en oorlogswapenen gereed te maken, opdat het ondernemen meer kans van slagen zou hebben. Aldus werden de voorbereidselen tot den krijg getroffen.

Intusschen had de keizer met zijn schoone gevangene China bereikt. Zijn onderhoorigen waren teruggekeerd naar hun haardsteden. Hij zelf bleef onafgebroken in de nabijheid van de kist, als krankzinnig van

teleurgestelden hartstocht. Zijn eigen vrouwen mishandelde hij, aan niemand stond hij toe de glazen verblijfplaats te naderen.

Tegen hem verzamelde zich de onmetelijk groote vloot. Van heinde en ver opgeroepen, stroomden de onderdanen samen, volledig toegerust met de wapenen voor den komenden strijd. Nadat de ankers gelicht en de zeilen gespannen waren, dreef een gunstige wind de schepen met ongewone snelheid voort naar het doel. Reeds werd door een verrekijker het keizerlijk gebied aanschouwd. In de havenmonding ging de vloot voor anker en haar bemanning zag de forten, staande in een rij, als wachters op het strand. Ternauwernood was de dageraad angebroken, daarbinnen was men onbewust van het gevaar. Zonder te rusten gingen de broeders der vorstin tot den aanval over. Donderend schoten zij de kanonnen af, in heftige opschudding geraakten de bewakers der vestingen. Een groot gedeelte der omwalling stortte in, tot puin verviel de verdediging des keizers. De bevolking van het land, in wilde onrust, begaf zich naar haar meester. Radeloos zocht zij bij hem steun: „De echtgenoot der koningin is gekomen, om haar weder te halen. Geef ons raad, Majesteit, wij schertsen niet, kom snel tot onzen bijstand! Blijf niet in kommervol verlangen bij de glazen kist, gij buiten, de vorstin er binnen. Hierheen schrijdt Lila Banggoena. Zit niet meer werkeloos ter neer, want dezen keer, voorwaar, treft ons vernietiging.” Vruchteloos bleven de tot hem gerichte waarschuwingen, want diep geworteld was zijn liefdesrazernij.

Zonder ophouden knetterden op zee de geweren, de vestingen waren alle in puinhoopen veranderd. Lila Banggoena, in de hand het boek der tijden, was aan 't berekenen van het juiste oogenblik. Toen dit naar zijn bevinding was angebroken, vuurde hij zijn makkers tot daden aan. Zij sprongen met zijn allen in de booten en landend, hervatten zij 't gevecht op 't strand. Het veerende staal in de vuist, stormden de koning en zijn zwagers de forten in, vol doodsangst sprongen de Chineezers naar buiten. Zegevierend drongen de helden steeds voorwaarts, tot aan den zevenvoudigen burcht des keizers, waar binnen zich het meerendeel der Chineezers had teruggetrokken. Met oorverdoovend geschreeuw wierpen de broers der vorstin zich naar voren, onverschrokken stand houdend onder het moorddadig vuur der vijandelijke kanonnen. Talrijk waren de verliezen der geloovigen, hun aanvoerders gevoelden zich al als gestorvenen. Lila Banggoena, wiens gelaat een uitdrukking als van een giftige slang vertoonde, streed blindelings, buiten zich zelf van woede. De Chineesche heerscher verkeerde in een staat van zenuwachtige gejaagdheid, want niet steunde hem zijn dappere broeder. Geen tijd werd hem gelaten

Eumpiëng Beusòë te roepen, zoo snel rukte de wreker op. Reeds drong Lila Banggoena in 't inwendige der sterkte door; bliksemend hieuw hij in 't rond, de eene vestinglaag na de andere overmeesterend. Nadat alle overige voor hem waren gezwicht, bereikte hij ten laatste de kern der verdedigingswerken, waar de keizer zelf zich verschanst hield. Onmiddellijk volgde de ontmoeting tusschen beiden: vol gramschap sprong de koning op zijn medeminnaar los, de overgeërfde wapens vast omklemmend. Ten zeerste ontsteld zag deze naderen hem, dien hij zoo zwaar beleedigd had. Het geweldige zwaard opheffend, sloeg hij naar den vorst, zoodat de stalen vonken eruit spatten bij menigten. Door Gods voorzienigheid bleef de held echter ongedeerd. Op zijn beurt greep in toorn ontstoken, hij zijn kris en met gesloten oogen, op de lippen bijtend, stormde hij als een ram op den gehaten mededinger af. Diens weerstand was van korten duur: met doorboord hart stortte hij, zich wentelend, ter aarde en lag daar neergeveld. Op zulk een wijze stierf de keizer der Chineezers, van hem bleef over slechts 't ontzielde lijk. Smadelijk werd dit geworpen in de gracht, nadat men 't eerst de oogen uitgestoken had. Na den dood van hun gebieders werden de overlevende ongeloovigen gespaard. Een gedeelte van hen legde gedwongen de geloofsbelijdenis af, de onwilligen vluchtten weg naar de wildernis.

Vervolgens begaf zich één der negen-en-negentig naar het verlaten paleis. Hij opende de glazen kist en bracht zijn opgesloten zuster te voorschijn. Hereenigd werd zij met haar echtgenoot en haar broeders. In het jaar van haar gevangenschap was zij door gebrek aan voedsel zeer vermagerd en verzwakt. Men plaatste haar in een draagstoel en voerde haar naar de haven. Terstond daarop ging de vloot onder zeil, de gansche legermacht voer weder terug. Regelrecht op Goelita Sagōb gingen zij aan en met Gods hulp bereikten zij weldra hun vaderland. De kanonnen schoten zij af, ten teeken van hun aankomst. De heele bevolking, met de aanzienlijken aan 't hoofd, trok uit om haar vorstenpaar in te halen. De meegebrachte geschenken werden overhandigd, genadig nam de vorstin die in ontvangst. In feestelijken optocht geleidde men de jonge bloem naar het paleis. Te zamen met haar gemaal bleef zij daar wonen, in vreugde en eensgezindheid. Hun verbintenis werd na verloop van tijd gezegend met een zoon, dien zij den naam Mira^c Diwangga schonken. Ter gelegenheid van de geboorteplechtigheden gaf de koning een overweldigend grootsch volksfeest, waarbij moeite noch kosten gespaard werden. Zoo heerschte Lila Banggoena over zijn welvarend rijk, aan de zijde van Goudkruintje en haar zoon. Of zij nog leven, of reeds zijn gestorven, tot zóóver slechts luidt de geschiedenis.

EINDE.

AANHANGSEL.

In één handschrift (B) wordt nog beschreven de levensloop van Mira^c Diwangga. Dit verhaal, dat 1129 verzen telt, is hoofdzakelijk een weinig origineele beschrijving van een strijd tegen Siam, welks koning (een gewoon motief in Atjèhsche romans) ditmaal de schoondochter van Goudkruintje belaagd had. In 't kort verteld komt de inhoud hierop neer (vgl. ook „De Atjèhers” II pag. 146): Op vijftienjarigen leeftijd aanvaardde de jonge koning de regeering, hij, de hemelvorst, het rijk van zijn aardsche moeder besturend. Ondanks zijn jeugd was hij rechtvaardig en schrander; zijn eenige gebrek in de oogen van zijn volk was, dat hij, volwassen geworden, nochtans ongetrouwd bleef. De ministers en oudsten beraadslaagden; voor den vorst tredend, smeekten zij hem met aandrang zich een gemalin te kiezen. Mira^c Diwangga verklaarde zich hiertoe bereid, aan zijn eersten minister opdragend naar een hem passende prinses om te zien. Deze liet het oog vallen op Tjerpoe Intan, de dochter van den machtigen koning van Atrah, wiens gebied gelegen was bij den berg Kaf. Een bajanvogel werd belast met het overbrengen van het huwelijksaanzoek, dat ginds een gunstig onthaal vond. Onmiddellijk kondigde de bevriende heerscher het genomen besluit af, bij bekkenslag de gansche bevolking van Atrah oproepend. Reeds bouwden ervaren handwerkslieden een zeven verdiepingen tellend paleis, een waar kunstwerk, als latere verblijfplaats voor de jonggehuwen. Eén moeilijkheid echter belemmerde de spoedige totstandkoming der verbintenis: de groote afstand, die de twee rijken scheidde. Mira^c Diwangga liet op dagreizen gaans van elkander pleisterplaatsen oprichten en op het door de sterrewichelaars bepaalde oogenblik trok hij, als bruidegom, met luisterrijk gevolg naar het land van de prinses. Inmiddels bracht zijn schoonvader alles in gereedheid voor de ontvangst van zijn hoogen gast. Door een bode meldde deze zijn aankomst; honderd aanzienlijken vergezelden den afgezant, om volgens aardsch gebruik geschenken aan te bieden. De kanonnen losten vreugdeschoten; zeven dagen en nachten lang duurden de feesten. Toen eerst voerde men den bruijom tot de bruid. Na de voltrekking der huwelijksplechtigheid nam het jonge paar zijn intrek in het

voor hen bestemde paleis. De meegebrachte onderdanen ontvingen verlof tot den terugkeer: Mira² Diwangga bleef bij zijn jonge vrouw, zonder ophouden genietend van haar nabijheid. Drie jaar lang toefde hij in den vreemde, vroomheid betrachtend jegens den Allerhoogste. Toen vroeg hij toestemming om zijn ouders te bezoeken. Weenend smeekte de koningin hem haar niet te verlaten. Tenslotte, voor haar smeekbeden bezwijkend, stond de vorst haar toe hem te vergezellen. Noode lieten de schoonouders hun kinderen gaan; mild begiftigden zij hun dochter op haar verzoek. Van pleisterplaats tot pleisterplaats trekkend, bereikten de vorstelijke echtgenooten weldra de grens van Goelita Sagōb. Eerbiedig haalde het volk hen in en voerde beide in blijden optocht naar 't paleis. Als gold 't een bruiloft vierde men luidruchtig feest, een tijdsverloop van zeven etmalen. Toen keerde een ieder terug tot zijn bezigheden: het koningspaar volbracht in godsvrucht zijn hooge plichten.

Het gerucht van de schoonheid der jonge vorstin kwam den koning van Siam ter oore. De machtige gebieders, aan wien honderddertig koninkrijken schatplichtig waren, nam zich oogenblikkelijk voor, de beschreven schoonheid aan zijn harem toe te voegen. Op groote schaal trof hij voorbereidselen voor den te wachten oorlog. Intusschen zond God der belaagde koningin een waarschuwend droom, van soortgelijken inhoud als aan Goudkruintje indertijd ten deel was gevallen. Snikkende ontwaakte de ongelukkige, medelijdend ondervraagd door haar verschrikten echtgenoot. Aan dezen was de beteekenis van den droom maar al te duidelijk. Hij zelf en zijn gemalin onderwierpen zich aan strenge ascese, ten einde tegen 't dreigende oorlogsgevaar opgewassen te zijn. Na afloop hiervan riepen zij de onderdanen bijeen. Een ijzeren vesting lieten zij bouwen; daar binnen werden opgestapeld buskruit en rijst in overvloed. Dicht was de Siameesche vloot al genaderd; de schepen, wier masten als tarwehalmen oprezen, lagen geankerd in de baai. Hun koninklijke bevelhebber ging in zijn ongeduld te spoedig tot den aanval over. Zijn met krijgslieden bemande booten staken af naar den wal, in vast vertrouwen op een gemakkelijke overwinning, daar van uit het fort 't vijandelijk kanonvuur oogenschijnlijk niet beantwoord werd. Duur moesten zij hun overmoed evenwel bekoopen; op enkele vaartuigen na werden zij alle in den grond geboord. Ook de Moslims leden zware verliezen; niettemin slaagden ze er in keer op keer de Siameezen te doen terugdeinzen.

Drie maanden lang duurde de verbitterde strijd: aan weerszijden werd omgezien naar hulp. De ongeloovige vorst vond steun bij zijn jongeren broeder Tasé², de tegenpartij riep den bijstand in van het Hemelrijk. Door de inmenging van deze en nieuwe bondgenooten woedde de strijd

nog heviger dan te voren; ten slotte moest de aanvallende vloot haar heil in de vlucht zoeken. Op veiligen afstand beraadslaagde haar overlevende bemanning, zich schamend om zonder de koningin huiswaarts te keeren.

Mira^e Diwangga, die den oorlog reeds ten einde achtte, bood God in dankbaarheid een vromen maaltijd. Gastvrij onthaalde hij zijn dappere helpers, een luisterrijke verlichting werd alom ontstoken.

De Siameesche heerscher had zijn plannen echter niet laten varen. Zes schepen zond hij uit om versterking te vragen; een machtig bondgenoot verwierf hij zich in den keizer van Rusland met zijn talrijke Europeesche vazallen. Een beleedigende brief, met den eisch hem onmiddellijk de schoone vrouwe uit te leveren, bleef zonder uitwerking. Van zijn kant wendde Mira^e Diwangga zich tot zijn schoonvader; ten zeerste vertoornd trok de ontbodene met een geweldige legermacht naar 't land van zijn schoonzoon. Terwijl deze uitrustte in 't paleis, spanden de hemelkoning en de vorst van Atrah ten zijnen behoeve hun uiterste krachten in. De ongeloovigen, die telken male het onderspit dolven, zagen ten slotte het vruchtellooze van hun taktiek in en besloten over te gaan tot het leggen van een blokkade. De Russische keizer belastte zich met de uitvoering ervan: zijn schepen verdeelend over de riviermondingen, plunderde hij wijd en zijd in den omtrek, iederen toevoer van levensmiddelen naar de vesting afsnijdend. Een jaar lang hield hij de blokkade vol; groote onrust ontstond onder de onderdanen, waarvan velenuitwinstbejag er toe overgingen tegen goud hun voorraad in te leveren bij de Russen. Met den dag werd de toestand in het fort slechter: 't gebrek aan voedsel begon zich steeds nijpender te laten voelen en te zwak de insluiting te verbreken, moesten zij werkeloos den toenemenden overmoed der belegeraars aanzien. De koning van Siam dacht niet aan heengaan. Ten einde zijn doel te bereiken, oefende hij dag en nacht ascese. Zeer krachtig was geworden de uitwerking van zijn tooverspreuken: in banden van machteloosheid sloeg hij Mira^e Diwangga en zijn medeaanvoerders. Een deerniswaardigen aanblik boden zij; hun zintuigen werkten niet meer, hun gelaatskleur was verwelkt, bewegingloos, sprakeloos, zoo lagen daar de vorsten. De vijandelijke sterrewichelaars, door hun wetenschap gewaarschuwd, zegden hun meester het oogenblik van handelen aan. Onder daverend kanongebulder rukten de ongeloovigen op naar de vesting, voortdurend dichter bij. Weenend zag de alleen gelaten koningin haar lot voor oogen; radeloos keek ze neer op de hulpellooze lichamen van echtgenoot en verwanten. Eindelijk, geen anderen uitweg ziende, trad zij moedig het gevaar tegemoet en begaf zich uit eigen beweging

in de macht van den Siameeschen koning. Vol vreugde begroette deze de lang tevergeefs begeerde, die zich in voorgewend weduwschap onder zijn bescherming stelde. Goedgunstig verleende hij haar als verblijfplaats een door haar zelf af te sluiten glazen kist, nadat zij hem misleidend gesproken had van een in dien zin afgelegde moederlijke gelofte. Aldus voerde hij haar naar zijn schip en bleef, geankerd in de baai, geduldig wachten, tot verstreken zouden zijn de drie jaren, die zij zich als uitstel bedongen had, alvorens met de huwelijksplechtigheid te beginnen.

Intusschen arbeidde de vorstin met kracht aan haar eigen bevrijding. Door gebruik te maken van tegen-tooverkunst wist zij haar verre hofjuffers te doen ontwaken. Luide weeklaagden zij over de verdwijning van haar gebiedster en heldhaftig besloten zij haar te gaan verlossen. 't Geweer in de hand, roeiden zij in kleine sloepen naar het machtig koningsschip, dat zij, vurend, van alle zijden omsingelden. Vol minachting zag de geweldenaar de weinige vrouwen naderen: zelfs toen hij haar bedoelingen had leeren kennen, verbood hij zijn manschappen de tegenweer. De hemelkoning eveneens kwam bij uit zijn verdooving; hij wekte zijn onderdanen, versterkt door hun sluimer. Bezorgd over de stilte, die ginds in 't paleis heerschte, zond hij onverwijld een bode uit op verkenning. Deze berichtte de verlatenheid, die hij had aangetroffen; slechts Mira^e Diwangga lag neer in diepen slaap. De koning begreep, aan welke oorzaak de stand van zaken te wijten was. Door het uitspreken van de herstellingsformule deed hij den slapende en zijn onderhoorigen weer ontwaken. Allen begaven zich onmiddellijk naar de reede en wierpen zich in den door de hofjuffers aangevangen strijd. Het gevecht was van korten duur; diep berouw beving den in 't nauw gebrachten machthebber. Zijn woedende mededinger sprong over op zijn vaartuig; dreigend vroeg hij hem naar de verblijfplaats van zijn echtgenoot. Sidderend leverde de bedreigde haar uit, in 't bewustzijn van de geleden nederlaag. Hij werd met zijn krijgsmacht gedwongen de geloofsbelijdenis af te leggen; toen eerst mocht hij terugkeeren naar het vaderland.

Mira^e Diwangga gaf uit dankbaarheid een luisterrijken maaltijd; alle genoodigden voorzag hij rijkelijk van geschenken. Toen de vreemde vorsten vertrokken waren naar hun gebied, bleef hij alleen met zijn gemalin. Welvaart rees op om hen heen, het land genas van de wonden van den oorlog. Na verloop van tijd schonk de koningin het leven aan een dochter; Gènggòng Intan werd zij genoemd. Grooter geworden, muntte de prinses uit door schoonheid en wetenschap, tot in den vreemde drong door haar roem. Kahrōlah, de kroonprins van Ceylon, dong naar haar hand en verwierf haar weldra als zijn echtgenoot.

EINDE.

INDEELING DER STOF.

Gelijk ik in den aanvang der Inleiding reeds verklaarde, blijft mij na deze uitvoerige inhoudsopgave thans nog over, zoo nauwkeurig mogelijk de daarin behandelde stof te onderzoeken en te vergelijken met elders voorkomende varianten of bekende folklore-motieven. Alvorens echter te beginnen, wil ik vooropstellen de methode, die ik hierbij denk te volgen en tevens eerst een overzichtelijk schema geven van de indeeling van de materie. Onmiddellijk springt in het oog de door mij ter plaatse al aangeduide splitsing in twee (ten slotte drie) gedeelten. Over dit derde deel (Aanhangsel) zal ik heel kort behoeven te zijn, bij de eerste twee valt op te merken :

Alleen deel I is een afgerond geheel, dat zich leent voor een stelselmatige vergelijking ;

deel II daarentegen is een samenraapsel van vaak zeer slordig overgenomen motieven, die nergens in een dergelijke groepeerings aangetroffen worden.

Bij het onderzoek naar variantverhalen (I) kan men twee wegen inslaan : men kan het gevonden materiaal beschouwen uit ethnologisch standpunt, maar ook kan men bij de behandeling ervan afgaan op zuiver uitwendige kenmerken. Niet ligt het in mijn bedoeling den eersten weg te volgen, aangezien daartoe vereischt zou zijn een diepgaande studie, waarvan de resultaten aan twijfel onderhevig zouden blijven en het m.i. veel meer voor de hand ligt, eenvoudig weg aan te toonen, welke een groote verspreiding dit, in Atjeh literair uitgewerkte, gegeven over de geheele wereld gevonden heeft. Toch heb ik niet speciaal gezocht in Afrika, Amerika, Australië en de Zuid-zee ; in die gebieden werken heel andere factoren dan elders, het materiaal is schaarsch en de verwantschap is moeilijker te onderkennen. Evenmin durf ik beweren een volledige lijst te geven van al hetgeen de Oude Wereld in dit opzicht biedt. Ik ben mij derhalve bewust, dat er in de resultaten van genoemd onderzoek nog vele leemten worden aangetroffen ; nochtans heb ik getracht binnen de door mij gestelde grenzen zoo volledig mogelijk te werk te gaan.

Bij het onderzoek naar afzonderlijke motieven (II), is men in 't onder-

havige geval vanzelf genoodzaakt zeer aan de oppervlakte te blijven. Meestal kan men immers slechts gissen naar de bron, waaruit de verteller geput heeft; in enkele instanties moet men zich bepalen tot het aanwijzen van soortgelijke variaties in andere Atjèhsche geschriften. De geschiedenis als zoodanig bestaat dan ten overvloede uit bovenvermelde aaneenrijging van willekeurig gebruikte motieven, die welbekend zijn uit de volksoverlevering, maar in dezen samenhang haar eigenlijke beteekenis hebben ingeboet. Bij de latere behandeling zal ik dit door het geven van voorbeelden duidelijker kunnen toelichten; genoegzaam blijkt echter thans reeds de ondoenlijkheid van een rationeele beschouwing van hetgeen iederen folklorist tot wanhoop zou brengen.

Wij vangen derhalve aan met verhaal I. Zeer waarschijnlijk moeten wij hieraan Hindoeschen (Zuid-Indischen) oorsprong toekennen, aangezien nergens in de Maleische literatuur, ¹⁾ aan welke immers naast eerstgenoemde de Atjèhsche romankunst het meeste ontleend heeft, een verwante roman of vertelling wordt aangetroffen. Dit is des te opvallender, wanneer men bedenkt, dat in de Indonesische wereld dit type vrij talrijk verspreid is, al zij het vaak in eenigszins primitieve formatie. De gelijkenis met Indonesische producten is echter niet een zoo treffende, dat wij, al nemen wij de literaire uitwerking van het Atjèhsche thema in aanmerking, kunnen aannemen, dat beide in rechtstreeksch verband met elkander staan (door onderlinge afleiding of gemeenschappelijke bron).

Een bezwaar tegen ons vermoeden vormt evenwel het feit, dat wij evenmin een Hindoesch origineel kunnen aanwijzen. Toch is 't bestaan hiervan, b.v. in de mondelinge overlevering van de Straits, zeer wel mogelijk, daar in Britsch-Indië wat de folklore betreft veel gebieden nog onontgonnen bleven. In ieder geval staat met zekerheid vast de groote overeenkomst tusschen de „Goemba^e Meuñh”, (in tegenstelling met de Indonesische groep), en het gewone type, vertoond door het meerendeel der variantverhalen. Aan het slot van onze beschouwing zullen wij hierop uitvoeriger terugkomen, wanneer wij na de behandeling dezer varianten een betere gelegenheid zullen hebben in dit opzicht conclusie te trekken.

Wat aangaat het voorhanden zijn van de gezochte varianten en de overzichtelijke rangschikking van deze, bezitten wij een uitstekenden leidraad in het werk van Bolte-Polivka: „Anmerkungen zu den Kinder-u. Hausmärchen der Brüder Grimm”, waar de schrijvers, landsgewijze,

¹⁾ Een voorbeeld van scheiding, door kwaadwilligen (jaloersche landsvorst) gebracht tusschen ouders en kinderen en hun hereeniging na verschillende avonturen (zie definitie later), vindt men hier wel bij „Si Miskin”, verder heeft deze vertelling echter niets met ons onderwerp gemeen.

de hun bekende varianten opgeven (dl. II onder No. 96, pag. 380-391)¹⁾. Ook R. Köhler bespreekt ons onderwerp in zijn „Kleinere Schriften zur Märchenforschung” dl. I op verschillende plaatsen (Anm. zu Bladé, Jagić, Luzel, Schneller, Schiefner), zonder echter veel nieuws te vermelden. Verder heeft men de studie van E. Cosquin in zijn „Contes populaires de Lorraine” dl. I, Remarques pag. 190-200, en dl. II pag. 356-357 (Supplément), die evenmin nieuwe gezichtspunten opent. Belangrijker is voor ons een tweede studie van denzelfden, getiteld „Le lait de la mère et le coffre flottant”, welke, hoewel zij van ruimere strekking is dan louter ons onderwerp betreffende, bij schifting buiten het reeds in bovenstaande publicaties genoemde vrij veel aanvullend materiaal oplevert. Voor het Indonesische gebied beroepen wij ons hoofdzakelijk op de „Volksverhalen uit Oost-Indië”, van J. de Vries, die aldaar aange troffen verwante sproken vermeldt, dl. I bij de Aanteekeningen op pag. 204-213. Onze voornaamste bron voor 't variantenmateriaal blijft echter de uitvoerige opsomming in Bolte-Polivka dl. II, nader uitgewerkt in de alphabetische literatuuropgave achter dl. III. Wij kunnen derhalve volstaan met daarnaar te verwijzen; daaruit aangehaalde werken zijn dan voldoende aangeduid met den naam van den schrijver alleen. Voor 't gemak geven wij bovendien een kleine aanvullingslijst, bestaande uit in bedoelde verzameling niet opgenomen varianten, d.w.z. zoowel de bij Cosquin (C.) en de Vries (V.) aangetroffene als ook enkele onafhankelijk van hen ontdekte.

AANVULLENDE LITERATUURLIJST :

- Vlaamsch*, zie F. F. C. ²⁾ 37, pag. 55, No. 707. (M. de Meyer).
Noorsch, zie R. Th. Christiansen, Norske Aeventyr, No. 707.
Italiaansch, V. Imbriani, Novelline Milanese, No. 12 en No. 18.
 G. Pitre, Nuovo Saggio, No. 1. (bij Cosquin en Köhler).
 I. Bernoni, Fiabe popolari Veneziane, No. 2 en No. 15.
 E. Knust, Italiänische Märchen, Jahrbuch für Romanische und Englische Literatur VII, pag. 381.
 Arietti, Novelle popolari Piemontesi, No. 1.
Portugeesch, Pedroso, Portuguese Folk-Tales, Publ. Folklore Society 1882, pag. 65.
Grieksch, P. Kretschmer, Neugriechische Märchen, pag. 257, No. 58 = von Hahn.

¹⁾ De in Bolte-Polivka II, pag. 393 genoemde verhalen rekene men ook als er toe behorende.

²⁾ Folklore Fellow Communications.

- B. Schmidt, Griechische Märchen, Sagen und Volkslieder, pag. 106, No. 15.
- Estnisch*, zie A. Aarne, F.F.C. 25, pag. 44, No. 707.
- Livisch*, zie F. F. C. 66, pag. 18, No. 707 (O. Loorits).
- Finsch*, Jones - Kropf, Folktales of the Magyars, noten (bespreking Salmelainen) pag. 335.
- Finnische und Estnische Märchen (Serie M. der Weltliteratur) pag. 53, No. 15.
- A. Aarne. F. F. C. 33, pag. 19, No. 707.
- Id., F. F. C. 74, pag. 111, No. 707.
- Zigeuner*, Zigeunermärchen (Serie M. Weltl.), pag. 93, No. 24, = Gaster.
- Id. pag. 118, No. 32. = Block.
- Id. pag. 197, No. 44, = Miklosich.
- Constantinescu, Probe de limba si de literatura tziganilor, pag. 104
- Block, Märchen Rumänischer Zigeuner (vgl. M. Weltl.)
- Georgisch*, Kaukasische Märchen (Serie M. Weltl.), pag. 42, No. 9.
- M. Wardrop, Georgian Folk-tales, pag. 5.
- Armeensch*, L' Arménie 1892, 15 Juni.
- C. *Indisch*, M. Bode, Journal of the Royal Asiatic Society, 1893, (bespr. Manoratha Pūranī 3 = Uppalavanna) pag. 540.
- C. Fa Hian, Foe koue ki ou Relation des Royaumes Boudhiques, (trad. M. Rémusat). Légende de Vaisāli I, pag. 242.
- C. Hiouen Thsang, Mémoires sur les contrées occidentales, (trad. M. S. Julien). Légende de Vaisāli II, pag. 392.
- C. R. Spence Hardy, A Manuel of Buddhism, vert. Pūjāwaliya (pag. 235 noot en pag. 518). (derde vorm legende van Vaisāli).
- C. Indian Antiquary, Folklore in Salsette, Bāpkhādi, the Salsette Cinderella, pag. 142, No. 8. (Jrg. 1891, April).
- C. Indian Antiquary, Sūrya and Chandrā, pag. 315, No. 19. (Jrg. 1893, November).
- C. North Indian Notes and Queries, Mai 1893, pag. 31, No. 63.
- B. Parker, Village Folk-Tales of Ceylon III, The Horikadayā Story, pag. 152, No. 214.
- Chineesch (Indisch)*, E. Chavannes, Cinq cents Contes et Apologues du tripitaka Chinois, dl. I, Pag. 80, No. 23.
- Japansch*, Kämpfer, Geschichte von Japan III, Pag. 270.
- Indonesisch* (bij Bolte-Polivka geheel verwaarloosd):
- V. T. J. Bezemer, Volksdichtung aus Indonesien, Sagen, Tierfabeln und Märchen. Die Schwester der 99 Brüder, pag. 263. = Wilken — Schwarz.

- V. J. Ellen, Verhalen en fabelen i.h. Modòle, Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch Indië, dl. 72. pag. 221, No. 6.
- V. Id., Verhalen en fabelen i.h. Pagoe (Bijdr. dl. 72) pag. 188, No. 8
- V. Geurtjens, Keieesche legenden, De koning met 7 vrouwen, pag. 33, No. 1. Verhandelingen van het Bataviaasch genootschap van Kunsten en Wetenschappen dl. 65.
- V. F. van Hasselt, Nufoorsche fabelen en vertellingen (Bijdr. 7, VII). De vrouw in den top van den pinangboom, pag. 522, No. 29.
- A. Hueting, Verhalen en vertellingen in de Tobeloreesche taal (Bijdr. 7, VII). Een verhaal van den koning van het Oosten, die 7 vrouwen had, pag. 291, No. 94a.
- Id., zelfde werk. Er was een vrouw, wier oogen blind waren, pag. 139. No. 55a.
- V. J. Jonker, Rottineesche texten, No. 40.
- V. J. Kreemer, Mededeelingen vanwege het Nederlandsche Zendelinggenootschap. (dl. 36). Raden Pandji en Dèwi Renggani, pag. 205. (vgl. Med. N.Z. dl. 35 = Bezemer pag. 9 Pandji-laras).
- V. M. Morris, Die Mentawai-Sprache, pag. 53, No. 1.
- V. C. Snouck Hurgronje, De Atjèhers, Hikajat Goemba^e Meuñh, pag. 145, No. 19.
- P. Voorhoeve, Overzicht van de volksverhalen der Bataks (proefschrift 1927) Pardosir Dijapari, pag. 162, No. 167.
- V. J. de Vries, Volksverhalen uit Oost-Indië, dl. I, De twee pompoenen, pag. 204, No. 45. (slot ontbreekt = Wielenga).
- V. Id., zelfde werk, dl. II, Ombaq en Oemboel, pag. 106, No. 116. (naar Ms. Hazeu no. 86, onder no. 25 op pag. 101).
- V. D. K. Wielenga, Soembaneesche verhalen. De twee pompoenen, pag. 40, No. 2. Bijdr. dl. 68 = de Vries.
- V. Wilken-Schwarz, Bolaäng-Mongondousche vertellingen (Med. N.Z. dl. 11) Wondergeboorte of boosheid wordt gestraft. pag. 386, b.
- C. *Arabisch*, G. Spitta Bey, Contes Arabes Modernes, bij te voegen: vgl. No. 2.
- C. Prym-Socin, Der Neu-Aramaeische dialect des Tûr 'Abdin, pag. 349, No. 83. (Syrische Sagen und Märchen).
- Afrikaansch*, E. Jacottet, Contes populaires des Bassoutos, Khoédi-Séfoubeng, pag. 226. (ed. 1895).
- Nassau, Fetichism. in West-Africa, Queen Ngwe-nkonde and her Manja. pag. 332.

BESPREKING VAN HET EERSTE GEDEELTE.

Nu gaan wij over tot de eigenlijke bespreking. Deel I kan men op zijn beurt beschouwen als een samenstelling van twee aaneengevoegde verhalen, nl. de geschiedenis der ouders en de geschiedenis der kinderen. Theoretisch zou mogelijk zijn, dat zij slechts los aan elkander gekoppeld waren en elders ook zelfstandig voorkwamen. Een voorbeeld hiervan is het verhaal van Salsette (Bāpkhādi), waar de Asschepoester-vertelling (als inleiding gebruikt) wordt aangetroffen, vereenigd met ons sprookje. Die inleiding is in 't kader heel goed denkbaar (een man en een vrouw krijgen elkaar, worden gescheiden, vinden elkaar terug), maar toch is 't verband slechts indirect. Dit geval doet zich niet voor bij deze samenstelling: de beide verhalen zijn onderling onafscheidbaar verbonden en worden over het gansche gebied aldus samen waargenomen. Iets anders is, dat wel eens afbrokkeling of verminking kan optreden, ook soms episoden, eruit gelicht, apart kunnen worden meegedeeld of zelfs op vreemde plaatsen ingevlochten. Defectief zijn b.v. Jecklin, *Revue trad. pop.* 24 en B. Schmidt, die alleen het laatste gedeelte weergeven. Verminking (ontbreken van één of meer kenmerken) heeft plaats gehad bij verschillende vormen. Men zie o.a. Italiaansche varianten, vermeld bij Crane pag. 325, Parker, Morris, Kämpfer, etc. Een eigenaardig mengmoes vormt Rivière pag. 187, waar trekken van ons sprookje ingevlochten zijn. Men zou in dat opzicht tevens kunnen aanhalen Spitta Bey No. 2. Wij hebben derhalve in 't algemeen de aangegeven splitsing in de twee in elkander grijpende onderdeelen, die samen één geheel vormen. De geschiedenis der ouders is over 't geheele gebied ongeveer dezelfde, die der kinderen daarentegen vertoont afwisselende gedaante. Naderhand zal dit beter te overzien zijn; thans deel ik voor het gemak reeds mede, dat naar 't laatste men de varianten kan onderscheiden naar vier groepen (buiten de globale indeeling in Westersche, Oostersche en Indonesische):

SCHEMA.

Groep I, type 1001 nacht (Straparola), het zoeken naar de wonder-voorwerpen.

- Groep II*, Midden-Europeesche type (infiltratie thema Egyptisch broedersprookje = vervolging door reeks van existenties), geen bijzondere lotgevallen.
- Groep III*, normale, d.w.z. meest voorkomende, Russisch-Finsche type (verschillend lot der belaagde kinderen), de door de moeder geredde zoon zoekt zijn door de heks verdonkeremaande broers.
- Groep IV*, primitieve (Indisch-Indonesische) type (eig. niet onder één hoofd samen te brengen), diverse lotgevallen.

OUDST BEKENDE VORMEN.

De oudste, ons in Europa bekende, opteekening van het verhaal, is de Italiaansche van Straparola (Venetië 1550). Hierop volgt ongeveer anderhalve eeuw later (Parijs 1704) het in Gallands „Mille et une Nuits” voorkomende, uit het Arabisch vertaalde, sprookje, waarvan de oorspronkelijke tekst tot op heden onbekend is gebleven.¹⁾ Tusschen beide bestaat een dusdanige overeenkomst, dat niet anders dan een gemeenschappelijke, hoewel in plaats niet nader te bepalen, bron kan worden aangenomen.²⁾ In nog latere periode is ontstaan de tot onzen tijd voortdurende, wetenschappelijke belangstelling voor de onder het volk levende verhalen, sproken en vertellingen, die tot dusverre in hoofdzaak mondeling waren bewaard en nu voor het eerst door de onderzoekers werden opgeschreven. Veel van het bijeengebrachte materiaal was reeds bekend uit de literatuur (Indische, Arabische en Middeleeuwsche sprookjesverzamelingen) en ontleent in verscheidene gevallen dááaraan zijn oorsprong. In andere echter weer kunnen de voorkomende afwijkingen tusschen deze twee onderling slechts verklaard worden, wanneer men aanneemt, dat die volksverhalen afstammen van mondelinge overleveringen, welke parallel loopen met degene, waaraan genoemde verzamelingen het aanzijn danken. Dientengevolge kan er vaak geen sprake van zijn, dat men onderscheid maakt tusschen oudere en jongere formatie, daar het heel goed mogelijk is, dat een in dezen tijd opgeteekend verhaal een oudere lezing geeft dan een enkele eeuwen geleden schriftelijk vastgelegde literaire vorm ervan. Evenmin zal het uitvoerbaar zijn, met eenige zekerheid te beslissen, welke van de aangetroffen variaties de meest oorspronkelijke is, daar men terdege in het oog moet houden, dat schijnbare eenvoud en logische samen-

¹⁾ Ofschoon eveneens voorkomende in latere vertalingen (zie Chauvin, *Bibliographie des Ouvrages arabes* dl. VII, pag. 95).

²⁾ vgl. Bolte-Polivka p. 391 ff.

hang vaak het tegendeel van ouderdom bewijzen. Dit vooropstellend, wil ik thans aanvangen de beide eerstgenoemde sprookjes in het kort te bespreken, daar zij tot leiddraad kunnen dienen bij de behandeling der overige.

Straparola :

INLEIDING: Een hoveling van den koning van Provino luistert het gesprek van drie zusters af. De oudste verklaart als haar wensch den huishofmeester des konings te huwen, dan zal zij met één glas wijn het gansche hof drenken. De tweede begeert met den kamerheer te trouwen, dan zal zij zooveel linnen spinnen, dat het heele hof daaruit van hemden voorzien kan worden. De jongste echter verlangt den koning zelf tot echtgenoot; zij belooft hem te gelijker tijd drie kinderen te zullen baren, twee jongens en één meisje, met gouden haar, een keten om den hals, en een ster op het voorhoofd. Den vorst wordt dit gesprek overgebracht; hij vervult de wenschen der twee oudsten en treedt zelf in 't huwelijk met de jongste.

Tijdens de afwezigheid van den vorst in den krijg nemen de jaloersche zusters, geholpen door de boosaardige schoonmoeder, haar kans waar. Zij verwisselen de pas geboren kleinen voor jonge honden en werpen de weerloozen in een kist in de rivier. De goedgebloovige heerscher bant na zijn terugkeer de koningin in den kerker.

De kinderen worden gevonden door een molenaar en diens vrouw. Deze brengen hen groot, door hun eigen barmhartigheid tot grooten rijkdom gerakende: duur verkoopen zij het goud van hun lokken en hun tot parelen geworden tranen. Eens op een dag komen de vondelingen op de hoogte van hun toestand, daar zij zich door de andere kinderen voor bastaarden hooren gescholden. Zij trekken uit om hun ouders te zoeken en weldra vestigen zij zich in de hoofdstad. De zusters en schoonmoeder herkennen hen en in haar angst voor ontmaskering zinnen zij op middelen om hen te verderven. Zij zenden de vroedvrouw, indertijd bij hun geboorte aanwezig, tot het meisje. Door haar nieuwsgierigheid op te wekken, bewerkt deze vrouw, dat zij haar broeders opdraagt, eerst te zoeken naar het dansende water en vervolgens naar den zingenden appel. In beide pogingen slagen zij, door den goeden raad van een stokouden kluizenaar, dien zij onderweg ontmoeten; maar de derde maal, wanneer zij den groenen vogel trachten te bemachtigen, versteenen zij tot marmazuilen.¹⁾ Nu gaat de door het lange wegblijven ongerust ge-

¹⁾ In afwijking van de gewone lezing staat bij Straparola de versteening niet als straf op overtreding van 't gebod „niet omzien”, maar treft alleen hem, die in de

worden zuster uit, vangt den vogel en onttoovt de broers. Aan een door den vorst ter hunner eere gegeven feestmaal, is het de vogel, die de schanddaden van schoonmoeder en zusters openbaart en aanleiding is tot de strenge straf van de boosdoensters en tot het eerherstel van koningin en kinderen.

Galland.

INLEIDING : Deze bestaat eveneens uit een afgeluisterd gesprek, in dit geval door den vorst (Khosrouschah) zelf, die vermomd zijn hoofdstad doorkruist. De oudste zusters spreken zonder meer den wensch uit zijn bedienden te trouwen (bakker en kok); de jongste, die twee prinsen en één prinses (haren van zilver en goud, tranen van parelen, glimlachjes van rozeknoppen) beloofde, wordt verkozen.

Op gelijke wijze werkt de afgunst der zusters (geen schoonmoeder) op haar boven haar verheven zuster, wier met tusschenruimte van een jaar geboren nakomelingschap zij resp. verwisselen voor hond, kat en stuk hout. De vertoornde vorst laat de koningin, in lompen gehuld, inmetselen bij de poort der hoofdmoskee, met het bevel, dat iedere voorbijganger op haar moet spuwen.

De kinderen, achtereenvolgens in een korf te water gelaten, worden hier gevonden en groot gebracht door den intendant der koninklijke tuinen. De pleegvader sterft, wanneer zij volwassen zijn geworden, hun een prachtig huis en landgoed nalatende. Eens op een dag, terwijl de broers op jacht afwezig zijn, komt een vrome, oude vrouw ¹⁾ bij het meisje, bewondert haar omgeving, maar zegt, dat nog ontbreken: de sprekende vogel, de zingende boom, het goudkleurige water. De oudste broer trekt uit op verlangen van zijn zuster, als levensteeken een mes (bebloed = dood) achterlatend. Hij ontmoet den grijsaard, dien hij baard en oogharen knipt en van wien hij als dank goeden raad ontvangt, benevens een rollenden kogel, die hem den weg zal wijzen. Hij zal komen langs zwarte steenen (versteende voorgangers) en onzichtbare wezens zullen hem bloed-stollende dingen toeroepen. Wanneer hij in zijn angst achter zich zal kijken, treft hem versteening. Bereikt hij echter het einddoel van zijn tocht, dan zal hij den sprekenden vogel vinden, die hem de twee andere voorwerpen zal helpen bemachtigen. Hij versteent en de tweede broeder gaat hem achterna, als levensteeken een rozekrans (aaneenklevende kralen = dood) nalatend. Hem treft een zelfde lot en nu begeeft de zuster zich op weg

opgelegde taak faalt. De den broeders toch in dezen zin gegeven waarschuwing heeft geen reden van bestaan hier.

¹⁾ In tegenstelling met Straparola is deze figuur hier geheel ongemotiveerd.

en slaagt in het ondernemen. Zij bevrijdt de broers en de overige versteenden, neemt vogel, tak van boom en water mee en keert huiswaarts. De vorst, die de broeders op jacht ontmoet heeft, wordt uitgenoodigd tot een feestmaal te hunnen huize, waar hem een gerecht van parelen (door de prinses geweende tranen) wordt voorgezet. Wanneer hij zijn verwondering over de zonderlinge spijs uitspreekt, antwoordt de vogel: „Niet vreemder dan hetgeen gijzelf jaren lang geloofd hebt” en deelt hem de geheele geschiedenis mede. Straf der booze vrouwen en eerherstel der onschuldigen volgt.

Buiten Europa treffen wij nog oudere, op schrift gestelde vormen van ons verhaal aan. Evenwel is hier eveneens het meeste materiaal eerst bekend geworden door de toewijding van latere onderzoekers en hetgeen boven reeds opgemerkt is, is dan ook gelijkelijk er op van toepassing. De vormen, ten getale van vijf, die ik bedoel, zijn: Fa Hian $\pm$ 400, Uppalavanna (zie Bode) $\pm$ 450, Hiouen Thsang $\pm$ 640, Chineesche Tripitaka (zie Chavannes) $\pm$ 500, en Pūjāwaliya (zie Spence Hardy) $\pm$ 1250. Zij vertegenwoordigen een primitievere voorstelling, zijn onderling zeer verwant, maar wijken in uiterlijk voorkomen af van de twee besproken sproken (Straparola en Galland), die wij moeten beschouwen als de zuiverste representanten van de heele verhalengroep en wier formatie wij als norm zullen aannemen. Daarom is het mijn voornemen genoemde vijf pas naderhand te behandelen.

Nog wil ik speciaal de aandacht vestigen op het Indonesische gebied, waar wij geheel afhankelijk zijn van betrekkelijk jonge onderzoekingen en vooral de zending voortreffelijk werk verricht heeft. De schaars gevonden vertellingen staan, met uitzondering van de Goemba^e Meuñh zelf, te ver af van de meerderheid harer groep, dan dat wij zouden kunnen volstaan met haar slechts in 't algemeen te bespreken. Om van deze Indonesische stof een duidelijk beeld te krijgen, is het aangewezen, haar afzonderlijk te beschouwen en in een aparte rubriek onder te brengen. Nochtans zal het van nut zijn, haar bij het vergelijkende onderzoek niet geheel uit het oog te verliezen. (In mijn schema met de vijf genoemde vormen gerekend tot het primitieve type (groep IV)).

Wanneer wij nu het omvangrijke vergelijkingsmateriaal bezien, valt ons dadelijk op, dat de bouw der verhalen zich overal gemakkelijk leent voor ontleding. Als criterium bij de beoordeeling, of wij een sprookje, dat afwijkt van onze norm, al dan niet als er toch toe behoorend mogen aanvaarden, zou m.i. zeer goed bruikbaar zijn de volgende formule: De lotgevallen van kinderen, door de jalouzie van vrouwelijke verwanten

van hun moeder gescheiden, die (na verschillende avonturen) met hun ouders hereenigd worden. Deze formule, die in de meeste gevallen aan twijfel een einde zal maken, ¹⁾ al blijven grensgevallen natuurlijk bestaan, geeft tevens een overzichtelijke indeeling aan. Men heeft derhalve:

- De inleiding
- De jalouzie,
- De uitdenwegruiming
- De opneming
- De avonturen
- De herkenning.

INLEIDING.

Wij beginnen met de *Inleiding*. Als normaal kunnen wij aannemen één van de soort, die we aangetroffen hebben bij Straparola en Galland, nl. in den vorm van een afgeluisterd gesprek. In de Westersche verhalen is zij regel, in de Oostersche komt zij veelvuldig voor, voor de Indonesische is haar wegblijven echter typeerend. Uitzondering maakt slechts Bolaäng-Mongondou (Wilken-Schwarz): „Een prins beluistert twee prinsessen, waarvan de ééne een huwelijk wenscht met 1 zoon, de tweede met 99 zonen en 1 dochter.” Wanneer zij in de Westersche versies geheel ontbreekt, hebben wij bijna altijd te doen met een, ook in andere opzichten onvolledig, verhaal (b.v. bij Wolf, Cosquin Lorraine, Vernaleken-Johnson). In deze inleiding is meestal sprake van de beluistering van zusters, soms ook wel van niet verwante meisjes, die drie in aantal zijn. In twee Britsch-Indische vertellingen, (Lal Behari Day = Bengaalsch en Stokes = tweede lezing uit Bengalen), treden meer dan drie op, n.l. resp. 4 en 7. Zij worden voorgesteld als van geringe afkomst, de jongste is steeds de schoonste en zij, als de schenkster der wonderbaarlijke nakomelingschap, wordt door den koningszoon verkozen. Alleen bij Mijatovich (Servisch) beloven alle drie buitengewone kinderen en is de middelste de uitverkorene. In sommige gevallen echter missen wij deze belofte der jongste en vindt de geboorte der ster-kinderen zonder voorafgaande aankondiging plaats. (Grimm, Arnason, Schneller).

Naar de inkleeding van de wenschen der oudere zusters zouden wij twee groepen van inleidingen kunnen onderscheiden:

- a). Deze wenschen zonder meer de dienaren des vorsten tot man.

¹⁾ Wij kunnen dus uitsluiten verhalen in den trant van:
 Het meisje zonder handen.
 De jonkvrouw Maria.
 De zeven raven (zwanen).

Zoo bij Galland en meer dan de helft der Westersche verhalen. (Op Malta, zie bij Ilg, verlangen zij een aantal goudstukken).

b). Deze wenschen hen, óf, gelijk haar jongere zuster ook wel den koning zelf, tot man, onder het zich beroemen op kundigheden, die zij bij vervulling van haar begeerte zullen vertoonen. De kundigheden bestaan meestal in :

- 1) een heel leger te kunnen verzadigen met één stuk brood,
- 2) het te kunnen drenken met één glas wijn,
- 3) het te kunnen kleeden uit één draad vlas.

Zoo bij Straparola, een aantal Westersche, bijna zonder uitzondering alle onder die rubriek (d.w.z. met als inleiding een afgeluisterd gesprek) valende Oostersche verhalen. In de Westersche wordt nooit de staving der geuite bewering geëischt, (slechts in één Italiaansch sprookje bij Pitre = Crane No. 4 ongevraagd), wel daarentegen in de Oostersche, waar dan ook in alle drie instanties de koning zelf begeerd is. Achtereenvolgens huwt hij daar het drietal zusters ; bij ondervraging der beide oudste blijkt steeds, dat zij haar beloften niet kunnen vervullen, waarop zij in ongenade vallen (Uit het Nijldal bij Artin Pacha, Berbersch bij Destaing, Turksch bij Kunos, Armeensch bij Macler, Awarisch bij Schiefner¹⁾, Arabisch bij Socin en Spitta Bey). In twee gevallen wordt dit gegeven humoristisch uitgewerkt. Bij Spitta Bey verklaart de oudste zuster, die een tent beloofd had voor 't heele leger, dat de hemel de door haar bedoelde tent is ; evenzoo wijst de middelste op de aarde als het door haar beloofde tapijt. In de Berbersche vertelling vermengt de oudste, die met één handvol graan het gansche leger zou spijszigen, op raad van een oude vrouw het meel met zout. De gasten weigeren dan te eten. De tweede, op dergelijke wijze te werk gaande, spint de wol op de spoel zeer dun uit.

In de Westersche verhalen, waar de normale soort van inleiding ontbreekt, is toch meestal sprake van de belofte van een wonderbaarlijke nakomelingschap. Men zie hiervoor Jegerlehner (Zwitsersch) : Een spinster, bij 't lamplicht ingeslapen, moet den koning haar daarop slaanden droom vertellen ; Stefanovitch No. 19 (Servisch) : Een keizer, op zoek naar een bruid, hoort een jong meisje zich in dien zin uiten ; Schott (Walachisch) : Een jonge man, verloofd met een leelijk meisje, wordt door haar mooie mededingster met behulp van een dusdanige toezegging gewonnen. Afwijkend is het Duitsche volkssprookje bij Meier : Een koning, gedroomd hebbend, dat hij een arme vrouw moet trouwen, trekt rond, tot hij zijn

¹⁾ Feitelijk kunnen wij Schiefner als op de grens van Oosten en Westen staande beschouwen.

keus laat vallen op een schoenmakersdochter (Het bijkomstige, d.i. de geringe afkomst, heeft hier het essentiele verdrongen).

In de Oostersche vertellingen, die de genoemde soort van inleiding missen, benevens in de Indonesische (uitzondering maakt de reeds aangehaalde variant bij Wilken-Schwarz), is deze vorm meer gebruikelijk :

Een koning, die twee of meer vrouwen (soms een zeer groot aantal) bezit, is nochtans kinderloos gebleven. Eén van haar, meestal de jongste, geraakt tenslotte tot zwangerschap. Vaak ook treft dit lot een nieuwe echtgenoot, door den vorst in zijn beproeving getrouwd. Het laatste doet zich voor bij Frere (uit de Deccan) : Een kinderlooze vorst ziet op reis een boom met 101 vruchten. Zijn vizier weet uitleg te geven : „Zoo talrijk zal de nakomelingschap worden van hem, die de dochter van den tuinman-eigenaar ten huwelijk voert.” De voorspelling wordt aan den vorst bewaarheid. Eveneens bij Wielenga (de Vries) in 't Soembaneesche sprookje : Een slaaf, door den kinderloozen heerscher uitgezonden om een offerkip te zoeken, ontmoet een vrouw, die verklaart de moeder van vorstelijke opvolgers te kunnen zijn. Zij vervult haar taak naar behooren.

Buiten 't kader valt de lezing uit Salsette, welke immers als inleiding de volledige Asschepoester-geschiedenis geeft. In enkele Indonesische verhalen is de inkleeding willekeurig (bij Ellen uit 't Modòle, bij van Hasselt uit 't Nufoorsch, bij Voorhoeve uit 't Bataksch). Merkwaardig is in dit opzicht de door Jacottet meegedeelde Bassouto-vertelling uit Afrika. Een stamhoofd draagt op zijn borst de afbeelding der volle maan. Eens op een dag kondigt hij zijn vrouwen aan, dat de eerste van haar een zoon ter wereld zal brengen met een dergelijk merkteken, de overige slechts kinderen zullen baren geteekend met wassende manen of sterren.¹⁾

DE JALOUZIE.

Door het huwelijk of het moederschap voelen bepaalde personen zich achteruitgezet. Dit kunnen zijn :

- a). De overige vrouwen ;
- b). De zusters ;
- c). De schoonmoeder (stiefmoeder, tante), uitsluitend in 't Westen voorkomend.

De laatste twee categorieën hebben vaak als werktuig de vroedvrouw. In één enkel geval (Straparola) treden ze in vereeniging op (zusters met

¹⁾ In tegenstelling met Jacottet zelf acht ik deze voorstelling het eenige origineele in een volkomen onder de Midden-Europeesche groep (II) te rangschikken sprookje, waarin de verdere loop der gebeurtenissen onmiskenbare verwantschap vertoont met die in het Deccansche bij Frere en het Bengaalsche bij Stokes.

schoonmoeder). Uit de Westersche opvattingen (Christendom) volgt als vanzelf sprekend, dat in Europa de eerste categorie buitengesloten is. Vreemd genoeg is toch sprake van „de beide andere vrouwen des keizers” in het Bosnische sprookje, opgeteekend bij Preindlsberger-Mrazović. Evenwel vindt men als 't ware sporen van deze klasse in sommige vertellingen der Midden-Europeesche groep. Hoewel ook daar moeder of stiefmoeder (zelden zusters) als onheilbewerksters kunnen optreden, wordt hier in den regel de booze rol vervuld door een andere vrouw, die naderhand óf zelf de koningin hoopt te verdringen, óf voor haar dochter dien eerzuchtigen wensch heeft. Von Obert (Roemeensch uit Zevenburgen): Een zigeunerin aan 't hof, die vorstin wil worden; Schott (Walachisch): Een meid, die 't zelfde verlangt; Letopis (Servisch): Een dergelijke meid; Kremnitz (Miklosich en Groome), uit Roemenie: Een stiefmoeder met een schoone dochter, die zij wenscht te verheffen; Stefanovich (Servisch): Een kokkin, wier dochter naar de gunst des keizers streeft.

Eigenaardig is het verschijnsel, dat de vroedvrouw, die in de meeste Westersche verhalen een ondergeschikte rol speelt, in een deel der Russisch-Finsche verhalen (gerekend tot groep III)¹⁾ meer op den voorgrond treedt, zelfs in die mate, dat de achter haar staande personen (zusters, schoonmoeder) geheel komen te vervallen.

Vaak is zij geen gewone vroedvrouw, maar een heks, die zich valschelijk daarvoor uitgeeft. Kenschetsend vindt men dit verhaald in het volgende sprookje uit Finland (Schreck = Salmelainen): „Toen het uur der geboorte naderde, werd een slavin uitgezonden om een vroedvrouw te halen. Onderweg ontmoette deze een heks, die haar waren aard verlooohenend, zich als zoodanig wist te doen aannemen.” Aldus o.a. bij Afanasjev (Russisch) op twee plaatsen, Chudjakow (Finsch) idem, Federowski (Russisch), Anikin (Mordwinisch).

In het Oosten moet men onderscheid maken tusschen de rubriek verhalen met het afgeluisterde gesprek als inleiding en degene, die de kinderloosheid als inleidend motief heeft. De laatste kent algemeen „de andere vrouwen” als onheilstooksters; in de eerste, waar men gelijk in 't Westen (en in de 1001 nacht), steeds de zusters zou verwachten, heeft men toch bij 't meerendeel der sproken eveneens de bijvrouwen in die rol. Men vergelijke Indian Antiquary (uit Goudjerate), Destaing (Berbersch), Lal Behari Day (Bengaalsch), Spitta Bey (Arabisch), Stokes (Bengaalsch),

¹⁾ De Russisch-Finsche verhalen vertegenwoordigen naast dit karakteristieke, alleen in die streken aangetroffen, type eveneens het uit de 1001 nacht bekende (groep I) en het Midden-Europeesche (groep II).

en Indian Antiquary (Salsette). In die versie trouwt de vorst later de zusters.

In Indonesië, waar wij slechts de bijvrouwen-categorie denken te zien, is de andere echter niet minder talrijk vertegenwoordigd. Bij Wilken-Schwarz, waar ook het afgeluisterde gesprek voorkomt, verwondert ons de haat der „andere zuster” niet. Verder nog kunnen wij te dien aanzien wijzen op: Ellen (Modòle) met „de zes zusters”, Voorhoeve (Bataksch) met „de tweede der zes overige zusters”, Kreemer (Javaansch) met „de nicht, die naderhand zelf koningin wil worden.”

De wonderbaarlijkheid der kinderen bestaat voor het gros der varianten uit de bijzondere kenteekenen, die zij bezitten. Deze zijn van velerlei aard. Veelvuldig wordt genoemd de gouden ster op het voorhoofd. Voorts som ik op: gouden haren, gouden ketenen, gouden of zilveren appels in de hand, zilveren tanden, gouden hoornen, gouden enkels, etc. Soms ook zegt men van hen, dat zij zijn: de zon of de maan, de morgen- of de avondster (Grieksch bij von Hahn = Kretschmer en bij Legrand = Neoh. Anal., Bulgaarsch bij Čolakow, uit Goudjerate in de Indian Antiquary). In enkele Westersche sprookjes, waar de belofte der jongste zuster is weggevallen, vielen de kenteekenen eveneens weg. (b.v. bij Crane = Pitre en Schneller).

In drie categorieën verhalen wordt in 't geheel niet van eenige bijzondere voortreffelijkheid der nakomelingschap gerept. Dit is het geval met de Oostersche, die de tweede soort van inleiding vertoonen, met de Indonesische, (een merkwaardige uitzondering vormt Rotti (bij Jonker), waar de tweede echtgenoot droomt zeven kinderen te zullen baren, dragende een ster op het voorhoofd) en met de normale Russisch-Finsche (groep III). Daar ligt de verdienste der toekomstige moeder niet in de speciale merkteekens of eigenschappen van haar mogelijke kinderen, maar eenvoudig in het feit van haar „kinderen kunnen krijgen” alleen. Het wonderbaarlijke zouden wij bij die verhalen hoogstens kunnen noemen, het groote aantal, waarin zij soms ter wereld komen. Dit begint reeds bij de Russisch-Finsche van groep III, waar de jonkvrouw belooft: „ 3×3 , (3×4 , of nog meer) zonen zal ik voortbrengen.” Zoo is de toedracht o.m. bij Schreck (Finsch), Romanow (Russisch), Federowski (Wit-Russisch), Dowojna-Sylwestrowicz (Litausch), etc. Nog sterker heeft de overdrijving plaats bij de Indonesische, waar in veel gevallen gesproken wordt van 99, 100 of 101. Bij Ellen (Pagoe), Geurtjens (Keieesch), Hueting (Tobelo-reesch), Morris (Mentawai), Wilken-Schwarz (Bolaäng-Mongondou). Slechts één Britsch-Indisch sprookje is bekend, in hetwelk een zelfde getal gevonden wordt, nl. in het Deccansche met de vermelding van

100 zonen en 1 dochter. In de oudere Hindoesche vertellingen valt deze overdreven voorstelling haast logisch te verwachten: 't Uppalavanna gewaagt van 500, 't Tripitaka van 100, Fa Hian van 1000, Hiouen Thsang van 1000. Ook Kämpfer (Japan) spreekt van 500.

Terloops heb ik nu al behandeld het aantal der kinderen. Meestal bedraagt dat evenwel drie en wel in de verhouding van twee jongens en één meisje, maar ook komen in zeer vele gevallen louter zonen voor. Dit laatste zien wij vooral bij de verhalenklassen, waar de avonturen der vondelingen niet bestaan uit het zoeken naar drie wondervoorwerpen, maar, gelijk we straks zullen zien, geheel ontbreken (Midden-Europeesche groep) of uit het zoeken naar verdwenen broers bestaan (eigenlijke Russisch-Finsche groep). Immers de rol van het meisje bij de eerste categorie is te volbrengen, wat aan haar broers mislukt is. Men vergelijkte hiermee 't algemeen verspreide folkloristische motief van de drie broeders op zoek naar een of andere kostbaarheid, van welke altijd de jongste slaagt. Bij de laatste twee categorieën, waar het meisje als zoodanig overbodig is, is zij dan ook dikwijls weggefallen. In de Indonesische (en de Deccansche) vertellingen, die het zeer groote getal kinderen vermelden, merkt men als merkwaardigheid op, dat de 99ste, 100ste, of 101ste onveranderlijk een meisje is, die in wijsheid boven haar broeders uitsteekt en de leiding van de gebeurtenissen heeft.

De kinderen komen bijna altijd gelijktijdig ter wereld (Straparola), zeldzamer is de geboorte met tusschenruimte, gewoonlijk van een jaar (Galland), waarmee dan tevens gepaard gaat de lankmoedigheid des vorsten, die de eerste malen vergeeft. Men ziet dat echter steeds geschieden bij de eigenlijke Russisch-Finsche groep.

De gelegenheid tot 't volvoeren van haar plan vinden de jaloersche vrouwen in de afwezigheid des konings, hoewel die niet altijd uitdrukkelijk vermeld staat. Meestal is de vorst in den oorlog, waarin hij soms door list geroepen is (bv. bij Kremnitz), ook wel is hij op reis of op jacht. Hij verneemt de vermeende misgeboorte eerst na zijn terugkeer, echter wordt hem deze in eenige gevallen terstond schriftelijk bericht. Hierbij is dan ingevoegd het bekende motief der verwisselde brieven. (Koninklijke barmhartigheid verdraaid tot wreede bestraffing). Zoo o.a. in een tweede lezing bij von Hahn (Grieksch), bij Vernaleken-Johnson (Silezisch), bij Meier (Zwabisch), Lemke (Oost-Pruisisch), een variant bij Afanasjev en bij Weryho (Wit-Russisch), etc.

In één Indonesisch verhaal ('t Soembaneesche) heeft de koning zelf in de berichtgeving voorzien. Wanneer hij over zee gaat om klappers voor de inwrijving der nog ongebooren te koopen, laat hij zijn gemalin

geel en zwart garen achter, waaraan ze resp. moet trekken, om hem de geboorte van een jongen of een meisje te doen weten. Zij houdt zich aan de afspraak, maar de andere vrouwen verklaren haar voor een leugenaarster.

Hiermee te vergelijken valt de voorstelling van Salsette. De vorst zegt bij zijn vertrek : „Als mij een zoon geboren wordt, zal er een gouden regen op mijn schip terecht komen, bij een dochter desgelijks een zilveren regen.”

In drie Oostersche verhalen schijnt de heerscher onbewust het drama te voorvoelen. Hij geeft aan de aanstaande moeder een voorwerp om zich met hem in verbinding te stellen, als haar gevaar (van de andere vrouwen) zal dreigen. Door misbruik werkt dit op 't kritieke oogenblik echter niet. In het Bengaalsche bij Lal Behari Day is het een bel. De booze vrouwen bepraten haar die onnoodig te beproeven (twee maal) ; de derde maal, wanneer zij werkelijk in nood is, komt de echtgenoot niet meer. Hetzelfde doet zich voor in het Deccansche (ook bel), waar zij 't zelfstandig uit de grap geprobeerd heeft. In dat van Goudjerate is 't een trom, wier doel de bijvrouwen haar dwingen te vertellen. Daarna stellen zij die buiten gebruik.

DE UITDENWEGRUIMING.

Volgens de lezing, die de oorspronkelijkste is (hetgeen blijkt uit de oudere, vooral Hindoesche, literatuur) en die bijna algemeen in deze verhalen wordt aangetroffen, worden de kinderen in een kist (korf, vat) in het water van een rivier of zee geworpen. In enkele, meest Westersche, vertellingen vindt men verzwakking van het thema : Een dienaar, wien dit bevel gegeven is, legt hen uit medelijden aan den kant van 't water neer (IJslandsch bij Arnason etc., Grieksch bij von Hahn, Turksch bij Kunos,) of overhandigt hen aan een schikgodin (Grieksch bij Garnett, etc.) of aan een min (uit Franken bij Bechstein).

Nog verdere verzwakking treedt op, waar men de ongewenschte nakomelingschap verwijdt door haar :

a). naar 't bosch te brengen ;

Rivière (Kabylish) : achtereenvolgens gevoerd naar 't woud, met afhakking van de pink tot later herkenningsteeken ; Stokes (Bengaalsch) : in een kist naar het oerwoud ; Wilken-Schwarz (Bolaäng-Mongondou) : in een aarden pot naar 't bosch ; North Indian Notes and Queries : naar het oerwoud. Een eigenaardige versie geeft Lal Behari Day, waar de kinderen in een aarden pot naar den pottebakker gebracht worden, opdat die hen 's nachts onwetend moge verbranden, maar gered worden door het zich verslapen van dezen.

of b). weg te werpen zonder meer ;

Pitrè = Crane No. 4: buitengeworpen; van Hasselt (Nufoorsch): in een zak weggegooid; Voorhoeve (Bataksch): op het dorpsplein gesmeten; in een Grieksche variant bij von Hahn: in den hoenderstal gelegd; in een Kashmirsche variant bij Knowles: in een timmerwinkel gegoooid.

In de Midden-Europeesche verhalengroep is de manier, waarop de kinderen verwijderd worden, gecompliceerder. Men tracht zich van hen te ontdoen door hen te begraven, met dus nog sterker op den voorgrond tredenden opzet hen afdoende onschadelijk te maken. Evenwel is hun levensbeginsel zoo krachtig, dat ze, zij het onder een anderen vorm (als boomen, etc.), blijven voortleven. De booze vrouw, hiervan op de hoogte geraakt, doet een tweede poging, een derde nog of vierde, zoo lang, tot de voorwerpen van haar haat voor goed buiten haar bereik zijn gekomen. Dan pas nemen zij hun eigen gedaante weer aan.¹⁾ Eigenaardig is het verschijnsel, dat zij die steeds herkrijgen, nadat zij vooraf met het water (der rivier) in aanraking zijn geweest.

Goed typeerend voor deze groep is de volgende geschiedenis (bij von Obert, Roemeensch uit Zevenburgen): Op de mestvaalt, waar men de beide jongens begraven heeft, groeien weldra twee gouden denneboomen. De zigeunerin, die argwaan heeft opgevat, haalt den keizer over die te laten omhakken en tot bedden te laten maken. Eens op een nacht, terwijl het echtpaar er op rust, hoort de vrouw de planken samen spreken. Degene, die háár gewicht torst, beklaagt zich over den last. Nu beweegt ze den keizer de bedden te verbranden, maar twee vonken springen weg en worden tot bokken. Deze laat ze slachten; ondanks de uiterste voorzichtigheid vallen de ingewanden in de rivier. En ziet, de kinderen met de gouden haren herrijzen.

Deze toedracht vindt men met geringe détailverschillen o.a. bij Stefanovitch No. 19 (Servisch)²⁾, Nikolić (Servisch), Strohal (Kroatisch), Sbornik Min. (Bulgaarsch), Haltrich (Zevenburgsch), Afanasjev No. 159e (Wit-Russisch). Verder bij Schott (Walachisch): Begraven onder een muur — appelboomen met gouden appels (waarvan een schaap eet) — bedden (verbrand) — door het schaap geworpen gouden lammeren —

¹⁾ Er heeft bij deze voorstelling infiltratie plaats gehad van het hoofdmotief van het Oud-Egyptische Broedersprookje. De gehate stiefzoon wordt daar vervolgd door een reeks van existenties, welke zijn: Bata-u — Apisstier — twee Persea-boomen, ontstaan uit bloeddruppels van het geslachte dier — de opnieuw geboren Bata-u, voortgebracht door de favorite, aan wie een splinter van den omgehakten boom in den mond was gevlogen.

²⁾ Genoemd verhaal behoort zeer stellig tot de Midden-Europeesche groep. Evenwel heeft er aan het slot infiltratie plaats gehad van het hoofdthema der 1001 nacht-groep (begeerteopwekking naar de wondervoorwerpen).

uit de darmen der geslachte dieren ontstaan in de rivier de knapen ; bij Kremnitz (Roemeensch) : begraven onder het paleisvenster — boomen — bedden — vonken worden in het water tot gouden visschen — visscher vangt ze en legt ze in den dauw — de knapen staan op ; bij Miklosich (Zigeuner-) : zelfde reeks, tot de twee draden der gewasschen wol in het water tot twee duiven worden = knapen. Gelijk wij beneden zullen zien, doet zich bij dit laatste verhaal nog een bijzonderheid voor.

De op het water drijvende kist met levenden inhoud is in die verhalengroep toch niet geheel vergeten, getuige Mijatovich (Servisch), die geheel analoog vertelt van de diverse gedaanteverwisselingen. De vachten der geslachte schapen drijven weg in de rivier, en..... een jager ziet daarin een kist ! met twee goudharige jongens. Zoo ook bij Letopis (Servisch), waar de weggespoelde darmen tot in een korf drijvende kinderen worden.

Eigenaardig genoeg hebben wij een verwant verloop van zaken in twee, geografisch ver uiteenliggende, sprookjes, die in dit opzicht zoo nauw bij de Midden-Europeesche groep aansluiten, dat men ze gevoegelijk als er toe behoorende kan beschouwen. Wij bedoelen het meermalen genoemde Deccansche en het Afrikaansche van Jacottet. Het eerste luidt als volgt : De twaalf vorstinnen werpen de 100 zonen en de ééne dochter op den vuilnishoop achter 't paleis, in de hoop, dat de daar huizende ratten hen mogen verslinden. Deze echter slepen hen naar hun hol en brengen hen groot. Eens buiten spelende worden zij ontdekt, waarop de twaalf het veld bij den vuilnishoop laten omploegen. De ratten hadden hen evenwel voordien gered en verstopt onder de 101 treden van een bron. Het dochtertje van een waschman bemerkt door een toeval hun bestaan en vertelt het geziene aan de vijandinnen. Onmiddellijk wordt op haar bevel de put gedempt. De kinderen veranderen nu in 100 mango-boomen met 1 rozestruik = het meisje, in het midden. Argwaan ontstaat; men rukt de boomen uit en maakt toebereidselen om ze te verbranden. Het voornemen wordt verhinderd door een plotseling opstekenden storm, die de stammen meesleurt naar de rivier en ze meevoert tot midden in het woud. Buiten 't bereik der vervolging worden zij weer menschen.

Nu leze men bij Jacottet : De jaloersche tweede vrouw heeft door haar werktuig (een oude vrouw) het kind met de volle maan laten weggooiën en de met een hondejong bedachte moeder tot haar dienstbode gemaakt. De mieren dragen echter zorg voor den hulpelooze. Kort daarna ziet de booze vrouw hem en, ziekte voorwendende, dwingt zij haar echtgenoot de hut van de mieren te verbranden. Dit vernomen hebbend, brengen de mieren vooraf hun pleegzoon in veiligheid bij een os, die op zijn beurt,

wanneer hij sterven moet, het kind toevertrouwt aan krabben, die het vóór haar dood weer aan handelaars overgeven. De oplossing volgt, wanneer deze het hoofd in kennis stellen.

Op den voet worden de beide sprookjes gevolgd door het Bengaalsche bij Stokes, dat het meeste nog gelijkt op het Afrikaansche. De in een kist naar het oerwoud gebrachte kinderen zijn door een hond achternagelopen, die hen vervolgens inslikt en in zijn maag bewaart. Wanneer hij ze er eens uitneemt om ze te bekijken, wordt dit door zijn bewaker aan de vrouwen meegedeeld, die den hond willen laten dooden. Zijn lot voorziende, geeft het dier ze aan een koe, die haar pleegkinderen eveneens inslikt. Ook hier blijft verraad niet uit en de koe staat hen af aan een paard. Het paard ontsnapt aan zijn doodvonnis door met de knapen op den rug te vluchten.

Hiermee vergelijkte men weer het Bataksche verhaal bij Voorhoeve: De op het dorpsplein geworpen kinderen worden opgepikt door een witte kip. Voordat die geslacht wordt, spuwt ze hen uit; een geit slikt hen in, daarna een buffel. De buffel legt hen tenslotte neer in den tuin van een oude vrouw; benevens het Ceylonsche bij Parker: De chankschelp (omhulsel van den jongen prins) hebben de booze koninginnen begraven. Een stier graaft die op en slikt die in zijn geheel in, maar spuwt die later weer in de zee uit. Weldra verzwelgt een haai haar, maar wordt zelf de buit van een visscher. De eigen moeder koopt den haai en ontdekt bij slachting de schelp met den prins.

Beide besproken methoden tegelijk ziet men toegepast in 't Groot-Russische vertelsel in de Kurskij Sbornik: De gouden zonen worden begraven en uit het graf groeien appelboomen. Men graaft de kinderen echter levend weer op en werpt ze alsnog in een vat in zee. Zie even later ook de Zigeunervertellingsen bij Gaster en bij Miklosich. Geen vervolgingszucht is de oorzaak der verandering in het Italiaansche sprookje, bij Pitre als variant aangehaald: De 13 kinderen, weggeworpen in den tuin, groeien tot boomen en wel tot 12 oranjeboomen met 1 lumiastruik (= het meisje, vgl. Frere boven). De geit van een passeerenden geitewoeder eet ervan en brengt spoedig daarop de kinderen te voorschijn. Men kan dit sprookje overigens niet tot de Midden-Europeesche groep rekenen, daar het verder volkomen het 1001 nacht-verloop volgt. Wel behoort daartoe het, een dergelijke episode bevattende, Wit-Russische bij Federowski: Van 't graf der door de tante omgebrachte knapen eet een schaap een bloem en werpt daarna twee lammeren, die tot knapen worden. In Salsette vindt men de begraving zonder meer: De met tusschenpoozen geboren kinderen worden resp. onder een sâyāboom, een ankāboom en onder een kerk! (het meisje) begraven. Van daaruit staan zij in levenden lijve op. Nog een andere

methode van uitdenwegruiming treft men aan in twee Zigeunersprookjes, waarvan het eerste tot de 1001 nacht-groep, het tweede tot de Midden-Europeesche groep behoort. Hierin werpt de booze vijandin haar slachtoffers achtereenvolgens voor allerlei dieren, opdat die hen mogen vreten; d' één na d' ander weigert echter. Dan pas worden de vooraf besproken manieren aangewend. Gaster: De kinderen worden voor de zwijnen gegooit, die hen sparen en gaan zogen. Daarna gooit men ze voor de paarden, voor de ossen, steeds zonder het beoogde resultaat. Tenslotte neemt men zijn toevlucht tot het water. En bij Miklosich: Ze worden eveneens aan de zwijnen overgeleverd, die hen drenken, aan de paarden, die 't voorbeeld volgen. Dan begraaft men ze maar op den mesthoop.

Thans blijft ons nog ter bespreking over de eigenlijke Russisch-Finsche groep, waar wij een splitsing van het lot der zonen hebben. Het meerendeel der 9, 12 of meer jonggeborenen verbergt de heks één voor één in het veld onder een witten steen. 1 of 2 soms heeft de moeder weten te redden door ze onder haar muts te verbergen en deze worden aldus tegelijk met haar zelve in een vat in zee geworpen. Finsch bij Schreck, Materialy en Salmelainen; Klein-Russisch in de Etnograf. Zbirnyk; Wit-Russisch bij Fedorowski. Vaak ook betoovert de heks de knapen. Afanasjev (tot duiven); Id. (tot wolven); etc. Op te merken valt, dat de eerste twee groepen (met haar beide methoden van verwijdering) in die streken tevens voorkomen. Zelden treffen wij aan „de kist in zee” (Groot-Russisch bij Chudjakow); veelvuldiger de begraving met de daaraan verbonden gedaanteverwisselingen (o.a. bij Afanasjev).

Met de verwijdering gaat gepaard een verwisseling tegen dieren of voorwerpen, die op lasterlijke wijze voor het kroost der koningin worden uitgegeven.

Het gewoonste is de verruiling tegen dieren, welke voorkomt in alle Westersche en in de meeste Oostersche sprookjes. De voorkeur geniet die tegen jonge honden, soms gevarieerd met een ander dier. Zoo treft men vaak aan: hond en kat (bv. bij Bladé uit Gascogne); katten alleen (bij Krauss, Slavisch); hond, kat, muis (bij von Hahn, Grieksch); hond, kat, slang in drie verdere Grieksche (Garnett, variant bij von Hahn, Legrand). De eigenlijke Russisch-Finsche groep vertoont een voorliefde voor raven en kraaien. Toch kan men dikwijls hier niet spreken van wezenlijke verruiling, daar de heks de knapen eenvoudig in deze of andere vogels (beesten) verandert. Men zie o.a. bij Afanasjev, Sachmatov, etc. Overigens wordt in enkele Westersche de verwisseling wel geheel weggelaten (variant bij Schneller, Vernaleken-Johnson). De verwisseling voor voorwerpen heeft men in enkele andere Oostersche en in alle Indonesische

verhalen op één na (alleen bij Galland en 't IJslandsche sprookje vindt men naast de beide dieren, hond en kat, een stuk hout!). Vaak treedt op verruiling tegen steenen (Deccansch, Bengaalsch bij Stokes, Kashmirsche variant bij Knowles, North Indian Notes and Queries, Salsette, met bezem gevarieerd); bij de vertelling uit Goudjerate leest men: stuk hout en bezem; in de Ceylonsche maken de koninginnen een Asura-vorm tot dit doel (vergelijk hiermee de Chineesch-Indische legende bij Chavannes, waar zij een stuk van een banaanboom tot een demon vervormen).

In de Indonesische vertellingen verwisselt men de kinderen tegen allerlei vuil en afval, ook wel gebruiksvoorwerpen, die voor de hand komen. Bij de Soembasche zijn het pompoenen; verder tegen oude lappen, spijkers, tangen bij de Bolaäng-Mongondousche; schelpen (of cocosbast) en houtskool in de twee bij Ellen; klapperbolsters bij Geurtjens (Keieesch); stukken hout op Rotti; hamer, nijptang, kauwbijtel bij de Nufooren; brandhout, vuuraanwaaier bij Hueting; geheel weggevallen in het Bataksch. De uitzondering wordt gevormd door het Javaansche sprookje bij Kreemer, dat weer de jonge hondjes vermeldt.

In de oudere Hindoe-verhalen wordt de verruiling niet aangeroerd, behalve in het Uppalavanna (stuk hout met bloed besmeerd). Het Afrikaansche vertelsel bij Jacottet is, naar wij reeds zagen, normaal (jonge hond); in dat bij Nassau is de toedracht in die mate afwijkend, dat wij het beter later afzonderlijk kunnen bespreken.

In de Indonesische sprookjes vinden wij tevens nog den trek, dat men de oogen (en ooren) der jonge moeder tijdens de bevalling dichtplakt of met was bedekt; dit zelfde lezen wij in drie Oostersche (Bengaalsch bij Stokes, Salsette en Goudjerate).

Voor haar vermeende misdaad wordt de ongelukkige moeder op smadelijke wijze gestraft, gewoonlijk op bevel van den vertoornden koning, in enkele gevallen eigenmachtig door de wraakzuchtige vijandin (Schneller, von Hahn, Garnett). Wanneer wij uitgaan van Straparola en Galland, zien wij in het eerste verhaal als straf toegepast de opsluiting in den kerker, in het tweede de inmetseiling op een publieke plaats (bij de poort der hoofdmoskee), met het voor alle voorbijgangers geldende bevel haar te bespuwen. In vele Westersche vertellingen is de manier van Straparola gebruikelijk (in de Malteesche bij Ilg, de Magyaarsche bij von Gaal, de Westfaalsche bij Grimm); soms vindt men iets gewijzigd in plaats van den kerker een toren als ballingsoord (Schneller, Luzel, Vernaleken-Johnson, Meier); von Hahn noemt den hoenderstal, Pitre den tredmolen. Ook in drie Oostersche geschiedenissen staat de gevangenis vermeld (Salsette,

Goudjerate, Frere)¹⁾. Oorspronkelijker lijkt mij echter de bij Galland gezigde bestraffingswijze, die immers over een zeer uitgestrekt gebied bijna onveranderd aangetroffen wordt. In het Westen is de inmetseling, al dan niet verzwaaard door de bespuwing, veelvuldig de vergelding voor het kwaad. Verschillende punten eigenen zich voor een dergelijke strafplaats: de trap (variant bij Schneller, Gonzenbach); de kruisweg (Stefanovich); het hofplein (Strauss), etc. Voor het Oosten kunnen wij hetzelfde verklaren. Daar is het gewoonte in vele gevallen de schuldellooze, ingenaaid in een runderhuid, ter bespuwing en beleediging te stellen naast de poort van stad of paleis (Schiefner, Prym-Socin, Socin, Macler). Spitta Bey geeft echter ook de trap, het Kroatische sprookje bij Plohl-Herdvigov wederom de koehuid. Een wreed primitieve wijziging van die straf blijkt te bestaan in Midden-Europeesche streken en in Indonesië. In sommige verhalen van groep II nl. graaft men de moeder tot aan den hals in den grond (von Obert, Mijatovich, Colakov, Miklosich, Kremnitz). Tevens noemen wij het Turksche bij Kunos. In Indonesië kunnen wij in dit opzicht wijzen op: Wilken-Schwarz, Geurtjens, Jonker, Kreemer. In nog andere, daar gevonden, varianten werpt men de voortbrengster van misgeboorten eenvoudig als iets onreins bij den afval (bij Ellen, Pagoe, op de stortplaats van het vuil; bij Hueting op de afvalplaats). Ook in 't Westen geschiedt dit: Garnett, op den aschhoop: Legrand in de latrine; Bladé, bij de honden (vgl. Destaing, Berbersch, bij de honden). Tot dienstbode verlaagt men haar bij Jacottet, Stokes en Day (kraaiensverschrikster). Soms wordt de arme vrouw ter dood gebracht (Wielinga, opgehangen aan een bamboe; van Hasselt, gedood; Poestion, voor den leeuw gegooid); andere malen slechts weggejaagd (Knowles, Schott, N. I. Notes and Queries, Parker, Uppalavanna, Dracott). Zeer apart staat de eigenlijke Russisch-Finsche groep met werping der moeder in een gesloten vat in zee. Wanneer bestraffing geheel ontbreekt, hebben wij òf te doen met een defectief verhaal (Rivière, Cosquin, Gaster; willekeurig bij Artin Pacha) òf met de vertellingen der oudere Hindoeperiode.

DE OPNEMING.

De aan hun lot overgelaten kinderen vinden weldra (liefderijke) opname bij vreemden (een man, een vrouw of wel een echtpaar), die zich aan hun grootbrenging gelegen laten liggen. Over het gansche gebied verspreid ontmoeten wij het echtpaar in de rol van pleegouders en in de meerderheid

¹⁾ In 't Bataksche verhaal bij Voorhoeve sluit de booze vrouw haar zuster op in een steenen pot en neemt zelf ongemerkt haar plaats in (motief der ondergeschoven bruid).

der gevallen bezitten zij zelf geen nakomelingschap. Wanneer wij de verschillende verhalen nagaan, zien wij allereerst vaak het pleegouderschap van den visscher en zijn vrouw (o.a. Grimm, Gonzenbach, Ilg, Bladé, Stefanovich No. 19 in het Westen; Destaing, Spitta Bey, Socin, Prym-Socin, Macler, Kämpfer (Japan) in het Oosten). In het Westen zien wij bijna even dikwijls optreden een tweede, elders ondenkbare, categorie, die dáár nauw met het water verbonden is, nl. den molenaar en diens vrouw (Straparola, Wolf, Meier, Schneller (variant), Bloch, Stefanovich No. 26, etc). Een zonderlinge combinatie geeft von Gaal: De te talrijk met kroost gezegende visscher en vrouw zetten de knapen in een kano, waarin zij opnieuw gevonden worden door den molenaar met zijn echtgenoot. De bij Galland aangetroffen „intendant van den lusttuin”, minder deftig uitgedrukt de (meestal gehuwde) tuinman is niet minder ruim vertegenwoordigd (Vernaleken-Johnson, Schneller, Luzel in 't Westen; Knowles, Dracott in het Oosten). Daarnaast betoonen ook gehuwde lieden van andere beroepen barmhartigheid: koopman (Cosquin); geitenhoeder (Pitrè); herder (von Hahn); jager (Mijatovich); pottebakker (Lal Behari Day); timmerman (variant bij Knowles). In Indonesië aanschouwen wij eveneens het echtpaar, maar geenszins liggen aan hun verzorging goede bedoelingen ten grondslag. 't Zijn menscheneters, die hun aangenomen kinderen tot den geschikten leeftijd vetmesten (in de twee versies bij Hueting, toovenaar en vrouw; Kreemer, Boetā en echtgenoot; Ellen (Pagoe), weerwolven; Id. (Modòle), generaal! en vrouw; Geurtjens, oude man en vrouw).

De nadruk valt echter in al de besproken instanties niet zoozeer op den stand of de hoedanigheid der pleegouders, als wel op het feit van hun kinderloos zijn. Dit blijkt uit de Oostersche verhalen, van welke ik enkele reeds noemde, maar bovenal uit vertellingen eener oudere periode. Derhalve wordt niet vooropgesteld de getrouwde toestand van den vinder, evengoed is als zoodanig mogelijk een alleen staande vrouw of man, vaak van hoogen ouderdom en ascetischen levenswandel (In het Oosten: Artin Pacha, biddende man; Goudjerate, zoonanbidder; Spence Hardy, asceet; ¹⁾ variant bij Knowles, heilige; in het Westen: Legrand, monnik; variant bij Pitrè, heilige; Poestion, arme man; Miklosich, weduwe; Gaster, oude man; Garnett, schikgodin; in Indonesië: Wielinga, bejaarde grootmoeder; Morris, oude weduwe; Wilken-Schwarz, grijsaard; Voorhoeve, oude vrouw; Rotti, man).

¹⁾ Bij de twee Chineesche reizigers en Chavannes leest men „de kinderlooze koning van een naburig land.”

Uit den bouw van sommige verhalen volgt logisch, dat er in 't geheel geen behoefte aan verzorgers bestaat. Dit is het geval met enkele sprookjes der Midden-Europeesche groep, waar de kinderen onmiddellijk volwassen zijn (Schott, Kremnitz, vgl. von Obert); men zou daar nog bij kunnen voegen Stokes, Frere en Jacottet, waar de reddende dieren zich veeleer voor hun in leven blijven moeite geven. Verder wijzen we op Schiefner, Rivière, Uppalavanna, Salsette. Ook kan het voorkomen, dat de eigen moeder de gelegenheid krijgt zich met de verzorging harer kinderen te belasten. (Bechstein, Parker, N. I. Notes and Queries, iets gewijzigd (met behulp boschkip) bij van Hasselt). Algemeen zien wij zulks geschieden bij de eigenlijke Russisch-Finsche groep, waar de moeder immers haar éénen zoon (soms twee) bij zich heeft gehouden. Bij de bevrijding uit haar nauwe gevangenis is hij haar behulpzaam door den bodem van het vat in te trappen. Wat de overige zonen betreft, over hen wordt niet eerder weer gesproken, voordat zij een rol vervullen bij de avontuurlijke lotgevalen van hun broer(s).

Nu gaan wij over tot de bespreking van het voedingsprobleem. In het Westen schenkt men zelden (in Indonesië en Afrika nimmer) aandacht aan het vraagstuk, hoe de pasgeborenen gevoed moeten worden in den allereersten tijd. Dit is des te vreemder, daar immers bijna steeds sprake is van opname door een kinderloos echtpaar, resp. alleen staande man of vrouw. In het Oosten en bij de oudere Hindoeliteratuur daarentegen maakt dit vraagstuk in den regel een belangrijk punt van overweging uit en is de oplossing ervan verkregen door hetgeen Cosquin „het melkwonder” noemt. Er ontstaat nl. melk op een plaats of een wijze, die tegen iedere verwachting ingaat. Bij Spence Hardy ziet de asceet den door hem gevonden vleeschklomp zich splijten in een prins en een prinsesje, die uit hun eigen vingers melk zuigen. Bij Parker ontdekt de moeder binnen in de chankschelp een prins, die melk zuigt uit zijn duim. Bij Macler zuigen de kinderen die melk uit elkaars vingers, evenzoo bij Spitta Bey. In dit laatste verhaal daalt ten overvloede nog zog in de borst der kinderlooze visschersvrouw (na haar gebed). Met deze wonderbaarlijke gebeurtenis vergelijkte men de N. I. Notes and Queries, waar bij het vinden van haar kind eveneens zog ontstaat in den door ellende uitgedroogden boezem der moeder. In Goudjerate steekt de zoonaanbidder zijn eigen vingers in den mond zijner pleegkinderen, wanneer hij hen wil zogen. Een spoor van de episode treffen wij aan bij Artin Pacha: de biddende man ziet de vondelingen op hun vingers zuigen, zonder dat daarbij evenwel van melkvorming gesproken wordt. Op zijn gebed verschijnt echter een gazelle om hen te voeden. Dan is nog te noemen het Uppalavanna, waar onver-

wachts melk gevonden wordt in elk der kisten der 500 kinderen. „Het melkwonder” als middel van herkenning dient eerst naderhand te worden besproken. Het dier als zoogmoeder, dat wij bij Artin Pacha ontmoetten, heeft ook zijn pendants. Bij Kunos ontdekt het oude echtpaar de tweelingen door het feit, dat hun geit steeds met leegge uiers terugkomt; een analoog geval vindt men in l' Arménie; ook bij von Hahn (Grieksch) wordt de geit aangetroffen. Bij Schiefner komt een hinde met gouden vacht telkens de kinderen bezoeken; in het Italiaansche sprookje bij Pitre schenken de feeën een hinde ter hunner zinging. Dit zijn overigens de éénige mij uit het Westen bekende geschiedenissen, waarin men zich om de voeding bekommerd heeft; Legrand, die vermeldt, dat de monnik zijn pleegkinderen met visch! grootbrengt, kan men nauwelijks hierbij aanhalen.

Een merkwaardige, zoowel in 't Oosten als in 't Westen enkele malen voorkomende, trek is het (geldelijk) voordeel, dat de pleegouders ten gevolge van de door hen betoonde liefdadigheid ondervinden. Wij namen deze bijzonderheid reeds waar bij Straparola, waar het echtpaar door het verkoopen der (telkens afgesneden) gouden lokken en der tot parelen geworden tranen binnen korten tijd schatrijk wordt. Hetzelfde doet zich voor bij Imbriani en Pitre, Nuovo Saggio (Italiaansch), von Gaal (Magyaarsch), Macler (Armeensch). Bij Cosquin (Lorraine) geeft het meisje iederen dag een gouden ster, de jongen 50 daalders van zich, bij Destaing (Berbersch) vindt de visscher dagelijks aan beider voeten een beurs vol geld. Bij l' Arménie, Socin en Prym-Socin bestaat het bezinsel van het waschwater der kinderen uit goud (en zilver). Bij Galland (zijn latere bewerkingen, o.a. Dracott) — naar men weet bezit de prinses daar eveneens het vermogen kostbaarheden en wel voornamelijk parelen uit zich zelve voort te brengen — beoogen deze niet speciaal den rijkdom van den reeds welgestelden intendant, maar dienen meer om haar eigen wonderbaarlijkheid aan te duiden (voor het bij het gastmaal ervan gemaakte gebruik als gerecht zie later).

DE AVONTUREN.

Gelijk ik in 't begin van mijn uiteenzetting reeds verklaarde, beginnen de onderlinge verschilpunten der verhalen hoofdzakelijk met de avonturen der kinderen en ik maakte dan ook naar aanleiding daarvan de aangegeven splitsing in vier groepen. Van deze schakel ik onmiddellijk uit de groep der Indisch-Indonesische varianten, d.w.z. zoowel de oudere Hindoesche versies (indertijd als de 5 oudst bekende opgesomd) met daar bijgevoegd het onmiskenbaar verwante verhaal van Salsette, als de Indonesische van jongeren datum met uitzondering van het tot de 1001 nacht-groep

behoorende sprookje bij Voorhoeve. Voor 't gemak reken ik er tevens onder de primitieve vertellingen bij Kämpfer (Japan), Parker (Ceylon) en Nassau (West-Afrika). Al de genoemde varianten zal ik apart behandelen aan 't slot der vergelijkende beschouwing.

Wat de Midden-Europeesche groep betreft, kan ik kort zijn. Daar ontbreken immers de bijzondere avonturen en is de gang der gebeurtenissen eenvoudig als volgt: Nadat de knapen hun menschelijke gedaante hernomen hebben (na verloop van tijd de zorg van hun pleegvader ontgroeid zijn), gaan zij uit eigen beweging de wereld in en begeven zij zich, in lompen gehuld, regelrecht naar het koningshof. Nimmer het bewustzijn van hun afkomst verloren hebbend, eischen zij als een hun toekomend recht den toegang tot de koninklijke tafel, welke hun, zij het soms na aanvankelijke afwijzing door de booze vrouw (vgl. o.a. Mijatovich), steeds verleend wordt. Alle gasten doen zij verbaasd staan door hun schrandereheid. (Bij Mikulić vermogen alleen zij het in den tijd van één bord soep een zak vol noten te tellen; bij Miklosich kunnen slechts zij het raadsel van 's konings wedervaren oplossen, etc.). Het slot van Stefanovich no. 19 (zie pag. 186 noot) zal behandeld worden bij de soortgelijke 1001 nacht-episodes. Afzonderlijk vallen van deze groep nog te bespreken de sprookjes bij Frere, Stokes en Jacottet. In het laatste treedt de jongen niet zelfstandig op, daar de handelaars, die eindelijk de zorg voor hem gekregen hebben, het hoofd door hun mededeeling brengen tot het zijn afkomst onthullende onderzoek. In de beide andere vindt men een geheel afwijkende toedracht. Frere: Tien jaar lang leven de 100 broers met hun zuster gelukkig in het woud. Eens echter, terwijl zij als naar gewoonte voedsel voor haar zoeken, verandert een oude vrouw, welke een rakshasa blijkt te zijn, hen in kraaien. Diep is de droefheid der prinses, wier tranen zich vormen tot een rivier. Een koningszoon, jagend in de buurt, drinkt uit de rivier en ziet, omhoog kijkend, in een boom een meisje, omringd door kraaien. Als zijn gemalin voert hij haar mee naar zijn paleis en met haar de vogels. De uit hun huwelijk geboren zoon ziet eens zijn moeder weenend met de kraaien spelen. Op zijn vraag vertelt zij hem de geschiedenis. Onmiddellijk begeeft hij zich tot de rakshasa en treedt in haar dienst. Door van haar genegenheid voor hem misbruik te maken, weet hij haar al haar geheimen te ontlokken, tot haar eigen verderf en de verlossing van zijn ooms. De koning en zijn verheugde echtgenooten geven ter eere van de weder tot menschen geworden jongelingen een groot feestmaal, waartoe zij alle naburige vorsten uitnoodigen. Onder de gasten bevindt zich ook de vader der koningin met diens 12 gemalinnen.

Stokes: De ontsnapte knaap gaat in de vermomming van een armen,

leelijken man werk zoeken en vindt dit als bediende in 't vorstelijk paleis. Eens zingt hij in den slottuin een lied, dat door de koningsdochter gehoord wordt. Zij vraagt aan haar vader een svayamvara ¹⁾ te mogen houden. Van heinde en ver komen de vorsten; zij kiest echter den toezienden bediende, wiens zang haar bekoorde. Het huwelijk wordt voltrokken; maar haar zes zusters, die machtige prinsen getrouwd hebben, bespotten haar om haar armen man. Deze neemt voor een keer zijn oude gedaante aan en gaat met de zes prinses jagen. Hij bemachtigt al het wild, de anderen gaan leeg uit. Zij smeeken hem om voedsel, dat hij hun afstaat in ruil voor een brandmerk op den nek. Teruggaande, maakt hij zich aan zijn schoonvader bekend in zijn ware gedaante. Hij wreekt zich over de hem vroeger aangedane beledigingen door de brandmerken der aanzienlijke schoonzons te vertoonen. ²⁾ Hij gaat nu zijn eigen vader bezoeken, die ter eere van den vreemden gast een feest geeft.

We zullen nu overgaan tot de bespreking van de 1001 nacht-groep, welke zeer omvangrijk is. Zoowel in het Westen als in het Oosten heeft zij talrijke vertegenwoordigers, ook in Indonesië wordt een representant gevonden. In het kort kunnen wij verwijzen, als voorstellende het zuiverste type van deze groep, naar het bovenvermelde sprookje van Galland, waarbij wij tevens de aandacht zouden willen vestigen op twee bij Straparola voorkomende trekken (het heengaan der kinderen, nadat zij voor bastaarden zijn gescholden; de wraakzuchtige vervolging van de vroedvrouw, die daartoe is aangezet door de angstig geworden vrouwen). Derhalve hebben wij te beschouwen de geschiedenis van de lotgevallen der kinderen, van het tijdstip, dat zij zich genoodzaakt zien hun pleegouders te verlaten, gedurende de periode, waarin zij, hetzij op laaghartige wijze daartoe verleid, hetzij uit eigen beweging, zoeken naar één of meer wondervoorwerpen, tot op het oogenblik, dat aan een feestelijken maaltijd zij met hun vader door onweerstaanbare aantrekkingskracht zijn samengebracht. Wij beginnen met het aanvangspunt, vanwaar de avonturen der kinderen hun oorsprong nemen. Wanneer het moment is aangebroken, dat de vondelingen den volwassen leeftijd hebben bereikt, althans ge-

¹⁾ Svayamvara, letterlijk „eigen keuze” is een Hindoesche huwelijksvorm, die hierin bestaat, dat een koningsdochter onder de plichtig daartoe uitgenoodigde vorsten haar eigen gemaal kiest.

²⁾ Men vergelijke met deze episode de overeenkomstige in de Atjèhsche romans „Banta Ali”, en „Indra Bangsawan” (zie „De Atjèhers” II, pag. 149-153), benevens in de Maleische „Hikajat Radja Pekar Medi” (van Ronkel, Catalogus der Mal. H. S. Batavia, deel 57 der Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, op pag. 171).

schikt zijn geworden voortaan voor hun eigen onderhoud zorg te dragen, volgt spoedig daarna voor hen een ingrijpende verandering in hun levensomstandigheden. Hierbij nemen wij onder de verhalen twee richtingen waar :

a). Degene, welke bij Straparola voorkomt en die stellig de oorspronkelijkste is te achten, aangezien zij zoowel in 't Westen als in 't Oosten veelvuldig verspreid is en reeds in de oudere literatuur (bij Spence Hardy) wordt aangetroffen. De kinderen worden zich bewust van hun eigenlijken toestand, door de hun toegevoegde scheldwoorden tot 't besef komende, dat zij algemeen als bastaarden gelden en besluiten in hun fierheid onmiddellijk van daar te vertrekken. In het Westen scheldt veelal 't eigen kroost van de pleegouders hen uit (Cosquin, Gubernatis, variant bij Schneller, Gonzenbach, variant bij Pitre, Meier); in het Oosten is het wel de jeugd van de plaats hunner inwoning, die hen zoo smadelijk bejegt (nog in de Westersche sprookjes bij Bloch en Grimm, verder bij Socin, Prym-Socin (vrouw aan 't strand), Spence Hardy). Bij Destaing voegt hun pleegmoeder hun de beleediging toe, van den beginne af weinig gesticht zijnde over de haar door haar man opgedrongen taak. Ook elders ziet men vaak de voorstelling, dat de vrouw ontevreden is over de vermeerdering van het dikwijls reeds talrijke gezin, terwijl het haar echtgenoot is, die den kinderen de hand boven 't hoofd blijft houden.

Een verzachte vorm van deze grove manier van inlichten kan men noemen de eenvoudige verklaring van niet-ouderschap door één of beide pleegouders gedaan, welke men aantreft bij Bladé, Jecklin, *Revue trad. pop.* X, Zingerle (Tyroolsch), *Sbornik Kavkaz* 23, Arnason, *Maspons Rondallayre* pag. 107. In de laatste twee instanties geschiedt het, wanneer zij op hun sterfbed liggen.

b). Daartegenover staat de andere richting, welke de vondelingen onbewust laat van hun vreemde herkomst. In die categorie van verhalen spruit de wijziging in hun uiterlijke omstandigheden voort uit den dood van de verzorgers en als voorbeeld ervan noemen wij Galland. In dat geval bestaat geen bijzondere aanleiding tot heengaan en wij aanschouwen dan ook in vele sprookjes, dat de achtergeblevenen rustig ter plaatse verblijf blijven houden (Macler, Kunos, Luzel, Dracott, Comparetti). Onder de onderhavige rubriek rekenen wij eveneens die vertellingen, waarin hetzelfde verschijnsel zich voordoet zonder dat de trek van 't sterven der pleegouders uitdrukkelijk vermeld staat, verwaarloozing daarvan toeschrijvende aan minder nauwkeurige overlevering. In dit verband lezen men: Spitta Bey, Knowles, Vernaleken-Johnson, Garnett, von Hahn, Schneller, Krauss, Stefanovich No. 26. Toch trekken ook hier, hoewel er

geen enkele reden voor bestaat, wanneer zij alleen zijn gelaten, de kinderen in den vreemde (Artin Pacha, Lal Behari Day, Goudjerate, Gaster, Colakov).

Gelijk men ziet vormen dus de omzwervingen, die aan het hernieuwde contact met de vijandinnen voorafgaan, een voornaam onderdeel van den loop der geschiedenis en in enkele, niet onder de beide bovenbesproken rubrieken te brengen, verhalen is de nadruk juist hierop gevallen. Ilg. en Legrand: de pleegvader zendt de kinderen de wereld in; Wolf: vrees voor ontdekking maakt hun wegzending noodzakelijk; von Gaal: slechte behandeling doet hen wegloopen; Pitre = Crane No. 4 en Schiefner: zij gaan rondzwerven, etc. Alvorens de tweede periode, die van het zoeken naar de wondervoorwerpen, kan worden ingetreden, moet er iets geschied zijn, waardoor weder wordt opgewekt de aandacht der vijandig gezinde vrouwen, die ten gevolge van den vermeenden dood der slachtoffers jaren lang gesluimerd had. Uitzondering is immers de geheel ongemotiveerde verschijning der oude vrouw bij Galland, die zonder arglistige bedoeling ontevredenheid opwekt (Dracott, Rivière, Meier, Colakov). In aansluiting daarop zou men nog kunnen aanhalen: Schneller, waar de gasten uit 't slot het ontbreken der drie voorwerpen noemen; Krauss, waar de keizer tijdens een bezichtiging van den tuin datzelfde uitspreekt; iets anders bij Vernaleken-Johnson, in welk sprookje de zonen, door den koning onwetend als zijn tuinlui aangesteld, gaan zoeken uit zich zelf om hem genoeg te doen. Volkomen verwording gaat het gelijken, wanneer de wonderbare zaken zich toevallig voordoen gedurende de nasporingen naar de ouders (Bladé, Grimm) of wanneer de waarheidsvogel als „kennisbron” het einddoel wordt (Poestion, Jecklin).

Afzonderlijk te vermelden valt Goudjerate, waar het arglist van den kant des konings is, die de nastreving van 't schijnbaar onbereikbare uitdenkt. Hij huurt daar een heks, die op die verraderlijke wijze den broeder moet trachten te verwijderen, aangezien hij zelf verlangen koestert naar de schoonheid van de onbekende jonkvrouw. ¹⁾

In het algemeen dan vinden wij tweeërlei oorzaken, die de boosaardige aanslagen der op zelfbehoud bedachte vrouwen teweeg brengen.

Ten eerste verrichten vaak de kinderen een in 't oog vallende daad, ten gevolge waarvan de booze verwanten hen opmerken en op middelen zinnen om hen uit den weg te ruimen. Zij bouwen namelijk een schitterend paleis, dat somtijds zelfs gelegen is in de onmiddellijke nabijheid van het

¹⁾ Zeldzaam is overigens het verschijnsel, dat de vader in zijn onwetendheid zijn dochter tot vrouw wenscht (vgl. nog Prym-Socin en Geurtjens uit Kei).

koningsslot. Men zie bij Artin Pacha, Wolf, Ilg, Gonzenbach, Pitre en Pitre (variant); verder nog bij Prym-Socin (de koning ziet 't kasteel door een verreijker en zendt de bewoners een uitnoodiging bij hem te komen eten); bij Destaing (de vorst slaat hen in hun paleis bewonderend gade en mishandelt zijn eigen onvruchtbare vrouwen, die in haar wanhoop de vroedvrouw raadplegen). Ook in Goudjerate was de belangstelling van den verliefden heerscher aanvankelijk opgewekt door het prachtige slot, dat voor zijn oogen verzezen was. Bij Schiefner vestigen zich de zwervelingen in een ledig aangetroffen paleis. Echter brengt hen hier een andere gebeurtenis onder de aandacht van hun tantes. Bij het baden wordt een haar van het meisje door den stroom meegevoerd naar de stad van haar vader. Een weduwe schept het haar op in een waterkruik en laat het aan de tantes zien.

In enkele gevallen is dit paleis ontaard in een gewoon huis (Gaster, Legrand, Straparola); bij von Hahn is het een toren. Men vergelijkte Lal Behari Day, waar de jongens, rondwalend in de bazaar van de residentie, het voorwerp der universeele verrukking worden, zoodat de kooplui er toe overgaan voor hen een huis te bouwen. Niet zelden ontstaat het slot op bijzondere wijze en wordt het door gebruikmaking van een toover-voorwerp uit het niet te voorschijn geroepen (Goudjerate — wenschen verhoorende kachel; Wolf — tooverboek; Ilg en Pitre (variant) — tooverstaf; etc.).

In de tweede plaats is het herhaalde malen de eigen vader, die de over zijn kinderen komende rampspoeden ontketent. Na een toevallige ontmoeting met zijn zoon(s), blijft hij hem(hen) staag vol weemoed gedachtig, als belichamend het ideaal, dat hij zich voor zijn nakomelingschap gevormd had. Gewoonlijk ontmoet hij hem (hen) op jacht, waarna:

a.) hij zich opgetogen over hem(hen) uitlaat in tegenwoordigheid van zijn familieleden (Kunos, von Gaal, Lal Behari Day, etc.);

of b.) hij hem(hen) uitnodigt (tot een maaltijd) ten paleize (Macler, Garnett, von Hahn variant, Schneller variant, etc.).

Bij Spitta Bey pleegt de jongen visch te verkoopen in de hoofdstad en neemt de vorst hem dagelijks mee als gast; bij Luzel ontbiedt de Koning de broers na den dood hunner pleegouders; bij Cosquin zijn de knapen in koninklijken dienst geraakt als tuinlui (vgl. Vernaleken-Johnson). Zeer verbasterd is Socin, waar de overlevering de verschillende episoden geheel dooreengeworpen heeft. Beneden zal de geschiedenis worden meegedeeld; ook hier is echter sprake van een uitnoodiging naar 't vorstelijk verblijf.

Tenslotte zijn er nog enkele losse verhalen, die in dit opzicht meer het in Indonesië gevonden type benaderen. Als voorbeelden kunnen wij

noemen o.a. 't Serbo-Kroatische sprookje bij Jagic (de kinderen spelen op een weide en worden door een engel! op 't spoor van hun moeder gebracht); één der beide varianten bij Hinton Knowles (de zonen worden opgemerkt, spelende bij het slot van hun vader).

Nu komen wij aan de tweede periode, die van het zoeken naar de wondervoorwerpen. Uit het voorafgaande zagen wij derhalve, dat zeer onwaarschijnlijk is de voorstelling, volgens welke dit gevaarlijk ondernemen een spel van 't toeval is (Galland en soortgelijke vertellingen), maar dat veeleer in de rede ligt, dat het berust op het weloverwogen plan door blootstelling aan onoverkomelijke moeilijkheden en gevaren de kinderen uit den weg te ruimen. Als vertegenwoordigend den algemeenen gang van zaken noemen wij Straparola: „De vroedvrouw, die indertijd bij de geboorte faalde in de opgedragen taak, wordt andermaal door de booze vrouwen aangezocht, om thans afdoende aan de bedreiging een einde te maken.” Echter zijn er enkele varianten, waarin de vroedvrouw als medeplichtige bij de geboorte ontbreekt. Het spreekt vanzelf, dat zij daar dan evenmin de tweede keer wordt aangetroffen, maar dat een andere als tusschenpersoon optreedt. Veelal is 't een willekeurige oude, die tot dit doel gehuurd wordt (Bloch, Hinton Knowles, Ilg, Pitre variant); ook wel wordt een vrouw, reeds anderszins in 't verhaal vermeld, hiertoe omgekocht (Schiefner, de weduwe, die het haar gevonden had; Stefanovich 19, de weduwe, bij wie de knapen hun intrek namen). Zelden is van een persoonlijk optreden der vijandinnen sprake, gelijk bij von Gaal en Cosquin. In het bij den laatste voorkomende sprookje vindt men nog een merkwaardigen trek, die overigens in een geheel andere groep tehuis hoort (zie Cosquin, Lorraine I No. 3 en II No. 73): „De moeder des konings geeft voor, dat de jongeling tegen haar *er zich op beroemd heeft* de wondervoorwerpen te kunnen halen, waarop de koning in dien zin een bevel geeft.” Verder is nu het gewone verloop der geschiedenis, dat de vroedvrouw den volgenden listigen toeleg verzint. Heimelijk gaat zij tot het meisje, tijdelijk door de broeders alleen gelaten, en vindt bij de argelooze een vriendelijke ontvangst. In den loop van het zich tusschen beiden ontwikkelende gesprek weet zij bij haar een hartstochtelijke begeerte op te wekken naar een wonderbaarlijke zaak, die aan haar volmaakt geluk zou ontbreken. De spoedig daarna teruggekeerde broeders treffen hun zuster in tranen aan. Tot iederen prijs haar verdriet willende lenigen, geraken zij onwetend in den hun gespannen strik. Daar de booze opzet de eerste maal niet naar verwachting slaagt, volgt een tweede, een derde bezoek der verraderlijke vrouw, die telkens haar slachtoffer een nieuwe

wonderbaarlijkheid voor oogen spiegelt. Tenslotte moet zij voorgoed haar toch nutteloos blijkende pogingen opgeven.

Bij Galland en de daarmee gelijkstaande vertellingen is de toedracht, met uitsluiting van 't opzet, ongeveer dezelfde. Hier kan echter uiteraard worden volstaan met slechts één bezoek. De tijdens dat bezoek beschreven wondervoorwerpen worden, als zijnde onverbrekkelijk met elkaar verbonden, gezamenlijk nagestreefd. Het is dan ook niet te verwonderen, dat ze in enkele van deze vertellingen tot één zijn samengevallen (Rivière, Poestion, Meier).

De wondervoorwerpen zijn meestal drie in aantal. Nu en dan evenwel vindt men er minder (Goudjerate, Knowles variant, Gonzenbach, twee; Lal Behari Day, één). Het als 't ware klassiek geworden drietal (Straparola en Galland) is: 't dansende (goudkleurige) water, de zingende appel (boom), de groene (sprekende) vogel. Elk van deze drie heeft een bepaalde rol te vervullen. Die van den appel (boom, tak) is gewoonlijk uitsluitend decoratief,¹⁾ maar die der beide anderen is zeer gewichtig. Het water is het water des levens en doet herleven degenen, die door de versteening zijn getroffen; de vogel is de vogel der waarheid en bewijst zijn diensten, eerst dikwijls door het geven van goeden raad, later wederom doordat zijn alwetendheid het geheim der geboorte openbaart. Soms is de waarheidsvogel vóór zijn bemachtiging de vogel der leugen. Te midden van een groot aantal andere vogels, die alle de aandacht op zich trachten te vestigen, roept hij alleen: „ik ben 't niet” (Troude en Milin, Cosquin) of verbergt zich als een schuw, grauw diertje onder zijn fraai gevederde makkers (Jecklin, Ilg). De vogel is de voornaamste der drie en, waar samensmelting tot één plaats had, bleef hij over (bij Rivière in den vorm van een vleermuis).

Bij het meerendeel der sprookjes zijn de wondervoorwerpen en hun wonderbaarlijke hoedanigheden gelijk ik juist heb meegedeeld, hoewel, zooals wij straks zullen zien, deze laatste niet altijd meer in herinnering zijn gehouden. Nochtans is vrij talrijk de categorie der verhalen, waarin de begeerlijke zaken geheel of gedeeltelijk door andere vervangen zijn en met name de Oostersche behooren hiertoe. Het plantaardig deel der reeks is daar behouden gebleven, zij het somtijds gewijzigd (tot distel bij Jacob, tot roos bij Spitta Bey, etc.), het water is daarentegen zoo goed als verdwenen (spoor bij Kunos) en wordt er wel teruggevonden als alziende spiegel (Kunos, Spitta Bey, Jacob, Sbornik Kavkaz. 10) of kan gezegd worden volkomen te ontbreken. De taak van den alwetenden vogel

¹⁾ Alleen bij Bladé doet hij mét den vogel de waarheid kennen.

vervolgens is overgenomen door een schoone vrouw, die merkwaardigerwijze in geaardheid hem geheel nabij komt.¹⁾ De namen, waaronder zij bekend staat, zijn telkens verschillend, maar haar wezen is hetzelfde. Ook in het Westen treedt zij op, weder onder andere namen, en wordt hoofdzakelijk waargenomen in de Grieksche vertellingen (Legrand, Arménie = reus, variant bij von Hahn), verder nog bij Gaster (naast den vogel), Stefanovich No. 19, Dvorovič, etc. Eveneens den spiegel vindt men weer in de Westersche sprookjes (Dvorovič, Von Hahn), overigens is daar niet veel verandering gebracht in het oorspronkelijke drielal. Nog vallen te noemen: Gaster (kroon van een groote slang), Pitre variant (hemd van den speler), Von Hahn variant en Destaing (gevlugeld paard)²⁾, Artin Pacha (klein jongetje, ervaren in woordenspel).

Afzonderlijk vermeld ik het Bataksche sprookje bij Voorhoeve: De booze zuster wekt de begeerte op naar vier dingen, nl. schitterende ringen, belletjes-armbanden, bewegende gouden poppetjes en de sprekende vogel Rama Songge, in de hoop, dat de jongen bij het zoeken ernaar zal omkomen.

Alvorens te vertrekken, laat de zoeker(s) achter een levensteeken,³⁾ aan welks toestand de tehuis geblevenen nauwkeurig zijn wedervaren kunnen toetsen. Bij Galland waren het een (bloed zweetend) mes en een (aaneenklevende) rozenkrans, maar deze zijn elders zelden behouden en op dit gebied heerscht bonte afwisseling. Zoo leest men van een (in de schede vastrakenden) dolk bij Luzel, een (zwart wordend) hemd bij von Hahn, een (beslaanden) ring bij Pitre en Gonzenbach, een (verdrogenden) struik bij Pitre variant, een (verwelkende) anjelier bij Schneller, etc. In zeer vele Westersche verhalen komt de trek derhalve voor en treedt het nut van de waarschuwing later dan ook duidelijk aan het licht. In 't Oosten, waar de toedracht eenigszins afwijkend is en de reddende hulp in dien zin meestal niet vereischt wordt, ontbreekt in overeenstemming daarmee het levensteeken. Bij Artin Pacha, waar in 't begin sprake is van een (knellenden) ring, komt het motief niet tot zijn recht, daar de nadere uitwerking achterwege blijft.

¹⁾ Bij Destaing staat naast de schoone de vogel vermeld, echter heeft hij daar dan ook geen bijzondere vermogens (desgelijks bij Gaster). Bij Lal Behari Day moet alleen naar de katakibloem worden gezocht; een schoone jonkvrouw, die alwetend blijkt, wordt bovendien gevonden.

²⁾ Van dit paard bedient de held zich tevens als vervoermiddel op zijn verderen tocht naar de schoone. In drie andere Oostersche vertellingen (Spitta Bey, Goudjerate, Artin Pacha) strekt een door wensching verkregen wonderpaard tot hetzelfde doel. Het gevlugelde ros treedt eveneens op in het Grieksche verhaal bij Legrand.

³⁾ Over de beteekenis van dit motief leze men uitvoeriger in de bespreking van het tweede deel.

Degenen, die uitgaan om te zoeken, zijn bij Galland achtereenvolgens : de oudste broeder, de tweede broeder, ten laatste de zuster. Dezelfde volgorde vinden wij in het meerendeel der verhalen, waarin wij bovendien, gelijk wij reeds zagen, met drie *verschillende* pogingen te doen hebben. Daarbij valt in het algemeen op te merken :

- 1e. De eerste twee pogingen slagen, de derde blijkt noodlottig ;
- 2e. Het is juist bij deze derde, dat genoemde opeenvolging van zoekers plaats heeft ;
- 3e. De zuster treedt als redster op.

Het spreekt vanzelf, dat, waar meer of minder (= 1) broers zijn, de gang der gebeurtenissen in wezen onveranderd blijft. (Bij Pitre variant falen alle 10 jongelingen ; bij Gonzenbach behoeft slechts één de zusterlijke hulp). Soms gaan de broers te samen op weg (Straparola, von Hahn). Wanneer de bedoeling van den tocht is de opsporing der ouders, trekken de kinderen wel in vereeniging er op uit (Bladé). Als een belangrijk onderdeel der onderneming is te beschouwen de redding, welke door de zuster wordt volbracht. Waar alleen jongens zijn (Vernaleken-Johnson), valt die taak den jongste van hen ten deel. Uitzondering is, dat bij aanwezigheid van een meisje, toch één der jongens als redder wordt aangetroffen (Tyroolsch bij Schneller variant en Kashmirsch bij Knowles). Cosquin (Lorraine) is het eenige geval, waarin de rollen zijn omgedraaid en de broeder zijn verongelukte zuster te hulp snelt. Nu zijn er ook sprookjes, in welke het meisje werkeloos blijft, maar de door haar te vervullen taak is overgedragen op de schoone. Dit doet eigenaardig aan, daar het dreigende gevaar van denzelfden kant komt, gelijk aanstonds besproken zal worden. Het gaat er dan op gelijken, dat de held van den beginne af was voorbestemd in de opdracht te slagen.

Wordt hij desniettegenstaande 't slachtoffer van den noodlottigen invloed, dien de schoone vrouw haars ondanks naar hem uitstraalt, dan beijvert zij zelve zich de gevolgen van haar eigen werk ongedaan te maken. Zoo geschiedt het in 't Serbo-Kroatische sprookje bij Dvorovič, iets logischer bij Legrand (zij wordt door toovermacht van buitenaf gedwongen) en ook in enkele Oostersche vertelsels (bv. bij Kunos en Spitta Bey). In weer andere Oostersche vertellingen is de episode der redding geheel weggefallen. Wel dreigt daar eveneens den onbedachtzame vernietiging, maar de beleidvolle jongeling komt ongedeerd de moeilijkheden te boven (Destaing, Goudjerate, Artin Pacha, Day, Knowles variant ; nog Ilg en von Hahn variant in 't Westen).

Het gevaar, gewoonlijk door den zoeker geloopt, is dat van versteening. Aan die versteening stelt hij zich bloot, wanneer hij begaat een bepaalde

overtreding, waartegen hij vooraf is gewaarschuwd. Hij mag nl. niet omkijken, ook al zullen hem stemmen van onzichtbare wezens in de ooren klinken, op het oogenblik, dat hij zich opmaakt den vogel te grijpen (Galland). Deze toedracht is over de gansche linie ongeveer dezelfde, zij het soms met geringe wijzigingen in de verbodsbepaling. Bij Schneller variant geldt het bij 't rijden tusschen twee enge zuilen deze niet te raken; bij Luzel, niet neer te zinken, wanneer men onderweg door koude is bevangen; bij Grimm, den hond, die het slot van den vogel bewaakt, te passeeren zonder om te kijken, etc. Ook bij Meier verblijft de vogel in een betooverd slot, dat den zich verlatenden gast gevangen houdt. Nu heeft zich echter niet zelden het zwaartepunt eenigszins verplaatst en is men den vogel gaan beschouwen als de directe ¹⁾ oorzaak der ramp, met uitschakeling van de stemmen. Op drieërlei wijzen kan het noodlot worden ontketend: a.) door het dier te grijpen; b.) door op zijn roep te antwoorden; c.) door hem slechts aan te zien. Een voorbeeld van 't eerste is Gonzenbach, van 't tweede Pitrè, van 't laatste von Hahn (vgl. Straparola). De schoone in de Oostersche en enkele Westersche verhalen mag men (bij Legrand, Artin Pacha en Kunos) somtijds evenmin toespreken. Vaker evenwel is het juist de gebiedende eisch haar aan te roepen en hangt het van haar bereidwilligheid om te volgen af, of men versteenen zal of niet (von Hahn variant, Spitta Bey, Destaing, Schiefner). Bij Goudjerate bedwingt de held haar door geweld.

Bij Voorhoeve (Bataksch) mag de jongen niet weenen vóór de beelden van zijn voorouders.

De versteening werkte zoo sterk op de verbeelding, dat zij bijna overal als straf gehandhaafd bleef. De uitzonderingen zijn te tellen: Meier, insluiting in een betooverd slot (zie boven); Destaing, verzinking in den grond; Riviere, verkleining tot dwerg. Behalve de broeders der jonkvrouw hadden reeds vele andere jongelingen, zonen van aanzienlijken en vorsten, vóór hen hetzelfde doel nagestreefd en de versteende vormen dezer voorgangers waren daar om hen tot voorzichtigheid te manen. De jonkvrouw redt heel de verstarde schare en vindt als loon in hun midden wel haar toekomstigen echtgenoot. De jonge man in de Oostersche vertellingen trouwt, nadat hij in zijn opdrachten geslaagd is, in den regel met de schoone.

Nu blijft de vraag, hoe de toestand van versteening moet worden opgeheven en 't ligt voor de hand, gegeven de geneeskrachtige invloed van

¹⁾ Bij Cosquin (vgl. Ilg) is de oorzaak eerder indirect te noemen (het grijpen van den verkeerden vogel).

het „dansende” water, dat dit geschiedt door besprenkeling hiermee. Hoewel zulks veelal inderdaad het geval is, wordt toch, tegen iedere verwachting in, in verschillende instanties het levenselixir verwaarloosd en een afwijkende methode gevolgd. Bij Gonzenbach en Schneller bestrijkt het meisje met een tooverzalf, bij Schneller variant raakt zij aan met een veer uit den vleugel van den vogel, evenzoo bij Pitre (echter heeft zij die daar vooraf in 't water des levens ondergedompeld), bij Cosquin ontdooit het pikken van den vogel. Soms bewerkt het welslagen van held of heldin automatisch de verlossing van alle getroffen en (Vernaleken-Johnson, von Hahn variant, Meier). In de sproken, waarin het levenswater geen voorwerp van opsporing uitmaakt, is de redster noodwendig op een ander ontdooiingsmiddel aangewezen (bij Jecklin een roede, bij von Hahn tweede variant een tooverstaf, bij Gaster gebruikt de schoone wederom een veer van den vleugel des vogels). Daarentegen bewijst het wél zijn diensten in enkele gevallen, waar het evenmin van te voren genoemd was (von Hahn, Legrand, Kunos). Wanneer de held onmiddellijk slaagt, is voor hem zelf geen herstelling noodig; de schoone, op zijn verzoek, *onttovert* de versteende voorgangers (Goudjerate, Spitta Bey). Bij Schiefner, waar het meisje uitgaat als redster tégen de schoone, beweegt zij deze te voorschijn te komen, doordat zij met opvolging van den gegeven raad op listige wijze op haar ijdelheid werkt. Op dat eigen oogenblik ontdooiën alle verstijfden. In het Bataksche sprookje is van vorige versteenden geen sprake.

Hoewel het derde der avonturen ontegenzeggelijk het gevaarlijkste is, zijn de eerste twee ook niet van gevaar ontbloot. Hierbij heb ik niet zoozeer op 't oog de verhalen van het gewone genre, waar geenszins de bijzondere aandacht is gericht op de eerste twee pogingen van den held, als wel op de afwijkende exemplaren der groep en meer speciaal op de Oostersche. Zijn bij de eerstgenoemde soort de te doorstane moeilijkheden slechts gering, in deze laatste groep wordt bijna evenveel van den jongeling gevergd, wanneer hij de voorafgaande keer(en) uittrekt. Niet is 't mijn bedoeling, hier nader op in te gaan. Terloops wil ik evenwel opmerken, dat bijna overal voorkomt een episode, waarbij de jonge man vriendelijkheid bewijst aan anders verwaarloosde of miskende dieren en zaken, met de bedoeling, dat deze naderhand uit dankbaarheid zullen weigeren hem kwaad te doen.¹⁾ Apart staat Lal Behari Day (De te zoeken katakibloem wordt behoed door 700 rakshasa's. Een schoone koningsdochter, door hen

¹⁾ Over 't motief zie Cosquin (Lorraine) pag. 237 seq.

gevangen gehouden, helpt den held, hem het geheim van 't leven ¹⁾ harer bewakers verradend); te vergelijken valt echter het eerste der avonturen bij Goudjerate, dat als een verkorte vorm van genoemde geschiedenis kan worden beschouwd. (De te verwerven sandelhoutboom is het eigendom van een pari, wier vader een rakshasa is. Zij verradert den held diens levensgeheim). Het uittreksel van Voorhoeve is te beknopt, om het op deze plaats in de bespreking te kunnen betrekken.

Nu komen wij aan den helper en raadgever, dien de zoeker(s) bij den aanvang van zijn tocht ontmoet en door wiens onmisbare bijstand en waarschuwingen hij in de gelegenheid wordt gesteld de voorwerpen te bemachtigen. Wij kennen reeds de toedracht, zooals die te lezen staat bij Galland (Straparola): De twee broers en hun zuster ontmoeten, ieder om de beurt, een ouden grijsaard, die hun als wegaanduider een rollenden kogel geeft. Bovendien brengt hij hen op de hoogte van den aard der hun dreigende gevaren en schrijft hun te dien aanzien hun gedragslijn voor (zie ook boven). De oudste broer had den ouden man van een hem verstikkenden baardgroei bevrijd.

In bijna alle Westersche sprookjes vindt men deze toedracht ongeveer terug, zij het dat de persoon, die de hulp biedt, wel eens afwisselt. Sterker is de nadruk gevallen op zijn hoogen ouderdom, dan op zijn geslacht. (In een deel der verhalen vervult een oude vrouw de helpende rol). Meestal is de grijsaard meer gespecificeerd een kluizenaar of monnik. Bij Legrand is hij in nood te ontbieden door het verbranden van een door hem meegegeven haar; ditzelfde is het geval met den behulpzamen reus bij Voorhoeve. In de zooeven meedeelde inkleeding der episode komen evenwel twee punten niet tot hun recht, nl. de beteekenis van den bewezen dienst en de oorzaak van het falen, resp. het slagen, hier geheel willekeurig. Naast de in de folklore bestaande voorkeur voor den jongere tegenover de ouderen, voor de zuster tegenover de broeders, leeft een evenzeer geliefd motief: het welslagen van den barmhartige, geholpen door dankbare menschen, dieren of zaken in ruil voor dienstbetoon of vriendelijke woorden, in tegenstelling met den rampspoed, ondervonden door zijn in dit opzicht nalatige of weigerachtige verwanten (makkers). In verband hiermee zou men verwachten, dat degene, die slaagt en de redding brengt, in casu de zuster, tegelijkertijd is de verrichtster der goede daad en dat de reden van háár fortuinlijk zijn gelegen is in 't alléén ontvangen hebben van den leidenden raad. Deze vorm wordt inderdaad in een ander, zij het veel

¹⁾ Over 't motief (ziel, verborgen in een zich buiten 't lichaam bevindend voorwerp) zie Tawney-Penzer I pag. 129 seq. en Bolte-Polivka III pag. 439 seq.

geringer, aantal Westersche sprookjes aangetroffen. Vergelijkenderwijze zou men Rivière kunnen aanhalen (De vleermuis verkleint de broers, omdat zij hem beleedigd hebben; hij is het meisje welgezind, omdat zij belooft hem in zilver en goud te zullen kleeden). In de Oostersche verhalen is het bijna altijd een vrouw, die de hulp verleent en wel in den regel een booze demon. De held weet haar gunstig voor zich te stemmen, door tusschen zichzelf en haar de relatie van moeder en zoon te scheppen (melk drinken uit haar borst — Kunos, Spitta Bey No. 11, vgl. No. 2, Artin Pacha). Verzwakking van 't thema treedt op, wanneer hij haar alleen maar toespreekt als moeder (Schiefner bij tocht 1, want bij tocht 2 helpt de grijsaard), of nog zwakker als tante (Lal Behari Day: De jongeling ontmoet een vrouwelijke rakshasa, die hij aldus betitelt. Zij zendt hem naar een mannelijken dito, dien hij als oom aanspreekt. Van hém ontvangt hij de onontbeerlijke aanwijzingen). Dit gezonden worden van vrouw naar man is een variatie op het bekende motief „Ouder en ouder”,¹⁾ dat in enkele der Westersche vertellingen wordt toegepast: De behulpzame oude verwijst den zoeker naar een oudere(n) collega en deze weer naar een nog oudere(n), welke laatste de inlichtingen verstrekt (Ilg, Pitрэ, Dozon-Albaansch).

't Zoeken van de wondervoorwerpen in de tweede periode, dient, gelijk wij reeds aantoonde, om de kinderen uit den weg te ruimen. Dit doel zou ook op een andere manier te verwezenlijken zijn en het bevreemdt ons daarom niet in een paar varianten een afwijkende methode te zien gebruiken. Afgezien van onvolledige verhalen als bv. Garnett en Prym-Socin, waar het complot volkomen ontbreekt, geschiedt de laaghartige aanslag bij alle van haar door vergiftiging van het den kinderen toebedachte voedsel. Soms stuurt de booze vrouw hun de vergiftigde spijzen, bv. bij von Gaal en von Hahn variant (= derde poging), een andere maal is het tijdens een hun door den vorst aangeboden maaltijd, dat deze heimelijk het eten vergiftigt (Rivière, Macler, Socin; bovendien dubbel bij Legrand en Pitрэ variant, die de gewone methode al volgen). Van te voren door hun raadgeefsters gewaarschuwd, verschaffen zij zich meestal dieren als voorproevers. Zeer verward is de geschiedenis bij Socin, in 't kort aldus weer te geven: Op zoek naar de ouders komt de zoon aan een huisje, welks bewoonster, een duif (= jong meisje), den jongen tot man vraagt, in ruil voor haar leiding op den onderzoekingstocht. Haar raad luidt: Wanneer uw vader u ten paleize noodigt, weiger den eersten keer te gaan, drink den tweeden keer slechts een kopje koffie, laat den

¹⁾ Zie Tawney-Penzer II pag. 190 en VIII pag. 55.

derden keer door een kat u de spijzen voorproeven. Hij doet zulks en blijft voor vergiftiging bewaard. Intusschen is tot het meisje een oud moedertje als afgezante der booze vrouwen genaderd, maar zij doodt! de oude onmiddellijk.

Nu moeten wij behandelen het derde moment : den luisterrijken maaltijd, die voor den in vereeniging aangezeten vader en kinderen de onthulling zal brengen. Hierover zal ik slechts kort zijn. Bijna zonder uitzondering zijn het de wonderbaarlijke voorwerpen, die indirect of direct de aanleidende oorzaken worden van een vriendschappelijke verstandhouding, die gaandeweg tusschen beide partijen ontstaat. Indirect, doordat het gerucht der wondere zaken de nieuwsgierigheid van den vorst opwekt; direct, doordat de waarheidsvogel (resp. de schoone) raad geeft, hoe de kennismaking met den landsvorst te verkrijgen (resp. te verdiepen) is. Beide oorzaken kunnen culmineeren in de uitnoodiging tot het gastmaal, deels uitgaande van den heerscher (hoofdzakelijk in 't Westen), deels uitgaande van de kinderen (hoofdzakelijk in 't Oosten).

Hiermee is ten einde de bespreking der 1001 nacht-groep en gaan wij over tot de behandeling van de eigenlijke Russisch-Finsche groep. Of-schoon de „avonturen” dezer verhalenklasse (als typische vertegenwoordigsters kunnen gelden de Finsche sprookjes No. 11 van Schreck en No. 15 uit de „Finnische und Estnische Märchen”) zeer verschillend zijn van die der 1001 nacht-soort, kan men verscheiden elementen van de laatste duidelijk onderkennen :

1e. Een paleis, tot stand gebracht door den zoon(s), die met de moeder uit het vat ontsnapt is, trekt algemeen de aandacht.

Dit paleis is door toovermacht ontstaan. In No. 11 verzoekt een snoek den zonen hem den buik open te snijden, waarop een wensch-verhoorende muts en nog een doek te voorschijn komen; in No. 15 geeft God in de gedaante van een ouden man den knaap een tooverstaf.

2e. Een bedelaar, die zich aanmeldt, wordt in 't slot gastvrij onthaald. Als dank bericht hij den koning het geziene en geleidt hem op zijn verzoek. (De bedelaar is gelijk te stellen aan den grijsaard der 1001 nacht-groep, maar hij brengt hier omgekeerd den vader tot de kinderen). De figuur ontbreekt in No. 15.

3e. De koning komt het wonder bekijken (No. 11); de vorst wordt tot een bezoek uitgenoodigd, dat hij aanvankelijk, door de booze vrouw weerhouden, uitstelt. De eigenlijke avonturen evenwel bestaan in deze klasse uit het onderzoek, door den overgebleven zoon(s) naar de verdwenen broeders ingesteld. Van de gebeurtenissen, zooals die zich afspeelen in onze beide voorbeelden, geven wij een kort résumé, waaraan

wij tot slot nog een algemeene opmerking zullen vastknoopen: De jongen(s) trekken uit, met als leeftocht in moedermelk gedrenkte broodjes (koek, No. 15). Een door hen gespaarde meeuw draagt hen over de zee (balk, No. 15). Vervolgens wijst het doek, voor hen uitfladderend (= de rollende kogel; ontbreekt in No. 15), hun den weg. De broeders leven als zwanen ('s nachts menschen) op een hofstede en worden verlost door verbranding der veeren omhulsels (De broeders leven in het huis des duivels en verstoppen den als hun broer herkenden vreemde voor hun meester, die wel de menschenlucht ruikt, maar in slaap wordt gewiegd; No. 15). De wederzijdsche herkenning heeft plaats, nadat is opgesnoven de moederlucht; de broeders eten van de broodjes. (De broeders hadden reeds geproefd van de meegebrachte koek, die hen deed denken aan de moedermelk No. 15). Vol vreugde volgen allen 't doek naar huis. (Zij vluchten allen weg op den balk, tot bij 't paleis nagezet door den duivel, No. 15).

Bij No. 11 komt niet zoo goed tot zijn recht gelijk bij No. 15 het geval is, dat de gedrenkte broodjes of koek zijn meegenomen met het doel om te dienen als bewijsstuk bij de onderlinge herkenning der broers (Nog sterker treedt dit naar voren o.a. bij Romanov No. 17: De lippen van de gezochten, zwart, omdat zij nimmer gedronken hebben van de moedermelk, worden wit door 't eten der hun overhandigde koeken). Dit is dus de tweede ¹⁾ vorm, waaronder zich het „melkwonder” van Cosquin vertoont. Een derde zullen wij aanstonds aantreffen bij de behandeling van drie der vijf Hindoesche varianten en 't verhaal van Salsette (melkstralen, uit den boezem der moeder wellend, moeten aan de zonen haar moederschap bewijzen). In den grond zijn deze twee vormen identiek, daar in beide gelijkelijk de moeder degene is, die door middel van het „wonder” den familieband tusschen haar zelve eenerzijds, de kinderen onderling anderzijds, tracht te herstellen.

DE HERKENNING.

Den maaltijd, die zal strekken tot gelegenheid, om de afkomst der kinderen te onthullen, hebben wij waargenomen zoowel bij de Midden-Europeesche als bij de 1001 nacht-groep. Ook bij de Russisch-Finsche groep komt hij gedeeltelijk voor, zij het soms gewijzigd tot een gewoon bezoek van den vorst. In de Midden-Europeesche en de Russisch-Finsche groep is de toedracht zeer eenvoudig. Bij beide treden de kinderen zelfstandig handelend op: bij de eerste van den aanvang af op de hoogte zijnde, bij de laatste inlichtingen verkregen hebbende van moeder (en

¹⁾ Den eersten zagen wij bij het voedingsprobleem (zie boven).

broers). Zij gaan dan in tegenwoordigheid van hun vader een geschiedenis vertellen, die, zich allengs ontvouwend als hun eigen, bij dezen een vermoeden doet oprijzen van de waarheid. Vol vreugde herkent de koning zijn zonen (dochter); hij herstelt zijn gestrafte gemalin in haar vroegere eer en straft de bewerkster(s) van het onrecht. Bij Stokes (Bengaalsch) en Frere (uit de Deccan) vertoont zich een geringe gelijkenis met de 1001 nacht-soort. Immers hardnekkig is daar de weigering eenige opheldering te geven, al eer aan het aantal der gasten is toegevoegd de in vernedering levende vrouw. Met nadruk wordt haar de kinderlijke eerbied bewezen. Bij Frere is het de zuster der honderd broeders, die het woord voert. Bij de 1001 nacht-groep zijn dikwijls de nakomelingen eveneens reeds van te voren ingelicht door den vogel of de schoone, die het geheim van hun geboorte kent. Toch is het hooge uitzondering, dat wij hen zelf aan 't woord vinden; steeds wordt het initiatief genomen door vogel of schoone. Als uitzonderingsgevallen zullen wij noemen:

In 't Westen -- Jecklin en Poestion (het doel van hun onderzoek = de ouders bereikt hebbende, maken de kinderen zich aan hen bekend); von Gaal (De koning, argwaan koesterend, dwingt aan de stiefmoeder het geheim af); Bladé (De vreemden worden door den vader herkend aan hun gouden ketenen). In 't Oosten -- Macler (Van den koning verlangt het tweetal de ouders terug, ter toelichting hun levensloop verhalend); Prym-Socin (Als reden van zijn weigering zijn zuster aan den vorst uit te huwelijken, vertelt de broeder hun afkomst); Artin Pacha (Het schrandere jongetje = het derde der wondervoorwerpen, geeft de verklaring); Schiefner (De grijsaard vervult de rol van bemiddelaar); Rivière (De vleermuis raakt de oogen zijner beschermelingen aan; hun ouders herkennende, maken zij zich bekend). Voordat de vogel (schoone, etc.) de geschiedenis wil beginnen, wacht hij eerst het oogenblik af, dat de kinderen op zijn raad de tegenwoordigheid van hun verachte moeder verlangd hebben. Pas nadat haar alle eer is betoond en zij gereinigd en fraai is uitgedost, deelt hij de heele toedracht mede¹⁾. In de sprookjes, waar de moeder tot straf door de voorbijgangers was te bespuwen, lokken de kinderen wel met opzet den vorstelijken toorn uit, door overtreding van dit gebod. Ter rede gesteld, laten zij den vogel, etc. het woord doen. (Colakov, Stefanovich, Spitta Bey, Schiefner). Bij Galland heeft men gelezen de ter plaatse ingevlochten episode van het zonderlinge gerecht. Wanneer de koning zijn verwondering

¹⁾ Bij Voorhoeve vraagt de vogel alle zeven vrouwen bij elkaar te mogen zien. De ontbrekende (= de moeder) komt vermagerd onder den pot te voorschijn.

uitspreekt over de hem voorgezette parelen-spijs, wijst de vogel hem op het ongerijmde van eigen handelwijze. Ook bij Dracott is sprake van een parelen-maal. Bij von Hahn wordt vergeleken tusschen diamanten als voedsel en dieren als menschelijk nageslacht; bij Krauss wordt den heerscher eetgerei onthouden, opdat hij zal eten moeizaam, gelijk was het lot der verstootenen. Bij Artin Pacha wordt de koning herinnerd aan zijn vreemd gedrag, wanneer hij zich bevreemd toont over den eetlust van het jongetje, dat in zijn eentje al het voor de genoodigden bestemde voedsel naar binnen werkt.

Intusschen is de maaltijd niet altijd de eerste gelegenheid, waarbij de vondelingen in aanraking komen met hun moeder. In enkele verhalen hebben zij reeds, zij het van de waarheid onbewust, in haar nabijheid vertoefd. Zoo bij Lal Behari Day (De knapen met hun zuster bezoeken geregeld de in den toren opgesloten koningin); bij Vernaleken-Johnson (Voor den koning en zijn door hem gehandhaafde gemalin zijn jaren lang hun onbekende zonen als tuinlui werkzaam). Zeer zonderling is Artin Pacha: In het door de tweelingen verworven paleis bevindt zich een verboden vertrek. De broeder dringt daar toch in door en doorsteekt dan onwetend zijn er verblijf houdende moeder.

Wanneer nu de vorst vernomen heeft, dat het zijn eigen kinderen zijn, tot wie hij zich onbewust voelde aangetrokken, begroet hij vol vreugde de nieuw ontdekten en neemt hij zijn verstooten gemalin weder tot zich. De doodstraf wordt toegepast op de verweksters van al het doorge-stane leed.

Hoe het met de herkenning gesteld is bij de vierde groep, zullen wij aanstonds zien bij de hieronder volgende bespreking.

KORT OVERZICHT DER INDISCH-INDONESISCHE GROEP.

Deze verhalencategorie vertegenwoordigt het primitieve type. Terloops hebben wij haar reeds gedeeltelijk betrokken in de algemeene vergelijking, nu volgde een geregelde beschouwing. Als onderling met elkaar in verband staande kunnen wij te samen behandelen de vijf oudste Hindoe-versies en het slot van 't verhaal van Salsette¹⁾. In de reisbeschrijvingen der Chineesche pelgrims Fa Hian en Hiouen Thsang, benevens in het Buddhistische werk „Pūjāwaliya”, dat door Spence Hardy wordt aangehaald, vinden wij weergegeven drieërlei vormen van de legende van Vaisali. Er aan toe voegen wij de Buddhistische vertellingen, aan-

¹⁾ Het voorafgaande gedeelte is in de algemeene vergelijking opgenomen en vertoont geen directe gelijkenis.

getroffen in „Uppalavanna” (Bode) en 't Chineesche tripitaka (Chavannes), afzonderlijk nog de slotepisode van Salsette.

Voorgeschiedenis : ontbreekt ;

meisje wordt geboren als dochter van hinde en heilige, onder haar voeten ontspruiten lotossen, de koning trouwt haar ;
ontbreekt ;

vrouw, in vroegere incarnatie evenveel kinderen gewenscht hebbende als de 500 zaden van lotos, valt herboren in lotosbloem, onder haar voeten ontspruiten lotossen, de koning trouwt haar ;

weduwe, in vorige incarnatie 100 kinderen gewenscht hebbende, wordt herboren als dochter van hinde en Brahmaan, onder haar voeten ontspruiten lotossen, de koning trouwt haar.

Voorspelling : ontbreekt ; wijze voorspelt, dat zij 1000 zonen zal krijgen ; ontbreekt ; wijze voorspelt heilige nakomelingschap.

Geboorte : vleeschklomp ; lotos met 1000 kelkbladen, op ieder een zoon ; vleeschklomp ; 500 kinderen ; 100 eieren.

Jalouzie : eerste vrouw acht het slecht voorteeiken ; andere vrouwen achten het onheilspellend ; ontbreekt ; bijvrouwen (door slavinnen) zijn kwaadwillig ; bijvrouwen zijn jaloersch.

Methode : werpen klomp in houten kist in Ganges ; werpen lotos in rivier ; werpen klomp in verzegeld vat in Ganges ; werpen kinderen in kisten in rivier en vervangen ze door stuk hout met bloed besmeerd ; werpen eieren in kruik in rivier en vervangen ze door stuk van banaanboom in vorm van demon.

Opname : koning van ander land vindt in kist 1000 jongens en voedt hen op ; koning van ander land ziet kist ! met 1000 zonen en voedt hen op ; asceet vindt vat met klomp, die zich splijt in jongen en meisje, geeft ze aan dorpelingen ter opvoeding ; visschers vangen de kisten in hun netten en brengen de kinderen naar den eigen vader terug ; koning van ander land vindt kruik, uit de uitgebroede eieren ontstaan 100 jongens.

Volwassen : vallen alle landen aan, ook dat van vader ; id. ; voor bastarden gescholden gaan de wereld in ; vrouw en kinderen in eere hersteld ; vallen alle landen, ook dat van vader, aan.

Herkenning : vader beangst, moeder vraagt reden, verzoekt hem hoogen toren te maken, spreekt vandaar zonen toe als hun moeder, laat als bewijs uit haar borsten melkstralen vlieten in elk der geopende monden (bij 1, 2 en 5, ontbreekt bij 3 en 4).

Bij Salsette is de toedracht aldus : De twee zonen en de dochter zwerven volwassen al bedelend rond, den landsvorst als hun vader noemend. Aan 't paleis gekomen, eischt deze van hen een verklaring. Ten bewijze

verzoeken zij de gestrafte vrouw uit den kerker te halen en tusschen hen en haar zeven gordijnen te plaatsen. Drie melkstralen, dwars door de gordijnen heen, spuiten in de monden der kinderen.

Nu bespreken wij Kämpfer (Japan), Parker (Ceylon) en Nassau (West-Afrika).

Kämpfer: Een vrouw baart 500 eieren, uit angst voor onheil in kist in rivier gegooid. Visscher en vrouw broeden ze uit en voeden de 500 kinderen op. Ouder geworden, gaan deze op roof uit. Ze melden zich bij hun moeder en worden herkend;

Parker: Een koning laat aan zijn 7 kinderlooze gemalinnen een Yakvrucht zien; op zijn vraag verklaart de jongste zich in staat, door het eten ervan een kind te baren. Zij baart een schelp, door de jaloersche mededingsters begraven en tegen een asura-vorm verruild. De weggejaagde moeder vindt de schelp, die een prins in zich bevat, terug in den buik van een gekochten haai. Ouder geworden gaat de prins jagen, sluit zich aan bij makkers, die hem naderhand, uit jaloerie om de voorkeur van een door allen geliefde prinses, steenigen.

Nassau: Een koning laat zijn kinderlooze vrouwen, waaronder een slavin, de vruchtbaarheidsmedicijn eten. Op reis gaande zendt hij alle vrouwen terug naar haar families, de daklooze slavin vindt bovennatuurlijke verzorging in het woud, waar zij weldra een zoon ter wereld brengt. Bij 's konings terugkeer blijkt, dat de andere echtgenooten dieren voortbrachten. De jaloersche hoofdvrouw verwisselt den zoon der slavin voor haar eigen slakken. Het kind weigert voedsel en een toovenaar licht den vorst in, die bevel geeft tot een ceremonie, waardoor ieder kind zijn eigen moeder zal herkennen. De slavin wordt tot koningin verheven en der jaloersche vrouw valt verbanning ten deel.

Ten slotte zijn wij genaderd tot de Indonesische varianten, van welke een overzichtelijke rangschikking is te vinden boven bij de aanvullende literatuuropgave. Zeer dicht bij Kämpfer staat het rudimentaire Mentawai-verhaal bij Morris: „Een moeder brengt in één maal 101 kinderen (100 jongens en 1 meisje) ter wereld, die door den vader! in een kist in de rivier geworpen worden. Een oude weduwe aan 't zeestrand neemt hen op voor brandhout, maar spaart hen op 't verzoek van het meisje. Grooter geworden gaan zij op voorstel van dit laatste de moeder halen en nemen zij haar mee naar 't dorp der weduwe.” Dit uiterst primitieve verhaal kan gezegd worden in zijn zeer beknopte vorm kenmerkend te zijn voor het in Indonesië meest voorkomende type, dat bij de andere stammen meer of minder is uitgewerkt. Wij stellen naast elkaar: Ellen (Pagoe), Ellen (Modòle), Hueting (Tobeloreesch-Dodinga), Hueting

(Tobeloreesch-Mawea), Geurtjens (Kei), Kreemer (Javaansch), de Vries No. 116 (Javaansch). In het kort halen wij daarbij nog even op, wat wij al uitvoeriger bespraken bij de algemeene vergelijking (Inleiding, Jalouzie, Opname), over de voorgeschiedenis der kinderen.

Inleiding : rijksbestuurder heeft 7 vrouwen, alleen de jongste is zwanger; man in vermomming van buidelrat heeft jongste van 7 prinsessen tot vrouw, spot der andere; kinderlooze koning met 7 vrouwen doet in de kalkdoos der jongste 100 spinneëieren, ze wordt zwanger; er is een blinde vrouw; koning heeft 6 onvruchtbare vrouwen, trouwt 7de, die zwanger; vorst heeft vrouw en nicht; vorst heeft twee vrouwen.

Geboorte : 98 jongens en 1 meisje; 1 jongen en 1 meisje; 99 jongens en 1 meisje; 16 jongens en 1 meisje; 100 jongens en 1 meisje; 1 jongen en 1 meisje; 1 jongen en 1 meisje.

Jalouzie : bijvrouwen; de 6 zusters, later echtgenooten der buidelrat; bijvrouwen; lieden, die op de blinde passen; bijvrouwen; nicht, waarmee later getrouwd; de andere vrouw.

Methode : in kist in rivier, verwisseling voor voorwerpen of vuil, moeder op stortplaats van vuil; id.; id.; in kist in rivier, ontbreekt; in kist in 't water, verwisseling voor vuil, moeder tot hals ingegraven; in kist in rivier, verwisseling voor jonge hondjes, moeder op viersprong ingegraven, door voorbijgangers te mishandelen; id..

Pleegouders : weerwolf, wil wachten tot grooter, alvorens hen op te eten; generaal! en vrouw; tovenaars en vrouw, willen wachten tot grooter, voor hen te eten; tovenaars en vrouw, tovenaars, die hen wil eten, door vrouw weerhouden te wachten tot grooter; oude man en vrouw nemen hen op voor brandhout; Boeta en vrouw, die menscheneters; groene reus en vrouw, vrouw beweegt hem hen te sparen tot grooter.

Reden vlucht : ontdekken, dat pleegouders booze plannen koesteren (1-5); influistering van goden hun moeder te helpen (7).

Vlucht : zij teekenen prauw, die door wensch-eed echt wordt en vluchten; bouwen boot en vluchten; teekenen prauw, door wensch-eed echt, en vluchten; broers teekenen prauwtjes, zuster laat ze namaken in hout en vluchten; blijven, maar meisje teekent huis met inhoud, dat door wensch-eed echt wordt; vervaardigen kano en vluchten weg; vluchten.

Achtervolging : weerwolf klimt in boom, achterhaalt hen met strik van aaneengebonden hoofdhaar, muis knaagt dien door, ze ontkomen; draad van hoofdhaar gemaakt om hen te strikken, draad gaat stuk; nagezet door tovenaars, maken ze meegenomen flesch, waarin zijn levensbeginsel, stuk, tovenaars sterft; tovenaars klimt in boom, volgt hen zwemmend met toovervoorwerp, dat door meisje verbrijzeld wordt; ontbreekt der-

halve ; menscheneters zetten hen na op 't water, ze bidden goden om storm, vervolgers verdrinken ; reus zet hen na, dooden hem door middel van magisch voorwerp.

Inlichting afkomst : meisje hoort 's nachts in gesprek vleermuis en civetkat afkomst, deelt het broers mee ; instinctieve kennis ; id. ; id. ; instinctieve kennis van meisje, vertelt het broers ; meisje hoort pauw afkomst vertellen, zegt het aan broers ; genoemde influistering.

Aanraking met vader : rijksbestuurder hoort toedracht, neemt de zijnen weer tot zich ; zoeken vader op en vertellen ; gaan naar vader en vertellen ; keeren terug naar kampong ;

Kei : vader komt tot hen en begeert meisje tot vrouw, broers stemmen quasi toe, bij aanraking van haar muskietennet valt koning dood neer, door meisje weer levend gemaakt (vgl. Modòle, waar de landsvorst meisje begeert, vorst gelooft haar bewering, dat zij man is), toornige koning verandert broers in geiten, meisje maakt geteekend schip door wensch-eed echt, laadt broers in tot het vragen van tegenkruiden aan den koning, daarvoor daagt hij haar uit tot hanegevecht, dat zij wint, zij vertellen alles ;

Kreemer : graven moeder uit, uit lucht gedaald paleis wordt hun woning, krijgen vechthaan, gaan naar koning en overwinnen diens haan, ¹⁾ eischen als inzet booze vrouw, moeder vertelt alles ;

de Vries : graven moeder uit, stichten groot rijk, volgeling van vorst op jacht vindt hen, dagen vader uit tot wedstrijd in toovermiddelen, vertellen het, vragen booze vrouw als rijdier.

Aanraking met moeder : van te voren gered ; na afloop gehaald ; eerst gered ; ontbreekt ; vooraf van vorst gekocht ; eerst dus gered ; id..

Straf booze vrouwen : tot rolhouten schip gemaakt ; id. ; id. ; ontbreekt ; tot rolhouten ; door kinderen te mishandelen ; id..

Naast de juist besproken verhalen van uitgesproken type, kunnen wij nog enkele losse, niet duidelijk onder te brengen, vertellingen noemen. In de eerste drie heeft de herkenning plaats naar aanleiding van spel, het vierde zou desnoods als een zeer verminkte 1001 nacht-vertelling kunnen gelden.

Van Hasselt : Vrouw in top van pinangboom vraagt smid tot man. Zijn eerste vrouw is jaloersch en verwisselt den weldra geboren zoon voor voorwerpen en doodt de moeder. Een boschkip doet haar herleven en verzorgt haar met haar kind. Later gaan zij terug naar den boom.

¹⁾ Vgl. de elders bij Kreemer vertelde geschiedenis over den vechthaan van „Pandji-laras”.

De jongen doet mee aan een balspel in het dorp. De vader herkent zijn zoon, jaagt de eerste vrouw weg op zijn eisch.

Wielenga: Inleiding (ontmoeting slaaf met vrouw, die zich aanbiedt als moeder der troonopvolgers) als bekend. De kinderen ¹⁾ worden opgevoed door pleegmoeder van moeder. Gaan ouder geworden in kampong spelen en trekken aandacht van hun vader. Op aanwijzing der oude vrouw vertellen de knapen hun geschiedenis. Zij roepen hun opgehangen moeder in het leven terug. ¹⁾

Jonker: Vorst met 1 kinderlooze vrouw huwt 2de, die droomt te zullen baren 7 kinderen, oudste met ster. De eerste vrouw werpt ze in kist in zee, na verwisseling voor 7 stukken hout. Knapen opgenomen door man. Rijden ouder geworden op stokpaarden ²⁾ op het erf van koning, geheimzinnige woorden zingend. Vorst vraagt hun beteekenis, zij vertellen.

Wilken-Schwarz: Inleiding (afgeluisterd gesprek) als bekend. 99 zonen en 1 dochter opgenomen door grijsaard. Prinses, uitrijdend op wonderpaard, ontdekt de ingegraven vrouw. Naar huis meegenomen, blijkt eigen moeder te zijn. Prins brengt bezoek en hoort het bedrog.

Als speciaal of hoofdzakelijk Indonesische kenmerken (men houde in dit opzicht in het oog de Zuid-Indische varianten, die waarschijnlijk invloed uitoefenden), hebben wij dus leeren kennen:

- a). het groote aantal der kinderen, waarvan de jongste een meisje is en de leiding neemt;
- b). een verwisseling voor voorwerpen of vuil;
- c). de opname bij menscheneters;
- d). als hieruit volgende reden van heengaan, angst voor den, tot bereiking der volwassenheid ingetoomden, boozen aard der pleegouders;
- e). achtervolging op de vlucht;
- f). instinctieve kennis van afkomst (gelijk bij de Midden-Europeesche groep).

NABETRACHTING.

Wanneer wij nu in 't licht van het behandelde vergelijkingsmateriaal de Atjèhsche versie der geschiedenis, de Goemba^c Meuñ I gaan beschouwen, worden ons aanstonds een aantal punten duidelijker. Wij zien, dat evenals bij 't later te bespreken tweede deel, de verteller ook hier herhaalde malen den eigenlijken zin van een motief, van een episode,

¹⁾ Het slot staat buiten 't eigenlijke verhaal (De gansche vorstelijke familie pleegt zelfmoord, uit medelijden met op jacht verscheurde honden).

²⁾ Een variant bij Knowles (Kashmir) laat eveneens de zonen, met stokpaarden op 't vorstelijk erf spelend, ter verantwoording roepen.

heeft misverstaan en op vrij willekeurige manier in het verhaal wijzigingen heeft aangebracht. Een bezwaar voor een juiste beoordeeling is natuurlijk, dat, gelijk in den beginne reeds is meegedeeld, wij niet kennen het origineel, waarnaar de roman is samengesteld. Wij moeten ons behelpen met het naast ons leggen van de ons ten dienste staande Voor-Indische sproken (in aanmerking komen: Frere uit de Deccan, Goudjerate, Stokes en Lal Behari Day uit Bengalen ¹⁾), tevens in het oog houdende de in Indonesië gevonden varianten. De Goemba² Meuñh I is ontegenzeggelijk te rangschikken onder de 1001 nacht-groep, gelijk het Bataksche sprookje bij Voorhoeve. Evenwel hebben deze twee, hoewel geografisch niet zoo ver van elkander verwijderd, overigens geen enkel punt van aanraking. Verder kunnen wij zeggen, dat het type van den roman zeer verbasterd is: niet alleen treft men door elkander aan hetgeen wij hebben leeren kennen als respectievelijk Oostersche (Indische) en Indonesische kenmerken, maar van het voornaamste bestanddeel der 1001 nacht-soort, nl. de avonturen, wordt alleen aangetroffen als verminkte rest de totaal uit haar verband gerukte episode der versteening.

Thans gaan wij den gang der gebeurtenissen nogmaals na. In het begin lezen wij van een vorst, twee kinderlooze gemalinnen bezittend, welke ter verkrijging van nakomelingschap nog een derde huwelijk sluit. De normale inleiding, die handelt over een afgeluisterd gesprek of een belofte van (wonderbare) kinderen ontbreekt. In de Voor-Indische sprookjes ontmoeten wij wél deze soort inleiding, het ontbreken ervan is een eigenaardigheid van de vierde groep (primitieve of Indisch-Indonesische). Het verhaal vangt derhalve aan op een wijze, die geheel beantwoordt aan den in de meeste Indonesische varianten gebruikelijken opzet. Toch is gebleven de trek van de armoede en onaanzienlijke afkomst van het meisje, wat in Indonesië nimmer op den voorgrond wordt gesteld.

(Integendeel: Wilken-Schwarz laat twee prinsessen optreden).

Het aantal der koninklijke echtgenooten bedraagt hier drie, zooals klassiek is te noemen voor de 1001 nacht-groep (vrouwen, zusters); daarentegen vermelden de Voor-Indische, om niet te spreken van de Hindoesche, verhalen een veel grooter aantal vrouwen. Ook in Indonesië tellen wij er gewoonlijk meer dan drie, in den regel zeven.

Het bouwen van een paleis, waarin de verliefde koning zich met zijn

¹⁾ Wij plaatsen de sprookjes in volgorde van belangrijkheid: voorop het Zuid-Indische, daarnaast het verwante West-Indische, vervolgens Stokes (men lette op de in Atjeh in een ander verhaal overgenomen episode der brandmerken), ten slotte Lal Behari Day.

gemalin terugtrekt, is een typisch Indonesisch cliché, dat vooral in vele Atjèhsche en Maleische geschriften wordt gebezigd.

De afwezigheid van den vorst is niet van het toeval afhankelijk gelaten, evenmin is als aanleiding daartoe gebruikt een reis, gelijk in de Voor-Indische vertellingen. Op deze plaats is ingevoegd het welbekende zwangerschaps-motief, dat zeer goed past in den samenhang en vooral in de Hindoesche en latere Indische literatuur schering en inslag is.¹⁾ Wijst dit duidelijk op een Zuid-Indisch origineel (wij treffen het nergens verder aan onder het uitgebreide vergelijkingsmateriaal en in Indonesië is het motief minder geliefd) of moeten wij aannemen, dat de verteller het zelf uit de hem bekende folklore heeft aangevuld?

Bij de geboorte wordt geen melding gemaakt van het veelal in Indonesië en ook in Voor-Indië toegepaste procédé van het dicht stoppen van de oogen en ooren der aanstaande moeder. De vrouwen bewijzen zelve hulp, gelijk algemeen daar het geval is. Het overweldigend groote aantal der kinderen, wij sluiten de in deze opzichten steeds overdrijvende Hindoesche traditie uit, is een in bijna alle Indonesische varianten voorkomende trek. In het eenige, ons ten dienste staande, Zuid-Indische sprookje (Frere) ontmoeten wij evenwel eveneens dit groote getal (101). Wij kunnen dus voor dit punt evenmin in een bepaalde richting besluiten. De bijzondere kenmerken ontbreken in Indonesië bijna steeds (een uitzondering vormt Jonker), maar worden in Indië aangetroffen. In het Zuid-Indische verhaal vinden wij er juist weer geen, terwijl in de drie andere Voor-Indische vertellingen deze kenteekenen van anderen aard zijn dan in de Goemba^c Meufh, nl. afbeeldingen van zon, maan of sterren op het lichaam. Voor de gouden haren moeten wij Westelijker zoeken bij de Arabisch-Turksche sproken. Merkwaardig is echter, dat alleen het meisje op dergelijke wijze is getooid, haar broers daarentegen niet door eenige bijzonderheid uitmunten, welk onderscheid niet wordt gemaakt in de ons bekende varianten. Tenzij wij het 1001 nacht-verhaal zelf noemen, waar ook de nadruk in hoofdzaak valt op de bijzondere schoonheid van het meisje. Dat verwisseling van de kinderen plaats heeft tegen voorwerpen (boomstronken en bloemhulsels) is gelijkelijk in de Indische en Indonesische vertellingen gebruikelijk. De uitzetting in een kist is over bijna het gansche gebied regel. Bij de bestraffing der moeder, zijnde haar verbanning naar de afvalplaats, is gevolgd de Indonesische methode; de Indische is gevangenschap of vernedering tot dienstbaarheid.

¹⁾ Zie vooral Tawney-Penzer, dl. I, pag. 221 seq. -

De kinderen worden opgenomen door woudreuzen. Deze opname bij menscheneters (wij vinden tevens de voorspraak der vrouw bij haar tot onmiddellijke verslinding geneigden man) leerden wij reeds kennen als een speciaal Indonesisch kenmerk. De Indische verhalen volgen den gewonen weg (mensen of dieren als pleegouders). De pleegouders krijgen hun beschermelingen lief: hierin zien wij weer een overhelling naar den anderen kant en een verzwakking van het Indonesische thema. Daarnaast zouden wij deze genegenheid kunnen verklaren als voortspruitende uit het karakter van de rol, die in de Atjèhsche literatuur algemeen aan de gergasi's wordt toegedacht.

Wij lezen van een hemelschen vogel, door God gezonden om het meisje te onderrichten in vroomheid en godvruchtige wetenschappen. Bezwaarlijk zou het zijn dezen gevleugelden afgezant tehuis te brengen, wanneer zijn ware aard niet spoedig bleek uit een tweede hem opgedragen functie. Hij heeft namelijk ook de taak zijn leerlinge in te lichten over haar afkomst. Wij moeten in hem dus niets anders zien dan den welbekenden waarheidsvogel, die met allerlei overvloedige eigenschappen opgesierd op een verkeerde plaats is ingevoegd. Evenals later nog tallooze malen zal blijken, is hier de geschiedenis sterk beïnvloed door de vrome geaardheid van den verteller, die het noodzakelijk achtte op logische wijze te verklaren, hoe zijn heldin ondanks haar ongunstige omstandigheden, erin slaagde op te groeien, zooals aan een waarachtige Moslimsche betaamt. Wij kunnen derhalve spreken van een groote afwijking te dezen aanzien van de Indonesische en Voor-Indische vertellingen, waar nimmer van den vogel gewag wordt gemaakt. Een flauwe herinnering aan hem zouden wij durven aannemen in de twee Javaansche varianten (pauw, influistering der goden?) en de lezing uit het Pagoe bij Ellen (gesprek tusschen vleermuis en civetkat). In Indonesië bestaat er instinctieve kennis van afkomst, in een groot aantal der gevallen uitsluitend bij het meisje en althans is het gewoonte, dat zij degene is, die haar broeders inlicht (dit laatste is weer typisch Indonesisch). Deze zelfde toedracht nu doet zich voor in onzen roman, waar het meisje optreedt als leermeesteres van haar broers, zoowel wat aangaat kennis van de geboorte als uitgebreider nog ten opzichte van de wetenschappen.

Wat betreft de episode van het onderricht in den landbouw, waardoor de gergasi's zich zullen gewennen niet langer slechts het vleesch van moeizaam buit gemaakte wilde dieren te eten, hiervoor kunnen wij wijzen op een dergelijke episode in één der vier Si-Meuseukin vertellingen van Djajadiningrat, Tijdschrift voor Indische taal-, land- en volkenkunde, uitgave van het Bataviaasch genootschap van kunsten en wetenschappen

dl. 57, aflevering 4, op pagina 351 seq. (de gergasi proeft voor het eerst stilletjes door Si-Meuseukin toe bereide rijst).

De reden van het heengaan der pleegkinderen is niet gelegen in den boozen aard van hun verzorgers (Indonesië), want deze gevoelen diepe smart; evenmin vinden wij hier steun aan de Voor-Indische varianten. Het is de goddelijke vogel, die hen aanspoort om te vertrekken (vgl. de influistering der goden in het even te voren al genoemde Javaansche verhaal), ten einde hun ouders op te sporen. Een soortgelijken georganiseerd onderzoekingstocht namen wij in enkele Westersche verhalen waar, in de Indonesische gaat het veel primitiever toe en de Indische bieden in 't geheel geen aanknoopingspunt.

Als onfeilbaar kenteeken van het bereikt hebben van geboorteland en vader wordt door den raadgever het ontvangen van een huwelijksaanzoek aangegeven. Wij zagen den vader begeerte koesteren naar de eigen dochter in drie instanties, nl. bij Goudjerate, Prym-Socinen Geurtjens. Op deze wijze ingekleed is de episode echter al heel zonderling en in dit opzicht verleenende de drie geciteerde voorbeelden geen gelegenheid tot vergelijking. Het dichtste bij staat nog het Keieesche verhaal en misschien moeten wij dit met de Goemba² Meufh terugvoeren tot een gemeenschappelijke bron, zij het dat het eerste blijkbaar nog aan andere invloeden onderhevig is geweest.

Verder is 't hoogst eigenaardig, dat de waarschuwende rol, algemeen door den grijsaard vervuld, hier den pleegouders ten deel is gevallen. In de Indische vertellingen is van een waarschuwing geen sprake, behalve bij Lal Behari Day, waar booze demonen (de rakshasa's in het motief „ouder en ouder") vermaningen doen hooren. Mogelijk is, dat de herinnering hieraan bij den verteller heeft nagewerkt. Onnoodig is het te zeggen, dat de primitieve Indonesische vertelsels, waarin ieder spoor van de avonturen ontbreekt, heelemaal niet in aanmerking komen.

De versteening, die veroorzaakt wordt door het reageeren op de stemmen van onzichtbare wezens, werd in de Oostersche vertellingen (slechts bij Goudjerate, Voor-Indisch) verbonden aan de persoon der schoone. Hier treedt een reusachtige oude vrouw op als belichaming der stemmen: wanneer men op haar roepen antwoord geeft, volgt onmiddellijk verandering in een steenblok. Contaminatie heeft plaats gehad met de voorstelling, algemeen in de Archipel heerschende, van een eenzaam levende oude vrouw, die dikwerf de bewaakster is van een schat, een tooverkrachtig voorwerp of een heilige plaats en in wier woning dwalende reizigers en hulpbehoevende vreemdelingen een liefderijk onthaal vinden. In de Maleische literatuur staat zij vermeld onder den naam van „Nénék

Kebajan", in de Atjèhsche heet zij Ni Koebajan. M.i. moeten wij de figuur in de Goemba^e Meuñ geheel gelijk stellen aan de verwante persoonlijkheid in de „Banta Beuransah", waar optreedt Ni Keumaja, de moeder van een woudreus. De beschrijving, die van haar gegeven wordt, stemt nauwkeurig overeen met de hier gevondene en in haar genegenheid voor den door haar als zoon beschouwden jongeling, stelt zij hem op de hoogte van geheimen, die hem tot welslagen zullen voeren op zijn tocht, hierdoor haar eigen zoon in 't verderf stortende. Zoo handelt eveneens de oude vrouw tegenover Goudkruintje, met dit verschil, dat het haar eigen verderf is, dat zij haars ondanks ontketent. In dezen zin kunnen wij de episode (de oude bezwijkt voor herhaalden aandrang van Goudkruintje om de voor haar noodlottige tooverspreuk te openbaren) vergelijken met het vooral in Oostersche verhalen geijkte motief van den reus, die ten slotte het geheim van zijn eigen leven verraaft ¹⁾. Toch moeten wij niet uit het oog verliezen de eigenlijke beteekenis van het reusachtige vrouwspersoon, die wij in den beginne reeds noemden. Deze treedt duidelijk naar voren, niettegenstaande de verwarring in het voorstellingsvermogen van den verteller. De reuzin is nog identiek aan de schoone en ondergang is het deel van allen, die met haar in aanraking komen, behalve van den held of de heldin, door het lot voor het welslagen voorbestemd. De verteller laat op zonderlinge manier de prinses aan de versteening ontkomen door toedoen van haar (van de gergasi's ontvangen) tooverring.

Ook is het eigenaardig, dat door het antwoorden van het meisje invloed kan worden uitgeoefend op het welvaren van de geheel zich afzijdig houdende broeders, terwijl zijzelve juist, door haar ring beveiligd, ongedeerd blijft. Een dergelijke massale versteening is ook zeer ongewoon. Op deze plaats zouden wij kunnen verwijzen naar de toedracht bij het Zuid-Indische sprookje. De rakshasa (= de reusachtige oude van de Goemba^e Meuñ ?) verandert in één keer alle honderd broers in kraaien, maar laat de prinses ongemoeid. Verder komt de jonkvrouw daar echter niet met haar in aanraking; eerst haar zoon, later door haar van het gebeurde op de hoogte gesteld, weet, bij de rakshasa in dienst getreden, haar al haar geheimen te ontlokken en daarna haar slachtoffers te onttooveren. Op dergelijke wijze, door een tweede van de reuzin geleerde spreuk, weet Goudkruintje de versteenden te doen herleven. De verwantschap tusschen beide sprookjes springt ten aanzien van dit enkele punt wel zeer in het oog. De geredden bestaan in het Atjèhsche verhaal uit vrouwen, evenzeer

¹⁾ Zie voornamelijk bij Clouston, *Popular Tales and Fictions*, dl. I, pag. 318 en 341—357.

als uit mannen. Practisch gesproken komt het nimmer voor, dat onder de voorgangers der zoekende kinderen het vrouwelijk element vertegenwoordigd is; ook de vervormingen van allerlei diersoorten zijn een verfraaiing van den verteller. Het ergste evenwel is, dat feitelijk onschuldige voorbijgangers, die geen bepaald oogmerk nastreven, door hem worden voorgesteld als bij toeval in die gevaarlijke omstandigheden geraakt. Immers het gevaar bestaat alleen bij het volgen van een bepaalden weg, die tot geen duidelijk omschreven doel voert. De episode der versteening hangt volkomen in de lucht en heeft in den Atjèhschen roman geen enkele beteekenis meer.

Nu nadert ook spoedig de ontknooping. Wanneer de jonkvrouw met haar gevolg voorbij trekt, loopen de bewoners uit hun huizen om haar te aanschouwen en de opgetogen beschrijving van den eersten minister wekt het verlangen op van den vorst. Het heele tafreel is echt Maleisch-Atjèhsch van kleur, en ook de tusschen de hoofd-personen gewisselde gesprekken lijken zoo nageschreven uit de bekende inheemsche romans. Het slot biedt niet veel stof tot opmerkingen. Evenals gewoonte is bij de 1001 nacht-groep en veelal ook bij de Indonesische verhalen, eischt het meisje, dat steeds het woord voert, eerst haar moeders tegenwoordigheid, alvorens zij bereid is aan 's vorsten wensch te voldoen.

De huwelijksplechtigheid wordt geheel naar Mohammedaanschen trant geregeld. Dan brengt de door de prinses vertelde geschiedenis (die handelt over haar eigen lotgevallen en hier worden wij herinnerd aan sommige Midden-Europeesche sproken) den vorst tot het besef van de waarheid. Evenals in het Keieesche verhaal (Boetri doet de tot rolhouten gemaakte vrouwen herleven) schenkt Goudkruintje naderhand vergiffenis aan de vijandinnen van haar moeder.

BESPREKING VAN HET TWEEDE GEDEELTE.

Nu zijn wij gekomen aan het tweede gedeelte van onzen roman, dat wij slechts in 't kort zullen behandelen. Wij verklaarden immers reeds, dat hierbij geen sprake is van één samenhangende geschiedenis, maar dat wij te doen hebben met een reeks los aaneengeregen motieven en episoden. Wanneer wij de stof uit folkloristisch oogpunt bekijken, zien wij, dat er eigenlijk onderscheid te maken valt tusschen drieërlei soort bestanddeelen :

1e. De aan de algemeene folklore ontleende motieven. Wat hun herkomst betreft, kunnen wij geen speciale bron aanwijzen. Men kan alleen maar aannemen, dat de verteller overnam uit de hem bekende volksoverlevering, vaak zonder juist begrip van hetgeen hij deed. Slechts de zinloze vorm van het motief bleef soms bewaard ; de eigenlijke kern, welke reden geeft aan het bestaan ervan, ging in zijn handen verloren.

2e. Met name in de Atjèhsche literatuur steeds weer opnieuw gebruikte episoden, die daar eenigermate tot cliché's zijn geworden.

3e. Voorvallen, gegrepen uit het dagelijksch leven. Op deze derde categorie (wij rekenen daaronder bv. den studie-gang van Lila Banggoena, de nachtelijke samenkomst der geliefden, etc.) behoeft niet nader te worden ingegaan.

Dit vooropstellend, gaan wij over tot de eigenlijke bespreking. De samenstelling blijkt bij ontleding te bestaan uit de volgende elementen :

a) **'t Motief van de liefde, ontstaan door een droom.**

Het al zeer oude gegeven vinden wij het overzichtelijkst behandeld bij E. Rohde, „Der Griechische Roman und seine Vorläufer” (1876), op pagina 45 seq. Een jonkvrouw heeft een droom, waarin zij haar toekomstigen man aanschouwt ; diensengevolge weigert zij alle haar voorgelagen pretendenden. De jonge man van zijn kant heeft een overeenkomstigen droom aangaande het meisje. Wanneer zij elkander nu in werkelijkheid zien, herkennen zij wederzijds onmiddellijk de(n) voorbestemde(n) geliefde. Als voorbeelden noemt hij : 't verhaal van Chares van Mytilene in den Alexanderroman ; Guschtasp's bruidsgang, overgeleverd in 't

Koningsboek van Firdausi; de Hindoestani-roman „Les aventures de Kamrup”, waarvan een tweede Hindoestani-werk „Quissa-I-Khawir Schah” en een Georgische vertelling „Miriam” varianten zijn; het oudere Sanskrit-geschrift „Vāsavadattā” van Subandhu. Al deze voorbeelden evenwel bevatten nog een tweede element, niet overal even duidelijk te onderkennen, dat wij aanstonds onder b) uiteen zullen zetten. Daarnaast noemt Rohde (pag. 49, noot 4) nog een aantal Oostersche werken, die het motief zonder meer geven en tevens wijst hij op de bekende geschiedenis, o.a. door Firdausi bewerkt, van Jozef en Zulaicha.

Ook Tawney-Penzer vermeldt, naar aanleiding van twee vertellingen in zijn „The Ocean of Story”, in dl. III (op pag. 82, noot 2) en in dl. IX (op pag. 36, noot 1) het voorkomen van het motief en enkele voorbeelden. Chauvin geeft in het vijfde deel van zijn Bibliographie (pag. 132) den verkorten inhoud weer van het lijstverhaal van den „1001 dag”, waar eveneens ons gegeven het thema van behandeling vormt. In aansluiting er op laat hij een kleine literatuurlijst volgen. In de verzameling van R. Basset „Mille et un contes” dl. I troffen wij op pag. 126 nog een hier aan te halen vertelling aan. Het motief heeft alleen zin in het Oosten, waar het moet dienen als middel om de geliefden, niettegenstaande de strenge afzondering van mannen en vrouwen, op ongezochte wijze met elkaar in aanraking te brengen. In het Westen verwachten wij het dan ook niet te vinden, tenzij in ontleeningen, maar toch bestaat het ook daar (Dunlop-Wilson „History of Prose-Fiction”, dl. I, pag. 258, vgl. Chauvin). Voor Indonesië heeft men de verschillende catalogi maar op te slaan, om te bemerken, dat het thema van den beslissenden droom er algemeen ingang heeft gevonden. Zoo bij Vreede „Catalogus van de Javaansche en Madoereesche handschriften der Leidsche Universiteitsbibliotheek” (pag. 26, 40, 47, 160, 196, 231) en in het Supplement daarop van Juynboll (dl. I pag. 33, 35, 52, 53 en 54, 55, 90). Verder in den „Catalogus van de Maleische en Sundaneesche H. S. der L. U.-b.” van Juynboll (pag. 9, 171) en in het Supplement daarop van Van Ronkel (pag. 71). Meer voorbeelden vinden wij in den „Catalogus der Mal. H. S. in het Museum van het Bat. Gen. van K. en W.” van den laatste, die uitvoeriger inhoudsopgaven bevat (pag. 31; 75 met verwijzing naar Klinckert, Tijdschrift voor Ned.-Indië 1868, pag. 107 seq.; 81 met verwijzing naar Brandes in Tijdschrift Ind. T., L. en V. dl. 41, waar onder de door hem van de Hikajat Bajan Boediman besproken verhalen te noemen zijn de No.’s 11 (pag. 469) en 24 (pag. 491)¹⁾; 83, behelzende een andere

¹⁾ In hetzelfde tijdschrift behandelt Brandes op pag. 292 den inhoud van de

redactie van de voorafgaande „Hikajat” met een afwijkende versie van verhaal 24; voorts 170, 173, 324, 332, 340).

Gaan wij nu na, hoe het staat met de toedracht in den Atjèhschen roman. Goudkruintje weigert eveneens alle jonge lieden, die naar haar hand dingen. De reden van haar weigering, die derhalve gelegen zou moeten zijn in een door haar aanschouwd droombeeld, blijft onverklaard. Weliswaar vermeldt de verteller als beletsel haar overgroote vroomheid, die haar verhindert een in dit opzicht niet volmaakt minnaar te aanvaarden, maar evenals later, wanneer wordt uitgeweid over de vrome gedragingen der diverse personen, weerspiegelt deze godsvrucht meer de geaardheid van den verteller zelf dan die van de personages, welke hij laat optreden.

Als een gevolg van de onwilligheid der prinses beschrijven vele der geciteerde romans en vertellingen meer of min nadrukkelijk den toorn van den vader, wanhopig over de voor hem onbegrijpelijke kieskeurigheid van zijn dochter. Nog meer geaccentueerd vinden wij dat hier terug, en de in dezen trant uitgewerkte Atjèhsche episode moeten wij verklaren uit de in het Oosten en bovenal in de Archipel heerschende opvatting, volgens welke de ongehuwde staat eener volwassen dochter den verantwoordelijken verwant tot groote schande strekt.

Het complement, in den vorm van een droom aan Lila Banggoena ten deel gevallen, is daarentegen aanwezig. In afwijking van den gebruikelijken gang van zaken wordt hem niet rechtstreeks de heeltenis van de geliefde, maar in de omhulling van een zinnebeeldige voorstelling, die op dat oogenblik door den prins niet begrepen wordt. Het beeld van de iemand in den schoot vallende maan wordt, voornamelijk in de Maleische literatuur, aangewend om te kennen te geven, dat den persoon in quaestie spoedig een groot geluk ten deel zal vallen en is daar zelfs tot spreekwijze uitgegroeid (seperti kedjatoehan boelan, vert. gelijk een, op wien de maan is neergekomen). In consequentie gaat de vorstenzoon de verklaring van 't vizioen zoeken, zooals de in gelijke omstandigheden verkeerende jongelingen op avontuur uitgaan.

b) Het motief van de feestelijke, openbare echtgenooten-keus van de dochters der koningen en aanzienlijken.

Het heeft zijn oorsprong in Hindoestan en komt onder de benaming „svayamvara”=„zelf-keuze” in tal van oud-Indische verhalen voor. De meest bekende instantie is wel de episode in „Nala en Damayanti” uit

„groote Hikajat Bachtijar” en verklaart de No's 18 en 71 hieruit identisch met No. 11 van de Hikajat Bajan Boediman.

het Mahabhârata en andere gevallen noemt nog Rohde in zijn werk op pag. 47 en 48. Verschillende malen wordt het motief aangetroffen in vereeniging met het vooraf besprokene en bijna alle uit Rohde aangehaalde voorbeelden vertoonen deze combinatie. De vader der jonkvrouw zendt plechtige uitnoodigingen rond, onder de verzamelde gasten heeft zij haar echtgenoot aan te wijzen en zij kiest den toevallig aanwezigen droomgeliefde. Dat de aanwijzing geschiedt tijdens een gastmaal, doet zich voor in den Alexanderroman en bij Firdausi. Uit Indonesische verhalen zijn mij geen toepassingen bekend.

Ook in de Goemba^c Meuïh vinden wij de combinatie van beide motieven. De godsdienstige maaltijd, den schriftgeleerden aangeboden, is niets anders dan een vorm van de Hindoesche „svayamvara”. Het zonderlinge feit doet zich echter voor, dat hij in viervoud plaats heeft, wederom een uiting van het geringe inzicht van den verteller. Bij de laatste bijeenkomst is de koningszoon aanwezig en hij en Goudkruintje komen wederzijds tot het besef van hun saamhoorigheid. Gelijk uit den verwarden opzet van de heele episode niet beter kon verwacht worden, is de plotselinge voorkeur van de twee gelieven (voelt de jonge vrouw instinctief den vromen inborst van den prins boven anderen en komt hij in haar tegenwoordigheid tot een te voren niet bezeten begripsvermogen?) niet verantwoord.

c) Tusschen de motieven a) en b) is ingevoegd de onder de derde rubriek al genoemde **studieperiode van Lila Banggoena**.

d) **Het motief van het zich onderhouden door middel van gebarentaal.**

Voor dit motief, zeer geliefd in de Oostersche sprookjes, leze men de uitgebreide noot in Tawney-Penzer I, pag. 80 seq. Een man en een vrouw, niet in staat op andere wijze met elkaar in aanraking te komen, verstaan elkaar door gebruikmaking van symbolische teekens. Soms tijds moet den minnaar de beteekenis door een behulpzamen vriend of leermeester worden uitgelegd, soms begrijpt hij terstond en geeft op dezelfde manier antwoord. Voorbeelden treft men van dit laatste geval aan zoowel in de genoemde noot van Penzer, als nog in dl. I op pag. 45 en 46 n¹., dl. V pg. 195, dl. VI pg. 169 en 247. In de Europeesche literatuur wordt het gegeven niet gebruikt, evenmin zijn voorbeelden er van door mij aangetroffen in Indonesië.

In den Atjêhschen roman wordt ons de bedoeling van de episode niet geheel duidelijk. De verklaring van de aangewende symbolen wordt niet gegeven. Vast staat, dat zij dienen tot een bekentenis van de aan weerskanten gevoelde liefde en niet, gelijk elders, tot het sluiten van een afspraak voor de naderhand plaats hebbende samenkomst. Deze berust

geheel op 't initiatief van den prins, die zijn ongeduldig verlangen niet langer kan bedwingen.

e) **De nachtelijke samenkomst der gelieven, het zich tusschen hen ontspinnende gesprek, de episode van het achter gelaten lendenkleed met de daaruit voortspruitende ontdekking en bestraffing**, wij kunnen ze samenvattend beschouwen als een tooneeltje, zoo uit het dagelijksch gebeuren in den roman ingevlochten.

f) **Het motief van de oplegging van moeilijke taken.**

Moelijk is bij dit woord op te vatten als „naar menschelijke opvattingen onmogelijk.” De vervulling der taken wordt dan ook in den regel niet door den held of heldin zelf volbracht,¹⁾ maar hij of zij vindt hulp bij derden. Het motief, dat zich beweegt over zulk een uitgestrekt gebied, dat wij hier in dit kort bestek niet dieper er op in kunnen gaan, wordt voornamelijk aangetroffen in drieërlei situaties. De algemeenste is de volgende: Een jonge man dingt naar de hand van een meisje; haar vader, soms ook zij zelve, legt den aspirant-bruidegom een aantal onuitvoerbaar geachte opdrachten op. De jongeling heeft echter op zijn zwerftocht bijstand verleend aan diverse dieren en deze bewijzen hem hun dankbaarheid door voor hem de opdrachten te vervullen. Tawney-Penzer noemt in zijn derde deel (in noot 2 op pag. 226) een groot aantal voorbeelden van dit eerste thema, andere noemt Chauvin dl. VI pag. 199 en 200, geknoopt aan het welbekende verhaal van den prins van Sind en Fatima, dat de materie zuiver vertegenwoordigt. Voor Indonesië zijn aan te halen van de Volksverhalen van de Vries de No.'s 36, met Aanteekening op pag. 371 (dl. I) en 133, met Aanteekening op pag. 373 (dl. II).

De tweede situatie wordt aldus ingekleed: Een jonge man is gehuwd met een bovenaardsche jonkvrouw, die hij in zijn macht heeft gekregen door haar kleederen te rooven. Meestal heeft hij haar een plechtige belofte moeten doen een door haar gestelde voorwaarde (niet slaan, etc.) niet te zullen schenden. Zij vindt haar kleeren terug of hij komt de gegeven belofte niet na, waarop zij naar haar gebied teruggaat. Na velerlei zwerftochten ontdekt hij haar in 't luchtrijk en om haar te herwinnen onderwerpt hij zich aan een reeks opgaven, door de ouders van zijn vrouw gesteld. Gewoonlijk ondervindt hij den bijstand van dankbare dieren (Zwanejonkvrouw-type). Het gegeven is behandeld bij Bolte-Polivka dl. III, pg. 406 seq.; voorts bespreekt Cosquin, Lorraine, het in het tweede deel op pag. 16—22. In Indonesië is het in de sprookjes zeer geliefd.

¹⁾ Voor eigenhandige volbrenging zie o.a. Hartland „The Legend of Perseus” dl. I pg. 49 en dl. III pg. 102.

Men vergelijkte daartoe de Vries, dl. I, No. 35 met de belangrijke Aanteekening op pag. 370.

De derde situatie, die om haar gelijkenis met de tweede herhaalde malen met haar verward wordt, waartoe nog bijdraagt, dat dikwijls bestanddeelen der beide types doorengemengd voorkomen, is als volgt: Een meisje wordt als echtgenoot overgeleverd aan een monster of geheimzinnig wezen, dat zij niet mag zien of naar zijn naam vragen. Uit nieuwsgierigheid (vaak door den aandrang van haar verwanten) overtreedt zij het gebod en haar man verlaat haar. Na talloze omzwervingen begeeft zij zich in dienst van de moeder van haar geliefde, die haar een aantal moeilijke werken laat verrichten. Haar echtgenoot krijgt medelijden en verleent haar zijn hulp (Type van den dierechtgenoot). Het bekendste voorbeeld is wel het sprookje van Amor en Psyche bij Apuleius. Het thema is uitvoerig besproken door Cosquin, Lorraine, aanknappend bij het verhaal „Le loup blanc” (dl. II, pag. 215-229). Uitsluitend met het tweede gedeelte, d.w.z. de dienstbetrekking bij de moeder, dat ook zelfstandig voorkomt (o.a. „Firosette”, dl. II pag. 234), heeft hij zich bezig gehouden in de aanteekening bij dit verhaal (pag. 236-246).

Wat Indonesië betreft kunnen wij het beste verwijzen naar de Vries, No. 44, met de Aanteekening hierbij op pag. 374 (dl. I).

Waarmee hebben wij nu te maken in den Atjèhschen roman? Waarschijnlijk ligt hier vóór ons het derde der besproken gevallen (en niet het tweede), hoewel zoowel het eene als het andere mogelijk zou zijn. De voorgeschiedenis, die in dit opzicht de beslissing moet geven, ontbreekt, want de episode is in een geheel ander kader (zoeken naar de droomgeliefde) ingezet. Een criterium bij de beoordeeling zou nog kunnen zijn de reden van het heengaan van den uit den vreemde komenden gemaal, en vaak is die in verhalen van dit laatste type gelegen in een hem aangedane verwonding. Op dergelijke wijze zou men kunnen beschouwen de mishandelingen, waaraan Lila Banggoena heeft bloot gestaan, als niet de verteller het thema had verwaterd door in navolging van andere inheemsche geschriften bij den pas gehuwden jongen man weer een verlangen te laten opkomen naar zijn eigen land. Evenals het zeer verbasterde verhaal van „Firosette”, staat de episode dus geheel op zich zelf. Een opvallende verwantschap bezit zij evenwel met het tweede deel van het sprookje bij Hambruch (Malaiische Märchen; Serie M. W.) pag. 115 seq., dat het type dierechtgenoot vertoont. Gelijk de hemelvorst er van terughuivert zuster en vrouw met elkaar bekend te maken (aparte huisvesting), ziet de prins daar er tegen op, tegenover zijn ouders voor zijn aardsche gemalin uit te komen en laat haar voor zijn dienares doorgaan. Ook in

't Maleische sprookje legt de moeder (Atjèh : zuster in de rol van moeder) aan de vreemdelinge uit haat een aantal taken op, die wel van eenigszins anderen aard zijn (alleen de eerste hebben beide sprookjes gemeen), maar daar eveneens door den echtgenoot voor haar worden vervuld. De gelijkenis gaat nog verder en strekt zich uit tot de bruiloftsepisode (vgl. „Firosette” en verwante sproken), die wij straks afzonderlijk zullen behandelen.

De taken, die in de drie groepen van verhalen worden aangetroffen, loopen in wezen niet zoover uiteen. Wij kunnen ze daarom gezamenlijk bespreken en merken er bij op, dat haar aantal (hoewel gewoonlijk drie) en haar hoedanigheid natuurlijk afwisselen naar mate van de vindingrijkheid van den verhaler. Toch zijn enkele taken geliefd boven andere en komen telkens weer voor. Deze zijn : 1e. Korrels van graan, zaad, zand, etc. te ziften uit andere fijn-korrelige stoffen of samen te lezen van den bodem ; 2e. Een ring, sleutel of ander voorwerp uit een diep water (zee, rivier, bron) op te halen ; 3e Binnen korten tijd een paleis te bouwen ; 4e Uit een groote menigte gelijk-uitziende vrouwen de geliefde aan te wijzen.

Gaan wij nu na, hoe het er mee gesteld is in de Goemba^c Meuñh, dan zien wij al spoedig, dat de eerste en tweede opgave slechts weinig verschillende vormen zijn van één en dezelfde taak, in onze opsomming met 1e aangeduid, hetgeen niet pleit voor het vernuft van onzen verteller. De vervulling van de taak geschiedt gewoonlijk met behulp van dankbare dieren (mieren, sprinkhanen, duiven), niet door regelrechte bemoeiing van den echtgenoot. In sommige der vertellingen (vgl. Cosquin II, pg. 21 en 244) is deze overgang gevonden, dat hij de dienstvaardige dieren heeft opgeroepen. De toedracht hier verbeeldt aan laatstgenoemde voorstelling te beantwoorden, maar is wederom een voorbeeld van den verzwakkenden overleveringstrant van den verteller, daar bijeenrapping door een tooverspreuk geen bevredigende wijze van oplossing kan genoemd worden. De derde taak eindelijk is de opdracht van vaatwerk, dat bestemd is voor de aanstaande bruiloft, te gaan halen uit een van giftdieren wemelend moeras. Op eenigszins andere manier komt het gegeven voor bij „Firosette”, waar de heldin ook vaak belast wordt met het maken van voorbereidselen (veeren bedden vullen, linnen wasschen — pg. 236-238 ; muziekinstrumenten halen — pg. 240) voor het huwelijk van haar minnaar met een mededingster. In den grond zou men deze taak identiek kunnen achten aan de tweede van onze opsomming. De Vries vermeldt haar onder het hoofd : voorwerpen halen uit de macht van monsters (dl. I, pg. 371) ; in precies denzelfden vorm als hier komt zij voor in een verhaal van Madagascar (Folklore Journal 1883, 1, pg. 202) : voorwerpen te voorschijn brengen uit

een meer vol krokodillen. Hoogst zonderling is de wijze van behandeling in 't Atjèhsche sprookje. In deze instantie verwerft de jonge vrouw de schalen door toedoen van een dier, in casu de naga. De gansche episode staat echter op haar kop, daar de draak haar eerst heeft opgeslokt, vervolgens, gedwongen door de tooverkracht van den ring, weder uitspuwt en om die zelfde reden genoodzaakt is haar verlangens bereidwillig te vervullen. Het huiveringwekkende moeras verder komt meer in Atjèhsche verhalen voor (vgl. o.a. de „Banta Beuransah”).

g) Wij vermeldden reeds het zeer te onpas er bijgesleepte **motief van de levende opslokking door een groote visch**.

Het gegeven is algemeen verspreid (zie Tawney-Penzer dl. II, pg. 192 seq. met de verwijzingen), ook in Indonesië treft men het veelvuldig aan (de Vries dl. I No. 11 met Aanteekening op pg. 360 en dl. II No. 142 met aant. pg. 380). Gewoonlijk spoelt de visch dood aan land of wordt hij gevangen en opengesneden, zeldzamer spuwst hij de prooi weder uit (Voorhoeve No. 155).

Wat hier te zeggen van den invloed van den wonderbaren ring, door mishandeling der heldin ontvallen, die te rechter tijd op haar gebed komt aangesprongen?

h) Het motief van het levensteeken.

Met „Levensteeken” (life-token, life-index) wordt bedoeld een of ander voorwerp, dat aangeeft den staat van gezondheid of veiligheid van een bepaalden persoon¹⁾. Als zoodanig kunnen dienst doen alle door menschenhanden vervaardigde objecten, eveneens planten, dieren en vloeistoffen. Oorspronkelijk wordt evenwel aangenomen, dat er een organische betrekking bestaat tusschen het levensteeken en den eigenaar er van, samenhangend met het magische geloof, dat elk deel van een levend wezen, zelfs bij scheiding, daarmee mystisch vereenigd blijft en nog beïnvloed wordt door het lot, dat het geheel ondergaat (zie het artikel „Life-token” van S. Hartland in Hastings' Encyclopaedia of Religion and Ethics, dl. VIII, pg. 44). Het oudst bekende voorbeeld van toepassing van het motief vindt men in het al meermalen aangehaalde Egyptische broedersprookje (bier en wijn in het glas vertroebelend bij den vertrokken broeder treffend onheil). In vele latere verhalen eveneens wordt er gebruik van gemaakt om logisch verband te scheppen tusschen de gevaarlijke omstandigheden van held of heldin en de tijdige te hulp snelling der verwanten. Wij zagen het reeds optreden bij de 1001nacht-groep der jaloersche zusters,

1) Nauwe verwantschap bestaat met de „chastity-index” (zie Tawney-Penzer I pg. 165 seq.).

maar ook treffen wij het aan in den cyclus, die omvat de moderne varianten der oud-Grieksche Perseuslegende (Hartland in 't geciteerde artikel; Cosquin dl. I pg. 60-81, vgl. dl. II pg. 56-59; Bolte-Polivka dl. I pg. 528 seq.). Als opsiering dient het in enkele losse verhalen (Cosquin dl. I pg. 70-72, 193; Bolte-Polivka dl. I pg. 545-546; Clouston dl. I pg. 169-172; Tawney-Penzer dl. I pg. 167). Indonesische voorbeelden noemt Voorhoeve onder No. 157; de Vries dl. I No. 7 (Aant. pg. 358) en No. 8 (Aant. pg. 359), dl. II, No. 133 (Aant. pg. 374). In de meeste uit Indonesië aangehaalde gevallen is een plant de „aanwijzer” en wel veelal de daar bij uitstek nationale sirihplant.

In de Goemba² Meuñh komt het alleen maar in één handschrift (D) voor, ook in den vorm van een eventueel verwelkenden sirihstruik, die de broeders op de hoogte houdt van de lotgevallen van hun zuster in het hemelrijk.

j) Het motief van de eerste vrouw, die gedwongen wordt het huwelijk met de tweede bij te wonen.

Als afzonderlijke episode komt het motief zelden voor. Zeer beroemd geworden is de literaire ontwikkeling er van in de romantische geschiedenis bij Boccaccio (Dunlop-Wilson, *History of Prose-Fiction* dl. II pg. 144 seq.): „Griselda, een eenvoudig boerenmeisje door een markies ten huwelijk genomen, wordt door haar man op allerlei wijzen beproefd. Nadat hij haar ten slotte den scheidbrief heeft overhandigd, roept hij haar even later terug naar 't paleis, ten einde dit in orde te brengen voor het (gefin-geerde) huwelijk met een andere vrouw, onder het uitdrukkelijk bevel, dat zijzelve bij de plechtigheid tegenwoordig moet zijn. Oorspronkelijk zal dit verhaal wel berusten op een onder het volk levende vertelling (al dan niet gebaseerd op een gebeurtenis uit het dagelijksch leven van dien tijd, gelijk Dunlop-Wilson meent) en zoozeer was 't gegeven der „duldende” Griselda geliefd, dat talloze vertalingen en bewerkingen er van verschenen zijn.

Dähnhardt in zijn „*Natursagen*” geeft in het derde deel op pagina 415-421 tal van varianten van de zwaluwensage, in de meeste waarvan eveneens deze trek gevonden wordt. Daarin is de gang van zaken aldus: „Een man is gehuwd met een meisje, dat ondanks alle pogingen haar tot spreken te brengen, hardnekkig blijft zwijgen. Ten einde raad viert hij zijn bruiloft met een andere in haar tegenwoordigheid. Eerst op dat oogenblik herkrijgt zij haar spraak. In sommige der varianten is het de schoonmoeder, die voor haar zoon een tweede echtgenoot zoekt, daar de eerste haars inziens hem door haar stomheid van geen nut is.

In combinatie met het motief van de moeilijke taken wordt het gegeven

gevonden in een deel der verhalen, die behooren tot de groep van den dierechtgenoot (Cosquin dl. II pg. 234 bij „Firosette” zelf en de varianten genoemd op pg. 236-240). Daarbij sluit het Maleische sprookje bij Hambruch direct aan. In al deze versies wordt de jonge vrouw door de booze moeder gedwongen, om aanwezig te zijn in het bruidsvertrek (bij het feestmaal) der jonggehuwden, terwijl haar is opgedragen hen bij te lichten door het vasthouden van kaars(en) of brandende toorts. In de varianten van Firosette laat de jonge man bruid en geliefde van plaats verwisselen; de verwensching der moeder treft de verkeerde. In het Maleische verhaal wordt de vernedering der echtgenooten den prins eindelijk te erg. Hij openbaart de ware omstandigheden en verdwijnt met zijn gemalin naar de aarde.

Die zelfde verbinding van beide motieven is kenschetsend voor de Goemba^e Meufh. De toedracht lijkt frappant op die in het Maleische sprookje. De koningin loopt echter alleen als toeschouwster mee in den bruiloftstoet en is als zoodanig tegenwoordig bij het naar Atjèhsch-Mohammedaanschen trant beschreven huwelijk. Wat hier bij den prins den doorslag geeft zijn twee grieven, de schande den bruiloftgasten aangedaan, maar voornamelijk het feit, dat de bruid met een in Atjèh bij uitstek verafschuwde gebrek behept is.

k) Het thema van de leeg eting der schalen.

Een dergelijke episode is mij alleen bekend uit de Archipel, waar het één van de poetsen is, op naam gesteld van den Kantjil (Bezemer, Volksdichtung pg. 159-161): „De Kantjil komt aan een huis, waar bruiloft gevierd wordt. Gedurende den slaap der gasten, eet hij stilletjes alle schotels leeg en laat ze vol drek achter”. In den Atjèhschen roman verrichten de broers ongeveer hetzelfde. Zij hebben zich veranderd in vogels voor deze bezigheid, in mieren voor die van de doorboring der oorlellen. Moeten wij hier denken aan een vage herinnering, die is blijven bestaan aan het thema der dankbare dieren?

Het nu volgende gedeelte van den roman is een beschrijving van een oorlog met China. De keizer van dit land komt het juist herstelde huwelijksgeluk van het jonge paar verstoren. De gansche behandeling van het onderwerp is echt Atjèhsch-Maleisch, enkele in de Atjèhsche literatuur bovenal geliefde cliché's springen naar voren:

l) De waarschuwende droom, die een ommekeer in de natuur voorstelt als dreiging voor een groote ramp.

Wij wijzen op den bekenden droom in de „Pòtjoet Moehamat” (Atjèhers II pg. 102), op die in de „Malém Diwa” (pg. 133), op dien in de „Malém Diwanda” (pg. 144), etc.

Mohammed Khan of Fok

m) **De belaging van het huwelijksgeluk door een machtig heerscher.**

Voor al de ongeloovige keizer van China treedt gaarne in die rol op (pg. 133, 141, 145).

n) **De ontvoering in een glazen kist.**

De episode komt voor in de „Malém Diwa” (pg. 133, twee gevallen) en in de „Banta Beuransah” (pg. 141).

De roman besluit met een beschrijving van :

o) **De volksfeesten ter eere van de geboorte van den jongen prins Mira^e Diwangga.**

In deze beschrijving zien wij eer een kleurige weergave van het zich in Atjèh afspelende volksleven.

Nu volgt het **Aanhangsel**, dat handelt over den levensloop van Mira^e Diwangga. Wij kunnen volstaan met te zeggen, dat het een eentonige herhaling is van het voorafgaande gedeelte. Volkomen dezelfde cliché's treden op den voorgrond. Nog verder zouden wij kunnen gaan en beweren, dat de langwijlige slot-episode van de „Banta Beuransah”, het overeenkomstige gedeelte in de Goemba^e Meuñh en dit weinig belangrijke Aanhangsel naar één en hetzelfde recept gebrouwen zijn.

ALPHABETISCH GERANGSCHIKTE LIJST

van eenige minder bekende woorden en uitdrukkingen, voorkomende in den Atjèhschen roman „Goemba^e Meuñh”, welke in het woordenboek van Van Langen onjuist verklaard zijn of ontbreken.

(Naar mededeelingen van Professor C. SNOUCK HURGRONJE, aangevuld met verklaringen van TEUNGKOE MOEH. NOERDIN).

ALPHABETISCH GERAANGSCHIKTE LIJST

van de minste bekende woorden en uitdrukkingen, voortnemende
in de afstammelingen van de woorden, welke in het woorden-
boek van Van Linné en het woordenboek van de afstammelingen
(Nieuw woordenboek van Prof. Dr. C. Snoek, HUGROUPE,
aangevuld met veranderingen van TH. G. ROEF, NOEH, NOORDIN)

Akeuma^c, onwelwillend, niet goed gezind (3547' noot).
adòë angkat, zie Atjèhers II, pag. 227, sadati (3529, 3618).
ampōng, teu^campōng-ampōng, toevallig aan komen drijven, dobberen (1519, 1640 noot).
antō^c, zie pakhō^c antō^c.

Badoe, als scheldwoord gebruikt, eigenlijk Bedowien (1127).
bahië, fatterig, overdreven opgesierd (3674).
bala^c, moebala^c, dicht opeen als haren op 't lichaam, samengepakt, opeen-gehoopt (921, 2517 noot, 2631 noot, 3023, 3331, 3601).
baloehan, huisje op den rug van den olifant (1751).
batat, hard, ongevoelig, tot eelt geworden (3250). In verband te brengen is lat batat, zie aldaar. Van menschen gezegd: hardhoofdig. De bij Van Langen opgegeven zin is zeer onnauwkeurig en blijft bij omschrijving.
beuleuha^c, bōh beuleuha^c, vuurballen, holle, met kruit gevulde, kogels bij het vuurwerk (3648).
beulisah, onrustig, angstig (67, 1309).
beureugoe, Atjèhsche signaalhoorn, uit hout of buffelhoorn (1772, 3348).
bha, moebha is hier gelijk te stellen aan moeba, iets meevoeren, meebrengen (3069). Bha komt gewoonlijk voor in hikajats in den zin van talrijk (= bahar, bahrōlah).
bida [Sanskriet bheda?], slecht, boos (3071).
bi^cat [Arabisch bai'at, verdrag, huldiging], geheime kennis, b.v. verkregen door aanwijzingen van den goeroe (2571 noot, 3700 noot).
bineuēh, dansen, tandakken (3669).
binga, teubinga-binga, de bezinning verloren hebbend, buiten bewustzijn (3496).
blé, moeblé en
blōj, moeblōj wordt gezegd van den bliksem, flitsen, flikkeren (2596, 3032, 3402).
boeni, staat hier voor boenji, uiten, uitspreken (691).
bō^cbang, bekommerd, verdrietig (1292, 2959, 3066, 3122, 3374).

Dadang, bijvorm van dang-dang, terwijl (3330).
dihén [Arabisch dihn], geest, binnenste (1463, 1472, 1483, 1542 noot, 1544).
diroej, liefelijk (2824).

djahét [Arabisch *zā'id*], toenemen (903, 1282, 1603).

dja^εét [Maleisch *djahit*], naaien (1212, 1642).

djeudjaréng, afgeleid van *djaréng* [Maleisch *djaring*], net. De verdubbelde vorm, in 't Maleisch *djaring-djaring*, in 't Atjehsch weergegeven door *djeudjaréng*, beteekent: traliwerk (107).

djeureulah, meudjeureulah, stralend (59, 3075).

djoela, gewoonlijk verbonden met avond of nacht, ver (in den nacht); tevens gebruikt voor laat en voor iemand, die laat is opgestaan (1707 noot).

djō^ε [Maleisch *idjoe^ε*], arènboom (105, 107, 119 noot).

djreuën, stroomen. Meudjreuën-djreuën, synoniem met meureuën-reuën, bij menigten (3166, 3169, 3173).

dòë, verstopt, verstoppen (2428).

doedjèë, bijvorm van *djoedjèë*, brandhout (3200).

doe, aan te vullen is: de grondbeteekenis is plat liggen, zich bukken, zich buigen; teudoe-doe = neergebogen, neergestrekt (618, 1337 noot, 2311 noot, 3115 noot).

dorkhi, ook wel doekhòë, synoniem met *lalòë*, geheel opgaand in, verzot op (330, 992, 1992 noot, 2249, 2360, 3419).

doengèë, stompzinnig, bot (1395).

doengò^ε, bijvorm van 't voorafgaande, zelfde beteekenis (702 noot).

dōn, verkorting van *dōnja* in poezie, wereld (314, 560, 3547' noot).

Eumpòë, beter is de beteekenis, kloppen, slaan, hakken (477, 2094 = sla er op los!, 3124).

eungkhòë, ook wel ingkhòë, slaan, klieven (3124 noot).

euntjhò^ε, stooten, stompen (2033' noot).

Geulawa (subst.), houtje, bevestigd in een hoepelvormig omgebogen bamboe. 't Geheel dient als instrument om vogels te verschrikken (1418).

geulawa of *glawa*, wegwerpen (3156, 3158, 3159).

geumari, vroolijk (119 noot).

geuniréng, ba^ε *geuniréng*, naast (2120); meugeuniréng, overhellend (3346' noot).

gigéng, boos (2116, 3466 noot, 3584).

gloenjoeëng of *geuloenjoeëng* of *goeloenjoeëng*, oor (2154, 2156, 2169, 2170).

gō, meugō-gō, heftig schudden als bij een aardbeving (2565, 2651, 2653, 2656, 2903, 3049, 3425, 3429).

meugeugisa
zu keriba

gōb, meugōb-gōb, dof dreunend geluid maken als bij een naderende instorting (2565, 2656, 2903, 3049, 3425, 3429).

goeblé, voorkomend in den vorm meutégoeblé, reflexwoord, vergelijk meutang ilang, beteekenis: naar alle richtingen verstrooid vluchten. (2648, 3174).

goem, meugoem-goem, scheurend geluid maken als bij een ontploffing (2651)
goemòë, de opgegeven beteekenis is foutief. De zin is: vasthouden, stevig en zonder weer los te laten. Goemòë asab = dichte opeenvoeging, nevel van rook (2661); angèn that meugoemòë = de wind heeft in hooge mate de eigenschap (de korrels) tot een klomp aaneen te voegen (1981); meugoemòë ngòn = tot een kluwen verward met (2563); meugoemòë-goemòë = in een aaneengeschieden stroom (2600, 2814). Ook het reflexwoord meusòë goemòë komt herhaalde malen voor, beteekenis: tot een onontwarbaar kluwen ineengestrendeld (2215, 2974, 3018, 3037, 3126, 3133, 3171, 3176, 3466 noot, 3478, 3566).

goeranta, dapper (2560 noot).

goetjōh, met elkaar worstelen, zich met elkaar meten (2624, 3035, 3422).

gōga, verwarring, verstrooiing, schudding (2381).

gra^c, de opgegeven beteekenis is onjuist; bewegen (transitief); *gra^c* Alah = door God bewogen ('t binnenste); meugra^c of seugra^c = bewogen worden, zich bewegen (2366, 2864).

Himbèë, de zwarte gibbon (89* noot, 2101).

hireuën [Arabisch hairān], verbaasd, verwonderd (119 noot, 157, 624' noot, 1333, 1799, 1941, 2013, 2121, 2935).

hirò, zich gelegen laten liggen aan, zich bekommeren om (217, 2645, 2994, 3420 noot).

hoedōm, omsingelen, omringen, insluiten (2636, 2647, 2663).

hō^c-ha^c, meuhō^c-meuha^c, hijgend in- en uitademen (3588).

Ilang, hiermee hangt wel samen het woord meutang ilang, gebruikt als reflexwoord voor b.v. rondtollen (van pijn), ronddraaien in onophoudelijke beweging, zonder ergens uit te kunnen komen, vandaar ook: erin verweekeld raken (2623 noot).

ingkhòë, zie eungkhòë.

iseutingkeuë, [Maleisch istinggar, overgenomen uit 't Portugeesch], soort lontgeweer (2519).

isib, synoniem met *hirò*, zich ergens om bekommeren (3420).

meugufjoelōg
zie kenba

katjah

Kadji, hard loopen (3115).**kaman** [Arabisch-Perzisch], stopwoord, in de beteekenis van: nog, ook, soms voor: bis (1105, 1237, 3102, 3185).**kambam**, paal, om dieren aan vast te binden; keunambam, plaats waar dat geschiedt (1022).**katjah** [Arabisch kašf], subst. ontblooting, onthulling, in 't Atjèhsch adjectivisch gebruikt van iemand, die in andere sferen vertoeft (1541, 1889).**keuseukōj** [verbastering van het Perzisch-Turksche kèškoel], bedelnap; pleonastische bijstelling bij broeë (3190).**keuba** of **keukeuba**, in de vormen meukeuba-keuba en meukeukeuba voorkomend, beteekent: op elkaar gedrukt, gestapeld, in massa's (2561 noot, 2630). Men vergelijke soortgelijke formaties als meugeugisa = om- en omdraaiend (3646), meugeugoelōng = tot een prop oprullend, verfrommelend (2435), meukeukatōë = bij kati's (bepaald goudgewicht) te gelijk (739), meukeukawan = in troepen (2639), meukeukoebōh = terwijl het schuim opborrelt (242), meuleula^asa = bij tienduizenden (3336), meureuranté = door ketens omslingerend (3212' noot), meureuribèë = bij duizenden (2614), meuteutalōë = in snoeren aaneenhangend (1837, 1840, 1972, 2946), meuteutimpa = laagsgewijze op elkander vallend (3075 noot), meuteutindéh, in lagen opeengestapeld (3409 noot).**khalapé**, moekhalapé, loeien, rommelend geluid voortbrengen als van den donder (935).**khoesi**, de beteekenis is twijfelachtig, misschien gelijk te stellen aan doekhi (330).**khoet**, het toebedeelde lot, lotsbeschikking (1792, 3684).**kilōë**, stooten, houwen (1849, 1858, 2024, 2184' noot, 3008).**kō**, aan te vullen is: als werkwoord is de beteekenis: opzettelijk volgen, met opzet dringen (3570).**koea**, de bij Van Langen opgegeven beteekenis van „tortelduif” is foutief; 't is het geluid, dat het dier maakt. De zin „Leuë^a Banggoena djikoea-djarōë,” sc. djilawan djarōë, wil zeggen: De tortelduiven geven geluid, wanneer men met de vingers knipt. Peukoea is de dieren op deze wijze geluid laten maken (119 noot).**koemang**, aan te vullen is: glinsteren, gonzen, woeden (3136); meutang koemang is een reflexwoord, vlg. bij ilang (2623, 3135).**koëtōë**, honderd duizend (2989).**koetoe**, kirren (119 noot, 1421).**kōn** [Arabisch kaun], ontstaan, wezen, zijn (314, 658, 3333).keunambam
katjah

Ladoeni, [Arabisch ladoeni], wat van God komt, wat men van God verkrijgt (1268).

landang, ergens ten oorlog heentrekken (3295).

lang, steeds in verdubbelden vorm, meulang-lang, zweven (686).

lantoej, aan te vullen is naast de opgegeven beteekenis die van: groote, houten hamer (3246).

lat batat, zie ook onder batat, kruipend gedierte, insecten en delfstoffen (487' noot).

lawa, in de uitdrukking: pòh lawa, de sporen geven, 't aanzetten en snelle voortrennen te paard, letterlijk „golvingen slaan” (1679, 1681, 2964' noot).

lawò^c, meulawò^c, vermengd, doorengemengd (3028 noot).

lén, bijvorm van lôn, uitblussen, uitdooven (1467, 1481, 1523, 1538).

leuba^c of leubha^c, dof smakkend geluid, veroorzaakt door den val van een lichaam (3587).

leuntah leuntō, vergelijk de samenstelling leungga^c leunggō^c = slingeren, schommelen van vaartuig. De beteekenis is: lenig heen- en weerbuigen, bevallige losheid van bewegen (1770, 1777 noot, 2922, 3634).

lhiët, aansteken van de lont, afvuren (2511, 2598, 2609, 2839, 2874, 2893, 2921, 2997).

lhòh, teulòh, teumeulòh, uitvallen, b.v. van de tanden; gezegd van herten: het oude gewei afstooten en het vervangen voor een nieuw (177, 178, 181, 241).

likò^c, gezegd voor het dooreendraaien der handen bij de ratéb en ook voor de ratéb zelf (2914, 3021, 3652).

lila, meestal in verdubbelden vorm, zingen (2466 noot, 2527).

lòě, meulòě-lòě, stamelen (732).

loenggi, aan te vullen is: bepaalde kleur, rood en geel doorengemengd (178, 182).

loengkiě^c, dal, inham, holte (1253).

lōlō, schitteren (60, 119 noot, 370, 757, 1863). Meulōlō = schitterend (100).

lōlōmah [Arabisch Zoeloemat], duisternis (29).

lōng, samengetrokken uit lôn meung, ik wil, zal (2184' noot).

lòt, bijvorm van lèt, aan te vullen is, speciaal gebruikt bij werkwoorden van eten en drinken, gewoonlijk met ontkenning. Voorbeelden: han lèt boe = ik kan niet eten; han lèt djitamòng = 't wil er niet in. Het woord heeft dubbele richting: lôn hana lòt beusòë of: di lôn beusòë hana lòt; vertaling, ik ben onaantastbaar voor ijzer, ik ben iemand, waar ijzer niet doorheen gaat (3118, 3124 noot, 3464).

lōt, uitplukken van de veeren; meulōt, vechten van vogels (113, 119 noot).

→ bijzonder
vergeet of
foutief beeld.

Mbè^c, geit (1437' noot).

meudali, een soort blaasinstrument (933, 1769).

meutjeuhoe [Arabisch mašhoer], achtervoeging van den vrouwelijken uitgang (r)-ah ter wille van het rijm, beroemd (25, 43, 1076).

moeëng, schoot, in den schoot houden. Poemoeëng, op den schoot zetten (2166).

moedawangsi, samenstelling van twee synoniemen, ook wangsa beteekent jong; de uitgang-i is terwille van het rijm (1767, 3651).

moendam, synoniem met meureugōh, vet, zwaar gebouwd (639' noot).

moephōm [Arabisch mafhoem] begrepen, begrijpen (1735, 1944).

moeri [Perzisch], een soort klarinet (933).

mòngka [Arabisch moenkar], verwaten, slecht, verworpen (2524, 3340, 3365).

Niët, beteekent in het Atjèhsch meestal: het gevoel hebben alsof, te moede zijn alsof. Koeniët = 't is me alsof (458' noot, 539' noot, 1718, 2615, 2749, 2965, 3434).

Oegah, onrustig (2574, 3472).

oelah, meu^coelah, fraai, goed gevormd, mooi (53, 60 noot, 89 * noot).

oli, door Van Langen alleen als subst. opgegeven. Als werkwoord beteekent het, draaien, wentelen (2064 noot, 2067).

oemi is gelijk oembi, steel (Van Langen; 1699).

Pahpòh, voor de formatie vergelijk wahwòë, zenuwachtig bewegen, onrustig zijn (3370).

pakhō^c antō^c, samengestelde uitdrukking voor: onnoozel, dom (22).

palak [Arabisch falak] hemelgewelf, hemel. Èleumèë palak, sterrekunde (680, 1272, 3387).

pantja, uitstralen, uitspuiten (3318).

pasét [Arabisch fāsīd], bederven, vernietigen, te gronde richten (1938).

peuleuntōng, heihamer of stamper om olie te persen (639, 2817).

peusam, heet, warm (712).

pindòë, boos, leelijk, kwaadaardig (2329, 2930, 2940, 2975, 2979, 3088, 3092, 3178, 3209, 3233, 3242, 3445, 3466 noot, 3471).

pipòë, meestal in den vorm teupipòë, met het hoofd slap op zij bengelend (1337 noot, 1534, 1855, 2013' noot, 3024, 3029, 3419, 3496).

poentōng, ook wel pintōng, reusachtig soort geest, Ifriet (639 noot, 2817 noot).

poerō, vallen. Teupoerō, omgevallen, ingestort, verbrijzeld, vergruizeld (3025, 3085).

poesoe, ophooging van aarde, verhevenheid, heuveltje (334).

Rahab [Arabisch ragab ?], gretigheid, begeerig naar, lust hebbend in (1557' noot).

rampoeët, ontrukken, met een ruk afnemen, berooven (3568).

rawé, aan te vullen is: als werkwoord winden, op- of afwinden, draaiend naar iets (gevallen voorwerp in 't water) tasten, overdenken, overwegen. Até lōn meurawé that = mijn binnenste is erg onrustig, onbestendig (837, 837 noot, 1915, 2147).

rawòh, meurawòh, ronddwalen (539' noot).

rèb, meuréb-réb, druppelen (1535, 2184' noot).

rèè, meurèè-rèè, andere vormen meurō-rō en meureuë-reuë, stroomen (628, 1848). Meurèè-rèè kan ook beteekenen: in scharen (707, 755).

reuba, puntige riffen of klippen (3268).

reuët, trekken, stuk trekken (2215).

reuhab, in de uitdrukkingen reuhab djoehari of reuhab meunari: Men denke aan de Moeħarramfeesten, waarbij tijdens min of meer woeste optochten de reuhab van Hoesain worden rondgedragen (98).

reupéh, rijzig, lang en mager (3568).

reuta^z, op deze plaats waarschijnlijk een afkorting van sireuta^z of seu-reuta^z, allen gezamenlijk (3616).

riba, voornamelijk in de uitdrukking: meuriba han = zonder afwijking, niet afwijkend (1060, 2513' noot).

rigab, snel, haastig. Peurigab, haast maken, ergens vaart achter zetten (3327, 3500).

rintha^z, met geweld rukken, trekken (3582, 3584, 3587).

rireuë^z, synoniem met seupeuë^z, verspreid, voltooid. Meurireuë^z, uit elkander gaan, verspreid raken (3028).

riti, rij. Meuriti, in rijen (482, 490, 2525, 2830, 3360).

roej, suizend neervellen, neermaaien (3065 noot, 3066 noot).

roeja roejòë, overal gescheurd, in flarden aan elkaar hangend (3187).

roekōn, aan te vullen is: soort, stel (539' noot). Vgl. ban sabòh roekōn, het heele stel, de heele familie, al wat erbij hoort. Roekōn kan ook beteekenen: wat aangaat, wat betreft.

Roempòng, vooral in de samenstelling Dagang Roempòng, naam van een groot kanon, aldus genoemd wegens de geringe uitscheuring van zijn monding (2887, 2893, 3340).

roengkhé, tros (1778, 3435).

rōh, de opgegeven beteekenis is onjuist. Men leze: 't kwam zoo te pas, zonder opzet, toevallig geraakt in. Hana *rōh*, het kan er niet in. Ka *rōh* meunan, 't is nu eenmaal zoo uitgelopen. *Peurōh*, iets ergens in doen passen, iets passend maken (5, 272, 442, 686 noot, 702' noot, vgl. onze uitdrukking: de kat bij het spek binden, 991, 993, 2712 noot, 2920, 3385, 3698).

rōn, *meurōn-rōn*, bij stroomen, bij menigten (1586, 3141, 3165).

Sa^z, aan te vullen is: het causativum *peusa^z* beteekent stoppen, opdringen, indringen, naar voren dringen (2041). *Peusa^z* oentōng beteekent zijn lot samenpakken, dus: het er maar op wagen (2042).

sandra, *peusandra* beteekent overgeven, overhandigen (1337* noot).

sanggasòè, in de war zijn, suffen, zoodat men geen juist begrip meer heeft van zijn daden (654, 2064 noot, 2070).

sapaj, arm (subst. 52, 56 * noot).

seu^zoe, opgewekt, verheugd, blijde (609, 941, 2524, 2699, 2815, 2822, 3349).

seukati [Javaansch], groote gamēllan (933, 1769).

seuleu^zah [Arabisch *sā'ilah*], vragen (3).

seunang, behalve in de meest gewone, door Van Langen alléén opgegeven beteekenis, komt het voor in den zin van: recht, juist, zonder omwegen, rechtdoor (1242, 1681). *Peuseunang* is rechtstreeks heengaan naar, regelrecht afgaan op (1680, 2393).

seundi, aan te vullen is: als werkwoord in orde maken (120, 482, 482 noot).

seungèh, *teuseungèh*, glimlachen (93, 1042, 1453, 1457, 1605' noot).

seupéh, aan te vullen is: in geregelde volgorde op, in of naast elkander geplaatste voorwerpen, die bijeen hooren, stapel, stel (2980, 3410).

seupoej, steeds voorkomend in verdubbelden vorm, zachtjes, zefirachtig (2824).

seureulòè, schitterend (31, 195 noot, 202, 1190, 1246, 1264, 1638, 2003, 2184, 2632 noot, 2816, 3180, 3431, 3551).

sia, in de uitdrukking *sia badan oedéb tabri*, is te verklaren als: ijdellijk hebt gij mij doen leven, sc. wanneer ik kinderloos blijf (139 noot, 144).

siang, schoongemaakt. helder (119 noot).

siè, beteekent als werkwoord alleen snijden, vandaar slachten. *Peusiè*, uiteenhouden, afsnijden, vermijden. *Meusiè*, losmaken. Hana *meusiè*, niet afwijkend. *Meusiè* (2), elkaar ontwijken (3077, 3077 noot, 3673).

singkat, tegenhouden, stuiten door toovermacht, kluisteren (720, 2570).

singklét, ergens omheen winden, binden (3579).

sita, ijzer, staal (3144, 3144 noot).

soewé, aan te vullen is : *sisoewé*, een molentje, dat steeds maar ronddraait (3055, 3586, 3646).

sō^c, een tweede beteekenis is toe te kennen aan den verdubbelden vorm : *meusō^c-sō^c*, snikken (854, 1850, 1853, 2027).

sōm, [Arabisch *šoe^coem*], ellendeling, voor 't ongeluk geboren, ongeluks- (1566, 1843).

sōseuë, schichtig om zich heen blikken (108, 3570).

srang abrang, in 't wilde weg gaan (1225).

sreuëng, de opgegeven beteekenis is onjuist ; de zin is : vastraken, schipbreuk lijden, stranden (3095). *Prahō teusreuëng mangat tasoerōt*, *narit teusreuëng pantang tatoerōt* = Als 't schip is vastgeraakt, kan men 't gemakkelijk loskrijgen ; als woorden éénmaal (haastig) zijn uitgesproken, behoort men ze niet te volgen (Sprw.).

Tadji [Perzisch *tazi*], Arabisch (1752).

takat, doel, dat men voor oogen heeft, iets als doel voor oogen nemen, aanleggen op (2513' noot, 2528, 2595, 3387, 3503, 3506).

tampòë, Van Langen minder juist ; de grondbeteekenis is : op- en neerbewegen, vandaar wannen, zeven. Ook kan 't woord beteekenen : meenemen, meevoeren van iets, b.v. door den wind (238, 3047, 3211' noot).

tandaïh, synoniem met *bagan*, latrine (324).

tandja^c, van Langen minder juist ; van een zeil gezegd : goed van snit, zoodat het behoorlijk wind vangt. (2941).

tanggòë, aan te vullen is : boven op iets leggen, bezwaren, zwaar, groot (2840) ; een tweede beteekenis is synoniem met *trōih*, tot aan, naar, aankomen (2511, 2991, 3173).

teugòë, bijvorm *teugòh*, als tweede beteekenis is aan te vullen : terwijl toch, ofschoon toch, al is ook (1731, 1732, 1844).

teuseulém [Arabisch *taslim*] gehoorzaam, onderdanig (1549).

tjabah [Perzisch], goed zoo, bravo (2285).

tjéh, *peutjéh*, beschrijven ; *meutjéh*, bekend, beroemd (601, 3311).

tjeuradi, afhangende rand (139 noot, 925, 1753).

tjeundawan, zie *deundawan* (3248 noot).

tjeundréng [Maleisch *tjënděroeng*], overhellend, overneigend (1685, 2115, 2186' noot).

tjeungeu^c, zien, kijken (1113, 1117, 1300, 1511, 2079).

tjòë, [Arabisch *šaj*], zaak, ding, iets (1277, 1620, 2219).

tjoebé^c, voorwerp, waarin voor tandelooze oudjes de sirih met toebehooren wordt fijn gestampt, vervaardigd van ijzer, been, koper (1337* noot).

grobe^c

tjoela tjoelôë, in eenzaamheid (1854, 1868).

tjôh, aansteken, in brand steken, met een lont afsteken (2601, 2654, 2897, 3424).

tjôt, met een haak plukken, gezegd van bloemen of vruchten (2774).

Wadan [Arabisch *wazana*], opwegen tegen (376, 381, 383, 775, 903).

wahwôë, afgeleid van *wôë* met soortgelijke formatie als *pahpòh* (zenuwachtig, onrustig bewegen) van *pòh*. De beteekenis is: onrustig of telkens heen- en weergaan, overdrachtelijk: in gestage onrust (2184' noot, 2207 noot, 3262 * noot).

INHOUD.

INLEIDING TOT DEN ATJÈHSCHEN TEKST	I—IX
ATJÈHSCH E TEKST	1—122
ALGEMEEN OVERZICHT	123—231
<i>Eerste Gedeelte</i>	124—134
<i>Tweede Gedeelte</i>	135—162
<i>Aanhangsel</i>	163—166
<i>Indeeling der Stof</i>	167—171
Aanvullende Literatuurlijst	169—171
<i>Bespreking van het Eerste Gedeelte</i>	172—220
Schema	172—173
Oudst bekende vormen	173—176
Inleiding	177—179
De jalouzie	179—183
De uitdenwegruiming	183—189
De opneming	189—192
De avonturen	192—207
De herkenning	207—209
Kort overzicht der Indisch-Indonesische groep	209—214
Nabetrachting	214—220
<i>Bespreking van het Tweede Gedeelte</i>	221—231
met het <i>Aanhangsel</i>	231
ATJÈHSCH E WOORDENLIJST	233—244

